

براہوئی پوسکنا شاعری

(ردوم و شوندارى)

لیاقت سنی

لیکچرار

شعبہ براہوئی، ادب و زبان تالیف کلٹی

جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

ہائیر ایجوکیشن کمیشن، اسلام آباد

برابوئی پوسکنا شاعری

(ردوم و شونداى)

لیاقت سنی

لیکچرار

شعبه برابوئی، ادب و زبان تا فیکلٹی

جامعه بلوچستان، کوئٹہ

ہائیر ایجوکیشن کمیشن، اسلام آباد

Copyrights @ Higher Education Commission Islamabad,
Lahor Krachi Peshawar

All Rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, or transmitted, in any form or by any means- including, but not limited to, electronic, mechanical, photocopying, recording, or, otherwise or used for any commercial purpose what so ever without the prior

written permission of the publisher and, if publisher considers necessary, formal license agreement with publisher may be executed.

Project: “Monograph and Textbook Writing Scheme” aims to develop a culture of writing and to develop authorship cadre among teaching and researcher community of higher education institutions in the country. For information please visit: www.hec.gov.pk

HEC – Cataloging in Publication (CIP Data):

Sani Liaquat

Brahui Pooskuna Shairi (Rudom o Shondaari)

Includes biblioghrapy

1. Brahui Poetry- History and Criticism

894.83- dc22

ISBN: 978-969-417-138-5

First Edition: 2009

Copies Printed: 500

Publisher: Higher Education Commission – Pakistan

Disclaimer: the publisher has used its best efforts for this publication through a rigorous system of evaluation and quality standards, but does not assume, and hereby disclaims, any liability to any person for any loss or damage caused by the errors or omissions in this publications, whether such errors or omissions result from negligence, accident, or any other cause.

پنافی

پنٹ،

ہمو خزم آتا،.....،
ہرافک ڈیہہ نا ننگ او لچ کن
دئر وہفینو، وہفنگ او۔

منت واری

براہوئی پوسکنا شاعری آپٹ پولی او کاریم اسے نا پارہ غا رغاموکا مچا سنگت آتا است نا
ہب اٹ منت وار اٹ کہ اوفتا سوب آن، براہوئی پوسکنا شاعری (ردوم او شونداری) نما
موناٹے۔

کل آن زیات ہائیر ایجوکیشن کمیشن اسلام آباد نا منت وار اٹ کہ کتاب اے گڈیکو دروشم
تس۔

یاتی

دا کتاب ۲۰۰۹ ٹی ان پیچ دروشم ٹی ہائیر ایجوکیشن کمیشن پاکستان نا پارہ غا شینک مسونے۔

دا نا آن لائن دروشم، براہوئی ڈیپارٹمنٹ، بلوچستان یونیورسٹی نا کنڈان لیٹر نمبر بی ڈی ۸۲۲،
بتاریخ ۲۲ نومبر ۲۰۱۹ نارداٹ ۲۸ نومبر ۲۰۱۹ نادے اڈ ہلوکا میٹنگ نارداٹ کننگانے۔ میٹنگ نار
خواست نارداٹ کہ براہوئی ٹی ادبی دزی یا پلیجریزم اے توننگ کن نوشت او کتاب آتے ایم۔اسی ورڈ
ہڑسسہ دافتے انٹر نیٹ آتالان کننگے۔

ہندا رداٹ دا کتاب اے ان پیج آن درڈ ٹی ہڑسنگ وخت آ باز مشکل دو بس۔ ہندا مشکل آتا در شانی نمے
کتاب ٹی نظر برو جاگہ اس حولہ یا سر حال نمبر آک مواد آن پد نوشتہ او۔ یا جاگہ اس ڈبہ یا لیک اس
خنورے۔ دا ٹیکنیکل او ردی او۔ امیتے دا ردی تے بشخور۔

منتوار (ڈاکٹر لیاقت سنی، چیئرمین، براہوئی ڈیپارٹمنٹ)

لڑو بند

پنہ	سرحال آک
Xvii	چاہنداری
1	شاعری نافن
1	اعری انت اسے؟
5	شاعری نابنا
8	نر و ٹھپو ٹی فرق
8	
10	
11	اعری ٹی آمد آورد نا وئیل
12	
12	
14	شاعری ٹی علم العروض
19	حوالہ غاک
21	پوسکنا شاعری نابنا
23	سکنا شاعری نابنائی دور
24	رسالہ غاک
25	
27	
28	
28	
32	
33	شاعرک
34	
35	
37	تحفته الفقرا

38	پوسکنا دور، براہوئی حکومت نا زوال	2.3
39		
39	بازار سخن نیمرغی	2.
41	مہر وفا	2.
41		
41	سخن حق	2.
44		
44	کسر نا چاری	2.
46		
48	وئی ادبی تنظیم آک	
51	حوالہ غاک	
55	ی شاعری نا بشخ آک	
55	براہوئی شاعری نا بشخ آک	
56		
57	مثنوی نا ہاٹی	3.
58	مثنوی نا سرحال آک	3.
59	براہوئی مثنوی نگاری	3.
59	براہوئی خلقی شاعری ٹی مثنوی نگاری	3.
62	براہوئی کلاسکل شاعری ٹی مثنوی نگاری	
63	3.1.1.5.1 گل	
66	اری	
68	س سرحال آک	
70	و اخلاقی سرحال آک	
71	آک	
74	حمتی سرحال آک	
79		
84	رباعی نا بحر آک	
84	3.1.2.1.1 بحرک	
86	3.1.2.1.2 بحرک	
89	براہوئی شاعری ٹی رباعی نا بشخ	
90		
90	چورک ، قطعہ نا ہاٹی	
91	چورک ، قطعہ نا سرحال آک	
93	قطعہ بند، چن چورک	

94	
95	ہائیکو نا ہائٹی
96	ہائیکو نا سر حال آک
96	براہوئی شاعری ٹی ہائیکو نگاری
96	3.1.4.3.1 نگاری
97	3.1.4.3.2 نگاری
99	3.1.4.3.3 نگاری
101	3.1.4.3.4 نگاری
102	
103	لینکو نا ہائٹی
107	
109	
110	مسمط نا بشخ آک
110	3.1.7.1.1 مثلث
112	3.1.7.1.2 مربع
114	3.1.7.1.2.1 بند
115	3.1.7.1.3 مخمس
116	3.1.7.1.3.1 مخمس
117	3.1.7.1.3.2 بند
118	3.1.7.1.4 مسدس
118	3.1.7.1.4.1 براہوئی شاعری ٹی مسدس نگاری
119	3.1.7.1.4.2 بند
120	3.1.7.1.4.3 بند
122	3.1.7.1.5 مسبع
124	

126		برابوئی نظم نگاری
127		معری نظم
129		آجو نظم
129	3.1.8.3.1	نظم
130	3.1.8.3.2	نظم
130	3.1.8.3.3	نظم
131		
131		سانیٹ نا ہاٹی
135		ی شاعری نا بشخ آک
136		
137		
138		
138		غزل نا بنا
139		غزل نا معنہ
140		غزل نا ہاٹی
148		
150		برابوئی شاعری ٹی مودہ
155		
156		قصیدہ نا ہاٹی
157		قصیدہ نا بشخ آک
158		برابوئی قصیدہ نگاری
160	3.2.5.3.1	گل محمد نوشکوی نا قصیدہ نگاری
168		
169		برابوئی آشوبی شاعری
174		
175		
180		حوالہ غاک
187		شاعری (۱۹۶۰ آن ۱۹۸۰ اسکان)
187		بنائی شاعرک
188		اسحاق سوز
188		
190		
191		
192		
194		

196	
198	
203	
205	
207	ی عبدالباقی درخانی
207	
208	
209	
210	
211	پہڑی (ودشت، جنوری ۱۹۳۶)
211	
213	کریم بخش ساحل
213	
214	عبدالغفور احسن خاوانی
214	
217	
219	عبدالرحمان کرد
220	
222	
223	
227	محمد زبیرانی
227	
229	
230	
230	بین بسمل ۱۹۹۳۰
231	
232	
234	
235	
237	
239	حوالہ غاک
243	پد براہوئی شاعری نا جاچ
243	میرالملك مینگل
244	
246	
247	عبدالرزاق صابر
248	
249	

251	وحید زبیر
252	
254	افضل مراد
254	
255	
256	
257	جبار یار
257	
259	
260	
261	
262	قیوم بیدار
262	
263	
265	عزیز مینگل
265	
267	
268	
268	
269	ر طاہرہ احساس جتک
270	
270	
271	
274	حوالہ غاک
276	لوز آتا معنہ
277	مشکل لوزاک
283	کتابیات

چابنداری

ڈاکٹر حسرت کاسگنجوی، نوشتہ کیک کہ ادب نا دروشینک ٹی داخس شابیتی ارے کہ داٹی، اخلاق، انسان دوستی و محبت اورڈہ مریک۔ دانا سیالی، راجداری، مذہب، اخلاقیات، فلسفہ و دیہاڑتون کدکاٹ ئسے، شاعری، ہرا ادب نا اسہ بشخ ئسے داٹی ملیک، فنون لطیفہ ٹی ادب نا تینا چند نا جتا ئی وجدانی ئی کیفیت ئس مریک داٹی انسان نا تہہ و پیشن نا مچا کیفیت آک اوار مریرہ ذات نا درڈ ہرا نا پیمانہ ئی انسان تینٹ جوڑ کیک داٹی پیشن نا احساس آک اوارو۔ علمی و تعلیمی گشاد، شاعری نا جوزہ غاتے درشان کیک، او انسان اسہ ہندنو دنیا ئسے ٹی بریک ہراڑے احساس آتا ڈکھ آک اونا پیشن نا کیفیت آتے گواچی کیرہ۔

براہوئی پوسکنا شاعری (ردوم و شونداری) ئی نوشتہ کنگ نا اولیکو مقصد تو دادے کہ ”ایم۔اے براہوئی نا خوانوکاتیکن نصابی کتاب ئس مونی ہتنگ ئی ایلو داٹی براہوئی شاعری نا ہمو کیفیت و حالت آتے ہم ہتنگ نا کوشست کنگ آتے ہرا انسان نا جوزہ وتب ئی گواچی کیرہ۔ کتاب ٹی براہوئی پوسکنا شاعری نا بناء ہرا اسہ چیڑگن ئی سوج ئس اسک دادے پٹ و پول و دلیل آتا کمک اٹ ایسر کنگ نا متاہ خلنگانے داکان بیدس، براہوئی پوسکنا شاعری نا کدکاٹ و اسلوب ئی داوڑ درشان کنگانے کہ دا وخت اسکان براہوئی پوسکنا شاعری تینا بنائی دور آن اینو نا دے اسکان اٹ اسلوبی لوپس بینانے۔

کتاب نا چارمیکو و پنجمیکو بشخ ہراٹی براہوئی شاعر آتا شاعری و اسلوب و اوقتا فکر نا گونڈو جاچ ئس ہلنگانے مننگ کیک باز آتے دافتون جتا وڑ نا اختلاف مرے دونو ہم سوج چست مروی کہ فلاں شاعر ئی کتاب ٹی انتہہ اورڈہ کنگنتے یا فلاں شاعر ئی انتہہ اوار کنگانے دانا ورنندی دادے کہ کتاب ایم۔اے نا نصاب نا بابت جوڑ کنگانے او نصاب ٹی ہرا شاعر آک اوارو ہموقتے اوار کنگانے و گڑاس شاعر آک ”براہوئی جدید شاعری“ ٹی مننگ نا سوب آن ہم دا کتاب ٹی اورڈہ افس۔

اولیکو بشخ

شاعری نا فن

فنون لطیفه یا زیبا انگا ہنرک، ہرافتا خننگ، بننگ آن اُست گل مریک دافنیٹی، ادب بالخصوص شاعری ایلو بشخ آتیان اہمیت نا لائخ ئی، شاعری ہرا لوز، جوزہ غاتا اوارى آن مونا بریک لوزاک زبان نا وژ ہیت (علامت) آتیان جوژ مریرہ او زبان نا سیالی، مدام زندہ انگا بندغ آتون مریک، اودا، سوچ فکر نا درشانی نا کسر ئی۔ ہراتینا داپار ایپار، یا چپ چاگرد آن گواچی مرسہ کیک یعنی، زبان، بود بیرشت (تہذیب) و راج آن تینا خوراک ئی کئسہ کیک۔ ہر اسہ قوم ئس یا اسہ تہذیب ئس شوندارى نا مزل آتیا مُستی ہنسہ کیک و اونا گُرج او خواست اک ہم تالان مرسہ کیرہ، ہنداکان، فلسفہ، فکر و خیال آتیٹی، مونی پدی یا تبدیلی برسہ کیک او زبان ہم بدل مرسہ کیک، لوزاک کپیرہ او زندہ مریرہ، یعنی انسان نا زندہ نا بہلا غزہ زبان ئی بیدس دا زبان آن، ہچ گُژانا تصور مننگ کیک ہندن، فنون لطیفہ ہم زبان نا آہری مریک و خاص کر شاعری ہرا زبان نا بیرشت او زیبائی نا سوب آن ودی مریک۔

. شاعری انت ئسے؟ 1.1

۳۵۰۰ ق م) عراق ٹی ”تصویری لکھوژ“ نا بناء مریک و ہندا تصویری لکھوژ سومیری تا درشانی نا (Cuneiform) وژ و ڈول اسک داکان گڈ سومیری لکھوژ ئی شون ترسہ میخی (پیکانی وژاٹ جوژ کریر (1) دنیا ٹی بنائی ادبی نوشت نا بناء ہندا تصویری لکھوژ آن اسہ ہزار سال پد یعنی 2500 ق م) ٹی مریک۔ ودا ادبی نوشت آتے نوشتہ کروکاک ہم سومیریکو و ہندا نوشت آتیٹی، اساطیری (و رزمیہ قصہ تیان بیدس، مناجات، مہر و حکیمانہ ئی اقوال اوار اسک۔ 2)

یعنی ادبی نوشت نا بناء 4600 سال مست آن مسونے۔ و ادبی نوشت ٹی ہر ہمو نوشت اک بریرہ ہرا شعری دروشم اٹ مریر یا نثری وژاٹ، مون مستی نوشتئی آ ادب ارا جتا جتا ہندا بشخ مریک اولیکو بشخ نثری ادب آ تالان ئی تو ارٹمیکو بشخ ئی منظوم یعنی شعری ادب پاننگ اک۔

ننا سرحال تو شاعری ئی سرپند مننگ ئی کہ شاعری انت ئسے؟ شاعری ئی سرپند مننگ، دادے گچین، وژاٹ بلد مننگ ئی ہر اسٹ تینا تینا وژاٹ جتا تعریف آ تیٹی درشان کیک دنکہ

شاعری انت ئسے؟ دا سوچ نا ورنندی ئی قبلہ نا گُژاس نقاد اک داوژ اٹ ایترا۔

. میتھیو آرنلڈ 1

دا خواجہ شاعری نا باروٹ تینا خیال آتا درشانی ئی داوژ کیک کہ ”شاعری آن بیدس سائنس نیم گڈلو (۳) سلک۔

. ورڈسورتھ 2-

دا خواجہ آرنلڈ نا ہیت آتے تینا لوز آتیٹی داوژ درشان کیک کہ ”شاعری جوزہ غان پُرانگا ہمو ادائیگی یا (4)“ لوز آتا درشانی ئی، ہرا مچا سائنس نا چہرہ غا خننگ اک

بژزکو ہڑتوما نقادآک شاعری ئ داخس اہمیت و قدر نا نگاہ اٹ ہریرہ کہ اوفتا بیت آتیت شاعری آن سواسائنس نا پورو خننگ اِک۔ اوفتا دا تران آن تو شاعری ئ اہمیت ملیک ولے شاعری تینٹ سائنس اس افک انتے کہ سائنس تجربہ، مشاہدہ و نتیجہ نا زی آ بحث کیک ہاں اوفتا دا بیت آن دا گڑائی کشنگ کینہ کہ شاعری اسہ فن ئسے۔ ہندن شاعری ئ فن ئس سرپند مروکاتیٹی اسٹ ئس فرانسیسی شاعر و نقاد پئول کلودیل ہم ارے۔

Paul Daudel - پئول کلودیل 3

پئول نا خڑک آ شاعری اسہ فن ئسے ہرا لوز آتا اسہ ردوبند ئسے آ تالان مریک و دانا مقصد انسان نا روح ئ سیبو و ہبس دوئی کننگ ئ و ہندا مقصد شعوری یا ارادی کوشش اٹ دوئی مفک بلکہ داڑکن (5) غیبی کمک یعنی الہام نا بننگ ضروری ئ۔

پئول کلودیل اِرا گڑا نا درشانی ئ کیک اول او پائک کہ شاعری اسہ فن ئسے ولدا او داہم پائک کہ شاعری نا مقصد ارادی یا شعوری کوشش اٹ دوئی مفک۔ پئول نا دا ہیت آن کس ئ انکار افک کہ شاعری فن ئسے دا تعریف پک و امانا کروکے ولے ہرا وخت کہ او شاعری نا مقصد ئ دوئی کننگ نا پائک گڑا اونا تعریف نا ارٹمیکو بشخ شک بر مریک او پائک کہ دانا مقصد الہامی وڑاٹ دوئی مریک نہ کہ شعوری یا ارادی کوشش اٹ۔

اگہ ”پئول“ تینا پاروکا تعریف نا بابت زرس غور کروئس تو یقیناً او شاعری نا مقصد ئ دوئی کننگ کن شعوری کوشش ئ گچین خیال کریکہ انتے کہ ہراتم فن نا ہیت مریک یا کس شاعری ئ فن ئس پائک تو اوڑا دا ہیت درشان مرے کہ فن تینٹ اسہ شعوری یا ارادی ئ کوشش ئس مریک انتے کہ فن نہ تو الہامی ئ کمک ئس خوائک نہ غیر ارادی کوشش اٹ سچفنگ اِک۔ اگہ اسہ گڑاسے نا بناد ئ شعوری وڑاٹ تخنگ اک گڑا اونا مقصد ہم شعور و ارادہ تون گنڈوک مریک۔

Pierre Reverdy - پیئروردی 4-

روردی نا، شاعری نا باروٹ درشان خیال دادے کہ ”شاعری حُسن زیبائی و حقیقت نا اوارى آن جوڑ مروکا ہمو عرق یا جوس ئ ہرادے انسان نا روح تینا بے تہملی ئ سیبو تننگ کن کشیک یا استعمال (6) کیک۔

روردی و پئول کلودیل نا تعریف اک مچہ باز اسہ ایلوتون ملیرہ و دافتیان بیدس پین چندیک ہم شاعری نا باروٹ دا خیال تخرہ کہ شاعری انتس مرے؟ یا امر مرے؟ ولے داڑان انسان نا روح ئ سیبو رسینگ اِک۔ اصل ئی شاعری نا مقصد کس ئ سیبو تننگ یا شادکامی تننگ نا اف بلکہ شاعر دا خاطران شعر نوشتہ کیک کہ ہراتم یا ہرا گڑا اودے بے تہمل کیک اے اونا روح ئ و ہندا روح ئی اسہ جوزہ یا احساس ئس بند ارے ہرا حسی یعنی انسان نا تہہ نا و پیشن نا دنیا نا مچا زود، بندش و ہسونی تیٹی ہم تینے پاش کننگ نا کوشست کیک و ہراتم اونا روح ئ ہسون کروکا گڑا مریک تو اودے سیبو رسینگ اِک۔ ہندن ہرا گڑا شاعر ئ شعر سچفنگ آ مجبور کیک اودا بیت نا خواست گار مریک کہ شاعر تینے تینٹ پہہ مرے تینا تب ئ سرپند مرے و تینا تہہ نا طاقت روح یا خیال نا مدام امتحان ئ ہلسہ کے۔

قبلی نقاد آتا تعریف آتے پہ مننگ آن پد کنا پام و چائنداری نا رداٹ ”شاعری انسان نا ہمو خواست، احساسات، جوزہ، ہب و مہر آتا درشانی نا پن ی ہرا لوز آتا دروشم اٹ اسہ جتا ی (عروضی) ردوبند سے (7) ٹی فن تو ٹد مرسہ فنکاری تون اوار اسہ مقصد اس پاش کے۔

داکان بیدس براہوئی ادب ٹی اینو پگہ ارا وژانا شاعری نا رواج ی اسٹ ہمو شاعری ی ہرا فطری یا عاشقانہ مرے و ارٹمیکو شاعری نا ہمو وژ ی ہرا نا سرحال ڈغار، وطن، بہاتی نا زود زبیری ی۔ ہندن دے پدے آن ارٹمیکو وژنا شاعری داخہ زو تالان مننگ ی ہرانا تصور مہالو کنگتے و اولیکو وژنا شاعری ارٹمیکو وژ نا شاعری نا مونا سُبک و کھوجا نظر بریک۔ شعری نوشت ٹی ڈغار نا سرحال ی سوگو کنگ ٹی شعور و محکومی نا بھلو دوئسے۔

داکان بیدس محمد ہادی حسین ”تینا کتاب“ مغربی شعریات“ ٹی شاعری و زند نا خڑکی و سیالی نا باروٹ دن پائک کہ شاعری زندنا باروٹ یا حق ٹی ہمو حکم یا سوچ س تخک دنکہ خاخر جنگل نا باروٹ تخک کہ خاخر ہمو جنگل نا تہہ آن بش مریک ولے جنگل نا ہاٹی و ہیئت ی چٹ بدل کیک یعنی جک انگا درخت ی پس نا ڈھیر س جوڑ کیک بالکل ہندا وژ زندنا حقیقت ہم ہندنے (8)۔ اگہ محمد ہادی حسین شاعری ی خاخر و زندگی ی جنگل نا مثال پائک گڑا شاعری ی نن دور آتا تبدیلی یعنی بدل مننگ نا اوزار ہم پاننگ کینہ انتیکہ دا تبدیلی آن بیدس گڑاک ہندن آن ہندن سلیرہ، دنکہ مہالو اسرہ۔ و لوزاک ہم سنٹ آن سنٹ سلیرہ داکان بیدس شاعری انتے مریک و دانا مقصد انت ی دا باروٹ گڑاس قبل مسیح دور نا نقاد آتا دا خیال ی دنکہ

- ہومر (9-12 ق م) 5

ہومر ہرا دنیا نا اولیکو معلوم آ شاعر ی او شاعری نا مقصد ی ہبس (لطف) پائک ہرا اسہ قسم سے نا جادو آن ودی مریک و شاعرانہ لائخی تے غیبی طاقت (الہامی قوت) پائک کہ شاعری دیوتا تا کمک و دعا و ہندا دیوتاتے خوش تخنگ اٹ جوڑ مریک (9)۔

- ہیسید (ہستمیکو صدی ق.م) 6

ہیسید ہم ہومر نا تقلید ی کرسہ شاعری نا باروٹ دن درشان خیال کیک کہ ”شاعری نا کاریم الہامی سبخ تننگ نا ی۔ ہندا دور نا اسہ پین نقاد س کہ پن تہ زونفیز ی او ہومر و ہیسید آستا شاعری نا باروٹ خیال آتے رد کیک او پائک ہومر و ہیسید ”دیوتا تیان شرو خیر نا خواست نا باروٹ ہندنو ہیئت مونی ہتیرہ ہرافک انسان آتیٹی سُبک و ملامت خیال کنگرہ (10)۔

- جورجس (380-485 ق م) 7

یونانی مفکر ”جورجس“ شاعری نا باروٹ تینا خیال آتا درشانی ی داوڑ کیک ”شاعری عروضی نظام نا ہمو شکل ی ہرانا مقصد قاری یا بنوکاتے تینا پلو آ چکنگ ی و حالیت آتا بابت رغامنگ ی (11)۔

جورجس شاعری کن فن یعنی عروض ی بنادی گڑا خیال کیک و شاعری ی عروض نا بابت جوڑ مروکا ہمولوز آتا ردوبند پائک ہرافتے خواننگ یا بننگ آن خڑکی نا احساس س ودی مریک۔

- ہوریس (8-65 ق م) 8

ہوریس شاعری نا مقصد نا باروٹ دن پائک کہ ”شاعری نا مقصد اوّل تو فائدہ تننگ نا ئی یا چس (دلچسپی) ئس ودی کننگ نا ئی یا ہندا چس و گلوبالی تے اس گچینو زندئسے نا ڈس و نشان ئی پٹنگ کے اوڑدہ کننگ نا ئی (12)۔ بڑزکو نقاد آتا خیال و قول آتیاں دا ثابت مریک کہ شاعری حقیقت نا بیڑم نا خواست گار مریک و شعری لوز آتیاں زندنا دروشم نظر بریک ہندن شاعری و زند اسہ ایلو آن اخس خڑک ئی ہندا خاطران شاعری ئی زندنا آدینک پاننگ اک و دانا مقصد یا کھٹیا خوشی و شادکامی تون اوار چاہنداری و شعور نا احساس تننگ ئی و شاعری ہموخس گچین مریک اخس کہ او زند آن خڑک مریک۔

شاعری انت ئسے؟ و دانا قدر و اہمیت اخس ئی دا باروٹ قبلہ نا نقاد آک شاعری نا اہمیت آن جوان بلد اسر دنکہ میتھوارنلڈ و ورڈسورتھ ہرا شاعری ئی سائنس کن ہم لازمی پارہ کہ شاعری آن بیدس ننا سائنس نا پورو خننگ اک۔ ہندن دا بارواٹ باز آ شاعر و ادیب آتا جتا جتا تعریف آکو ہرا تعریف کہ براہوئی ادب اٹ شاعری کن کننگ اک داڑے شاعری آن مراد لوز آتا ہمو شعری دروشمی ہرا اسہ سوچ، ارمان، فکر، خیال، جوزہ، احساس یا نشاندہی ئس درشان کے تو شاعری پاننگ اک، ”شعری دروشم ہمو مچا ردوبند یا وڑ و ڈول کن پاننگ اک ہراڑان لوز آک شعر نا دروشم ایترہ یعنی فن، وزن، ردیف قافیہ و ایلو شعری گرج آتا خیال ئی تخسہ لوز آتے شعری دروشم تننگ اک۔ ہندا تعریف نا بچ آ براہوئی ادب ٹی ارا وڑنا شاعری دو بریک اسٹ ہمو شاعری ہرا آ مد یعنی بروک مریک داڑان مراد ہمو شاعری کہ شاعر نا بائی و دماغ ٹی انتس و ہرا وخت ہندنو ردوبند سیٹی لوز آتا لڑی ئس بریک ہرا پاننگ و ادائیگی ٹی ایلو بیت آتیاں زرس جتا خیال کننگ اک، ”کلان بھلا الزام دا وڑنا شاعری آ دادے کہ داٹی شاعر نا سچوک بچس مفک یعنی شاعر محنت کپک و مقصد و شعور آن ہم کاریم ہلپک و دا وڑنا شاعری ئی اسہ بھلو کچ ئس آسانی و اصول آتا نا بلدی نا سوب آن دوست تخک۔ انتے کہ داٹی نہ وزن نا نہ پہہ ئس مریک نہ فنکاری نا خیال تخنگ اک۔ و دا ہمو بندگاک مریرہ ہرافک علم العروض یا بحر وزن آن نا بلدی۔ دا ٹولی آن بیدس ایلو ہمو شاعراک ئی ہرافتا نزد اٹ شاعری لوز آتا ہمو شعری دروشم ئی پاننگ اک ہرادے شاعر تینٹ سچفک یعنی اوٹی اسہ مقصد ئس یا شعوری ئی احساس ئس سوگو کننگ اک ہرادے آ ورد یعنی ہتوک آ شاعری پارہ و داہمو شاعراک ئی ہرافک فن، فنکاری، بحر و وزن و شاعری نا اہمیت اصل مقصدیت آن جوان سرپند ئی۔

شاعری نا بناء. 1.2

و بش نا بناء تون اوار مریک۔ ہندن شاعری نا دیہاڑ ہم ہنداخس متکن ئی شاعری نا بناء ہم راجی تول اخس کہ انسان نا بود بیرشتی دیہاڑ (تمدن، تہذیبی تاریخ) ناچ و باگل آنبار شاعری ہم زندنا زود زبیری، خواری ڈھکیائی تے آسان کننگ کن جوڑ مس و دا انسان نا زندے گلوبال کننگ نا سوب مس۔ شاعری اسہ راجی ئی عمل اس پاننگ اک و شاعری تینے ٹی حُسن، زیبائی، شادکامی آن بیدس مقصد و سرسہبی ئس سوگو تخک، شاعری نا بناء مننگ نا سوب آتے ارسطو نقل آن پائک کہ فن اسہ نقل ئسے۔ ہندن ہندا نقل ہرادے براہوئی زبان ٹی بانگل ہلنگ یا لیک ہلنگ ہم پارہ دا انسان نا علت ٹی اوڑدہ ئی یعنی علت انسان نا ہمو عنصر آتیاں اسٹ ئسے ہرا بچ بدل مفک دانا ہندا عادت تو تول و بش و تجربہ و سبخ آن بدل مریک ولے علت ہرا بے سدی (لاشعوری) وڑاٹ انسان نا تہٹی مریک اودے بدل کننگ باز مشکل ئی۔ ہندا سوب ئی کہ ارسطو شاعری نا ودی مننگ یا جوڑ مننگ ئی نقل آن بھائک کہ ”نقل کننگ انسان نا علت ٹی اوارے ”ہندا علت نا سوب آن بندغ تینا اولیکو تعلیم ئی دوئی کیک اگہ ہندا علت ئی نن انسان نا اولیکو جستجو یعنی کوشست پان ہم سہی ئی دانا مثال داوڑے کہ چنا ہراتم مدان مدانا بیت کننگ ئی شروع

کیک گُڑا، امر و کہ بیت ئس یا توار ئس بنک تو چُنا ہندا بیت یا توار ئ ہندن پاننگ نا متاہ خلیک اگہ کہ او تینا کوشست ئی سرسہب مریک یا بے سہب ولے ہرا گُڑا (مادہ) اودے ہمو بیت یا توار تے ہندن پاننگ آ آہری کیک اودے ارسطو علت پائک ہرا جستجو ہم پاننگ اک ہندن ہمو کوشست آن پد ہرا بیت یا توار چنانا باء آن پیشن مریک تو ادے ارسطو نقل پارینے ہرادے نن ”سیخ“ ہم پاننگ کینہ ہندن ارسطو نا پاننگ نا بابت ہندا یعنی ”نقل“ ہمو گُڑا ئ ہرانا سوب آن بندغ آک خوشی و شادکام مریرہ و اخس کہ گچین وڑاٹ بانگل ہلنگ اک، خوشی و چس ہموخس گیشتر مریک دانا سوب دادے کہ ”پیل کنگ“ (ہرادے نقل پانگانے) دا اسہ قدرتی ئ خوشی اسے ہرا کل انسان تا حق ئ گُڑا بانگل ہلنگ یا ”نقل“ ئ نن قدرتی ئ عمل ئس پا نہ، شعر، نغمہ ہم قدرتی ئ گُڑا ہر بندغ آتے ئی اول سرٹی ہندا (پیل کنگ) نا خواست ئس ہر اتم او فتا ہندا خواست مدان مدانا شون ہلسہ کرے گُڑا او فتیان شاعری ودی مس(13)۔

ارسطو تو شاعری نا بنائی بنیادی ئ جستجو یا پیل کنگ نا کوشست پائک کہ پیل کنگ نا شونق یا علت ہراست ئی مریک ہر اتم شاعر قدرت نا زبائی، تینا است نا خواست، ارمان آتے درشان کیک ہرافتیان اودے ببس یا خوشی دوبرے تو او شاعری پاننگ اک و ہندا بیت ئ گیشتر پٹ و پول کروکا و شاعر و ادیب آک ہم پارہ کہ ادب یا شاعری نا مقصد ببس دوئی کنگ نائی۔ یعنی ہر اتم شعر ئس سُجفنگ اک یا تفنگ اک یا نوشتہ کنگ اک تو کل آن مست دانا اثر ہمو سُجفوک، تفوکا یا نوشتوک نازی آ مریک او داڑان خوشی و شادکامی محسوس کیک۔

ارسطو نا دا بیت تینا جاگہ غا درست ئ ولے کس ئ نا خڑکی نا احساس یا عشق یا ارمان ہم شاعری نا سوب مریک دا بیت ئ پک ثابت کنگ کن ”ویدی ادب“ نا زکر ئ کینہ کہ کل آن مست شعری نوشتہ نا اولیکو وڑک یا نمونہ غاک ویدی ادب نا اولیکو بشخ نا ہمو چار جتا جتا غا بشخ آکو ہرافتیٹی، رگ وید، سام وید، یجر وید و اتھر وید، اوارو(14)۔ ہندا بشخ ئی رگ وید کل آن اول ئی بریک داٹی دہ (منڈل) کتاب آک اوارو و ہندا کتاب آتیٹی اسہ ہزار ہفدہ (1017) سوکت یعنی بجنہ (حمد و مناجات) اریر (15)۔

بجنہ ہندی ئی ”حمد“ نا مفہوم کن پاننگ اک و دا شاعری نا ہمو وڑ ئ ہراٹی بگوان، خدا ئ خوش کنگ اک و اودے ہر گُڑانا مالک خیال کنگ اک۔ یعنی کس آن خڑک مننگ اودے خوش کرفنگ یا اونا دیدار نا شونق یا وسوسہ ئ لوز آتا دروشم ایتک او شاعری ئ۔

شاعری جوڑ مننگ نا ہاٹی ئ پٹنگ نا وڑ دا مریک کہ اول دانا بنچ یا گُڑغ (منبع) ئ پٹنگ ئ کہ ہمو انت گُڑاسے ہرانا طاقت، سوب آن شاعری جوڑ مریک یا شاعری نوشتہ کنگ اک شاعری نا بارواٹ ہرا نظریہ غاک اریر او نظریہ تروکاتے ارا ہندا بشخنگانے۔ اولیکو بشخ نا بابت شاعری اسہ وجدانی (غیبی) و غیر شعوری (بے سدی) ئ عمل ئسے۔ ہندن ارٹمیو بشخ نا خڑک اٹ شاعری فنی ریاضت و عقل و فکر نا میوہ ئس ارے۔

دا یقین کہ شاعراک تخلیقی قوت (سوچندی طاقت) نا اسہ نہ اسہ بشخ ئسے آن سرسہب مریرہ دا بیت نا عمر ہم انسان نا عمر نا کچ ئ۔ ہر اتم انسان تینا بنائی آ دور ئی اسک تو او تینا داپار بیپار نا دنیا نا چیڑگنی تے ختم کنگ کن ”سحر و جادو“ نا کمک ئ ہلککہ۔ و ہندا جادو اونا مچا علم و حکمت، اونا فلسفہ، اونا مذہب او نازند ئ تدیفنگ نا قانود و راہند اسک (16)۔ و جادو نا بنیادی مفروضہ دا اس کہ قدرت نا مچا گُڑاک و درشائی زندہ ئ گُڑا ئ ہرافتے انسان آتیامبار، احساس و جوزہ ہم مریک دا گُڑا تینا مرضی نا مالک اُسرہ و اہم داتے گواچی کنگ یا سرفنگ کن ہرا گُڑانا کمک ہلنگاکہ اے تیٹی ”جنتر منتر“ باز اہمیت تخاکہ ہندا جنتر منتر ہرافک منہ لوز آتا ردوبند، توار آتا شین، و حرکت و سکون نا اواری ئی جوڑ

کننگارہ۔ انسان نا ہمو اولیکو شعری بیت آک اُسرہ۔ ہرافک ہڑدے نا کاریم و خواری، تول و بش، ہٹل و تِس آن بیدس اسہ مقصد نُسے کن یعنی قدرتی آ طاقت تون اواری و سنگتی جوڑ کننگ کن استعمال مسرہ (17)۔

ولے دا ہم ضروری اف کہ دا شاعری نا دروشم اٹ مریر، نثر ٹی ہم مننگ کیرہ شاعری دا خاطران کہ ہمو نوشتوک یا شاعر تینا لوز یا بیت آتے ایلو تیان چٹ جتا کننگ نا پداٹ و اوفتے زیبا جوڑ کننگ کن لوز آتا و توار آتا ردوبند آن کمک ہلیک ہرا نا فن نثر آن زیات شاعری ٹی ئی۔

ہندن براہوئی شاعری نا بناء خلقی شاعری آن مریک ہرافک اسہ احساس نُسے ختم کننگ کن تفنگانو یعنی یکئی نا احساس ئی اواری ٹی بدل کننگ یا تنیائی و یکئی ٹی خیال و فکری بد انگا سوچ آتیاں بچفنگ نا خاطران، ہندن، سیبو یا ہیس ئی دوئی کننگ کن زود، خواری یا ڈکھیائی و گھڑتی نا احساس ئی ختم کننگ کن شاعری نا کمک گچین خیال کننگاکہ و ہمو وخت نا شاعر ہرا خرین انگا خیال و احساس آتا جاگہ غا ہنین ئی تغ و سیبو رسیفنگ کن تفنگار اینو ننا ادب نا اولیکو مڈی و میراٹ خیال کننگرہ۔ ہندن براہوئی خلقی شاعری نا بہلا بشخ بے سُدی (لاشعور ی) ٹی تفنگانے۔ و دافتا تفنگ ٹی ہُب، جوزہ یا شونق نا بھلو دوئس ارے ہراتم شوہان نُس تینا بزگل ئی خوفنگ کن کشیک تو دا قدرتی ئی عمل نُسے کہ اسہ کنڈان بزگل نا چڑینگ آتا ہمو توار ہرا اسہ نُسے و سُرئس جوڑ کیرہ و ہیٹ تا سرنمپ ڈغار آ تخنگ وخت آ بڑز مروکا ہمو لوڑ، دنز شوہان نا جون آ لگاکہ تو دا تینے مچا ڈغار و بزگل نا اسٹ انگا بادشاہ خیال کننگ نا احساس ٹی تیا است ئی دلاسه تننگ یا تینا چپی ئی پرغنگ کن بے ساختہ، غیر ارادی وڑ اٹ دونو ٹھپو پاریکہ ہراژان سیبو و ہیس نا گند بسکہ دنکہ

شوہان درینے بڑگلے

گودی تورینے بندرے

شوہان نا لٹ ئی نشانی

مالے ہگلا بشامی

کرنوتہ تخوئے آنگرآ

(18) مال تہ مچ ئی ڈنگر آ

خلقی شاعری براہوئی شاعری نا بنیادی وڑ ئی ہندن داکان گڈ قدیم شاعری نا بناء مریک ہرا رگ وید آتیامبار، مذہبی رنگ آن پُہر مریرہ ہندن اینو ہرا وڑنا شاعری مننگے ئی دا جتا جتا دور و خیال آتا دیر اٹ سلنگسہ پوسکنا دروشم اٹ ننا مونائے ہراٹی مقصدیت پوسکنیئت کل آن بہلن خیال کننگ اک۔

شعر و ٹھپو ٹی فرق 1.3

دنتو دا سرحال آ مہالو قلم ہرفنگتنے ونہ دانا گُرج مسونے شعر یا ٹھپو اسہ گڑانا ارا پن ئی اگہ فرق نُس ارے تو بیرہ ردیف و قافیہ نا ردوبند نا ئی۔ شعر و ٹھپو نا فرق ئی درشان کننگ آن مُست دا ہننگ مرے کہ شعر انت نُسے؟۔

شعر 1.3.1

شعر ہمو موزوں و مقفیٰ غا ارا مصرعہ ئی پارہ ہراٹی مقصدیت ئس ہم مرے واہم ہر کس تینا تینا وڑاٹ
شعر نا تعریف ئی کرینے۔ شعر نا ہرا تعریف آتے ابوالا عجاز حفیظ صدیقی کرینے گڑاس داوڑ ئی۔

ہمو کلام یا گال آک ہرافک اسہ مقصد ئسے کن ٹہفنگانو۔

ہمو گال آک ہراتیان بندغ نا تب یا ٹنڑ گواچی مرے۔

ہمو گال آک ہرافتیٹی انسان نا جوزہ ئی تاڑواڑ یا بش کننگ نا لائخی مرے۔

ہمو خیال ہرا گھٹ نا پُراٹ پاننگے تو شعر پاننگ اک۔

منت یا چن (تخیل) نا ردوبند ہم شعر پاننگ اک۔

خیال و جوزہ غاتے اسہ بند کننگ آن شعر ودی مریک (19)۔

بڑکو ہرا تعریف آک شعر کن کننگانو دافتیٹی

جوزہ (جذبہ)

چن یا منت (تخیل)

وزن

مشترک ئی یعنی دا ہیٹ مونی بریک کہ ”ہمو با وزن آگال آک ہرافک انسان نا، جوزہ و تخیل نا
کوالخوائی ئی درشان کیر شعر پاننگرہ۔

ہندن شعر نا ہرا ہاٹی او اوٹی ارا مصرعہ مریرہ، دا مصرعہ غاک ہم قافیہ وہم ردیف مریرہ و بے قافیہ
ہم مریرہ۔ ولے ہرا مضمون یا سرحال ارا مصرعہ ٹی بند مریک گڑا اودے شعراوس پاننگ مریک۔

داکان بیدس، گچین آ شعر نا تعریف او باز آک تینا تینا وڑاٹ کرینو ہمو تعریف آتیاں گڑاس او صاحبزادہ
حمید اللہ، فن اور تکنیک (20) ٹی دن نوشتہ کیک۔

ملٹن نا نزداٹ ہرا شعر آسان و سادہ مرے اوٹی جوش مرے گچین او شعراوس خیال کننگ اک۔

خلیل بن احمد جوان انگا شعر او داوڑدرشان کیک۔

کہ جوان انگا شعر نا اسہ خوبی اس دا مننگ کیک کہ آگہ کس دادے بنک تو اودے ہمو شعر نا
ایلو قافیہ نا بارواٹ معلومداری مریک یا اندازہ مریک۔

زبیر بن ابی سلمیٰ نا رداٹ ہمو جوانو شعراوسے ہرادے بننگ آن پد بندغ آک، داپار کہ شاعر
حق و پک پارینے۔

جوان انگا شعر نا تعریف آک تینا جاگہ غا درست او ولے اسہ گچین او شعر سے نا پہچان داہم مننگ کیک کہ دادے بننگ آن پد قاری اوڑا دوارہ سوچ کے او نا مضمون و سرحال او پہہ مننگ کن ہمو شعر او دوارہ خواننگ نا اُست خواہی کے۔

شعر نا قافیہ و ردیف نا بابت فنی رداٹ ارا پہچان مننگ کیک۔ اسٹ اوس غزل ٹی ایلو غزل آن بیدس، غزل ٹی ہر ارا مصرعہ نازی آ سُجفوکا بند، شعر اوس پاننگ اک۔ ولے اگہ ہمو بند نا ہڑتوما مصرعہ غاک ہم قافیہ و ردیف مریر او غزل نا بناٹی برے تو اودے مطلع پاننگ اک۔ اگہ مطلع آن پد ہم اسہ بند اوسے نا ہڑتوما مصرعہ غاک ہم قافیہ مسر تو اودے حسن مطلع پاننگ اک داکان بیدس غزل نا ایلو مچا بنداک ہم شعر پاننگرہ ہرافتا ارٹمیکو مصرعہ مطلع نا ہم قافیہ مریک۔

ہندن بیدس غزل آن، ہمو ارا مصرعہ والا بند، ہراٹی قافیہ نا بندش مف او ہم شعر پاننگ اک ولے دانا مخصوص آ پن ”فرد“ او انتیکہ فرد نا مضمون و سرحال ہم پورو مریک تو دا بیرہ ارا مصرعہ ٹی درشان مریک۔

شعر نا ہرا جامع غا تعریف او مونی ہتنگ کننگ کینہ او نا رداٹ شعر نا مصرعہ غاک باز کم ہم قافیہ مریرہ۔ یعنی ”فرد“ او اصل شعر نا دروشم پاننگ مننگ کیک دنکہ

تائیر و رنگ دروشم ایتوک پین اسٹ نا ’ ’

ایہن تو تینا حال اٹ دُردانہ بچس افک

(فتح شاد، راز نا بیتس، پ90)

ٹھپو 1.3.2

ارا مصرعہ والا بندآتے ”ٹھپو“ پاننگ نا تصور یا دود ننے خلقی شاعری آن دو بریک۔ او خلقی یا اُسی شاعری ٹی، ارا مصرعہ والا بندآتے ٹھپو پاننگانے۔

ولے اگہ ٹھپو نا ہاٹی آ غور کین یا ہڑزکو چست مروکا سوچ کہ شعرو ٹھپو ٹی انت فرق او؟ دانا ولدی او تننگ خواہن، تو ٹھپو نا ہاٹی شعر نا ہاٹی آن جتا مریک یعنی اگہ دا بیت او امنا کننگے کہ ٹھپو نا دود خلقی شاعری آن برجا او تو خلقی شاعری نا اسہ گچینی اوس دا ہم ارے کہ خلقی شاعری نا تیواوی بشخ مثنوی نا دروشم ٹی ملیک یعنی ہر ارا مصرعہ والا بند اسہ ایلوتون ہم قافیہ ارے۔ ہرانا سرجمی اٹ زکر ”مثنوی نگاری“ ٹی ملیک۔

دنتو ٹھپو و شعرٹی مصرعہ غاتا کچ مدام اسہ وڑ مریک یعنی دافتیٹی ارا، ارا مصرعہ مریک، اگہ شعرو ٹھپو نا نیام ٹی فرق اوس کننگ کینہ تو قافیہ و ردیف نا ردوبند آن کننگ مریک یعنی

ٹھپو نا بندٹی ہر ہڑتوما مصرعہ غاک مدام ہم قافیہ و ردیف مریرہ۔ -i

ولے قافیہ و ردیف نا پابندی، شعر کن داخس اف انتاوے کہ شعر نا بندٹی مصرعہ غاک ہم قافیہ ردیف ہم مننگ کیرہ و بے قافیہ ہم مننگ کیرہ ہڑتوما دروشم ٹی اودے شعر پاننگ اک ولے بے قافیہ و ردیف والا بند او شعر پاننگ نا حق زیات ارے۔

داکان بیدس، شعر آنبار، ٹھپو نا مضمون و سرحال ہم پورو مریک ولے گیشتری، ٹھپو نا اولیکو مصرعہ بے معنی مریک یعنی ارٹمیکو مصرعہ ہرائی مقصد مریک اونا ردیف و قافیہ نا ترتیب یا زیباوی او برجا تخنگ کن ہمو ردیف و قافیہ نا بابت، ٹھپو نا اولیکو مصرعہ تفنگ اک۔ ٹھپو نا گچین انگا مثال، مثنوی تے پاننگ کننگ کینہ انتاوی کہ مثنوی نا ہربند جتا جتا، قافیہ و ردیف نا ردوبند نا برجاوی ٹی جوڑ مریک۔
وڑک کن منہ ٹھپو۔

ملا سلوک او سہب نا صلاة آ

ایتے رخصت کاتہ نن قلات آ

.....

چکہ چلم او پھلی آنل او تہ

دشمن سلوکے اللہ خلے تہ

.....

پاٹ تے تخاسن ظالم بری آ

کنے خوار کیس پیراں سری آ(21)۔

برابواوی شاعری ٹی آمدو آ ورد نا اوایل۔ 1.4

آمدو آورد نا اوایل برابواوی شاعری ٹی گیر اوسے آن برجا او۔ دا بارواٹ ہر، اسٹ نا جتا جتا خیال و گپ آکو۔ باز آک، تینا گڑاس خامی تا ڈکھنگ کن آمد نا دفاع او ہر وڑاٹ کیرہ تو باز آک تینا فنی بلدی و عروض آن وافقیہ او درشان کننگ کن آ ورد نا دفاع او کیرہ۔

آمد و آورد نا اوایل بیرہ برابواوی ادب کن کاتم نا خل افک بلکہ اردو شاعری ٹی ہم داڑا باز گپ و تران مسونے خاص کر ”الطاف حسین حالی“ اولیکوار، اردو شاعری ٹی، آمدو آورد نا تران او باقاعدہ وڑاٹ درشان کرے۔

الطاف حسین حالی ہرا بحث نا بناو کرینے اونا اصل بیت آتیان گڑاس داڑے نقل کینہ۔

گڑاس بندغ آتا دا خیال او کہ ہمو شعر ہرا شاعر نا زبان و قلم آن پویسٹ یا بے سماوی ٹی پیشن ’ ’ مریک، او اے وڑنا شعر آن زیات زیبا و چس تخک ہرادے غوروفکر و باز ہرے آن پد جوڑ کننگ اک،“ (22)“ اولیکو وڑنا شعرتے آمدو ارٹمیکو زیل نا شعرک آ ورد پاننگرہ

الطاف حسین حالی نا ہڑکو اقتباس آ بیت، تران کننگ آن مست، آمدو آورد نا تعریف او کننگ المی او۔

آمد۔ 1.4.1

دنتو ”آمد“ فارسی نا ”آمدن“ نا فعل ماضی او۔ ہرانا معنے او ”بس“۔ شعری زبان ٹی، آمد ہمو وژنا شعر او پاننگ اک ہرا سوچ و فکر آن بیدس، زبان آبرے یعنی، بے ساختہ، یا ہبو با ہراتم ٹنٹڑ یا تب، سیبو محسوس کے تو اگہ شعر اوس بیدس ارادہ آن زبان آبرے تو اودے آمد نا شعر پاننگ اک۔ آمد شعر تا وژک توتننگ مفک انتاوے کہ شعر نا دا خصوصیت بیرہ ہمو شعر نا سچوکا شاعر او سماو۔

آورد۔ 1.4.2

آورد“ ہم فارسی زبان نا لوزاوسے ہرانا مطلب او، ”ہیس“ یا ہنتگا۔ ولے شعری زبان ٹی دا ہمو ’ ’ شعر کن پاننگ اک ہرا سوچ و فکر یا مغز خلنگ آن پد جوڑ مرے۔

سلیس بیت دا فتا نیام ٹی فرق نا تو براہواوی ادب ٹی ہم دافتا بارواٹ ارا راویہ تخوکو شاعر آتا ٹولی ملیک۔

ہمو شاعر اک ہرافک علم العروض آن سہی بلد افس یا دادے اسہ مشکل و پیچیدہ او عمل اوس پارہ۔ اوفتا نزداٹ گچین آ شعر ”آمد“ پاننگ اک۔

ہندن گڑاس شاعر اک ہرافک، فن و عروض تون است خواہی تخیرہ یا ہرافک دا پارہ کہ عروض یا فن نا ہیل کننگ شاعری کن المی او اوفتا نزد اٹ گچین آ شعر یا شاعری آورد او۔

حالی نا دور باری ٹی، فن و عروض نا ڈکھیالوی آن خلوکا شاعر اک آمد نا دفاع ٹی، شیرہ انگور نا مثال آتے تسرہ کہ ہمو انگور بسن و مزہ دار مریک ہرا خوشہ آن تینٹ تمک۔ ولے ہمو انگور ٹی داخس مزہ مفک ہرادے خوشہ آن تینٹ کشکنگے۔

ولے الطاف حسین حالی دا سوچ و راویہ او ہم منپک او پاوک ہرا انگور خوشہ آن تینٹ تمک اودے ہم بسنگ ٹی باز وخت لگک۔

حالی نا دا رایہ غان دا بیت درشان مریک کہ آمد نا شعر ٹی ہم سوچ و فکر نا عنصر مریک یعنی شعر، شاعر نا لاشعوری وژاٹ دماغ ٹی لوزاتا گردآب و فکر و خیال نا دریاب ٹی پھیری کنسہ کیک ہراتم او بیس تو دوی نا زریعہ اٹ پیشن مریک۔

شعر ٹی ارا گڑا مریرہ خیال و لوز، خیال تو غیبی یا قدرتی مننگ کیک ولے لوزاتا جوڑ جاڑ، شاعر نا دوٹی مریک۔ آمد نا شعر ٹی، لوز و خیال نا اہمیت او بازاک داوڑ درشان کیرہ کہ دا ہیت مننگ کیک کہ خیال شاعر نا دماغ ٹی زو اوس بننگ کیک ولے اوڑکن لوزاتا ردوبند و جوڑ جاڑ ٹی وخت لگک بالکل ہندا وڑ اگہ اسہ مستری اوسے نا دماغ ٹی مکان سے نا ”نقشہ“ منہ ساعت ٹی بننگ کیک ولے ہمو نقشہ امکان او دم جٹ ٹی تیار کننگ مفک۔

بالکل ہندا وڑ خیال اگہ زواوس برے یا مدان آولے اوڑکن لوز آتا بیرشت و ردوبند ٹی وخت لگک۔ داہم مننگ کیک کہ اسہ خیال اوسے شعری دروشم تننگ کن لوزاتے تراش، خراش کننگ ٹی دے تا دے لگیک ہندا وڑ ”روما نا پنی آ شاعر“ ”ورجل“ ہرا اگہ سہب تون شعر اوس نوشتہ کریکہ تو ڈرست آ دے اوڑا غور و فکر کریکہ اوٹی کاٹ و کوٹ کریکہ انتاوے کہ اونا مونا رچ نا مثال اسک کہ رچ اوس تینا بدصورت آچوری تے، چٹنگ ٹی، زیبا جوڑ کیک“ (مقدمہ شعرو شاعری، ص 49)

آوردنا اہمیت، سوچ و غور آن پد سچو کا شعر، نا قدر قیمت او ابن رشیق ہم در شان کرینے او تینا کتاب ”عمدہ“ ٹی نوشتہ کیک۔

ہراتم شعرس جوڑ مریک تو اوڑا، وار وار غور و فکر کننگے ہراڑسکان مننگ کیک اوٹی جوان، ’ ’ تنضیح و تہذیب کننگ او“ (مقدمہ شعرو شاعری، ص49)

براہواوی شاعری ٹی دا تران ہمو وخت ٹرنڈی اختیار کیک ہراتم، عروض نا بیت مرے، یا فن و بحر نا اوویل ہرفنگے۔ ولے داسہ ”آورد“ شعر نا اہمیت ٹی دے پدے و دیکی مننگ او انتاوے کہ شاعری خیال تون اوار، اوار، فن و عروض نا عرق ریزی او ہم خوااوک۔

او خاص کر داسہ نا براہواوی شاعری ٹی مدام آورد نا رجحان تالان مننگے۔ انتاوے کہ ہراتم، تشبیہ، استعارہ، یا مثل و سبابت یا مجاز مرسل اوس شعریٹی کس ہتنگ خوااوے تو اوڑکن آورد نا عمل او کرواوی مریک۔ ہندن، پوسکن آن پوسکن ردیف و قافیہ و جتا انگا اسلوب او تیناوی کروکا شاعر آک آورد نا کمک او ہلیرہ۔ ہرا براہواوی شاعری کن بختاوری نا گمان اوسے۔

I.5 براہواوی شاعری و علم العروض

براہواوی شاعری ٹی، علم العروض نا کدکات و حیثیت، اہمیت، کڑدار آ نظر شاغنگ آن مست دا ہننگ المی او کہ تینٹ علم العروض انت اوسے؟

علم العروض

چااووکاک یا زانتکاراک، شعر نا وزن نا چاہنداری کن گڑاس قانود و را ہند جوڑ کرینو ہرافتا بازی او ”عروض“ پاننگ اک۔

تراب براہواوی لاڑکانوی (پندرہ روزہ ایلم 1960) ”عروض“ نا معنہ او دن نوشتہ کیک ”عروض نا“ ”معنہ تول کننگ نا او“

بالکل ہنداوڑ شعر او ہم مخصوص آ وزن آتیا تول کننگ اک گڑا ہمو علم ہراٹی شعر او موزوں و غیر موزوں ہننگ کن ہرا عمل کننگ اک اودے عروض پاننگ اک۔

تول کننگ عروض نا اصطلاحی معنہ ٹی بریک داکان بیس عروض، نسبتی معنہ نا ہندا ہم پاننگک یعنی علم العروض نا چرجو یا بانی ”خلیل بن احمد بصری (متوقی ۱۷۵ ہجری) (کشاف تنقیدی اصطلاحات ص ۱۲۲) او۔ برا مگہ شریف ٹی ہنکینی اسک و مکہ نا ارٹمیکو پن ”عروض“ (23) او انتیکہ دا علم نا جوڑ کروکا نا تعلق عروض (مکہ) آن اسک ہندا سوب او کہ دا علم عروض نا پنٹ درست مریک۔

براہواوی شاعری ٹی علم العروض

ہندنو باز آ بحر آک اریر ہرافک مہالو آن براہواوی خلقی شاعری ٹی ساڑی او دنکہ

۱) لاڈے لڈے، لاڈے لڈے

۲) لیلڑے لڈے، لیلڑے لڈے

۳) لیلڈے لا، لیلڈے لا

۴) لیلڈی آلا، لیلڈی آلا

۵) لڈے لڈے، لڈے لڈے

۶) لڈے لا، لڈے لا، لڈے لا، لڈے لا

۷) برنازنا، برنازنا

برابوای خلقی شاعری ٹی بڑزکو کل بحراک پانگانو، دا بیت آن سما تمک کہ برابوای شاعری ٹی 'عروض' نا ساڑی مننگ خلقی شاعری آن مریک اگہ کہ شعوری وژاٹ دافتیا کاریم متنے۔ واہم برابوای جدید شاعری ٹی، 1960 آن "عروض" نا چاہنداری نا بارواٹ نوشت اک دو بریرہ۔

اولیکوار، تراب برابوای لاڑکانوی، علم العروض نا جتا جتا بشخ آتا بارواٹ "شعر او شاعری" نا پنٹ نوشتہ کننگ نا بناء کرے او اونا نوشت اک پندرہ روزہ ایلم مستونگ ٹی شینک مرسہ کریرہ۔ تراب تینا نوشت آئیٹی چنک آن چنک عروضی، واول آتا نشانہبی او کرسہ او فتا اہمیت او پین درشان کرے تراب برابوای تینا دا نوشت آتے "استاد شعرو شاعری برابوای ٹی" نا پنٹ کتابی دروشم تننگ نا است خواہی تخاکہ ولے افسوز اونا دا کاوش اونا زند اٹ مونی بتو۔

تراب نا عروض نا بارواٹ چاہنداری تننگ نا مقصد دا اسکہ کہ برابوای شاعری ٹی دانا بارواٹ چاہنداری مرے و برابوای شاعر عروضی اصول و راہند آتیاں بلد مرے انتاوی کہ او تینا اولیکو نوشت اٹی "میر خدابخش مینگل صاحب نا حوالہ اٹ دا بیت نا درشانی او کیک۔

منہ ایلم تیان سوا برابوای شعراکثر ردیف، قافیہ و علم عروض نا قید و بند آن آزادے، (ایلم) ' ' 16 اگست، 1960

میر خدابخش مینگل نا دا راویہ اینو ہم برقرار و برجا خننگ اک انتاوی کہ اینو ہم باز آ شاعر اک دا قید و بند آن آجو او۔

تراب لاڑکانوی شعوری وژاٹ برابوای شاعری ٹی، علم العروض او درستی راستی کننگ نا کوشست کرے۔ ولے واہم اونا ہمو دور ٹی کہ ہرا نوشت اک شینک مسورہ، اگہ شاعری نا جاچ او ہلنگے تو ہندن لگک کہ کس اوس دا نوشت آتے سہی معنہ اٹ پہہ متنے۔

داکان گڈ باز آ نوشتوک اک دا سرحال آقلم ہر فیر دنکہ 1981ء ٹی ڈاکٹر رزاق صابر نا "ادب نا بشخاک" ٹی ہم گڑانہ گڑاس دا سرحال آ ملیک ہندن باز آ رساؤل و اخبار آئیٹی ہم دا سرحال آ نوشتہ کننگانے و 2005ء ٹی، نوشتوک نا "برابوای جدید شاعری" ٹی ہم، علم العروض نا بنیادی اصول و راہند آتیا بحث و تران ملیک۔

تراب نا نوشت آئیٹی شاعری نا بشخ اک او فتا تعریف، ردیف و قافیہ، بحر آتا کچ و پنک نوشتہ او تراب نا رداٹ دا وخت اسکان، مشہور آ بحر آتا تعداد نوزدہ او۔ ہرافتیٹی باز آ بحراک سالم او باز آک ناقص او۔

سالم (مکمل) و ناقص نا فرق او دن درشان کرینے سالم بحر آتا رکن اک ثابت او و ناقص بحراک ارا وژنا او۔

مقصور۔ (i)

اگہ اسہ بحر اوسے نا گڈیکو رکن آن اسہ حرف اوس کم مرے اودے مقصور پاننگ اک دنکہ، مفاعیلین نا مقصور ”مفاعیل“ مریک۔ مقصور نا معنہ ”کم“ نا او۔

محذوف مقصور۔ (ii)

اگہ اسہ بحر سے نا گڈیکو رکن آن اسٹ آن گیشتر حرف آک کھٹوک یا کم مُسر اودے محذوف مقصور پاننگ اک۔ دنکہ، مفاعیلین آن ”مفاعی“ محذوف مقصور اوسے او محذوف نا معنہ چھانگنگ یا (24) تراشنگ نا او۔

عروض ہر ادے سنسکرت و ہندی ٹی پنگل (25) پارہ۔ داسکان او داڑکن براہواوی ٹی بچو دروشینک اوس جوڑ متے دادے براہواوی ٹی ہم ”عروض“ پاننگ اک۔

براہواوی جدید شاعر آتیٹی اسحاق سوز اولیکوار تینا غزل آتا زی آ بحر آتے ہم نوشتہ کننگ نا بنا او کرے ہندن اونا 1962ء ٹی شینک مروکا ”غزلیات سوز“ گلشن سوز (1969) و اوکان گڈ گروشک (1995) ٹی تینا باز انگا غزل و شعر آتا بحر آتے ہم نوشتہ کرینے ہراڑان سوز شعوری او کوشست سے نا بنا او کرینے کہ شاعری کن فن و بحر آتا مننگ المی او۔ ہندن سوز آن مست، تراب لاڑکانوی ہم، بحر آتیا تران کننگ تون اوار باز آ شعر آتیٹی دافتا نشانہبی او ہم کیک دنکہ تراب نا دا نعت ٹی اونا وزن ہم نوشتہ او۔

فاعلاتن، مفاعلن، فعلات

خواجہ نا پنا شل ہزار صلوة

مرے بیحد و بے شمار صلوة

رب خوانینگ کے نصیب شل کے

مصطفیٰ آ پان بار بار صلوة

مومناک خوانیبو مدنی عربی آ

عشق و ادبٹ باوقار صلوة

قبرسکرات قیام ٹی نن تو

شل مرے یار غمگسار صلوة

کس کہ عاشق نبی نا مرے او تراب

(26) خوانے ایواتے مرے نثار صلوة

تراب نا بڑزکو نعت ٹی بیرہ منہ مصرعہ ”ہمو وزن آ بریبر بریرہ ہر ادے تراب نا جند نوشتہ کرینے ایلو کل مصرعہ و شعر آتیٹی فنی کمبوتی ارے۔

دنکہ ”خواننگ“ نا خوا ”برادے“ ”علا“ نا وزن آہتنگانے ولے عروضی قانون آتیٹی ”و“ ہمو حرف آتیاں او ہرا نوشتہ مننگ کیرہ ولے خواننگ مفسہ او دن انگا لوز آک ہورک ہورک پاننگرہ ہرانا تلفظ ”خا“ مریک۔

ہندن ”مصطفیٰ آپان بار بار صلوة“ ٹی ”ن“ وزن ٹی کمبوتی نا سوب مریک ہندن ”مومناک خوانبو مدنی عربی آ“ مچا بے وزن او۔

یعنی تراب لاژکانوی تینٹ عروضی غلطی کرینے او چنکا چنکا کمبوتی تا خیالداری او کتنے یا اوفتے نظر انداز کرینے۔

غزلیات سوز (1962) ٹی سوز نا ہمو غزل نا منہ بند، ہرانا وزن) بحر (او سوز غزل نازی آ نوشتہ کیک۔ وزن۔

مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیل

برادے آن جدا مسٹ کہ نے آن

مسٹ نیکہ بیمار یار جانی

خڑینکاک خنتیان جاری اریرک

کیوہ فریاد زار ار جانی

ہمیشہ دردو غمتیٹ ارے است

کپہ اُستے کنا آزار جانی

ٹکر ٹکر صفا است او نی کیسہ

(27) ہراتم کیسہ نی سینگار جانی

سوز تینا دا غزل ٹی ”مسٹ، کیوہ، کپہ، ٹکر“ او ”مفا“ نا وزن آ بیسونے یعنی اودے وتد اوس ہتاوی اسک او سبب اوس بیسونے ہراژان سوز تینٹ وزن نا خیالداری او تختے۔

دنتو براہواوی شاعری ٹی ہم ”عروض“ او چیژگن یا مشکل پہہ مننگ اک و باز آک خیال او ترجیع ایترہ، ولے انتس مرے فن شاعری کن خیال تون اوار موزنیت ہم المی او و دا موزونیت وزن او چاہنداری آن بیس مفا۔

ولے اینو پگہ ورنہ شاعر آک عروضی راہند و قانون آتیاں بلد او و دافتا رداٹ شاعری کنگ او۔

مہالو نا بابت داسہ نا براہواوی شاعری ٹی ”علم العروض“ چاہوک او گڑاسے دا کس کن بدرافک۔ عروض نا داخس ہوکا مننگ آن گڈ ہر شاعر اوس اول دانا بارواٹ سوچک، ہرا براہواوی شاعری ٹی یقیناً اسہ گچینو تبدیلی اوسے نا وڑ بیت (علامت) او۔

حوالہ غاک 1.6

- 1 - حنیف، ابن، ”دنیا کا قدیم ترین ادب، جلد اوّل، بارہ سواوم، 1998ء بیکن بکس، گل گشت، ملتان، پنہ 1-83.
- 2- حنیف، ابن، ”دنیا کا قدیم ترین ادب، جلد اوّل، بارہ سواوم، 1998ء بیکن بکس، گل گشت، ملتان، پنہ 2-87.
- 3- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، 1975، نیشنل بک فاؤنڈیشن، پریس ٹرسٹ ہاؤوس آوی، آوی چندریگر روڈ، کراچی، پنہ 351.
- 4- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، 1975، نیشنل بک فاؤنڈیشن، پریس ٹرسٹ ہاؤوس آوی، آوی چندریگر روڈ، کراچی، پنہ 351.
- 5- حسین، محمد ہادی، ”مغربی شعریات“، 1968، مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور، پنہ 401-5.

- حسین، محمد ہادی، ”مغربی شعریات“، 1968، مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور، پنہ، 409-6-
- سنی، لیاقت، ”براہواوی جدید شاعری“، نومبر، 2005، شون ادبی دیوان کواوٹہ، پنہ 7-13-
- حسین، محمد ہادی، ”مغربی شعریات“، 1968، مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور، پنہ، 8-413-
- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، 1975ء، نیشنل بک فالوونڈیشن، پریس ٹرسٹ ہااوس 9-
آوی، آوی چندریگر روڈ، کراچی، پنہ 1-
- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، 1975ء، نیشنل بک فالوونڈیشن، پریس ٹرسٹ 10-
ہااوس آوی، آوی چندریگر روڈ، کراچی، پنہ 2-
- ایضاً 11
- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، 1975ء، نیشنل بک فالوونڈیشن، پریس ٹرسٹ 12-
ہااوس آوی، آوی چندریگر روڈ، کراچی، پنہ، 144-
- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلپیٹ تک“، ایضاً پنہ، 10-13-
- حنیف، ابن، ”دنیا کا قدیم ترین ادب، جلد اوّل“، مسٹمیکووار، 1998ء بیکن بکس، گل گشت، ملتان، 14-
پ، 108-
- حنیف، ابن، ”دنیا کا قدیم ترین ادب، جلد اوّل“، مسٹمیکووار، 1998ء بیکن بکس، گل گشت، ملتان، 15-
پ، 108-
- حسین، محمد ہادی، ”شاعری اور تخیل“، 1966ء مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور، پنہ، 16-17-
- حسین، محمد ہادی، ”شاعری اور تخیل“، ایضاً پ، 17-18-
- مینگل، افضل، ”چوٹولی“، 1994ء براہواوی اکیڈمی پاکستان کواوٹہ، پنہ، 18-133-
- صدیقی، ابوالعجاز، حفیظ، ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985، مقتدرہ قومی زبان، اسلام 19-
آباد، پ، 109-110-
- حمید اللہ، صاحبزادہ ”فن اور تکنیک“، 1991ء، نیو کواوٹہ بکسٹال، جناح روڈ، کواوٹہ، پ، 20-26-
- مینگل، افضل، ”شوشنگ“، 1992، براہواوی اکیڈمی کواوٹہ، پ، 21-178-
- حالی، الطاف حسین، ”مقدمہ شعرو شاعری“، 2001ء، خزینہ علم و ادب، الکریم مارکیٹ، 22-
اردوبازار، لاہور، پ، 48-
- پندرہ روزہ ایلم مستونگ، جلد اوّل، شماره نمبر 12، 16 اگست 1960ء پ، 6-23-
- پندرہ روزہ ایلم مستونگ، جلد اوّل، شماره نمبر 13، ستمبر 1960، پ، 6-24-
- صادق، آغا، ”جوہر عروض“، 1968، آغا صادق، نمبر 691 سی گلگشت، ملتان، پ، 17-25-
- پندرہ روزہ ایلم، مستونگ، جلد اوّل، شماره نمبر 22، جنوری 1961، پ، 2-26-

سوز اسحاق، ”غزلیات سوز“، 1962، ”عبدالنبی نسوار فروش، اسٹیشن سلسرا“ شہدادکوٹ، پ، 15-27-14.

ارٹمیکوبشخ

برابوئی پوسکنا شاعری نا بناء

پوسکنا شاعری نا بناء 1-

برابوئی ادب ٹی، کل آن زیات مشکل و چیڑگن آ سرحال ”برابوئی پوسکنا شاعری نا بناء“ نا تعین کننگ نائی۔ انتھے کہ دا وخت اسکان اخس کہ پٹ و پول کروکو مسونو، ہراسٹ نا جتا جتا نظریہ و خیال آک دا سرحال آ ملیرہ۔ دا وخت اسکان پک ئی و لدی ئس مونی بنتے و اہم دا سرحال آ گپ و تران کروکا تا خیال آتیٹی، اسہ گڑاس مشترکہ ئی کہ باز آک دا گڑاغا امنا کیرہ کہ برابوئی پوسکنا شاعری یا ادب نا بناء، 1947ء آن مریک، ولے 1947ء آن تا 1960ء اسکان دا ہمو دور ئی ہراٹی برابوئی پوسکنا ادب نا بناء مننگ کیک یا دا سوج نا ورنندی ڈھوکے۔

اولیکوار ڈاکٹر عبدالرحمن برابوئی داخیال نا درشانی ئی، برابوئی، نوشتنی ادب نا بشخ آتیٹی داوڑ کرے۔ ہراتم نن برابوئی نوشتنی آ ادب ئی ہرینہ تو نن اودے چار جاگہ بشخ کینہ اولیکو بشخ 1666، خان ’ ’ آتا دوران مست نا ادب

خان آتا دور آن درخانی مدرسہ 1883ء نا جوڑ مننگ اسکان، ii-

درخانی مدرسہ نا جوڑ مننگ آن پاکستان نا جوڑ مننگ 1947ء اسکان و چارمیکو دور نا بناء ئی iii-

بڑزکو ستر آتیٹی پوسکنا شاعری نا تعین ئی۔ 1947ء تون گنڈنگا ولے داڑے ہم باز آ سوال آک مدام ملاس سلیرہ کہ اگہ اسہ ملک ئسے نا پوسکن جوڑ مننگ یا پین ملک ئسے آن جتا مننگ نا دے ئی سوب جوڑ

کرسہ براہوئی پوسکنا ادب و شاعری نا بناء نادریم، خیال کنگنک اک۔ ہراٹی بچو دلیل نس دو بک انتئے کہ دا بیت کل آپاش و درشان ئی کہ نن براہوئی زبان و ادب نا بارواٹ بیت کنگنک آن و دا ہمو قوم و نسل نا زبان و ادب ئی ہرا ہمو راج نا ودی مروکے یا ہمو قوم نا پچار ئی ہرا، پاکستان نا جوڑ مننگ آن مسہ نیم سد سال مست دا ڈغار آباد اسر و حکمرانی کرسہ بنگو۔

واہم اگہ ادب ٹی پوسکنی یا جدت یا جدیدیت نا بیت نا سوال ئی تو اوڑے، خیال، فکر و سوچ آئیٹی تبدیلی نا ہمو محرکات آتے پٹنگ ئی ہرانا سوب آن، متکنا سوچ و خیال آتا بند ئی پوسکنو خیال و سوچ آک ہلیرہ۔

خیال و سوچ آئیٹی تبدیلی و پوسکنی نا بابت ہم براہوئی پوسکنا ادب نا بنا ئی 1947ء آن کنگنک دنکہ، ڈاکٹر حمید شاہوانی تینا پی ایچ ڈی نا مقالہ ٹی براہوئی جدید ادب نا بارواٹ دن نوشتہ کیک۔

ء آن گڈ نا دور ئی براہوئی پوسکنا ادب نا روشن آ دور پاننگ کینہ انتئے کہ براہوئی ادب ٹی 1947 ’ ’ جدیدیت نا رجحان، رویہ غائیٹی ترقی پسندیت و تبدیلی نا بناء مریک دا دور ٹی باز جتا جتا فکر و گنساد نا علمی و ادبی گل آک جوڑ کنگنار“ (2)۔

داہم مننگ کیک کہ ڈاکٹر حمید شاہوانی، ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی نا ہمو مقالہ غان بڑزکو خیال آتے اخذ کرینے ہرا بلسم رنگ ٹی، براہوئی ادب نا سرحال آ نوشتہ ئی۔ اونا ہمو پیراگراف آن گڑاس ستر داڑے نوشتہ کینہ ہرافتیٹی براہوئی پوسکنا ادب نا بناء ئی 1947 آن پد پاننگ دنکہ۔

پاکستان جوڑ مننگ آن پد نا دور ئی نن پوسکنا دور پانہ دا دور ٹی براہوئی انگریزی، اردو تعلیم ’ ’ حاصل کریر او ہندا سوب ئی کہ اوفک براہوئی ادب ٹی پوسکنا خیالاتے کن کسراس ملار، 1957ء ٹی براہوئی افسانہ، ڈرامہ نوشتہ کنگنک شروع مس ہراتم ریڈیو، ٹیلی ویژن بسرتو داڑاٹ براہوئی زبان و ادب ئی شون رسینگا“ (3)۔

بڑزکو ہرتوما اقتباساک اسہ وڑ ئی کہ قیام پاکستان آن گڈ، خیال آئیٹی تبدیلی بس، ہرانا سوب آن، قدیم شاعری یا قدیم و متکنا خیال آئیٹی پوسکنی برسہ کرے۔ ولے ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی، ارا پوسکنو بیت کرینے اسٹ داکہ، ”دا دور ٹی براہوئی، انگریزی اردو تعلیم حاصل کریر،، یعنی او مذہبی یا ملائی خواننگ نا ہندا، انگریزی و اردو تعلیم نا بناء نا پائک ہرا اونا نزداٹ اسہ تبدیلی نسے۔ ایلو دا بیت کہ ’ ’ ہراتم ریڈیو، ٹیلی ویژن بسرتو داڑان براہوئی زبان و ادب ئی شون رسینگا

ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی نا دا خیال آن واقعی حقیقت نا گند بریک انتئے کہ، زبان نسیتی تبدیلی و انقلاب نا سوب، میڈیم مریک اے میڈیم، پرنٹ میڈیا نا رداٹ مرے یا الیکٹرانک میڈیا نا پنت چائنگے۔

ہندا دور یعنی 1956ء ٹی ریڈیو پاکستان کوئٹہ سینٹر نا بندائو تخنگا، اسہ سال نسے آن گڈ یعنی 1957ء ٹی کوئٹہ سینٹر آن براہوئی پروگرام آتا بناء مس۔ ہراڑان، براہوئی زبان و ادب ٹی شون حالی نا کسر نس ملنگا یا ریڈیو ٹی براہوئی پروگرام آتا بناء آن براہوئی پوسکنا ادب نا دریچہ ملنگا۔ انتئے کہ ہمو وخت ریڈیو ٹی بیرہ پنچ منٹ براہوئی پروگرام آتیکن اسک ہرا 18 مئی 1961ء ٹی پنچ منٹ آن ودیسہ پانزدہ منٹ کنگنک یعنی ہمو وخت ہفتہ ٹی براہوئی نا بیرہ مسہ شعر شینک کنگنکارہ (4) او وخت آ ہم براہوئی شعر آتا اناونسمنٹ اردو ٹی کنگنک ہندن، 25 دسمبر 1963 آن براہوئی پروگرامک ہڑدے شام نا شش بجہ ئی پنچ منٹ آن تا شش بجہ ئی بیست منٹ اسکان شینک مننگ بناء کریر ہرافتا اناونسمنٹ بلوچی ٹی کنگنک۔

داڑان سماتمک کہ 1964ء اسکان بیرہ بیست منٹ براہوئی پروگرام آتیکن اسکہ ہرا اسہ ہندنو زبان ئسیکن باز مچٹ اسکہ ہرا مچا بلوچستان ٹی تالان ئ۔

دا دور ٹی ریڈیوتون اواراوار، گڑاس اخبار آتا بناء ہم مس دنکہ، 1950 ٹی مولانا عبدالباقی درخانی نا توئی معلم، کوئٹہ غان شینک مننگ بناء کرے ہرا اردو ٹی اسکہ ولے اونا گڈیکو پنہ غاتیا براہوئی و بلوچی نا نوشت آک چہاپ مسرہ۔

ہندا سال 1950ء ٹی توئی ”مبلغ“ ہم اردو ٹی کوئٹہ غان مولانا عبدالغفور درخانی نا ادارت اٹ شینک مسکہ ولے دا سما افک کہ داٹی براہوئی و بلوچی نا بشخ اسک یا الو؟۔

ہندن 1960ء ٹی پانزده دے ئی ”ایلم“ مستونگ آن نورمحمد پروانہ نا ادارت اٹ شینک مننگ نا بناء کرے ہرا براہوئی زبان ٹی اسک و اوٹی کزاں کزاں اردو نا نوشت ہم اوار کنگاکہ یعنی، 1960ء آن باقاعدہ وڑاٹ اخباری بابت براہوئی زبان ٹی شون نا چوہائو ئس خننگا۔

بڑزکو دلائل آتا زی آ دا ہیت کنگ کینہ کہ 1960ء و داکان گڈ براہوئی پوسکنا ادب و شاعری نا بناء مریک، انتھے کہ ریڈیو نا بناء یا گڑاس اخبار و رسالہ غاتا اجراء آن براہوئی زبان و اونا ادب ئ لس خلکت اسکان رسینگنگ نا کمک ملیک۔

2.1 براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور

دنتو، براہوئی پوسکنا ادب نا بناء 1960ء یا داکان گڈ باقاعدہ وڑاٹ مریک انتھے کہ 1957ء ٹی ریڈیو پاکستان کوئٹہ سینٹران براہوئی شعر آتے شینک کنگ کن بیرہ ہفتہ ٹی، پنج منٹ، مختص اسک، دا دورانیہ 25 دسمبر 1963ء اسکان بیست منٹ اسک، داکان بیدس، گڑاس، اخبار و رسالہ آتیٹی براہوئی نوشت آک چہاپ مننگ نا بناء کریر۔

ولے براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور، 1960ء آن مہالو ئی دا بابت ڈاکٹر عبدالرزاق صابر، نا دا ہیت ئی یات کینہ بقول اونا ”خلیفہ گل محمد نوشکوی و پیرمحمد نیمرغی مکتبہ درخانی و پوسکنا ادیب آتا نیام ٹی پول نا حیثیت تخرہ“ (5)۔

ڈاکٹررزاق صابر، براہوئی پوسکنا ادب نا تعین ئی کتھے بلکہ، دافتا نیام نا فاصلہ ئی چنک کنگ یا مکتبہ درخانی نا دوران و پوسکنا دور ئی جتا کنگ کن خلیفہ گل محمد نوشکوی و پیر محمد نیمرغی ئی ”پول“ نا حیثیت ایتک کہ دافتیان مہالو مکتبہ درخانی نا دور ئی تو دافتیان پد پوسکنا دور نا بناء مریک۔ ولے دا ہڑتوما تا جندنا کیفیت و حالیت ئی درشان کتھے کہ انت دافتے مکتبہ درخانی تون گنڈنگیک یا دافتے پوسکنا ادب نا مہارو خیال کنگے؟۔

دنتو ”بازار سخن نیمرغی“ 1948ء ٹی چہاپ مریک ہراٹی مکتبہ درخانی نا روایتی شاعری آن جتا، غزل نا دروشم ملیک، ہندن نیمرغی نا ”مہروفا“ 1961ء ٹی چہاپ مریک۔

خلیفہ گل محمد نوشکوی، نا ”گلدستہ نوشکوی“ 1954ء ٹی چہاپ مریک، 1958ء ٹی چہاپ مروکا کتاب ”تحفہ الفقراء“ ٹی ہم مکتبہ درخانی نا روایتی شاعری دو بریک۔

ولے ہندا دور ٹی یعنی 1951ء ٹی، میان عبدالحق لاکھوریانی نا چہاپ مروکا کتاب ”سخن حق“ ہراٹی، روایت آتیان جتا ئی شاعری ئس دو بریک داڑان، پوسکنی و جدیدیت نا گند بریک، خلیفہ گل محمد

نوشکوی، عبدالحق لاکھوریانی، پیر محمد نیمرغی، دافک براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور نا شاعر آکو دافتیان گڈ، براہوئی پوسکنا شاعری نا باقاعدہ بناء مریک یا دا بابت داہم پاننگ کینہ کہ بازاک دا پارہ کہ براہوئی پوسکنا ادب 1947ء آن بناء مریک تو 1960ء آن مست براہوئی پوسکنا شاعری نا بناء مننگ نا نشانیک دو بریرہ ولے دافتے پوسکنا شاعری نا بنائی یا ابتدائی دور پاننگ کینہ باقاعدہ براہوئی پوسکنا شاعری نا بناء 1960ء و داکان گڈ مریک ہراڑے ریڈیو و پانزدہ دے ئی ایلم و ایلو اخبار و رسالہ غائیٹی، براہوئی ٹی نوشتہ مننگ نا بناء مس۔

2.2 رسالہ غاک۔

زبان و ادب نا شونداری ٹی، میڈیم بھلو کڑدس ادا کیک اخبار، رسالہ یا میڈیا ہمو کسر یا ذریعہ ئی ہرانا کمک اٹ، زبان و ادب ئس لس تالان مریک، او ہمو مقصدآک خوندی مریرہ ہرافتا گرج مریک، اینو پگہ دنیا اسہ ایلوآن داخس خڑک مسونے کہ بچ تصور کننگ مفک دانا کل آن بھلا سوب، میڈیا ئی، خواہ اے میڈیا پرنٹ مرے یا الیکٹرانک، ہر حالت ٹی دا ناہمیت آن کس ئی انکار مفک۔

دا بشخ ٹی رسالہ غاتا کڑدار ئی براہوئی پوسکنا شاعری نا شونداری نا بابت ہننگ اک کہ بنائی رسالہ غاک ہرا ہرا مسونو دافک براہوئی پوسکنا شاعری ئی مونی دننگ کن انت، نت و دو خلکنو؟۔

ولے اگہ براہوئی ادب ٹی اولیکو رسالہ نا ہیبت مریک تو ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی نا پٹ و پول نا رداٹ ”توئی الحق“ اولیکو براہوئی رسالہ ئی ہرادے مولانا محمد عمر دینپوری اونا مسٹر گودی تاج بانو، 1923ء (6)ٹی تینا خڑچ اٹ کشار، ہرانا اسہ ارا شماره شینک مسر، ”الحق“ آن براہوئی ادب یا شاعری ئی اخس سیبو رسینگا دا سوچ نا ورنندی تننگ مفک انتے کہ الحق نا بچو وڑک یا نمونہ کن شماره ئس افک واہم ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی تینا کتاب ”براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“ ٹی، دا رسالہ نا ٹائٹل پنہ نا نقل ئس اوار کرینے۔

دا ہیبت نا ذکر ئی منظور بلوچ ہم کیک کہ 1940ء آن پد اخبار و رسالہ غاتا شینک مننگ، 1957ء ٹی ریڈیو پاکستان کوئٹہ او 1974ء آن پی ٹی وی کوئٹہ نا نشریات آتا بناء مننگ آن پد براہوئی نثر نا کاریم روان مس“ (7)۔

گوکہ منظور بلوچ بیرہ براہوئی نثر نا درشانی ئی کرینے ولے نثر تون اوار اوار شاعری آ ہم کاریم نا بناء مس ریڈیو پاکستان کوئٹہ سینٹر نا بنا دنتو 1956ء ٹی مریک او 1957ء آن پنچ منٹ آن براہوئی پروگرام آتا بناء مریک و 1961ء آن ہفتہ ٹی بیرہ مسہ براہوئی شعر ریڈیو آن پیش مسکہ داڑان براہوئی شاعر آئیٹی جوزہ و حوصلہ ئس ودی مریک او مستی شاعری نا پلو ئی ہلسہ کارہ، ہندن ریڈیو پاکستان آن اولیکو براہوئی مشاعرہ 28 مارچ 1965ء آن نشر مس ہراٹی، پیرمحمدزبیرانی، غلام حیدر حسرت، یارحزیں، حکیم خدائے رحیم، مولوی محمد یعقوب شرودی و مولوی عبدالباقی درخانی (8) تینا تینا شعر آتے بنفیر۔

براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور و دانا شونحالی ٹی ہرا ہرا رسالہ غاک گام گیج نا بنائی کریر اوقتا گونڈ و جاچ ئس داوڑ ئی۔

2.2.1. تونی معلم۔

توئی معلم“ 1950ء ٹی کوئٹہ سریاب آن اردو ٹی شینک مننگ نا بنائی کرے۔ ہرانا کماش مدیر ’ ’ مولوی عبدالباقی درخانی اس۔ دنتو، معلم اردو ٹی شینک مسکہ ولے اوٹی، براہوئی بلوچی ٹی شعری نوشتہ و نثری مواد آک چھاپ مسورہ۔

پروفیسر قیوم سوسن نوشتہ کیک کہ توئی معلم مالی نذوری نا سوب آن 1958ء ٹی بند مس ولے دا بارواٹ پروفیسر ڈاکٹر حمید شاہوانی نا جتاء خیال ی کہ

دوانزدہ سال اسکان برجا مننگ آن گڈ، 1961ء ٹی رسالہ ”معلم“ پوسکنا پریس آرڈیننس نا پلویر ٹی برسہ بند کننگا(9)۔

براہوئی رسالہ غاتا اسہ المیہ نس دا مسونے کہ دافک نیام تیٹی چندی وار کیہی سوب آتا گواچی مرسہ بند مسونو یا بند کننگانو واہم پٹ و پول نا رداٹ، توئی ”معلم“ اولیکو رسالہی ہرا براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور ٹی شینک مرسہ کرے ہراٹی، اردو، بلوچی، براہوئی، فارسی و پشتو زبان نا مرواریک چھاپ مرسہ کریر۔

بندا سال یعنی 1950ء ٹی، توئی معلم تون اوار اوار ”توئی مبلغ“ ہم کوئٹہ غان اردو زبان ٹی شینک مرسہ کرے ہرانا مدیر، مولانا عبدالغفور درخانی اسک برا اسہ وار 1961ء ٹی بند مس، منہ سال آن پد ولدا جاری مس و 1970ء ٹی دا رسالہ ہفت روزہ، شائع مرسہ کرے 1987ء آن مدان مدان 1991ء ٹی ولدا بند مس(10)۔

ولے مبلغ ٹی براہوئی زبان اٹ شعر چھاپ مسکہ یا نہ دا بارواٹ کس بچ پاپک۔

توئی ”معلم“ نا نوشتوک آتیٹی، عبدالباقی درخانی، پیر محمد زبیرانی، رحیم داد مولائی شیدائی اسک اوارو،

’وڑک کن توئی معلم ٹی مولوی عبدالباقی درخانی نانظم ”نسیمہ“ نا ارٹمیکو بشخ آن منہ بند

خننگاکہ دے کہ او خاچوک اس

مگر جنتہ اراکا بش مروسس

نسیمہ درد سوزان خلک نارہ

دتر خنتیان خڑینک اونا وبارہ

کریکہ مس غمزده فریاد و زاری

خڑینکاک عشق نا کریر جوٹہ جاری

ہرا او، زی ی تینا دوستی آن تن

خڑینک جاری دتر بس خنتیان تن

نسیمہ کاغذس پر غم دلی آ

کہ نوشتہ دن کرے کاغذ نازی آ

کنا قبر ئِ کبو اے مہربانا
 سر ئِ کسرا کے محمود دلربانا
 خنوٹ اونا نوا شکل ئِ پری آ
 بنوکے او بروکے نوکری آ (11).

عبدالباقی درخانی نا بڑزکو نوشت اولیکو منظوم افسانہ ئِ داکان مست براہوئی ادب ٹی، منظوم افسانہ نا ہچ درک لگپک۔

‘توئی معلم آن شاعری نا وڑک ئس ہرادے پیرمحمد زبیرانی نوشتہ کرینے۔ گڑاس شعر تہ نمونہ کن

مُر کرنی سازی سازو ربابے
 دژدان وطن نا دا است عذابے
 اینو دا اُستا باریم ئِ غم تا
 مُر کرنی ساقی رنگیں شرابے
 دا اُستے ہر نی سچی مروکے
 مر کر کبابی سچی کبابے
 گواڑخ گلاباک کنکن حرامو
 مُر کر نی مہلنج گواڑخ گلابے
 ایڑے جہاں کل خوشحال خوش بخت
 داڑے کنا قوم بے شون کریابے
 دنیا نا کنڈ کنڈ گلزار بہشتے
 ہر دا کنا باغ خاخوتا بابے
 الے او ورناتوپہ زبیرے
 مزل تہ مَرچا باز بے حسابے (12).

نوائے وطن۔ 2.2.2

ہفت روزہ ’’نوائے وطن‘‘ بلوچستان نا لائخ آ صحافی و ادیب لالہ غلام محمد شاہوانی و پروفیسر عبداللہجان جمالدینی نا کماشی ٹی 1953ء ٹی کوئٹہ غان اردو زبان ٹی شینک مننگ نا بناء کرے۔ ہراٹی اردو، بلوچی تون اوار اوار براہوئی زبان ٹی ہم شعری و نثری مرواریک چھاپ مرسہ کریرہ (13)۔

ولے دا ہفت روزہ، بیرہ سال سے آن گڈ، 1954ء ٹی یوسف عزیز مگسی نمبر ئس شائع کرے ہراٹی مظلوم و لاچار و مسڑ ئسے نا چھٹی ئس شائع کنگگا او دا چھٹی ئ نیمون جوڑ کر سہ نوائے وطن ئ بند کریں۔

2.2.3. ماہنامہ، بلوچی۔

توئی، بلوچی، کراچی نا بارواٹ، ڈاکٹر حمید شاہوانی تینا پی ایچ ڈی نا مقالہ ٹی نوشتہ کیک ”1956ء جون نا توئی، آزاد جمالدینی و اونا ایلم عبداللہ جان جمالدینی توئی ”بلوچی“ ئ کراچی آن شینک کریں ہراٹی بلوچی زبان تون اوار، اوار براہوئی شعری و نثری تخلیقات آک چھاپ مسورہ، ارا سال آن گڈ ”بلوچی“ نا مدیر آزاد جمالدینی نا، نا جوڑی نا سوب آن رسالہ نا شینکاری گہگیری نا گواچی مس، گڈا 1978ء ٹی دادے کوٹہ غان شینک کنگ نا بناء دوارہ کنگگا، اسہ وارس ولدا آزاد جمالدینی نا کزیت آن گڈ رسالہ نا شینکاری بند مس تو پدان ماہنامہ ”بلوچی“ عبدالواحد بندیک نا کماشی ٹی کوٹہ آن شینک ”مرسہ کرے

توئی بلوچی مرے یا نوائے وطن یا توئی معلم دافتیٹی اسٹ آن زیات زبان تا شہ پارہ غاک و نثر پارہ غاک اوڑدہ چھاپ مسورہ دافتیٹی، براہوئی نا ہم بشخ اسک ہراٹی شاعری و نثر ہڑتوماتیا نوشتہ مسکہ، ولے اخس کہ ہمو دور ٹی، براہوئی پوسکنا شاعری نا گرج و خواست آک اسر داخدر نوشت آک دو ہفسہ دانا باز آ سوب آک مننگ کیرہ۔

اسٹ داکہ لس خلکت یا نوشتوک آتے دافتا بارواٹ ذہنی گشاد یا سما الو۔i-

یا داکہ براہوئی زبان و ادب ٹی ہمو وخت کس ئس شاعری نا پڑاپنی الو، ولے واہم گڑاس پن ہمو دور ii- ٹی ہم نظر بریک۔

مستھیکوسوب دا مننگ کیک کہ دا رسالہ غاک براہوئی زبان اٹ الوسہ بلکہ براہوئی ئ اسہ چنکو iii- بشخ ئس تننگاسس ہرافتیٹی، براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی آ شعرآک چھاپ مسورہ، داکان گڈ یعنی 1960ء آن براہوئی نا پانزدہ دے ئی ئ اخبارس شینک مریک ہراڑان، براہوئی شاعری ئ اسہ پوسکنوجوزہ ئس رسینگیک۔

2.2.4. پانزدہ دے ئی ایلم مستونگ۔

فروری 1960ء ٹی، مستونگ آن براہوئی زبان ٹی پانزدہ دے ئی ئ اخبار ئس ”ایلم“ نا پنٹ، 24 براہوئی نورمحمد پروانہ نا کماشی اٹ شینک مننگ نا بناء کرے۔ ہراٹی، براہوئی تون اوار اردو ٹی ہم نوشت آک اوار اسر دانا بناء آن، براہوئی شاعر آتا کچ ٹی ودیکی مرسہ کرے و براہوئی پوسکنا شاعری ردوم نا سفر ئ برجا تخا، دنتو باز آ پوسکن آ بندغ آک ہرافک شاعری نا الف و بے آن نا بلد اسر اوفک ہم ایلم نا سوب آن شاعری نا لڑی ٹی خننگرہ۔ ایلم نا اولیکو سال نا شمارہ غاتیٹی گیشتری ایلم نا جند آ شاعری کنگگانے یا ہمو وخت نا صدر، نا قصیدہ گوئی ٹی شعری نوشت آک ملیرہ۔

دا اخبار ٹی، ڈہنداری، ہردے نا خبر، آتیان بیدس، ادبی ئ نوشت ہم چھاپ مسکہ، دانا نوشتوک آتیٹی، خلیفہ گل محمد نوشکوی، موسی طور، تراب براہوئی لاڑکانوی، ابوالنصر مولانا محمد صاحب لہڑی،

مولانا محمد اسماعیل مینگل، حاجی محمد عمر شیرین آبی، حکیم جی ایم مہجور، واحد بخش جمالی، محمد عارف جگر مینگل، فتح محمد سما لاڑی، پیر محمد نیمر غی، پیر محمد زبیرانی، مہیم خان سُرخ، مولانا عبدالحق قلندرنانی، نور محمد پروانہ، حاجی عبداللہ جان لانگو، عبدالکریم عاصی، بیگ محمد بے وطن، حکیم فیض، محمدپوری، خدابخش مینگل، عبدالرحمن کرد، نادر قمبرانی، عبدالقادر شاہوانی خارانہ، مہر دل پندرانی، امیر اکرم مینگل لاہور، گلشن بلوچ، عسکر بلوچ، رئیس نبی داد، غلام محمد کرد، و ایم امین براہوئی و پین چندی شاعر آتا پنک بریرہ،

دا پاننگ مریک کہ ایلو اخبار و رسالہ تیان زیات ہمو دور ٹی براہوئی زبان و ادب نا شونداری ٹی ایلم نا دو اسک اولیکوار، پانزدہ دیٹی ایلم آن، ”شعرو شاعری نا سر حال اٹ، تراب لاڑکانوی نا فن شاعری نا بابت نوشتہ اک چھاپ مسر، ہرافتیٹی، شاعری نا بنیادی آگڑ اتیان بیدس، اصول و راہند آتا بارواٹ چاہنداری تننگ نا کوشست مسکہ، ہندن براہوئی لکھوڑ یا براہوئی لوز آتا بارواٹ نوشت اک ہم چھاپ مسرہ غلام نبی راہی نا گچین و اصلاحی نوشت ”سہل و ہتم“ سلسلہ وار چھاپ مسکہ، دا پاننگ مریک کہ براہوئی نوشتوک خواہ شاعر مرے یا نثر نگار دافتے پلیٹ فارم نس دو بس، ہراٹ او تینا خیال و جوزہ غاتا درشانی ئی کریرہ۔ موسیٰ طور نا چورک نس ہرا 1960 نا ایلم ٹی چھاپ ئی۔

تما نظر دا شیشہ غا چہرہ بہ چہر رو برو

تماٹ غم تا غم تیا نکتہ بہ نکتہ بو بہ بو

تتیا خنات ای کش تیا پٹو بیابان مش تیا

(14) خانہ بہ خانہ درپدر، کوچہ بہ کوچہ کو بہ کو

ارا سال آن دا اخبار ہفت روزہ چھاپ مننگے شروع کرے (براہوئی قدیم نثری ادب، ص 120) ہرا گڈیکو دے تے اسکان برجا سلیس ولے پروانہ غان پد، ایلم نا چھپائی نا چر جوئی و تسلسل پنسہ کرے و اونا معیار ہم دے پدے شیف تمسہ کرے انتھے کہ مقصد آتیٹی تبدیلی بس، مہالو ایلم بیرہ براہوئی زبان و ادب نا خدمت نا ارادہ تون چھاپ مسکہ ولے ہراتم دادے کاروباری نگاہ اٹ ہننگا تو ہموکان پد دانا نوشتوک آتا کچ کم مرسہ کرے۔

داکان بیدس براہوئی صحافتی دنیا ٹی باز آ رسالہ غاتا پنک بریرہ ہرافتیٹی، براہوئی شاعری چھاپ مسکہ، دنکہ

ء ٹی، ”نوائے بولان“ نا پنٹ بابو عبدالرحمن کرد نا کماشی ٹی پانزدہ دے ئی اخبار نس کوئٹہ 1957 (i) آن شینک مسکہ، ہرا اکتوبر 1959ء ٹی ایوبی آمریت نا دور ٹی، بند کننگا (15) داٹی ہم براہوئی شاعری چھاپ مرسہ کریکہ ولے اسہ وار نس ولدا 2004ء ٹی توئی نوائے بولان، شینک مننگ نا بناء کرے ہرا اینو اسکان برجا ئی۔

ء کوئٹہ آن، وفاقی محکمہ نشر و اشاعت نا پارہ غان ”ماہتاک الس“ بلوچی چھاپ مسکہ ہرا 1961 (ii) بلوچی، پشتو و براہوئی نا تاک ہم شینک کرے داکان بیدس الس بلوچی نا گڈیکو پنہ غاتیا، براہوئی بشخ چھاپ مسکہ ہراٹی، براہوئی شاعری و نثر چھاپ مسکہ، داٹی پیر محمد زبیرانی، تنگولہڑی، عبدالقادر شاہوانی، امیر الملک مینگل، ملک رمضان بلوچ، نادر قمبرانی، مدد خان بنگلزئی، مولوی

عبدالباقی درخانی، تاج محمد رند، مولوی محمد یعقوب شرودی، محمد خان مینگل و بین چندی نوشتوک
 ‘آتا نوشت اک شینک مسرہ۔ اُس کوئٹہ غان نمونہ کن تنگو لہڑی نا غزل سے نا منہ شعر

مُرکہ موان پرده ئِ رنگے ہناری نا خنو

گُل گلاپس موسماں وا ای بہاری نا بنو

زُلف ولول پیچ تس اُس سا نا بر بند ٹی

سسٹ کرلوپاتہ مُستی دور باری آسرو

ساز آوازے ہنیا بند کپہ سازگر

شعرو باگل نا توارے نا کہ کاری آ بنو

دن ارا پن گل گلاب نا با ئِ زیبا لاڈنا

دانہ مرواری نا دنداناتہ جاری آ برو

کپہ داخہ بے رخی دُراھے نے نارنگ نا

مرکہ موان پلوے خن تن خماری آ خنو (16)۔

ٹی محکمہ اطلاعات پاکستان نا پارہ غان، ”توئی احوال“ خضدار نا اجراء مس ہراٹی 1974 iii-ء
 براہوئی ادب نا مچا صنف آتیا نوشت اک چھاپ مسرہ، دا رسالہ 1979ء آن پد دوارہ شینک متنے۔

ء نا ”بام“ ٹی ہم براہوئی شاعری چھاپ مسکہ۔ 1977

داکان بیدس باز آ ادبی تنظیم آتا پارہ غان ادبی رپورٹ ہم شائع مسنے دنکہ 1983ء ٹی براہوئی پبلیکشن
 فرید آباد نا ”سنگت“ 1983ء ٹی براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ نا ”ادبی رپورٹ“ ”طوطکی“ جون 1987ء
 ٹی، چلتن ادبی دیوان رجسٹرڈ مستونگ نا پارہ غان چلتن ادبی رپورٹ و 1989ء ٹی ادبی رپورٹ ”القلم“
 شینک مرسہ کرینو۔

ء ٹی شش توئی کپوت، جیکب آباد بزم مولائی شیدائی نا پارہ غان ادبی رپورٹ اُس شینک مسکہ۔ 1983

ء ٹی، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ نا پارہ غان ادبی رپورٹ سہ ماہی ”دے ٹک“ ہندا سال 1986
 حیدرآباد سندھ آن ادبی رپورٹ ”گودی“ 1984ء ٹی براہوئی ادبی تنظیم بلوچستان کوئٹہ نا پارہ غان توئی
 ادبی رپورٹ ”تلاز“ شینک مسکہ۔

داکان بیدس، ماہنامہ توار 1991ء ٹی شینک مننگ نا بناء کرے ہراٹی اردو و براہوئی نوشت اک چھاپ
 مسورہ ہندن باز آ ہفت روزہ غاک ہم براہوئی شعری نوشت چھاپ کرینو دنکہ، ہفت روزہ ”خانہ
 بدوش“ کوئٹہ ہفت روزہ کاشتکار مستونگ، ہفت روزہ گدان مستونگ، ہفت روزہ خوشبو کوئٹہ، ہفت
 روزہ صبح نو چاغی کوئٹہ، ہفت روزہ چنگ کوئٹہ، ہفت روزہ شال کوئٹہ، (17) ہرافٹیٹی اردو
 براہوئی اوار چھاپ مسکہ۔

ہندن مستونگ آن 1996ء ٹی ماہنامہ ”آدینک“ ٹی ہم اردو براہوئی نوشت اک ملیرہ۔

بڑزکو ہمو کل ہفت دیئی، توئی و مسہ توئی یا شش توئی اخبار و ادبی رپورٹ آتا گونڈ ئی جاچ ئس اسک ہرافتیئی براہوئی شعری نوشت آک چہاپ و شینک مسورہ یعنی براہوئی پوسکنا شاعری نا شوندارى ٹی دا کل مچا اخبار و رسالہ غاک تینا تینا وژاٹ کژدار ادا کرینو، ولے ہراست نا جتا جتا وژ و ڈول و گژاس مجبوری تا سوب آن بڑزکو مچا اخبار و رسالہ غاک بند مسونو ہندن اخبار و رسالہ غاتیا باز آ ادبی حلقہ غاتا پارہ غان دا دو با خلنگ اک کہ ہراست اسہ نا اسہ ادبی تنظیم یا سوچ و فکر سے نا کوالخوائی ئی کیک دا ہیٹ بالکل درست ئی کہ ہر اخبار و رسالہ اسہ نا اسہ سوچ و خیال یا ادبی ئی گل سے نا کوالخواہ مریک ولے داڑے ننا مقصد، دا اخبار آتیئی براہوئی پوسکنا شاعری ئی مونی دننگ نا بابت کردار آتا یات گیری ئی کہ ہرا رسالہ مسونے دافتیئی براہوئی نثر تون اوار، براہوئی شاعری چہاپ مسونے۔

چہاپ مروکا شعری نوشت آک اخس معیاری ئی دا بابت پین بشخ سیٹی ہیٹ و گپ مریک۔

گژاس ہندنو ہفت دیئی، توئی، مسہ توئی اخبار و رسالہ غاتا پنک بریرہ ہرافک اینو پگہ باقاعدہ وژاٹ چہاپ مرسہ ئی ہرافتیئی براہوئی پوسکنا شاعر آتا خیال آک لس خلکت اسکان رسینگنگ ئی۔ دافتیئی، توئی استار سوراب ہرا 2000 آن تا اینو اسکان شینک مننگے، توئی، ہتم قلات ہرا 2004 آن شینک مرسہ ئی دانا شینک مننگ وخت وخت گہگیری نا شکار مریک ولے اینو پگہ داہم متکنا رسالہ غاتیامبار مالی نزوری نا دوآن ساء نا گڈیکو جت پت آتیئی ئی۔ ہندن توئی ”مہر“ نوشکی ہرا 2005 آن شینک مننگ ئی دا کل ٹی براہوئی پوسکنا شاعری شینک بننگے و دافتیان ہراست اسہ جتا یا مخصوص ئی ادبی گل یا فکر سے نا کوالخوائی ئی کننگ ئی۔

داکان بیدس 2005 ٹی شینک مروکا مسہ توئی ”چراگ“ نوشکی ہم براہوئی پوسکنا شاعری ئی شون تننگ ٹی اہم ئی کژدار سے نا خواجہ ئی داٹی پوسکنو ورننا شاعر آتا گچینو خیال و جوزہ غاک شعری دروشم اٹ ننا مونا بریرہ ہرافتیان گژانہ گژاس معیار و گچینی نا گند بریک چراگ ٹی، براہوئی، بلوچی، پشتو و اردو انگریزی نا نوشتاک اسہ ہندا شینک مرسہ کننگ ئی یعنی دا بین السانی ئی رسالہ سے داٹی ہر فکر تون گنڈوک نوشت آک شینک مریرہ۔

ء ٹی مستونگ آن شینک مروکا توئی کیسکیڈ، ٹی ہم براہوئی نوشتاک چہاپ مننگو۔ 2006

ساڑی آ وخت ٹی براہوئی زبان نا پنی آ ہفت دیئی تلاتر ہرا بلا ناغہ شینک مننگ ئی اونا گونڈ ئی جاچ ئس۔

ہفت روزہ تلاتر کونٹہ 2.2.5

ہفت روزہ تلاتر کونٹہ نا اجراء جنوری 2004ء ٹی مس ہرا تینا اولیکو ہفتہ غان تا اینو نا دے اسکان بلاناغہ شینک مننگی ئی۔ دنتو داکان مست ہم ہفت دیئی اخبار اک شینک مرسہ کرینو ولے اوفتیئی و ’ تلاتر ٹی بیرہ دا فرق ئی کہ اسہ تو دا تینا مخصوص وخت آ شینک مریک

ایلو دا کہ داٹی ہر طبقہ فکر یا نظریہ نا نوشتاک چہاپ مریرہ، مستمیکو دا کہ دا ادارہ نا مقصد بیرہ براہوئی زبان نا شوندارى ئی نہ کہ کاروبار ئی خدا کے دافتا جوزہ مون مستی ہم ہنداوژ برجا سلے، واہم باز آک تلاتر آ ہم مخصوص ئی ادبی تنظیم سے نا کوالخواہ مننگ نا دوبا خلیرہ ولے دافتیان بیدس ہم دا ہفت دیئی اخبار ٹی ہر وژنا نوشت دوبریک و خاص کر شاعری کن داٹی بشخ آک مخصوص ئی باز آ پوسکن شاعر و نوشتوک آتے درستی راستی کرفنگ ٹی تلاتر نا بھلو دوئے داکان بیدس ہفت روزہ تلاتر

واقعی زبان و ادب نا خدمت ٹی لگوکے اونا دا گڑانا ثبوت داوڑی ئی کہ دا ادارہ نا کوشست دادے کہ براہوئی نا اسہ تینا و جنا ئی لکھوڑ ئس مرے تینا لوز آتا جتا ئی پہچان ئس مرے و دا مقصد ٹی جوانو حد ئس سرسہب ہم مسونے ایلو داکہ باز آ لوز آتیکن پوسکن ئی دروشینک (اصطلاح) ہم تیار ٹی چھاپ مریک ہرافک ایلو اخبار و رسالہ غاتا نسبت باز موثر ئی انتئے کہ دا اخبار، مچا بلوچستان ٹی ہر ہندا آ ئس رسینگیک ہندا سوب ئی کہ براہوئی زبان ادب ئی خواننگ کن اسٹ انگا موثر آ میڈیم یا زریعہ نا سوب تیار ئی پاننگ کنگ کینہ دانا سوب آن باز آ پوسکن آدروشینک آک دود ہلکنو ہرافک اینو پگہ لس بیت و گپ آئیٹی پاننگرہ۔

ولے تیار ٹی شینک مروکا شاعریک، معیار نا بابت کھوجا خننگیرہ دانا باز آ سوب آک مننگ کیرہ کہ ہر پوسکن آ شاعر نا کوشست مریک کہ انتس کہ نوشتہ کیو ہمووڑ چھاپ مرے۔

2.3 شاعرک

دا بخش ٹی ہم براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور نا شاعر آتا کاریم تا گونڈ و جاچ ئس ہلینہ ہرافتا شاعری نا بناء قدیم شاعری یا مکتبہ درخانی نا گڈیکو دور آن بناء مریک و براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور اسکان برجاء مریک ہندن دافتیٹی گڑاس ہندنو ہم شاعر آک اریر ہرافک براہوئی پوسکنا شاعری) ہرا 1960 ء آن باقاعدہ وڑاٹ بناء مریک ہرادے نن 1980 ء اسکان ایسر کینہ و 1980 آن گڈ براہوئی پوسکنا شاعری نا ارٹمیکو دور نا بناء مریک ہراٹی 1990 ء آن پد جدت و پین پوسکنی برسہ کائک ہرا اینو اسکان برجا ئی(نا اولیکو دور ٹی ہم شاعری کنگ ئی۔

تو دا دور ٹی باز آ شاعر آتا پنک بریرہ ولے دافتیان گڑاس ہندنو پین ئی ہرافک براہوئی ادب اٹ لس چائنگرہ دنکہ خلیفہ گل محمد نوشکوی، پیر محمد نیمرغی، میان عبدالحق لاکھوریانی، تراب لاڑکانوی، موسی طور، عبدالباقی درخانی، عبدالغفور درخانی، و پین پین ہندن دافتیان خلیفہ گل محمد نوشکوی و پیر محمد نیمرغی نا بارواٹ ڈاکٹر رزاق صابر نا دا رائیہ، براہوئی پوسکنا شاعری نا دور نا تعین ئی کنگ ٹی کمک کیک بقول صابر نا کہ خلیفہ گل محمد نوشکوی، پیر محمد نیمرغی، براہوئی قدیم شاعری و پوسکنا شاعری نا نیام ٹی پول نا کردار ئی ادا کیرہ، داڑان دا بیت ئی ہلنگ کینہ کہ مذکورہ شاعر آتا تعلق تو قدیم شاعری آن یا مکتبہ درخانی تون گنڈنگ کنگ مریرہ، ولے دافتا خدمت آک پوسکنا دور اسکان برجاء مریرہ یا مہالو ہم زکر کنگاکہ پوسکنا شاعری نا اولیکو دور اسکان برجا سلیرہ۔

2.3.1 خلیفہ گل محمد نوشکوی

خلیفہ گل محمد نوشکوی بلوچ نا تعلق ہم ہمو شاعر آتیانی ہرا کثیر التصانیف پاننگرہ دا وخت اسکان نوشکوی نا بیست آن زیات کتاب آک مختلف سرحال و صنف آئیٹی چھاپ مسونو، ہرافتا فہرست اونا کتاب تحفہ رئیسانی گفتار رخسانی، (18) ٹی داوڑی۔

۱۔ تحفہ البلوچ

۲۔ جذب الفقراء

۳۔ تحفہ خان قلات

۴۔ گلشن مصطفیٰ

- ۵۔ تحفته الفقراء
- ۶۔ گلدستہ نوشکوی
- ۷۔ مجربات نوشکوی حصہ اول
- ۸۔ مجربات نوشکوی حصہ دوئم
- ۹۔ شروط الصلوٰۃ
- ۱۰۔ معلم الحج
- ۱۱۔ رفیق راہ مدینہ
- ۱۲۔ قاعدہ نوشکوی
- ۱۳۔ مجربات فارسی
- ۱۴۔ قصیدہ شاہ حسین
- ۱۵۔ پوسکنا دور و براہوئی حکومت نا زوال
- ۱۶۔ قصیدہ شاہ فصیل
- ۱۷۔ قصیدہ کرنل قذافی
- ۱۸۔ تحفته ریئسانی، گفتار رخسانی
- ۱۹۔ قصیدۃ البلوشی فی مدح جلالتہ الملک الحسین
- ۲۰۔ تاریخ اسلام حصہ اول، دوئم، سوئم

بڑزکو کتاب آتیٹی گڑاس کتاب قصیدہ صنف آ نوشتہ ئُ ہرا براہوئی شاعری ٹی، نوشکوی ئِ قصیدہ نا صنف آ کل آن بڑز کیرہ یعنی دانا کچ پین ئس قصیدہ نوشتہ کنتے، نوشکوی نا گڑاس، کتاب آتا زکر ئِ کینہ تانکہ اونا فکر و خیال نا بارواٹ چاہنداری ئس مرے۔

گلدستہ نوشکوی 1954ء 2.3.1.1

گلدستہ نوشکوی ٹی اسہ ہندنو سرحال ئسے آ قلم ہر فنگانے ہرا اینو اسکان ایسر متنے یعنی انگریز آک ہراتم بلوچ قوم نا دلیری و بہادری ئِ خنار تو اوقتا نیام ٹی تاڑ واڑ ودی کنگ کن یا اوقتے اسہ ایلو تون جنگ تننگ کن اسہ ویل ئس بڑز کریر یعنی براہوئی و بلوچ ئِ نسلی حوالہ اٹ اسہ ایلو آن جتا کریر و ہندا وئیل اینو نا دے اسکان حل طلب ئِ۔ گڑاس ہندا وڑنا سوج آتا ورندی تے نوشکوی ’گلدستہ نوشکوی‘ ٹی تننگ نا کوشست ئِ منظوم انداز ٹی کیک، دا کتاب، نصلیت بلوچ و براہوئی نا سرحال آ نوشتہ ئِ نصلیت بلوچ و براہوئی ئِ نوشتہ کنگ نا مقصد ئِ نوشکوی تینٹ دن بیان کیک۔

اسہ دے کنا مہربان میر علم خان صاحب بادینی کنے پارے کہ اے گل محمد بلوچاتا لیڈر اک ” بلوچاتیکن پوسکنو تاریخ جوڑ کرینو مگر ننا قومنا (رخسانی) اصلیت ئِ ختم کرینو ہندا سببان داسہ ای

اوفتيکن گڙا نه گڙاس روشنی لکيو تاکه آئنده اوفک غلطي ٿي بفس، واہم کنے دا گڙانا ضرورت الویکه لیکن سندھی اخبار آتیٹی خناٺ که اوفک سندھی زبانٺ لکاسر که کتاب ”تاریخ بلوچستان“ صاف غلط ٿی چونکه ای بلوچستان نا باشنده و بلوچاتیان پیدا اٺ گڙا کنے دا ضرورت تما، حیاتی وفا کرے انشاء الله مکمل تاریخ بلوچستان ٿی جوڙ کروٺ“ (19).

ولے افسوز اینو اسکان نوشکوی نا است نا دا خواست پورو متو که او تاریخ بلوچستان ٿی سہی وڙاٺ نوشتہ کے یا داہم مننگ کیک که او تاریخ بلوچستان آ کاریم کرو ٿی ہرا چہاپ مفرور ٿی۔
نوشکوی ایلو دا وئیل ٿی ہم ہر فینے کہ باز آنا دا خیال ٿی کہ بلوچاک امیر حمزہ نا اولاد آن ٿی دانا ورندي ٿی داوڙ تسنے۔

بنگٺ داسہ نا ای بلوچاتیان
پارہ پیدا ان نن امیر حمزہ غان
ہرا کا نمے دا خیال توسنے
امیر حمزہ نا نسل ختم مسنے
کتاب المغاری نم سیل کبو
باب القتل الحمزہ ٿی نم خوانبو
اوڙان پتہ ایلم نمے جوان مریک
کہ امیر حمزہ کن مار مسڙاٺ کیک
و ایلو نمے دا خیال بیج بفق
شانامہ نا قصہ نمے یاد افک
بلوچ خان تینا قوم تون پارے انت
نوشیروان پہ زاما وتی نون جنت
ارے شانامہ ٿی صفادا بیان
بلوچاک پیشتمار عادل نا دو آن
اریس رعیتس نی کُسر ٿی تخت نا
نوشیروان و حمزہ اسہ وخت نا
او وخت حمزہ ٿی مار الو اصل
نما چل چار بولک پیشن مس کل
نمے انگریز آک داسہ گمراه کریر

نما نسلِ ی چکار امیرا دریر
 بندا تعریفٹ نا مونے مون کریر
 تخار دوستی ملکِ ی نا قوزہ کریر
 بلوچ حمزہ نانی اولادس مروس
 انگریزاتے ملکان تینا بند کروس
 تواریخ حمزہ نانی خوان ہرک
 گڑا تینے اونا اولادس کرک
 اگر اف نے معلوم نی چپ کرک
 (20) برک نوشکوی آن نی معلوم کرک

داکان بیدس، گلدستہ نوشکوی ٹی بلوچی نظم، دردو نا فضلیت، مدینہ غا ہننگ نا است خواہی، لمہ و باوہ نا نافرمانی کروکا بندغاتابیان، بخیلی و سخاوت نا بیان، ہڑس، جوفہ نا بیان، قیامت ٹی مروکا دوانزدہ ٹولی تا زکر ہم منظوم وڑاٹ درشان کننگانے، دنتو، گلدستہ نوشکوی، 1954ء ٹی شینک مریک ولے دانا خیال آتیٹی ہجو پوسکنی ٹس افک دافتیٹی مکتبہ درخانی نا روایتی آ خیال آتا چرجوئی خننگک۔

تحفته الفقراء 1958ء 2.3.1.2

تحفته الفقراء ٹی ہم مکتبہ درخان نا روایتی شاعری ملیک یعنی داٹی ہم مذہبی رجحان نا درشانی مریک، تاریخی آ قصہ غاتا بیان، مختلف پیغمبر آتا صفت و اوفتا واقعہ غاتے، منظوم کننگانے، بیرہ دا کتاب ٹی اسہ نظم ٹس مثنوی نا وڑاٹ ملیک ہراٹی، نوشکوی نا خیال آتیٹی عشقیہ مضمون نا اواری نا گند بریک او تینا شاعری ٹی اولیکو وار، پوسکن، تشبیہ و استعارہ استعمال کرینے، یعنی او تینا محبوب نا دروشم ی اونا جون نا عضوآتے، خن، کلک، دندان تے باز گچین وڑاٹ شعریت تریسہ او تے اسہ جتائی
 ‘ رنگ سیٹی دن مونی ہتیک

یا خدا ایتس نشان نی نورخن تا جلد برے”
 دا غریب نا اُست ی تینکہ او غارت درے
 ش،ک،ر،ز ی ب تا ن کنا است ی درے
 بدن زیبا صنوبر قول کہ بین تین مرے
 مثل طوطی او شکر لب مون ملوس بیتس کروس
 دو اشارت می خ اٹ او کنے خوشحال کروس
 دا صنم قد ی خداوند قدرت اٹ پیدا کرے
 کل دنیا ی نازی آ عاشق ی شیدا کرے

زاعفران نا درخت سے اوخ ئ ن دن اس کنا
 ب ئ ل، د، درمیانہ اوڑکہ قربان ساہ کنا
 مرواری دنداک ئ اونا دنکہ کافور پھین مرے
 ل ئ ب، اٹ گل گلابی اوفتا بچ پردہ ارے
 ک ئ ل، ک، اک کرے شبنم دن بہارے
 (21) مُرواریان زیب ہرفک گل گلاب وقت سحر

پوسکنا دور، و براہوئی حکومت نا زوال، 1984ء 2.3.1.3

خلیفہ گل محمد نوشکوی نا دا کتاب و ایلو کتاب آتیٹی باز فرق ئ یعنی داٹی روایتی سرحال آتیان جتا ئ سوچ و خیال ئس مونی ہیسونے او داٹی اولیکوار، تینا راج، سردار، میر معتبر آتیا تنقید کرینے و اوقے کسرنشان تننگ نا کوشست کرینے۔

ہندن باز آتا جوانگا کاریم تا زی آ اوفتیکن قصیدہ ہم نوشتہ کرینے ہمو وخت نا گورنر، بزنجو تو مکالمہ ہم کرینے و اونا حج پالیسی تیا تنقید ہم کیک داکان بیدس، یورپی فیشن نا خرابی تے ہم درشان کیک ہمو خیال و سوچ آتیا ہم تنقید کیک ہرافک روس آن متاثر ئ ہندن وطن نا توار کہ وطن نا گرج آک انت ئ بلوچ قیدی تا آجوائی کن حکومت وخت آتے یات گیری کنگ، بلوچستان نا سردار آتیان گلہ شونی تون اوار، بلوچی حکومت نا بے سہبی و زوال نا سوب آتے ہم درشان کیک و بلوچ قوم نا تین پتین نا، نااتفاقی آن مروکا نقصان نا اندازہ ئ ہم خلیک عرض دا کہ نوشکوی دا کتاب ٹی راج آ است نا ہب اٹ تنقید کرینے، ہراژان دا درشان مریک کہ شاعر تینا ڈیہے و ڈغار تون تفوکے و شاعری نا حق آتے ادا کنگ نا کوشست ٹی لگوکے، اولیکوار نوشکوی نا شاعری ٹی مزاحمتی، رجحان خنگگ۔ یورپی فیشن آن مرمنگ و دانا اثر آتے داوڑ بیان کیک۔

مُست کریر انگریزاک ہندن داکہ مسیحاتے خنار

خان و سردار و نواباک کل نمابوشان ہنار
 آخر گیرام مس غیرت ملک ئ تینا گم کریر
 لاٹ نا بگی ئ چکار بے بلی آن رُم کریر
 دے پدے پد سلیسر دافتے ترقی ئس متو
 خیسُن چاندی کشار دافتے میمس دو بتو

(22)

پیر محمد نیمرغی 2.3.2

پیر محمد نیمرغی ہم براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی شاعر آتیان ئ اونا شاعری ٹی روایتی وڑوڈول ہج خنگگیک بلکہ او براہوئی غزل نا ساک ئ برجا تخانے او غزل ٹی ہجر و فراق ئ ہنداوڑ درشان کیک

ہرافک استا یک پٹک اثر کیرہ نیمرغی نا شاعر مننگ نا پس منظر ئ اسحاق سوز، اسہ عشقیہ حادثہ نس پائک۔

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی، نیمرغی نا نوشتت آک تینا مت تینٹ ئ دا وخت اسکان اونا ارا کتاب چہاپ مسونو،

(i بازار سخن نیمرغی 1948ء و مہروفا 1961ء داکان بیدس بہادر مسلمان، باوہ نا پنتاک، خدانہ مہربانی، آزموندہ، صاف براہوئی زبان، خیرخواہ، غائو نیمرغی (25) چہاپ مسونو۔

بازار سخن نیمرغی 1948ء 2.3.2.1

بازار سخن ٹی ”براہوئی غزل نا اسل دروشم خننگ اک داٹی، غزل نا ہر ہمو گرج و خواست آک پورو ئ ہرافتا مننگ غزل کن المی ئ یا ہراتم غزل نا تعریف کننگ اک کہ داٹی حسن و عشق نا قصہ، ہجر و فراق، زہیری نا احساس، محبوب نا جون نا ہر بشخ ئ شاعری ٹی نازیفنگ و اونا ہر عضوکن، مناسب و گچین و تشبیہ و استعارہ آتا بتنگ دا کل بازار سخن نیمرغی ٹی ملیرہ۔

داٹی گڑاس ہندنو غزل اریر ہرافک اسٹ آن زیات زبان تیٹی اوار نوشتہ ئ یعنی اسہ مصرعہ ٹی، براہوئی، اردو، براہوئی، فارسی و فارسی وار دونالوز آتے باز جوانی اٹ و گرج آتا بابت ہنداوڑ خانے کہ ایلو زبان نالوز آتیا ہم براہوئی لوز آتا گمان مریک دنکہ او دا غزل ٹی، فارسی، اردو، براہوئی ئ داوڑ اوار کرینے۔

پُرسیدم ازیار، انت کیسہ تس جواب، کچھ بھی نہیں

گفتمت، دانگی برک پارے، کبھی ہوتا نہیں

انتظارام، تس جواب بننگ نا، منزل دور ہے

میروم رائی رضا، پروا اف، تیرا کبھی

دل بگوید، حال ئ تیناکے بیان، منظور ہے

گفت ندارم باوفا، ہرکس کہ پا ئ، جھوٹ ئ سبھی

چشم بادامی ئ، او خلکر تیرٹ، دور سے

زدم آہ، ہنو او ہج پارے، تم پر رحم نہیں

انتظارم روز شب، خیال کے نوا، میری طرف

(23) نیمرغی مے گفت، آخر رحم کر، مجھ پروبی

نیمرغی نا شاعری ٹی، تینا ہم عصر شاعر آتیاں زیات، غزل نا حق آک سوگو ئ۔ دانا شاعری ٹی سوز گداز نا ہراوڑ دو بریک او پین کس تون افک، اونا شعر آک آمد افس بلکہ است نا تہہ آن، ہمو احساس و فکر نا کوالخوائی ئ کیرہ، ہرا احساس، یا غم گھڑتی اودے گنگکہ یا اونا تہہ ٹی اسک، اسہ جاگہ نس محبوب نا جتائی نا درد گھڑتی تے داوڑ درشان کیک۔

تمام دنيا ۽ چرينگاٿ ڪه نا غمتان جدائي نا
 بتو آرام ڪنه جاگه نس نا دردان جدائي نا
 ڪسس تو اف اسه عضونس خنوته اي مثالٿ نا
 دمس مشغول مريو اوڙتو ڪره ويران جدائي نا
 ڪيوه ٻيتاتنه نا برجائڪسس ڪپڪ ڪنه آباور
 دماغ ۽ چاوه ڪمزور ۽ ڪه نا فڪران جدائي نا
 وطن نا اف ڪنه پروا، نه اولاد مال نا خيال
 امر ڪيو اي اريٿ لاجار مڙا ڪلان جتائي
 اره لاجار نيمرغي ڪروڪه ده و نن زاري
 تمام غمته اسه ديدار ڪره تالان جدائي نا (24).

2.3.2.2 مهروفا 1961

داڻي، حمد، نعت آتياڻ پد، چنانا نا تعليم و تربيت، 1965ء نا جنگ نا زي آ نظم آتياڻ بيدس، منه غزل بم
 نوشتنه ۽ مهروفا اينو پگه ٻچ رسينگيڪ ڏاڪٽر عبدالرحمن مهروفاغان غزل نسه نا منه شعر نوشتنه
 ڪرينه ٻرا داوڙ ۽.

ٻچ سُرنگ نا وس اف اوڙسڪه سرڪيواي
 بش ڪره ڪنڪن بلائس ٻر، به غم او خاچانه
 بنداخس نه خنواسه ده بنس جواني اٿ انت پانو
 گڙا ٻيتاتنه خف تورس امر يادا ٻيتوه اي (26).

2.3.3 (1905-1985) ميان عبدالحق لاکهورياني

ميانهعبدالحق لاکهورياني، ٻرانا تعلق خضدار نا علاقه لاکهوريان آن اس، او 26 دسمبر 1905ء ٿي، داد محمد
 سنڌڙ زهري نا خلق سوراب ٿي ودي مس (27) ميان عبدالحق لاکهوريان ٿي رٻينگنگ نا سوب آن
 لاکهورياني "ٻن تما.

او، ٻراٻوئي پوسڪنا شاعري نا بنائي شاعر آتياڻ ۽. دا وخت اسڪان اونا اسه منظوم ۽ ڪتاب نس سخن
 حق (1951) نا پنٿ چهاپ مسونه.

2.3.3.1 سخن حق 1951ء

سخن حق ٹی مختلف سر حال آتیا شعر آک دو بریرہ۔ والئی ریاست نا شان ٹی قصیدہ ہم ملک داکان
بیدس سردار آتیا تنقید ہم کنگانے۔ میاں عبدالحق مزاحمتی سوچ ئس تخو کو شاعر ئسے انتئے کہ اونا تعلق
راج نا غریب ئ خابوت ئسے آن اسکہ ہندا سوب ئ کہ او میر معتبر و سردار آتیاں بد، دریکہ اونا انقلابی
ئ سوچ ئس اسک۔

سخن حق ٹی بلوچستان نا حالت زار آ ہم قلم ہر فنینے یعنی دانا ڈکالی و خشک سالی آن پد دا جاگہ نا آلم
نا بے وسی کہ او سندھ نا پارہ غاتینا گزران کن کارہ، دا مچا واقعہ غاتے منظوم کرینے ہرانا درشانی ئ
شعر ئسیٹی داوڑ کیک۔

ڈیہے تینا الار آلمک سندھ کن رُمب کریر

ڈالے گیشتر مچ کریر مانے تینا گم کریر

اللہ ننے چھٹفو دا سندھ نا پنداتان

بیزارنن مسنن بڑدے نا بمپ آتان

سندھ نا بندش ٹی فہمی آتا راز ارے

پوریا اگر کے او کس ئس داڑے ہم بازارے

خواجہ ننے چھٹفو سندھ نا خواری تیان

سندھ آ کس بنپرو مینگل تونڑی، زبری تیان

مولا ننے چھٹفو سندھ نا پنڈنگان

سندھی تا در درا باخو کن زندنگان (28)۔

میاں عبدالحق لاکھوریانی خضدار ٹی رہینگ انگ نا سوب آن اونا شاعری جھالاوانی لہجہ آن گواچی ئ
‘ہندن سندھ نا خڑک مننگ نا سوب آن، اونا شعر آتیٹی سندھی لوز آک ہم اوار مسونو دنکہ

مٹھا مور منٹھار، کپہ ناز کنتو

خدا پاک چائک اُست کنا باز نم تو

ص، 28

اُمید آسرو ئس ننا نی سدا یا حبیب خدا

ص، ۹. نما آسرو، آعالم کل لگایا حبیب خدا

دینی خواننگ نا سوب آن اونا شعر آتیٹی باز آ قرآنی آیات آک ہم اوار دنکہ،

و مَن رُبک و مَن نَبیک و مادینک برور ہر فور

کروس انتس ہرانگ نروس نہ کس ایڑے کچوئی ئ

ص-14

قیمو الصلوٰۃ قرآن ٹی کاملے آ تو الزاکوٰۃ اور تو ارے شاملے
جی جی کبو نم صادقاً صدیقے سختی ٹی پیغمبر نا غارنا رفیقے

ص، 20-

داکان بیدس، باز آ سندھی لوزآک ہرافک جہالوانی لہجہ ٹی پاننگرہ اوفتے شعری لوز نا وڑاٹ شعرآتیٹی
ہیسونے، دنکہ، لائنگ، کھتوری، سموری، عصیان، اوندھائی، فقیر یانٹری، براگیانٹری، جوگیانٹری،
سامیانٹری، گھڈی و پین ہندا وڑنا لوزآک شعرآتیٹی دو بریرہ۔

باز آ لوز آتیکن تینا وڑاٹ لوز ہم ہیسونے دنکہ، مسیت یا مسجد کن منجد، بلوچستان کن، (مَش) ریل
کن، انجڑ و چمن کن گواڑخان ہرافتے باز زیبائی اٹ تینا شعرآتیٹی خانے۔

سخن حق ٹی، مثنوی، قصیدہ، کافی، حمد و نعت آن بیدس، غزل ہم دو بریک اونا غزل نا وڑک داوڑی۔

اریٹ ای بے بہا مے نس است کنا پانک خدا چاہک

ہر وخت گھڑی غماتے ٹی عمر کائک خدا چانک

جدانی نس ہراوختا کیسہ، کنا ہوشے تینتو دیسہ

تولنگ تننو الیپیسہ ہوش کنا کائک خدا چاہک

دے نس اسہ جا، نے تو اسٹ، ہرک داسہ جدا مسٹ

نما دیدار کن بسٹ است کنا خواہک خدا چاہک

عبدالحق نی کرک قربان تینے محبوب نا محبان

(29) سیرے تینا ہم خوبان اگر خوانک خدا چاہک

2.3.4(1911-1983)بابا عبدالحق شاہوانی

بہادر خان ہرا پدان با با عبدالحق ناپنٹ پنی مس او عبدالغفور شاہوانی نا اراٹی 1911ٹی خلق حسنی
تحصیل دشت ضلع مستونگ ٹی ودی مس (30)۔ البتہ بہادر خان آن بابا عبدالحق مننگ نا سوب آتے اثیر
‘عبدالقادر دن درشان کرینے کہ

بہادرخان تینا خواننگے اراغان شروع کرے مُستی خواننگ کن او بلوچستان و سندھ نا مدرسہ
غانیٹی ہنا خوانا، مدرسہ دارالعلوم کھوسہ (کچھی) نا مہتم اونا پنے بہادرخان آن بدل کرسہ عبدالحق
تخا‘ (کسر نا چاری، پ، 15)۔

1.3.4.1 (1992) کسر نا چاری

دا کتاب عبدالقادر شاہوانی نا مرتب کروکے، داٹی، بابا عبدالحق شاہوانی نا شعر آتے، داکان ایکان پٹ و پول کنگ آن گڈ، شعری دروشم تننگانے، کسر نا چاری، غزل نا بیئت ٹی ئی داٹی، حمد و نعت آن گڈ، غزل آنا چرجوئی بناء مریک۔

بابا عبدالحق، نا شاعری ٹی، لوز آتا ترکیب او افتا سہی ہندا ہتنگ نا کاریگری درشان مریک، او براہوئی پوسکنا شاعری ٹی تینادور ناہمو شاعرے ہرا پوسکنو تشبیہ، استعارہ، مجاز مُرسل نا استعمال آن سہی بلد اسک، ہراوڑ نا استعارہ، او امر دافتے استعمال کرینے گڑاس وڑک۔

زلف نا کمک اٹ شکارے ہلکونس زو زو برک

گھٹ ٹی بابا نا شاغانس تنا بے برہرک

کسر نا چاری، ص، 44

موننگا زولفاکتہ ٹکی دوشہ غان بار اسورہ

چپ کریسر او کنگ کن عاشقاتا چا، درو

کسر نا چاری، ص، 46

.....

ہر تہوآن بار چنڈی ہلیوہ دانگ اینگ

اف کنے آرام درختان بار کاتم خسیوہ

ای سہیل آ پھل نا وڑ باریسٹ دیدن کے نا

وا ہتم نا گوش تون دیدن کے نا ای مخیوہ (31)۔

.....

بابا عبدالحق شاہوانی باز آ پن تا، صفتی ئی پن (اسم صفت) جوڑ کرینے دنکہ ڈنگ آن ”ڈنگوک“، ہمو بندغ ہرادے ڈنگ خلنگ ئی تو اودے ”ڈنگوک“، پارینے دنکہ

دوشہ نا ڈنگوکے جوگی دم کرے صحت خنا

زلف نا ڈنگوکے ہجو داروئس صحت تتو

(کسر نا چاری، ص، 43)

اونا غزل ئسے نا منہ شعر ہراٹی، استعارہ آن بیدس، تشبیہ تا جوان وڑاٹ استعمال ہم کرینے، اونا لوز آتا ترکیب داخس زیبا ئی کہ اوفتا روانی ہجو ہند ئس پنپک، اونا اسلوب تینا ہمعصر آتیان جتا ئی، براہوئی پوسکنا شاعری ٹی، بابا عبدالحق کل آن زیات استعاراتی و تشبیہاتی شاعری کرینے، دنکہ

آہو آ خنک نا خمارا اُست ٹی سُم خلکونو

زغم بروانک تیر مچا چاک جانے سیبوتسونو
 عاشق ئی آئے برے خڑک حسن نا دیدار کے
 زیب نا رنگاتے ہرنی مون و پیہن خیسونو
 دھنکہ سیارمار زلفے ہرنی بامسے تہ خنجرا
 ولولٹ قیدی کرینو خنجرت استے تڑینو
 انت گڑاسے شہد و شکل انت مرے قندو نبات
 گواڑخان زیات کاغذی آ جوڑک اونا خیسونو
 چلوی آباتہ دھنکہ، دہلی ئی دُر نا
 بیت سیتون مردہ ئی زندہ کروک او مسونو (32)۔

عبدالکریم تراب لاڑکانوی، (1913، ودشت) 2.3.5

عبدالکریم تراب، لاڑکانہ ٹی ہنکینی مننگ نا سوب آن تراب لاڑکانوی نا پنٹ چائنگک، تراب، سندھی او براہوئی ہڑتوما زبان تیٹی نثر و نظم نوشتہ کرینے، دا وخت اسکان اونا ہجو، کتاب نس شینک متنے ولے، ڈاکٹر حمید شاہوانی تراب لاڑکانوی ئی ہم کثیر التصانیف درشان کرینے اونا بابت، تراب، سد آن زیات سندھی، پنج کتاب اردو، ارا کتاب سرائیکی او سی آن زیات کتاب (33) براہوئی ٹی نوشتہ کرینے، ولے پٹ پول آن پد اونا ہجو کتاب نسے نا ڈس ملیک، البتہ او ایلم اخبار ٹی، شعر او شاعری نا سرحال آ، شاعری نا فن، او پٹی آتا بشخ نا سرحال آ نیازی تیکن نوشتہ کرینے۔

رئیس نبی داد نا گلدستہ ٹی ہم اونا گڑاس شاعری دو بریک، ”شعر و شاعری، ہرا فن ئی شاعری نا زی آ، اونا پٹ پولی ئی سلسلہ وار ئی کالم نس اس ہرا ہفت دیٹی ایلم ٹی شینک مرسہ کریکہ ہموڑے او جاگہ نس نوشتہ کیک کہ کنا است خواہی ئی کہ دا کالم آتے ”استاد براہوئی شاعری“، نا پنٹ کتابی دروشم ایتو ولے اونا دا خواست اینو اسکان پورو متنے، بیرہ اونا جاگہ نا جاگہ نس غزل آک دو بریرہ، اونا شعر آتیٹی فنی بسنی اسکہ انتھے کہ او فن شاعری نا زی آ پر مغز ئی نوشت، نوشتہ کرینے۔

”شاہ بھٹائی نا شان ٹی نظم نسے نا تہ گڑاس بند

او دلبر او پروانہ شہ پنجنن نا
 اریس بادشاہ نی تو ملک سخن نا
 بلے! خواجئس خواجہ! بر انجمن نا
 نی پھئس گلاب آتا نی زیبس چمن نا
 دا دنیا گنو کے نا شعر و بیانا
 او شاہ گدا صدخہ نا آستان نا

.....

محبت نا نن دے کریس نی منے نوشی
او میدان ٹی عشق نا سرفروشی
نا اسکندران بڑز، ایشی بلوشی
دا ہر سال ارے نا جشن تاجپوشی
کریس ہر وجہ ٹی نی قادر کلامی
(34) قیامس کا دنیا نا دلبر سلامی

تراب لاڑکانوی تینا دور او ہم عصر شاعر آئیٹی، فنی و فکری بابت بسُن ئُ گشاد نُسے نا خواجہ نُس
اونا غزل سے نا منہ شعر،

دیرے ای کاؤ بنفو درداتا داستانے
صد رنگ نشان ایتک بڑدے عجب زمانہ
است ئِ اِرا کہ پرغک دنیا نا دور گردش
دوستی ٹی درد ملک قدرت نا کارخانہ
دا باغ ٹی حسن نا لکاکو پھل عجیبو
دنیا نا ہر حسین آن دلبر کنا یگانہ
دنیا ٹی عشق حسن نا ہستی ارے کہ ایکا
(35) قائم تراب نا ہم ہندا مرو ترانہ

دا ہمو شاعر آتا گونڈو جاچ نُس اسک ہرافتے، براہوئی پوسکنا شاعری نا بنائی شاعر پاننگ کنگ کینہ یا
دافتے مکتبہ درخانی و براہوئی پوسکنا شاعری نا نیام نا دور نا شاعر پاننگ مریک، داکان گڈ، باقاعدہ
وڑاٹ، براہوئی پوسکنا شاعری نا بناء مریک، دا دور ٹی باز آ پین شاعر آک ہم اوار ئُ دنکہ موسی طور،
مولوی عبدالباقی درخانی، مولوی عبدالغفور درخانی ولے مولوی عبدالباقی درخانی نا کتاب و نوشت آک
1960ء آن پد زیات نظر بریرہ گڑا دانا زکر، 1960ء آن پد نا شاعر آئیٹی کنگک۔

2.4- براہوئی ادبی تنظیم آک۔

براہوئی پوسکنا شاعری نا شونداری و تالانی ٹی، براہوئی ادبی گل آتا کڑدار ئِ نہ کنگ کینہ انتھے کہ
دن انگا گل (تنظیم) آتا جوڑ مننگ آن، ادب و زبان مُستی ہننگ نا کوشست کیک، دافتیان، ادب نا مقصد
درشان مریک، دافتا مننگ آن، تنقید پُھل وُل خلیک و ہر گڑا ئِ اصلاحی وڑاٹ ہننگ آک۔

- براہوئی ادب ٹی اولیکوار، دا گل آتا خیال ئِ 4 نومبر 1959ء ٹی حقیقی دروشم ملا ہراتم، نور محمد (i)
پروانہ اونا سنگت آک، ”براہوئی ادبی بورڈ“ (36) نا پنٹ، اسہ ادبی ئُ ادارہ نُس جوڑ کریر، ہرا منہ

وخت آن پد، براہوئی ادبی دیوان نا پنٹ مونی بس، ہرا، دیوان آن، براہوئی ادبی اکیڈمی نا پنٹ پنی مس، ہندن 1962ء ٹی دا براہوئی ادبی اکیڈمی پاکستان نا پنٹ جوڑ مس ہرانا اولیکو بانی صدر، عبدالرحمن کرد (37) اسک و نورمحمد پروانہ دانا نائب صدر اسک۔ ہرافتا مقصد براہوئی، زبان و ادب نا شونرداری اس، ہرا اینو اسکان برجا ئ۔ و دا وخت اسکان دوسد آن زیات کتاب آتا اشاعت ئ ہم کرینے۔

ہراتم، پانزدہ دے ئی ایلم مستونگ نا بناء مریک۔ تو اوٹی براہوئی شاعری شینک مرسہ کیک تو (ii) گڑاس، شاعر آتا صلاح و سوج اٹ، ”اصلاحی بورڈ“ نا پنٹ اٹ گل سے نا بندائو ئی تخریر ہرانا مقصد، براہوئی شاعری نا فنی وڑاٹ جاچ و اصلاح کننگ اسک، اصلاحی بورڈ نا باسک آتیٹی نورمحمد پروانہ، میر عبدالرحمن کرد، عسکر بلوچ، ابوالنصر مولوی محمد لہڑی، غلام نبی راہی، پیر محمد زبیراڑی و نادر قمبرانی (38) اسک اسر دافک شاعری تو اوار، نثری نوشت آتا جاڑ جوڑی ئ ہم کریرہ۔

ء ٹی، مولانا عبدالباقی درخانی نا کماشی ٹی، ڈھاڈر ٹی، براہوئی ادبی سنگت (39) نا پنٹ گل 1968 (iii)۔ سے نا بناء مس۔ ہرانا مقصد ہم براہوئی زبان و ادب نا شونرداری اسک ولے دا وخت آ دا گل بیرہ کتابی آتیٹی ملیک دانا ہجو ڈس و نشان نس افک، تینا دور ٹی چندی کتاب آتے چھاپ کرینے۔

- 1960ء آن پد گڑاس، ادبی گل آتا پنک بریرہ ہرافک داخس تو پنی متوس و اہم گڑاس اشاعت نا (iv) کاریم تے کریر، دنکہ ”ادارہ ادب بلوچستان“ ہرا اسحاق سوز، نا ”ہدایت نماز“ ئ 1968ء ٹی چھاپ کریسس ہرانا سیکرٹری ”عبدالرحمن براہوئی“ اسک اسر و باسک آتیٹی، اسحاق سوز، مولوی عبدالباقی درخانی، مولوی دین محمد شاہوانی، اسک اوار اسر۔

داکان گڈ اسحاق سوز نا کتاب ”گلشن سوز“ ہرا 1969ء ٹی چھاپ مریک اودا ”براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان“ پنی آ ادبی گل نا پارہ غان شینک مریک، ہمو وخت اسحاق سوز، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل نا جنرل سیکرٹری اسک ”جذبات سوز“ ہم ہندا ادبی گل نا پارہ غان شینک مسونے ولے داکان گڈ، دا ادبی گل ہرا وخت اسکان برجا مس ہج سماء تفک البتہ دانا باسک آتیٹی کریم بخش سائل، عبدالغفور احسن خارانی اسک اوار اسر۔

براہوئی اکیڈمی پاکستان نا گڑاس باسک آتا، رکنیت آتے دا سوب آن ختم کننگاکہ کہ اکیڈمی نا باسک v۔ مننگ کن پٹ و پولی اسکالر نا مننگ ضروری ئ تو ہندا ٹولی، 18 مارچ 1978ء ٹی اکیڈمی آن جتا مرسہ براہوئی ادبی سوسائٹی (40) نا پنٹ ادبی گل نسے نا پڑو ئ کریر ہرانا اولیکو چیئرمین خدادادگل گچین کننگا ہرا اینو اسکان تینا علمی و ادبی کوشست آتیٹ براہوئی زبان و ادب نا خدمت ئ کننگ ئ۔ براہوئی ادبی سوسائٹی آن جباریار نا کماشی ٹی غصہ مروکا ٹولی ”براہوئی آرٹس اکیڈمی“ نا بندائوے تخا۔

دنتو ادبی گل آتا اہمیت و کڑدار آن ادب نس مونی کائک تو دافتیان شاعری ئ ہم شون ملیک براہوئی پوسکنا شاعری اینو ہرا ہند آ سلوکے داٹی، ادبی گل آتا کڑدار نس ارے۔

ہڑکو ستر آتیٹی کیہی ادبی گل آتا زکر مس ولے دافتیان بیرہ ارا ادبی گل، براہوئی اکیڈمی و براہوئی ادبی سوسائٹی فعال ئ داکان بیدس براہوئی پوسکنا شاعری ٹی جدت ہتنگ و دادے تنقیدی وڑاٹ ہتنگ اٹ، ہرا ادبی گل آک کڑدار ادا کرینو اوفک داوڑ ئ۔

1989ء ٹی راسکو ادبی دیوان نا پنٹ ادبی گل سے نا بندائو تخنگا ہرا باز زو، چنکو وخت ئیٹی (vii) ادبی حلقہ غائیٹی تینا لائخی تا سوب آن درستی راستی مس ہرانا کماشی و کارندہ غاک و رنا سوچ فکر نا خواجہ ئی دافک براہوئی ادب زبان کن اسٹ ہشوکی اٹ کاریم کننگ کن مخ تفریر، براہوئی نثر ٹی، مختلف صنف دنکہ، ناول، افسانہ، سفرنامہ تیٹی تینا لائخی تا درشانی تون اوار، شاعری نا دنیا ٹی انقلاب ئس ہتنگ کن گام تخار او تینا دا مقصد ئی دوئی کننگ کن متاہ خلنگو۔

(viii) براہوئی ادب ٹی تنقید نا مری ئی خت کننگ و تنقید ئی تخلیق کن المی پاننگ و رنا غا نوشتوک آتا اسٹ ہڈی تون اوار دافتے ٹی کماشی نا لائخی تے ودی کننگ حقیقی، غیر حقیقی ادب و ادیب نا فرق ئی درشان کننگ فکر تون اوار فن نا اہمیت ئی ہڑزا تخنگ نا منشورتون، براہوئی ادب ٹی، انقلابی ئی سوچ ئسے تون 2003ء ٹی ”شون ادبی دیوان“ نا پنٹ ادبی گل سے نا بندائو تخنگا۔

شون ادبی دیوان نا فعال مننگ آن، براہوئی ادب ٹی، ترندی ئس ودی مس، تنقید ئس مس و ہر گڑا ئی تنقیدی تناظر اٹ ہننگ نا بناء مس شون آن مسٹ تنقید آ بندش اسک، او کس دا جیرت کتویکہ کہ مست نا تخلیق ئسے آ اصلاحی ئی نظر ئس شاغنگ ئی شون نا ہننگ تون، دا بندش آک ایسر مس۔

براہوئی ادب نا حقیقی شاعر آتا است ہڈی اوفتا لائخی تا اعتراف ٹی، مجلس و دیوان آک اڈ تننگار۔

شون نا دا موقف و کمٹمنٹ آن داپار ہپار نا ایلو ادبی گل آتا کاریم تیٹی ترندی بس۔

شون آن بیدس، گدان ادبی دیوان سوراب، انجمن شعراء مچہ بولان، شاشان ادبی دیوان کوئٹہ، چلتن ادبی گل مستونگ، شرود ادبی دیوان و پین کہی چنکا چنکا ادبی گل آک تینا وڑاٹ براہوئی ادب و بالخصوص شاعری نا شونداری ٹی تینا خدمت آتے مستی ہتنگو۔

دا وخت آ براہوئی زبان نا اخس کہ ادبی گل آک اریر اوفتیٹی براہوئی اکیڈمی پاکستان، براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، ہرافتے سرکار نا کنڈان سالانہ گرانت ہم ملیک۔ ہندن راسکوہ ادبی دیوان، شون ادبی دیوان، و گدان ادبی دیوان تینا خڑچ آ، کتاب آتا اشاعت نا سلسلہ ئی برجا تخانو او دا پڑا نثر آن بیدس، شاعری نا مختلف صنف آتیا کتاب آک دو ہریرہ، ہندن راسکو، شون ادبی دیوان نا پارہ غان، تنقیدی نشست آتا بناء غان و رنا غا نوشتوک آتا اسہ جوانو کچ ئس شاعری نا پڑا خنگیک۔ ہرافک فنی و فکری بابت مسٹ نا نوشتوک آتیاں باز مونی ء۔

حوالہ خاک 2.5

1. براہوئی، ڈاکٹر عبدالرحمن، ”براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“، 1982ء مرکزی اردو بورڈ، 299۔ اپرمال لاہور پنہ خاک 87-91۔
2. شاہوانی، ڈاکٹر عبدالحمید، پی ایچ ڈی مقالہ، ”براہوئی غزل کا آغاز و ارتقاء“، 2002ء جامعہ بلوچستان کوئٹہ، پ، 71۔
3. بلسم رنگ، 1983ء، مقالہ ”براہوئی ادب“ قلات پبلشرز، رستم جی لائن جناح روڈ کوئٹہ، ص، 7۔
4. ہفت روزہ تلار، کوئٹہ، مقالہ ”ریڈیو سے براہوئی پروگراموں کا آغاز و ارتقاء“ جلد نمبر 1 شماره 4۔ نمبر 33، 2004ء، پ، 2۔
- سنی، لیاقت، ”براہوئی جدید شاعری“، 2005ء، شون ادبی دیوان، ص، 30-5۔
- 6۔ براہوئی، پروفیسر سوسن، براہوئی قدیم نثری ادب“، 1998ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ پ، 113۔
- بلوچ، منظور ایم براہوئی اولیکو بشخ“، 2007ء شون ادبی دیوان، پ، 100-7۔
- مقالہ ریڈیو سے براہوئی پروگراموں کا آغاز و ارتقاء ہفت روزہ تلار کوئٹہ، جلد نمبر 1 شماره 8۔ نمبر 33، اگست 2004ء، پ، 2۔
- شاہوانی، پروفیسر ڈاکٹر حمید ”جدید براہوئی نثری ادب“، 1999ء ساراوان، اکیڈمی، 9۔
- مستونگ، پ، 48۔
- براہوئی، پروفیسر سوسن، ”براہوئی قدیم نثری ادب“، 1998ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، 10۔
- پ، 118۔

- توئی ”معلم“ کوئٹہ، جلد نمبر 2 شماره نمبر 5 مارچ 1952ء افسانہ نسیمہ از عبدالباقی درخانی، 11-20 پ،
- توئی معلم، کوئٹہ، جلد نمبر 7 شماره نمبر 12 اکتوبر 1957ء، غزل از پیر محمد زبیرانی، ص، ندارد 12-
- شاہوانی، پروفیسر ڈاکٹر حمید ”مقالہ پی ایچ ڈی ”براہوئی غزل کا آغاز و ارتقاء“، 2002ء شعبہ 13- براہوئی جامعہ بلوچستان، کوئٹہ، پ، 72-
- پندرہ روزہ ایلم مستونگ 1960ء، جلد نمبر 1، شماره نمبر 10، پ، 14-14-
- سنگت، نومبر 2003ء، مقالہ ”عبدالرحمن کرد“ از ڈاکٹر سلیم کرد، پ، 86-15-
- ماہنامہ اُس کوئٹہ، مارچ، اپریل 1965ء 16-
- شاہوانی، ڈاکٹر حمید ”جدید براہوئی نثری ادب“ 1999ء ساراوان اکیڈمی مستونگ پنه غاک 52-17-56
- نوشکوی، گل محمد، ”تحفہ رئیسانی، گفتار رخسانی“، 1973ء بلوچی، دکان بھڑیا روڈ، ضلع 18- نوابشاہ سندھ، 34-
- نوشکوی، گل محمد، ”گلدستہ نوشکوی“ 1954ء بلوچی دکان بریا روڈ، ضلع نوابشاہ، سندھ پنه 19-163-162
- نوشکوی گل محمد، گلدستہ نوشکوی 1954ء، بلوچی دکان بریا روڈ روڈ ضلع نوابشاہ، سندھ، پنه 20-65-164
- نوشکوی گل محمد، تحفہ الفقراء 1958ء، محلہ کیریہ بریا روڈ روڈ ضلع نوشہرو فیروز، سندھ، پنه 21-80-79
- نوشکوی، گل محمد، ”پوسکنا دور، براہوئی حکومت نا زوال“، 1984ء، محلہ کیریہ بھریا روڈ ضلع 22- نوشہرو فیروز سندھ پنه 10-11-
- نیمر غی، پیر محمد، ”بازار سخن نیمر غی“، 1948ء، ص، 8-23-
- نیمر غی، پیر محمد ”بازار سخن نیمر غی“، 1948ء، ص، 11-24-
- براہوئی، ڈاکٹر عبدالرحمن، براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“ 1982ء، مرکزی اردو بورڈ، 25-299، اپرمال، لاہور، پنه، 134-
- براہوئی ڈاکٹر عبدالرحمن ”براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“ ایضاً پنه، 134-26-
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق، ”سخن حق“ اولیکوار، 1951ء، ارٹمیکو 2006ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان 27- کوئٹہ، پنه، الف
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق، ”سخن حق“ 1951ء، اولیکوار، 2006ء، ارٹمیکو، براہوئی اکیڈمی 28- پاکستان، کوئٹہ، پنه، 83-

- لاکھوریانی، بابا عبدالحق، ”سخن حق“ ایضاً، پنہ، 27-29۔
- اثیر، عبدالقادر شاہوانی، ”کسرنا چاری کلام بابا عبدالحق،“ 1992ء، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پنہ، 13-30۔
- اثیر، عبدالقادر شاہوانی، ”کسرنا چاری کلام بابا عبدالحق،“ ایضاً، پنہ، 47-31۔
- اثیر، عبدالقادر شاہوانی، ”کسرنا چاری کلام بابا عبدالحق،“ ایضاً، پنہ، 49-32۔
- شاہوانی، عبدالحمید، ”براہوئی زبان و ادب“ 1995، صادق پرنٹنگ پریس مریم مارکیٹ، سبزل 33- روڈ کوئٹہ، پنہ، 135۔
- پانزدہ دے ئی ایلم مستونگ جلد نمبر 1، شماره نمبر 11، اگست 1960، پنہ، 12-34۔
- درخانی، مولوی عبدالباقی، ”سوغات“ 1972ء، براہوئی ادبی سنگت، بلوچستان، پنہ، 29-30-35۔
- براہوئی، پروفیسر سوسن، ”براہوئی قدیم نثری ادب“ 1998ء براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، 36- پنہ، 120۔
- ماہتاک ”سنگت“ کوئٹہ، نومبر 2003ء، مقالہ ”عبدالرحمن کرد، از ڈاکٹر سلیم کرد، پنہ، 86-37۔
- پانزدہ دے ئی، ایلم مستونگ، جلد اول، شماره نمبر 8، جون 1960، پنہ، 9-10-38۔
- براہوئی، پروفیسر سوسن، ”براہوئی قدیم نثری ادب“ 1998ء براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، 39- پنہ، 116۔
- گل، پروفیسر خداداد، ”براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان“ ایک جائزہ، 2004ء، براہوئی ادبی 40- سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ، پنہ، 12۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969، براہوئی ادبی دنیا، شیخ اصل بلوچستان، پنہ، 4-41۔

مسٹمیکو بشخ

براہوئی شاعری نا بشخ آک

براہوئی شاعری نا بشخاک

براہوئی پوسکنا یا جدید شاعری آ فنی وڑاٹ پٹ و پول کنگ کن کل آن مست داہروئی تمک کہ براہوئی شاعری ئ اٹ ہندا و ہر اگڑ اتازی آبشخنگ اک دنتو، ہاٹی و سرحال، داہمو گڑاکو ہرافک ہر نوشت کن ہنداؤنا حیثیت تخیرہ خواہ او نوشت نثرٹی مرے یا نظم ٹی۔

ایلو زبان تا شاعری آتبار براہوئی جدید شاعری ئ ہاٹی و سرحال نا زی آ ارا جتا جتا ہندا بشخنگانے تانکہ ہراسٹ نا زی آسرحمی اٹ پٹ و پول سرسہب مرے۔

ہاٹی نا وڑاٹ براہوئی پوسکنا شاعری نا بشخاک 3.1

براہوئی شاعری ئ ہاٹی یا ہئیت نا بابت جتا بشخ آتیٹی پرغنگ و ہر، اسٹ ئ جتا پٹ وپولی وڑاٹ جاچ کنگ آن مُست ہاٹی یاہئیت نا پد مون نا بارواٹ چاہنداری کن گوپی چند نارنگ نا کتاب ”ساختیات پس ساختیات اور مشرقی ساختیات“، آن کمک ہلنگ المی ئ کہ ”ہئیت پسندی“، روس ٹی مروکا ہمو تحریک نا پن ئس ہرانا بنائی سرکڑدہ غا تیٹی رومن جیکب سن ناپن کل آن مست بریک، روسی ہئیت پسندی نا تحریک 1917 ٹی اکتوبرنا انقلاب آن مست نظریاتی وڑاٹ چاننگاکہ روسی ہئیت پسند آک دا گڑا نا زی آسلوک اسر کہ ”ادب نا اسہ بند نو نظریہ ئس مونی ہتنگ ئ ہرا ادیب یا نوشتوک نا چاہنداری نالائخی یا روسی ہئیت پسند آک فن پارہ نا گڑمبی و بُب اٹ خواننگ ئ (I) تکنیکی لائخی تا درشانی ئ کے“۔
رواج تیسر۔

ہئیت پسندی نا تحریک آن عام ہیت و گپ نا زبان و شعری زبان یا ادبی زبان و غیرادبی زبان نا فرق ئس مونی بس۔ ادب یا نوشت ئ ہراگڑا کہ عام ہیت و گپ آن جتا کیک یا برک او ہمو نوشت نا بیر شت و جاڑ جوڑی ئ۔ و ادب ٹی ہم شاعری ادبی زبان نا گچین اوڑک خیال کنگ اک۔

شعری نوشت آ تا زیبائی ٹی لوز و سرحال آن بیدس ہمو وڑیا ڈغار ناکڑد نا ہم بھلو دوئس مریک اگہ لوزاتے بندغ نا مثال ترسہ، نرمادہ مننگ ئ اونا سرحال پارسہ، اونا پُچ، بیرشت ئ اگہ ہاٹی پاننگ ئ تو داکل اسہ ایلوکن المی مریرہ۔ یعنی امرکہ جوانو بندغ ئس مرے بے پُچ آن لچی خنگ اک بند اوڑ ہر شعری نوشت کن لوئس و پُچ نا گڑج مریک ہرادے ہاٹی یا ہئیت نا پن تننگ اک۔ و دابشخ ٹی براہوئی شاعری ئ ہاٹی نارداٹ ہننگ اک ہندن دا فطری ئ قانوندسے کہ ہر گڑاکن سرحال و ہئیت نا مننگ لازم ئ۔

شاعری بلحاظ ہاٹی ٹی ہراہرا شعری صنف آک بریرہ داوڑو،

مثنوی، رباعی، قطعہ، ہائیکو، مسمط، مستزاد، معری نظم، آجو نظم، پابند نظم، اگہ نظم نا بشخ ئ جتاکننگ ئ گڑا دا صنف آ بچیرہ۔

جدید نظم (vi) ہائیکو۔ (v) مسمط (iv) قطعہ۔ (iii) رباعی۔ (ii) مثنوی۔ (i)

برابوئی شاعر و نوشتوک آک گڑاس پوسکنو تجربہ ہم کرینو او اوفتے جتاؤ پن ہم تسنو ولے اوفتا تجربہ غاک لاشعوری ٹی ئی انتیکہ ہراہائی و ہئیت آتے کن جتا ئی پن تخنگانے یا اوفتا خیال دادے کہ دافک پوسکن ہئیت ئی ، ولے دُن اف انتیکہ ہمو ہئیت آک مست آن ساڑی اریر۔

3.1.1 مثنوی۔

ابوالعجاز حفیظ صدیقی نا کتاب ’کشاف تنقیدی اصطلاحات‘ ٹی مثنوی نا بابت داوڑ نوشتہ ئی۔

گیشتری پٹ و پول کروکاتا نزدات مثنوی ایران آن بسو نے یا دانا جوڑ کروکاک ایرانیکی۔ عربی ’ شاعری ٹی مثنوی رسینگیک و اہم عرب آتا شاعری ٹی ’رَجَز‘ مثنوی آنبار اسک بند احوالہ اٹ مولانا شبلی نعمانی نادا خیال، مثنوی نا باروٹ معتبر لگیک کہ مننگ کیک ’مثنوی ئی جوڑ کروکا ایرانی آشاعر آتا مونا’ رَجَز‘ ناوڑک یا نمونہ مروی‘ (2)۔

بڑزکو حوالہ آتیاں دا درشان مریک کہ ’مثنوی‘ فارسی شاعری نا صنف ئسے و فارسی آن ایلو زبان تیٹی اوڑ دہ مسونے۔

مثنوی شاعری نا ہمو بشخ ئی ہرانا سیالی و تعلق، شاعری بلحاظ ہیئت آن مریک یعنی دانا مصرعہ و ٹھپوتا ردو بند نا سوب آن دانا ہائی و ہیئت ایلو صنف آتیاں جتائی۔ مثنوی، غزل و قصیدہ نا مقابلہ ٹی زیات آسان، سُبکُ صنف ئسے انتیکہ غزل و قصیدہ ٹی اولیکو شعر آن ہلیس تا گڈیکو شعر اسکان اسہ قافیہ ئسے نا پابندی مریک او دافتیٹی مرغنو سرحال یا مضمون نوشتہ کننگ نا گنجائش مفک ولے مثنوی ہمو شعری صنف ئی ہرائی قافیہ نا بچو پابندی اس مفک یعنی ہر شعر نا قافیہ جتا مننگ کیک، غزل و قصیدہ نا بابت مثنوی ٹی حد آن زیات مرغنا سرحال آک نوشتہ مننگ کیرہ۔

دنکہ دا گڑا نا درشانی مہالو کننگا کہ مثنوی فارسی شاعری نا صنف ئسے دانا سَجفوکاک ہم ایرانیکی گڑا داپاننگ مریک کہ عربی شاعری نا ’رَجَز‘ نا پوسکنا دروشم مثنوی ئی ہندن مثنوی فارسی شاعری آن داجاگہ نا زبان تیٹی (اردو، براہوئی، بلوچی، پشتو یا ایلوز زبانک) اوار مس۔

برابوئی مثنوی نگاری نا تاریخی پٹنگ و جاچ ئی ہلنگ آن مُست مثنوی نا ہائی و ہئیت نا بارواٹ گڑاس چاہنداری مرے تانکہ مثنوی ئی پہہ مننگ آسان مرے۔

3.1.1.1 مثنوی نا ہائی

مثنوی نا ہائی ئی ایلو صنف آتیاں جتا کننگ ٹی قافیہ و ردیف نا بھلو دوئسے۔ و ایلو ہراگڑاک مثنوی نا ہائی ئی درشان کیرہ داوڑ ئی۔

i) مثنوی نا ہر شعر ٹی ارا، ارا مصرعہ مریک، ہرافک اسہ ایلو تون ردیف و قافیہ نا بابت بریبیر مریرہ، خلقی شاعری ٹی مثنوی نا بابت ہر شعر ’ٹھپو‘، پاننگ اک۔

مثنوی نا ہر ٹھپو یا شعر مطلع یا اول ٹھپہ ئس پاننگ اک۔

ii) مثنوی ٹی ردیف و قافیہ نا پابندی مفک یعنی اسہ شعر یا ٹھپوئس ایلو شعر یا ٹھپو نا محتاج مفک، ہر شعر نا ردیف و قافیہ غاک جتا جتا مریرہ۔

- مثنوی نا شعر تا کچ یا تعداد آچو پابندی اس مفک دانا شعر تا کچ سد آتیان گیئتر مننگ کیک۔ (iii)
- مثنوی نا ہاٹی ئی پہ مننگ کن دا بیت کافی ئی کہ مثنوی نا ہر شعر غزل نا مطلع آنبار مریک۔
- مُچا مثنوی اسہ بحریا اسہ وزن نازی امریک۔ (iv)

3.1.1.2 مثنوی نا سرحال آک

سرحال نا بابت مثنوی ئی ہجو پابندی ئس افک عشق و محبت، جنگ وجدل، قومی تاریخ، فلسفہ، تصوف، دین، اصلاح راج، یا اخلاقیات، مثنوی نا سرحال آتیٹی اوڑدہ ئی۔

واہم گڑاس ہند نوہیت اریر ہر افتا خیال داری مثنوی ئی المی مریک، ہر اتم اسہ مخصوص یا جتا ئی سرحال ئس نوشتہ کننگ ئی۔ یا

ہر اتم مثنوی ئی تاریخ ئس یا قصہ ئس بیان کننگ ئی گڑا داٹی ربط کلام یعنی شعر آتا اسہ ایلوتون (i) سرحال نا بابت خیال داری المی مریک یعنی ہمو موضوع یا سرحال نا تسلسل ئی برجا تخنگ نا کوشت مدام کننگ اک۔

ہر اتم مثنوی ئی قصہ ئس بیان کننگ اک گڑا داخیال تخوئی مریک کہ ہمو قصہ نا بنیاد دروغ و نا (ii) ممکن مف یا فوق العادت بیت آتا زی آمف۔

مثنوی ئی ہر اگڑا نا درشانی مننگ ئی ئی ہمو گڑاتا جوانی و لائخی تا درشانی ئی ابہام مف یعنی (iii) ہر گڑا نا لائخی و جوانیک ہمو نا حیثیت نا کچ آمریر۔ یا ہر اگڑا نا ذکر مننگ ئی ئی او لوز آتیٹ و معنی نا رداٹ فطری مرے ہر اس تول و بش ئی مننگ کیک۔

مثنوی ئی دا گڑا غا ہم غور کروئی تمک کہ اسہ بیان یا قصہ ئس ایلو بیان یا قصہ ئی دورغ جن کپ (iv) داڑان مثنوی نگار نا کم لائخی و کم علمی درشان مریک۔

مثنوی ئی ہر اگڑا نا ذکر مریک او تجربہ و مشاہدہ نا بابت درست مرے۔ (v)

داگڑا ہم مثنوی نا خامی تیٹی اوار مریک کہ کردار نا بابت اگہ اسہ بندغ ئسے اول ئی دلیر نشان (vi) تننگ اک پدان یا اخیرٹی ہمو بندغ ئی لغور ظاہر کننگ ئی تو داگڑا مثنوی نا خامی پاننگ اک یعنی مثنوی نا کردار آک اول آن تا اخیر اسکان اسٹ مریر۔

3.1.1.3 براہوئی مثنوی نگاری

براہوئی شاعری ئی مثنوی نگاری نا ہر ایشخ ئی اونا تعلق اسٹ آن زیات دور آتیٹے داڑے ننا مطلب براہوئی پوسکنا شاعری ئی مثنوی نگاری نا تاریخ و جاچ نا ئی، گڑا اسل سرحال آبننگ آن مُست براہوئی ادب ئی مثنوی نازی اگنوتڈو جاچ ئس ہلنگ المی مریک تانکہ مثنوی نا بنائی دور او، رُدم نا بارواٹ سہی چابنداری مرے۔

3.1.1.4 براہوئی خلقی شاعری ئی مثنوی نگاری

براہوئی خلقی شاعری نا تیوئی بشخ مثنوی نا دور شم ئی ملیک یعنی ہر ٹھپونا قافیہ و ردیف آک ایلو شعر یا ٹھپو آن جتا مریرہ، ٹھپو تیٹی قافیہ و ردیف نا داوڑ، براہوئی خلقی شاعری نا کوالخوائی ئی کیک ہندا

سوب، براہوئی خلقی شاعری و براہوئی قدیم یا جدید شاعری ٹی فرق ئس تِخک یعنی براہوئی خلقی شاعری نا اسہ چاہنداری ئس تو دا مریک کہ دافتا نوشتوک آتا بارواٹ معلومداری افک ایلو دا کہ داشعر آک، ٹھپو تیٹی بشخو کو او، ہر ٹھپو اسہ ایلو آن جتا مریک۔

دنکہ دا بیت ناذکر مہالوکننگا کہ خلقی شاعری نا تیوئی بشخ مثنوی نا دروشم ٹی ملیک ولے داڑے دا گڑا نا وضاحت مرے کہ مچاخلقی شاعری ئ ن مثنوی پاننگ کپنہ انتیکہ مثنوی نا سرحال نا برجائی کن ہرا گڑا تا خیالداری تخوئی مریک او خلقی شاعری ٹی ملیپسہ، مثنوی نا بیرہ، شعر تا دورشم ہراقافیہ و ردیف نا بابت ئ دا گڑا خلقی شاعری ٹی مشترک ئ۔

براہوئی خلقی شاعری ٹی ٹھپو تا وڑڈول نا سوب آک دا مننگ کیرہ۔ خلقی شاعری نا ہر ٹھپو نا اولیکو مصرعہ معنیاتی و نفسیاتی حوالہ اٹ سُبک مریک مطلب دا اولیکو مصرعہ بیرہ ارٹمیکو مصرعہ نا ردیف و قافیہ نا لئے، یا سُر یا ترتیب نا پورواری کن مریک باز کم خلقی شعر آتا اولیکو مصرعہ ٹی مقصد و معنی مریک۔

وڑک کن دا خلقی شعر نا گڑاس ٹھپو۔

ساسول پائے گورو آن مری

زیدو ڈیہہ نسے احوال آن پھری

بئے بئے نیکے بریوہ شیدا

شیدا ناچاک اریر کشیدہ

سیخا پدینے پا ئی بہنگ نا

ای تو ہلکت جاگہ ئی جنگ نا

برکنا لیلی بریوہ بال اٹ

اینو جن ئس گدا رائٹ نال اٹ

ارمان چٹس ملیوہ ای میخا

تینا دو تیٹی کروٹ نے سیخا

ارمان ایلم ی کنا تو عیدو
باغل آن ہمپیٹ جاگہ ی کہ زیدو

برکنا لیلی بریوہ جلدی
بہ دُو کہ ایت کنے ورنندی

ارمان جواناک خلیرہ کوڈال
تینے مے کیو کوشی تا لوڈان
ارمان بارفو دتر نا گندے
سُم تَن درینے جغرتون بندے

ایلی! بگ تہ بنائے پنجگور آ
بلار تیان کنیوہ بور بور آ

ایلی! جمہر تھینے سندان
(3) اینو دُوکنا خل کیک بندان

براہوئی خلقی شاعری ٹی ہم کزان کزان بندنو شعر یا نوشت دوبریک ہرافک مثنوی نا اسہ حدئس مچا
گُرُج و لوازم آتے پورو کیرہ یعنی اوفتیٹی سرحال یا مضمون نا مرغنی و بحر وزن نا خیالداری بلکل
مثنوی انبار لگیک دنگہ ”چانجل“ نا شعر مثنوی نا گُرانہ گُرُج آتا پوروارى کیک۔

چانجل ی پارین جنگ آبمپہ
جنگل آ کاسہ بندغے کُنپہ
چانجل نا گودی اسکہ حانو
چانجل آ شعرس نن تھین جوانو
چانجل نا گودی اسکہ حورا
شعر نس نن تھین چانجل آ پورا
چانجل کہ اسکہ جوانو ہُج نس

چانجل ۽ درے کچھی نالچُ س
 جنگل اٺ پٿان چانجل نا رندے
 ملیتوٺس ته ہراڑے بندے
 دا احوالی اُن سید نا جندآن
 چانجل ۽ کشار مولہ و سندھ آن
 چانجل ۽ خوفین، ناڑی نا خوشہ
 چانجل نا رنداٺ کلی و توشہ
 جی افسوز! اینو چانجل ۽ دریر
 چانجل ۽ دریر خوار زار کریر
 داکان نن کانہ سرکارے پانہ
 دُر نا کاتم آمش تے نن شانہ
 بینٺ ٺی تما چانجل نا بوکا
 واپس اینو دا شعر نا موقع
 غیب نا بیت ۽ رب تینٺ چانک
 چانجل نا شعر ۽ ہر اسٺ پانک
 اے اللہ تعالیٰ ہر ننا حال آ

(4) چانجل ۽ کشار مولہ و نال آ

بڑکو شعر اسہ سرحال نُسے آ اس۔ ہراٺی ”چانجل“ ہُچ نُسے نا پن نُس داٺی چانجل نا دُزنگ یاگم مننگ
 نا مچا احوال ۽ مثنوی نا دروشم ٺی سوگو کنگا سُس۔ چانجل نا شعر انبار ہندا وڑ نا پین سد آ شعر آک
 ملیرہ ہر افتیٺی سرحال نُس ارے دنکہ، پُهل جان، شتکو، کیلو ہڑا پین پین۔

3.1.1.5 براہوئی کلاسیکل شاعری ٺی مثنوی نگاری

براہوئی کلاسیکل شاعری ٺی ہم مثنوی نا وڑ ٺول آنوشت آک دو بریرہ ہندا دورٺی باز آنظم آک ہرافک
 مثنوی نا دروشم ٺی اریر۔ یعنی ردیف و قافیہ نا بابت مثنوی نا مچا اصول آک برجا اریر اگہ چنکو سبکی
 نُس خننگ اک تو سرحال و شعر آتا تسلسل یعنی ربط کلام نا ۽ یا بحرو زون نا خیالداری تخننگ تے۔ دا
 دورنا ہرا مثنوی پن کٹھانے او ”ماہ گل“ ۽

او دا مثنوی یا قصہ نا نوشتوک نا باروٹ داخس چاہنداری اف کہ دا دے دیر نوشتہ کرینے؟ واہم ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی ہر اتم دا قصہ ئی کتابی دروشم ایتک ہرا 1967ٹی شینک مریک توکتاب نا پیش لوزٹی داوڑ نوشتہ کیک

داسہ سلیس دا بیت کہ دا قصہ ئی باز سال مریک و داقصہ چہ وخت پیش بس؟ ودانا جوڑ کروکا ' شاعر نا پن دیر ئی؟ ارمانے کہ دا قصہ نا جوڑ کروکا شاعر نا پن ننے دو بتو۔ البتہ دا قصہ نا تفوکا شعراک ننے دو بُسّر و تاج محمد سما لاڑی، وزیرخان سما لاڑی، بلوشا و ہارون، ہرافک شاعر اسرہ دافتے دا قصہ نا شعراک یات اسرہ (5)۔

عبدالرحمن براہوئی نا دا نوشت آن دا درشان مریک کہ دا قصہ نا نوشتوک نا پن نا بارواٹ معلومداری افک البتہ گڑاس پن تا ذکر مس ہرافک دا قصہ ئی یات کریسر اوفتیٹی، بلوشا نا ہم ذکر مس۔ ہندن اینو پگہ ہم باز آتا خیال دادے کہ قصہ، ماہ گل، ئی بلوشا نوشتہ کرینے ولے عبدالرحمن براہوئی نا تحقیق آن سما تمک کہ بلوشا بیرہ دا قصہ نا گڑاس بند آتے یات کریسس دانا نوشتوک نا بارواٹ سہی معلومداری افک۔

3.1.1.5.1 مثنوی ماہ گل

’ ماہ گل‘ براہوئی ادب ٹی شاہکار ئی مثنوی ئس پاننگ اک ہندن، بلوشا ئی دانا نوشتوک پارہ۔ ’ماہ گل‘ نا قصہ ئی ہرا منظوم پاننگانے مچہ باز دانا دروشم آن مثنوی نا گند بریک ولے دا مثنوی نا ہیئت آ بریبر بفق انتیکہ دا وخت اسکان دا قصہ، ہرادے عبدالرحمن براہوئی کتابی دروشم تسونے دا نا مسہ سد(300)نا کچ اٹھپو تے سوگو کنگانے داہم مننگ کیک کہ دانا ٹھپو تا کچ پین زیات مرو ئی۔ انتیکہ دا قصہ نوشت نا دروشم ٹی دو بتنے بلکہ گڑاس بندغ آتین دا دے بننگانے دنکہ، تاج محمد سما لاڑی، وزیرخان سما لاڑی، بلوشا و ہارون پنی آ شاعر اک دا دے یات تخاسر۔

ہندن قصہ ماہ گل نا مچاٹھپو تیان بیرہ بیست دو 22 بندنو ٹھپو ملیرہ ہرافک ردیف و قافیہ نا بابت اسہ ایلو آن جتا ئی۔ دنکہ

کریم و رحیم کریم مہربان

قادر کریم و کہ رب مہربان

کہ بے شک ارے تو یک دریگان

کہ جوڑ ہم کرینے رب او آخر زمان

درختاک صفت نا قلم مریر

دریا واک ہم ہاوار مریر

نوشتہ صفتاک رب نا شروع مریر

صفتاک ختم مفس دریا واک بارن مریر(6).

بڑکو منہ ٹھپو ہندا قصہ نا بنائی بشخ ٹی حمد آن ہلنگانو ہرا فتانوشته نا مقصد دا اسک کہ دا وگڑاس ہندنو پین ٹھپو اریر ہرافک ردیف و قافیہ نا بابت اسہ ایلوان گڑاس جتا ئی داکان بیدس مچا قصہ ”رے“ نا ردیف آ ایسر مریک، ایلو ہیٹ داکہ دا حمد داسہ نوشتہ کننگانے دا ٹی ہرا، استعارہ و مثال آ تا استعمال مسونے یقیناً دافک اسہ خوانندہ ئی بندغ ئسے نا تخلیق مننگ کیک، ولے ایلو کنڈان ننے دا ہم سمائی کہ قصہ ماہ گل نا نوشتوک ئی درست کینہ۔ مثنوی ماہ گل ٹی ٹھپو تا ہرا تسلسل ئی یا فنی حوالہ اٹ دا فنا بشخ پانٹ کننگانے دا اسل قصہ ٹی شمار افس یعنی، حمد، نعت و منقبت آن پد ماہ گل نا قصہ داکان گڈ ماہ گل نا صفت کننگانے سرحال آتا تسلسل آن مثنوی نا دروشم ئی ایتک ولے دامثنوی آن زیات ”نظم“ ئس پاننگ ئی توجوان مریک اسہ ہندنو مرغو نظم ئس ہراٹی اسہ کردار ئس مرے و موضوع و سرحال تہ اسٹ مرے انتیکہ اگر قصہ ئی ماہ گل ئی مثنوی پاننگ ئی تو باز آسوال آک چست مریرہ ہرافتا جواب ”قصہ ماہ گل“ ٹی ملیپک ہراٹم شاعر قصہ ئی بناء کیک تو بنائی آ ٹھپوٹیٹی گڑاس ہندنو بند یا ٹھپو بریرہ ہرافک ربط کلام ئی پر غیرہ یعنی اوکان مُست ہرا سرحال بیان مننگے یکدم اسہ ہندنو سرحال سے آٹھپوتفنگانے ہرانا ایلو ٹھپو تون ہچ سیالی ملیپک دنکہ

کہ زرت بے بقا ئی روزی ئس ارے

کہ نئے کہ دعا ئی پاتحہ ٹی برے

کہ نہ خیر و ثوابس اوٹی ارے

.....(دا مصرعہ ضائع مسونے)

کہ لعنت زرت نا خریدار آمرے

نغد انگا پیسہ ایمانے درے

خوشی کہ زرتے خرید کرے

کہ چند دے کوڑی ٹی تیر ہم مرے(7).

دنکہ دابیت نا ذکر مہالومس کہ داقصہ داوخت مسہ سد آن زیات ٹھپو تیا تالان ئی ہرافتیاں 270 ٹھپو بیرہ اسہ ردیف آختم مریرہ گڑا داپاننگ مریک کہ قصہ ماہ گل مثنوی ئس افک بلکہ دا اسہ تاریخیی قصہ ئسے ہرا دے منظوم کننگانے ردیف ”رے“ نا تکرار ”قصہ ماہ گل“ ئی مثنوی نا سانچہ آن کشک دادے نظم ناقسم آ تیٹی گنڈک، دنکہ

چاغے بلوچستان ٹی ارے

ماہ گل چاغے نا تولوک ارے

حُسن اوڑا ختم مرے
ہر جاگہ اونا صفت مرے
نبی بشخ تراسی زئی ارے
ماہ گل کہ رسالی برے

نبی بشخ میٹل تا خواجہ ارے
جوابان نا امیت ہراکان برے

صوب شام پیغام راہی کرے
برام نا شرتاتے او معلوم کرے

ایس میٹل تے او مونی کرے
(8) لوکاتے ہم او راہی کرے

ایلو دا کہ وزن نا ہچو خیالداری ئس رسینگیک، اگہ بڑز کو سوال آتا ورنڈیک قصہ ئی ماہ گل ٹی مسورہ تو دادے مثنوی ئس پاننگا کہ البتہ پٹ وپول آن پد دا بیت مونی بریک کہ قصہ ماہ گل مثنوی ئس افک بلکہ دا تاریخی و رومانوی ئی قصہ ئسے ہر ادے منظوم کننگا نے، ایلو دا بیت دانا نوشتوک نا بارواٹ داسکان داسما افک کہ او دیری۔

گڑا کلاسیکل ادب ٹی باقاعدہ مثنوی نا ڈس ملیپک البتہ مثنوی نا دروشم جاگہ نا جاگہ ریسنگیک و قصہ ماہ گل ٹی ہم دا گڑا ارے ولے دا دورٹی دونو مثنوی ئس افک ہرا مثنوی نا مچا اصول و قانون آتے بریبر کے۔

داکان گڈ، قدیم شاعری ٹی مثنوی نا دروشم آگیشتر شاعریک ملیرہ انتیکہ داسہ ہرا دورٹی مثنوی نا ذکر کننگ ایک دا دورٹی مذہبی رنگ حد آن زیارت ئی دا دور نا گڈ سر 1960 اسکان برجا مریک۔

ملا مزار نا ”لاٹ نا بھگی“، ریکی نا ”اینو ننے دے دیگرے“ مثنوی نا دروشم ٹی نوشتہ ئی اگہ کہ دافٹیٹی ہئیت نا فنی و خیال نا حوالہ اٹ کمبوتی ارے ہندن آخس کہ کلاسیکل شاعر اک اریر دافتا نوشت آتیٹی جاگہ نا جاگہ ئس مثنوی نا ہٹ و پیرٹی نظم آک ملیرہ۔

3.1.1.6 درخانی دورٹی مثنوی نگاری

درخانی دور نا شاعری نا بهلا بشخ شعوری وڑاٹ مثنوی نا ہاٹی ٹی نوشتہ ئی ، دا دور نا سرحال آتیٹی
یکسانیت نا اسہ سلسلہ ئس گنڈو کے انتیکہ دادور نا شاعری ٹی مذہبی رنگ نا غلبہ گیشترے دا دور نا ہر
شاعر مثنوی نا وڑاٹ شاعری کرینے

دا دور آن اگہ مست کان تو ملک داد قلاتی نا ”تحفته العجائب“ ہم مثنوی نا دروشم ٹی نوشتہ ئی ہر ادے
1760 ٹی نوشتہ کریس گڑا اولیکو وار ملانبو جان 1905 ٹی شینک کرے
ملک داد قلاتی

ارے حمد و ثنا کلی خدانا

کہ روزی تیک اوشاہ گدانا

کبو حمدو ثنا پر وردگارے

کہ او بے رنگ صورت کردگارے

ننا حق حی قیوم ابدنا

ننا حق لایزالے ہم ازل نا

صفت حق نا کہ او بے خن ہر وکے

(9) کہ بے جان زندہ و بے خف بنوکے

مثنوی نا ہاٹی و دروشم اٹ شاعری نا روایت ، خلقی شاعری آن تا پوسکنا شاعری نا بناء اسکان بریک
دانا سوب دا مننگ کیک ہر ٹھپوٹی ردیف و قافیہ نا تکرار مفک ہندا دے کہ شاعر ئی ہر ٹھپوٹی پوسکنو
ردیف قافیہ ہتوئی مریک ہرا اوڑ کن آسان ارے۔

براہوئی مثنوی نگاری ٹی ہرا رجحان یاسر حال آتیا گیٹنر قلم ارفنگانے دادو،۔

i) مذہبی سرحال آک

ii) پنت و اخلاقی سرحال آک

iii) تاریخی و واقعاتی سرحال آک

iv) مزاحمتی سرحال آک

3.1.1.7 براہوئی مثنوی تیٹی مذہبی سرحال آک

خلفی شاعری آن گڈ ہر ادور قدیم شاعری نا پاننگ اک دا دور ٹی شاعری نا کل آن بہلا سر حال آتیٹی
 مذہبی غلبہ زیات خننگیک عبدالمجید چوتوئی، محمد عمر دینپوری، مولوی عبداللہ درخانی، خلیفہ گل
 محمدنوشکوی، مولوی عبدالعزیز نا مثنوی نا دور شم اٹ شاعری ٹی مذہبی رنگ در شان مریک دنکہ،
 محمد عمر دینپوری۔

بنبودا معجزہ ئ دوستاک تمام آ
 اسٹ نس بیس چُنائس خیرالامام آ
 بمودے نا ودی نس ظاہری آ
 بمو شخص عرض کرے حضرت نبی آ
 چُنا ئ کر دعا اے مصطفی جان
 اریس بیشک نبی قاصد خدا غان
 نبی پارے چنابے بادوی ئ
 کہ ای دیرٹ؟ نی ایت شاہدی ئ

چنا پارے نبی ئ دن زبانی
 (10) اریس بیشک رسولس رب نانی

عبدالمجید چوتوئی

دا ڈغار کہ رب ننا پیدا کرے
 بیت نا اودے ہرکتان آباد کرے

جنت آن شیف مر حکم بس آدم آ
 دا ڈغار آبس اول اودے خنا

خیسن یا قوت نا دانہ نس اسکہ
 (11) تمبو آن بارنس تجلا تسکہ

خلیفہ گل نوشکوی

رب تعالیٰ قارون ئ گمراہ کرے

الہ نا مار حضرت موسیٰ نا ارے

پیغمبر نا ایڑھ اراٹی اونا نس
دا نصیحت یِ کریکہ اودے وس

مال دولت قارون یِ باز اسکہ
(12) جند تہ زیبا کل یِ خلق آن اسکہ

مولوی عبداللہ درخانی

پارے عبدالمطلب نس پیشن
بناسس کعبتہ اللہ غا ہمے نن

توارس ناگمان بنگ آسمان آن
خلیس اُست ہمے دم دا توار آن

بُرا بڑزا خننگا باز ملانک
(13) تکبیرے ہر اسہ اوتیان پانک

براہوئی مثنوی ٹی پنت و اخلاقی سرحال اک 3.1.1.8

شاعری یا تینا نوشت ٹی اُس یِ پنت و نصیحت کننگ اسہ روایت نس مسونے۔ شاعری راج ٹی ودی مروکا ہرگندغا دور آتا برخلاف شعور و چاہنداری تننگ نا کوشت کیک اگہ ہندا موضوع و سرحال آے پٹنگ یِ تو مثنوی نا دورشم اٹ براہوئی شاعری ٹی ہم پنت و نصائح نا سرحال اک ملیرہ دنکہ،

حاجی نبوجان

ہرکہ کیک بغض پچار چاکہ مس اونیک عمل

نیکہ رب نیک نام کرینے مسونے روز ازل

نیکی تا اجر ثواب ایڑے خداوند اودے تیک

قبر ٹی حور پری آنبار رخسارے تہ کیک

ایکہ بے بخت بد عمل مس اودے ریسنگیک بد عمل

(14) رو ئی بد ہم بوئی بدہم خوئی بدہم بد شکل

محمد عمر کھنیتوی

بر بن کتابان اے اخی

منہ بیت نصیحت کیوہ ای

پاروک خداوند پاک نا

قول آ خدا نا کرنگاہ

خدمت کرک خادم مرک

مامور حکم نا تان مرک

رب خوش ئی اولاد نئے آن

(15) دژ دی مف باوہ لمہ غان

لب، لمہ باوہ نا عزت و شرف، شرک و بدعت، چغلی و دورغ آن مُر مننگ دا وژنا سر حالاک پنت و
نصائحی مثنوی تیٹی ملیرہ دنکہ،

مولوی عبدالباقی جمندزنی لانگو

پلیت بے حیا داڑے برک

رب نا قہر آن خلیست نی مرک

انت نے مسک پانی رسوا لب نا

دوٹی ہلکس رواج ئی لب نا

زرکن تینا مسنت ئی غور کریس

(16) دا برا غیرت ئی نی پیسہ ہلیس

3.1.1.9 براہوئی مثنوی ٹی تاریخی و واقعاتی سرحال آک

گل خان نصیر نا ”مشہدنا جنگ نامہ“ و خلیفہ گل محمد نوشکوی نا ”گلدستہ نوشکوی“ نا بلوچی بشخ ٹی تاریخی و واقعاتی سرحال آک دو بریرہ دنکہ ”مشہد نا جنگ نامہ“ اسہ قومی ئی تاریخ ئس و نصیرخان نوری نا دلیری، او نا مشہدی تتون جنگ سرسہب مننگ نا احوال، شاہ افغان نا کمک کن نصیرخان ئی چھٹی نوشتہ کنگ، دا کل مشہد نا جنگ نا مہ ٹی اواری ہندا مثنوی ٹی گڑاس ہندنو ٹھپو بریرہ ہرافک گلدستہ نوشکوی نا بلوچی بشخ ٹی ملیرہ

گل خان نصیر

بلوچ آتا حوال دا ڈول اسکی

نصیرخان ئی امر آرام بسکی

اوخاچاسس و لیکن تغ بتوکہ

اسہ ساعتس او بے غم متوکہ

او اسکی فکر ٹی یارب امر کیو

برا ڈولٹ ای جنگا لشکرے دیو

امر نن بشخ کین لشکرے تینا

امر نن دشمن آزوراک مرینہ

ہندا ئس فکر ٹی بستہ خیانس

آسان بس تا نظر انتس مُحانس

اسہ دم تینا سردار تے ہٹنگا

تمامی است نا تا غم مٹنگا

پارے یکدم کیو یکجا سپا بے

کیو تا بش کس خاچو کے چائے

اخص کہ بیل و بیلچہ نم خنیرے

اخص تش و تفر نم مچ کیرے

تمام ہلی تا ہرفبو تور غاتے

(17) مبو چپ بند کبو نم غور غاتے

مشہد نا جنگ نامہ، ٹی ہمو مچا خوبیک اریر ہرافک داسکان ئی پین براہوئی مثنوی تیٹی ملیپسہ، داٹی ٹھپو تا اسہ ایلو تون ربط و تسلسل، خیال و سرحال آتا اسہ ایلوتون ربط، گچین وڑاٹ گنڈو کے۔ بیرہ مثنوی نا لہجہ ئی سرپند مننگ ٹی مشکل ودی مریک انتیکہ گل خان نصیر نا تعلق نوشکی آن ئی تو اونانوشٹ آتیٹی گیٹتری نو شکئی بولی درشان مریک دادونو غلطی ئس تو افک ہراڑا تنقید مرے۔

داکان بیدس جاگہ، جاگہ منہ ٹھپو ہند نو اریر ہرافتیٹی لفاظی خننگ اک ہراتم سرحال ئس بنا کننگانے تو تمہید کن منہ ٹھپو ہند نو اریر ہرافتا ایلو ٹھپو تون ہچ ٹک جوڑ مفک دنکہ

برک ساقی بنک داڑ نصیحت

کرینو مست ناک دا ڈول و صیت

برک ساقی برک کین تا تمامی

(18) ہلین ورناتہ کلان مونا سلامی

براہوئی جدید شاعری نا بنائی دور یا براہوئی قدیم شاعری نا گڈیکو دور نا شاعر ”میانعبدالحق لاکھوریانی“ نا کتاب ’سخن حق‘ ٹی گچینو کچ ئسے اٹ مثنوی دو بریک، میاں عبدالحق نا مثنوی تیٹی مثنوی نا المی آگر ج اک نظر بریرہ اونا مثنوی نا سرحال آک بلوچستان نا حالیت آتا زی آتالان ئی میاں عبدالحق ہمو کیفیت و حالیت ئی درشان کننگ نا کوشٹ کرینے ہراننا خلکت نا ہمپنگ نا سوب مسونے یعنی ہراتم ننا ڈیہے ٹی پرمتنے تو آبادی متنے گڑا گزران کننگ کن ننا اُس، ننا عالم چاہندارک ہمسائیہ صوبہ سندھ نا پارہ غامون کرینو دا گڑائی شاعر تینا مثنوی تیٹی باز گچینی اٹ شعری دور شم تسونے او شاعر ننا خلکت و چاہندار آ تا باز آ گھٹتی تے مونی ہتسہ اوفتیا تنقید ہم کرینے دنکہ ”درحالت بلوچستان“ نا سرحال آ اونا مثنوی آن منہ شعر

اول اسم شروع کیوہ ای خدانا

نگہبان ئی ہمو شاہ ئی گدانا

گڑا پاوہ ای درود تینا نبی آ

دفن شالہ مریواونا رہی آ

بلوچستان نا کیوہ ای بیانے

اونا حالت ارے کلا عیانے

آبادی نا و اوٹی انتظام اف
ہموڑان اوٹی آرام بچ کسے بف

اسہ سالس اگر آباد مروک مس
إرا مسہ سالس وری پھر کن سلوک مس
(لاکھوریانی، بابا عبدالحق ”سخن حق“، پ 71)

3.1.1.10 براہوئی مثنوی ٹی مزاحمتی سرحال آک

مزاحمتی سرحال آتیا داسکان ئی بچو کتاب ئس دو بفق وا ہم براہوئی نا باز آشاعر آک ہر افتا شاعری ٹی،
شہر آشوب و مزاحمتی رجحان نظر بریک اوفتا مجموعہ کلام آتیٹی گڑاس گونڈو مثنوی نا دروشم اٹ
نوشت دوبریک ہرافتیٹی ڈغار نا ڈکھ وگھڑتی، الس نا بئرگی و محکومی، بروکا نسل ئی بیدار مننگ و تینا
حق آتے ہلنگ کن جک سلنگ نا جوزہ تننگانے

دافتیٹی بابو عبدالرحمن کرد او نادر قمبرانی آستا پنک بریرہ۔

بابو عبدالرحمن کرد نا ”شف گروک“، ٹی بروکا، ہفت شہید، ہفت ولی، وطن، محنت کش، عبدالعزیز
کرد پداتوفکو تیر نا دور بس، ملا مزار بنگلڑئی، امن نا دنیا، خلیفیسہ نی کنے انتہ، میر لونگ خان مینگل
شہید، امر خواہسہ نا سرحال آ مثنوی تیٹی مزاحمتی رنگ درشان مریک ”بروکا“، آن گڑاس ٹھپو۔

بابو عبدالرحمن کرد

ارین مدتان نا خیالی بروکا
ننا قافلہ ئی مونا مُستی دروکا
بروکا برنی پختہ ہوش سیتو
خدانے ہتے جوزہ ئی جوش سیتو

بلوچاتے برقوت ئس بخش اینو
ننے پوسکنو عزتس بخش اینو

توارس بلوچے کہ پنجاب سندھ، آن

(19) نوا چاکرس بش مرے اینو رندان

بابو نا ہمعصر نادر قمبرانی نا شعری کتاب، شنزہ گروک ٹی، گڑاس مثنوی ملیرہ ہرافک، آئین، مونا ہنوک، شمبلاخ، غم نا سرحال آ اریر، دافتیٹی ہم مزاحمتی، آشوبی رنگ درشان مریک، دنکہ

نادر قمبرانی

شمبلاخ ٹی مثنوی نا دروشم اٹ تینا ڈغار وڈیہے ئی ولدا سرسہب مننگ و سرسوز خننگ نا بارواٹ دن پانک

داڑے بتم ولدا بریک

دھرتی وسم دوارہ مریک

وا ترک کیرہ گواڑخاک

پہل خروسی پٹ کوچہ غاک

خیں مرو دامان و مش

ولدا کرو اُستاتے خوش

وامیلہ کیرہ زیبلاک

پیشن مریرہ زیبلاک

ببو مستے زیبلا

(20) اُستے درینو کل نا

بابو عبدالرحمن کرد و نا در قمبرانی نا مثنوی نا سرحال و خیال آتیٹی اسٹی (یکسانیت) ئس خننگ اک دافتیان گڈ براہوئی شاعری ٹی مثنوی نا ردوم بند مریک، یعنی پین کس ئس دا صنف نا بابت توجہ تفک و اہم ڈاکٹر سلیم کرد نا شاعری ٹی مزاحمتی رجحان آن پھر مثنوی ریسنگیک ولے ڈاکٹر سلیم نا بچو کتاب ئس شنک منتے

مولوی عبدالباقی درخانی نا مثنوی نگاری۔

مولوی عبدالباقی درخانی، ہرامکتبہ درخانی نا شجرہ نسب آن تعلق تخاکہ دانا گیٹتری شاعری مثنوی ناوڑ و ڈول آ دوبریک خصوصاً اونا اراکتاب ”ترقی نا رفتار“، ”سپاسنامہ“، مثنوی نا دروشم ٹی ئی ”ترقی نارفتار“، ٹی ضلع کچھی ٹی مروکا شون حالی یعنی ترقیاتی کاریم تا ذکر اوفتا جاچ ئی مثنوی نا دروشم ٹی ہلکنے یعنی مولوی عبدالباقی درخانی غیر ادب آسرحال آتے ہم ادب نا کھٹ ٹی شاغنگ نا سرسہب ئی کوشٹ ئس کرینے، ترقی نا رفتار آن گڑاس نمونہ

کل علاقہ کچھی نا عالی جناب

مس قلات جوان تفوک اونا طناب

مس ڈویژن نا قلات صدر مقام
 سب ڈویژن مس او نا کچھی تمام
 بہاگ او نا چامرکز یا شہرجوان
 مُست الو ترقی نا چا طرفا روان
 لیکہ پس ماندہ علاقہ مُسنے
 ہرکس اودے مچے ترقی تُسنے
 (ترقی نا رفتار، پ، 7)

مولوی عبدالباقی درخانی ہندا چر جوئی ئی برجا تخسہ ضلع کچھی نا ڈپٹی کمشنر محمد عمر زہری
 نا کارکردگی، وضع کچھی ٹی ترقیاتی کاریم تاجاچ ئی منظوم اندازٹ مثنوی نا دروشم اٹ ”سپاسنامہ“ نا
 پنٹ مونی بیسونے ہراڑان گڑاس ٹھپو داوڑو۔

اے کنا خواجہ بخیرٹ کینہ نے
 داڑے بنگ نا مبارک تینہ نے

دادعا ئی رب سلامت نے کرو
 بخت عزت تندرستی نے تیرو

سنگتاتے نا بخیرٹ پانہ نن
 صحت ئی داخواجہ غاتا خوانہ نن

گدرینگان ئی خواجہ ہر ہشتاد سال
 داڑے تولوکس اسہ صاحب کمال

(سپاسنامہ، پ، 3)

ٹی، واحد بخش رند نا شعری مجموعہ، استنا ٹپاک، ہرانا مچا شعراک مثنوی نا دروشم ٹی۔ 1975
 ہندن ورنانا غا شاعر عالم عجیب ہم مثنوی نا ہائی ٹی شعر جوڑ کنگ نا شعوری کوشش کرینے، تینا
 کتاب ”زراغ“ ٹی خودی و غرور نا سرحال آنوشتہ غا مثنوی نا گڑاس ٹھپو۔

نے پرواہ کنااف،کنے نے کہ غم اف
نے مہراف کنا تو کنے مہر ہم اف

اگر نے تینا زیب نا نازے سنگت
کنا فطرت اٹ ہم خودی بہازے سنگت

برادے کہ پرغاس نی دوستی ئ
جتانی کریسک ارا زندگی ئ

کریس قول ولدا پنے بلپرہ نا
قسم کنگٹ ای ہم غمے کپرہ نا
(عجیب عالم ”زراغ“، پ31)

ملک ظاہر شمیم نا کتاب ”گلزار شمیم“ ٹی انعام‘ بے جرم آ الفت نا سزا‘ زمانہ اندھنے اینو‘ ناسرحال
مثنوی نا دروشم اٹ گڑاس نوشت ملیرہ ہرافتیٹی عشقیہ مضمون ملیک ولے شعوری وڑاٹ مثنوی نا
گڑج آتے پورو کیسہ البتہ ردیف و قافیہ نا ترتیب آن مثنوی نا دروشم درشان مریک
مثنوی نا پٹ و پولی جاچ آن پد داہیت اک مونی بریرہ

i) ماہ گل نا بارواٹ ہرا غلط فیہمیک اسر کہ دا ”مثنوی“ نُسے و دا ”بلوشا“ نا نوشتہ کروکے‘ حقیقت
دادے ماہ گل اسہ رومانی ئ قصہ نُسے برادے منظوم کنگانے او ہم مثنوی نا دروشم اٹ افک انتیکہ دانا
مچا ٹھپوک بیدس منہ ٹھپو آن کل اسہ ردیف آ ختم مریرہ

ii) ارٹمیکو ہیت دا گوکہ ”مثنوی“ براہوئی شاعری ٹی داخس شون ہلتنے ولے براہوئی شاعری نا مبدا
یا بنیادی بشخ مثنوی نا ہاٹی ٹی ئ یعنی تیوئی خلقی شاعری و قدیم شاعری نا بہلابشخ مثنوی نا ہاٹی ٹی
ئ مچہ باز بحر و وزن سرحال آتاخیالداری نہ مننگ دافتیٹی نُس و دی کیک نہ تو براہوئی شاعری ٹی
مثنوی کلان زیات امیر انگا صنف مسکہ

iii) مستمیکو ہیت داکہ گل خان نصیرنا مثنوی‘ مشہد نا جنگ نا مہ‘ کل آن مرغن مکمل و اسٹ انگا
مثنوی شمار مننگ کیک براٹی بیدس شاعر نا بحر وزن نا پنگ آن کل گڑج اک پورو

iv) چارمیکو ہیت داکہ اینو پگہ مثنوی نا رجحان نہ مننگ نا بریرے دانا سوب دامننگ کیک کہ اسٹ
آن زیات ایلو صنف اک درستی راستی مُسر و خیال و سرحال آتیٹی شایبیتی بس او شاعر اسہ خیال سے
مرغن کنگ نا ہندا ہمو وخت ٹی‘! سٹ آن زیات سر حال آتیا نوشتہ کنگ کیک ہندا سوب ئ کہ جدید
دورٹی مثنوی نا ردوم سلیس

3.1.2 رباعی

رباعی ہم فارسی شاعری نا صنف نُسے دادے جوڑ کنگ یا درستی راستی کرفنگ ٹی ایرانی شاعر آتا بھلو دوئسے رباعی فارسی آن اردو و اردو آن دا جاگہ نا ایلو زبان تیٹی اوار مس براہوئی شاعری ٹی رباعی نا بشخ آبننگ آن مست رباعی نا ہاٹی و ہیئت ئی پُہ مننگ ضروری ئی

رباعی ہمو صنف ئی ہراٹی چار مصرعہ مریرہ اگر ہرچاراً مصرعہ غاک ہم ردیف و قافیہ مسر تو داوڑانگا رباعی ئی ”مصرع“ پاننگ اک۔

اگر رباعی نا اولیکو ارٹیمکو و چار میکو مصرعہ ہم قافیہ و ردیف مسر تو داوڑانگا رباعی ”خصی“ یا ”غیر مصرع“ پاننگ اک۔

رباعی نا مصرعہ غا تا ناز رکی و دافتیٹی سر حال ئی بند کنگ نا بابت باز آچاہوکا تا جتاجتا خیال آکو

رباعی نا مصرعہ غاتا بابت داہم پاننگ اک کہ رباعی نا اولیکو ہر مسٹ انگا مصرعہ غاک پوڑی (سیڑھی) آنبار مریرہ ہرافک تینا خوانوکا(قاری) ئی بڑز آدیرہ ہراڑے چار میکو مصرعہ تینا درشانی ئی کیک۔

یعنی داہیت پاش مریک کہ رباعی نا اولیکو مسٹ انگا مصرعہ غاک چار میکو مصرعہ نا تمہید مریرہ ہنداوڑ رباعی نا چار میکو مصرعہ ئی ”سلام سندیلوی“ مسہ مصرعہ نا رس یا جوس پائک امداد امام اثر چار میکو مصرعہ ئی ایلو مسہ مصرعہ نا خلا صہ پائک احسن مارہروی دادے رباعی نا جون، ضیا ہدایونی دادے رباعی نا کھٹیا یا محاصل و حمید عظیم آبادی دادے ”کمان آن پشین مروکا تیر (21) پائک۔ ایہن رباعی عربی نا ”ربع“ آن جوڑ مریک ہرنامعہ ”چار“ نا ئی رباعی ئی، ترانہ دویٹی، چار مصرعہ یار چار بیٹی ہم پاننگ اک ولے ایلو پن تیان زیارت ”رباعی“ لس پاننگ اک رباعی نا استاد ”رودکی“ (22) ء پاننگ اک رباعی ایلو صنف آتیان مشکل ئی صنف نُسے داٹی بحر تا کچ تول اسل نازرک مریک و مربوط بحر (ہمو بحر ہراٹی ربط، تسلسل مرے یا سالم مرے) ٹی مفک رباعی نا بحر آتا بابت دا پاننگ اک کہ دافک بیست چار و ولے پٹ و پول نازی آ دافک بیست چار آن گیتئرئ بیست چار ہمو بحر آکو ہرافک اولیکووار ترتیب تنگانو داکان گڈ علامہ سحر عشق آبادی و ڈاکٹر زار علامی گڑاس پین بحر ہم رباعی کن جوڑ کرینو پوسکنا بحر آتا جاچ ء ہلنگ آن مسٹ رودکی نا بیست چار بحر آتا جاچ نُس ہلینہ داہیت ناز کر مہالو مس کہ رباعی مربوط بحر آتیٹی مننگ کیک بلکہ داگڑاس بحر آتا ”مزاحف“ رکن آتیان جوڑ مریرہ رباعی نا بحر آک بحر ہزج نا ”مفاعیلین“ نا زحاف آتیان جوڑ مریرہ۔

مفاعیلین آن نو (9) زحاف جوڑ مریرہ ہرافک و اوفتا پنک داوڑ ئی

زحاف نا پن	زحاف نا رکن نا پن	بحر نارکن
خرب	اخر ب	مفعول
خرم	اخر م	مفعولن
کف	مکفوف	مفاعیل
قبض	مقبوض	مفاعیلن

شتر	اشتر	فاعِلن
جب	مجبوب	فعل
زلل	ازل	فاع
بتم	ابتر	فعول
بتر		فع (۲۳)

زحاف نا معنہ تبدیلی یا تغیر نا ئی یعنی ہر اتم بحر آتا رکن آتیٹی تبدیلی ئس کننگ ئی اودے زحاف پاننگ
 اک یا ہمو رکن ہرا سالم مف اودے زحاف پاننگ اک بحر ہزج نا، مفاعیلن نا ہمو زحاف آتا گوئندو جاچ ئس
 پیش کینہ ہرافک رباعی نا بحر آتے جوڑ کیرہ داوڑ ئی

کف i)

کف نا معنہ، تورنگ نا ئی، ہفت حرفی آرکن نا ہفتمیکو حرف ہراسکون ئس مرے و او سبب خفیف ٹی
 (24) مرے اونا ہٹنگ ئی کف پاننگ

کف نا عمل

مفاعیلن (بحر ہنرج)

فاعلاتن (بحر ومل)

مستفعلن (بحر رجز)

ہڑزکو بحر آتیٹی کف نا ز حاف جوڑ مننگ کییک یعنی ہڑزکو ہر مسہ بحر مکفوف مننگ کیرہ

گڑا ”مفاعیلن“ ئی مکفوف جوڑکننگ کن دانا ہفت میکو حرف ئی ہٹنگ اک شرط دادے ہفت میکو
 حرف سکون ئس مرے گڑا ”ن“ ہرا سبب خفیف ”لن“ ٹی ئی دادے ہٹنگ آن ”مفاعیل“ جوڑ مریک
 ہرادے مکفوف پاننگ اک، ہندن

فاعلات آن فاعلاتن

مستفعلن آن مستفعل مکفوف مریرہ

قبض ii)

قبض نا معنہ، ہانگ یا بارنگ (مچ مننگ) نا ئی۔

ہر اتم اسہ رکن سے نا پنچمیکو حرف ہرا ساکن مرے و او سبب خفیف سیٹی مرے اونا ہٹنگ ئی قبض
 (25) پاننگ اک

قبض نا عمل

قبض نا ز حاف اک فعولن (متقارب)

مفاعیلن (ہنرج)

فاع لاتن (رمل)

قبض نا عمل بڑزکو بحر آتا رکن آتیٹی جوڑ مننگ کیره

مفاعیلن نا پنجمیکو حرف (ے) ہراساکن ی ”عی“ ٹی ی ہرا سبب خفیف نُسے اگہ دادے بٹنگ ی
گڑا ”مفاعلن“ جوڑ مریک ہرادے مقبوض پاننگ اک

ہندن، فعولن آن، فعول

فاع لاتن آن فاع لُتن، مقبوض مریرہ و فاع لُتن ی مفتعلن نا دروشم اٹ درشان کننگ اک

خرم (iii)

ہامس تُنگ کننگ ی خرم پاننگ اک

ہراتم ”رکن نُسے نا بناء ٹی وتد مجموع نُس مرے اگہ دانا اولیکو حرف ی بٹنگ ی و خرم پاننگ
(26) اک

خرم نا عمل

خرم نا زحاف آک مفاعیلن (ہنرج)

فعولن (متقارب)

مفاعلتن (وافر)

نارکن آتیٹی جوڑ مننگ کیره۔

دنکہ مفاعیلن نا بنائی وتد مجموع ”مفا“ نا اگہ اولیکو حرف ی بٹنگ ی تو ”فا“ جوڑ مریک یعنی گڑا
مفاعیلن آن فاعیلن یا مفعولن نا وزن جوڑ مریک فعولن آن عولن یا فعلن نا وزن جوڑ مریک مفاعلتن آن
فاعلتن یا مفتعلن نا دروشم مونی ہریک ہرافتے اخرم پاننگ اک

خرم (iv)

(27) ہراتم مفاعلن ٹی، خرم و کف نا اسہ جاگہ عمل مرے تو خرم پاننگ اک

یعنی خرم کننگ وخت آ ”مفا“، ”غان“ م، تمک تو فاجوڑ مریکل ہندن کف کننگ وخت ”عیلن“ آن
”ن“ تمک و ”عیل“ جوڑ مس گڑا ہڑتوما تا اواری آن خرم یعنی ”فاعیل“ جوڑ مس ہراوزن اٹ
نوشتہ کننگ ی تو مفعول جوڑ مریک ہرا اخرم نا رکن نُس پاننگ اک

شتر (v)

ہراتم مفاعیلن ٹی خرم (رکن نا اولیکو وتد مجموع نا اولیکو حرف نا بٹنگ) و قبض (رکن نا پنجمیکو ساکن
حرف ی بٹنگ) ی اسہ ہندا نوشتہ کننگ ی تو شتر نا عمل مریک (28) یعنی مفاعیلن نا مفا ی خرم کننگ
ی تو ”فا“ ہندن قبض کننگ کن عیلن نا ”ے“ تمک و ”فاعلن“ جوڑ مریک ہرا اشترنا رکن نُسے

جب (vi)

عربی ٹی جب نا معنہ خصی کننگ ی پارہ۔

ہر اتم ”مفاعیلن“ نا گڈیکو ہڑتوما سبب خفیف آتے بٹنگ ئی تو جب نا عمل مریک (29) یا محبوب جو
رُ مریک

دنکہ مفاعیلن آن ”مفا“ ہر ادمے وزن ا نوشتہ کنگ ئی تو ”فعل“ نا دروشم مونی بریک ہرا محبوب نا
رکن نُسے

vii) ہتم

ہتم نا معنہ دننان پر غنگ نا ئی۔

مفاعیلن ئی حذف (رکن نا آخری سبب ئی پورا بٹنگ ئی حذف پاننگ اک) و قصر (اسہ رکن نا آخریکو
سبب خفیف نا ساکن آ حرف ئی بٹنگ و اوڑان مست نا حرف ئی ساکن کنگ ئی قصر پاننگ اک) نا عمل
آتے اسہ ہندا کنگ آن ہتم نا عمل ودی مریک (30) یعنی مفاعیلن حذف نا عمل آن ”مفاعی“ جوڑ مریک
ہندن ”مفاعی“ قصر نا عمل آن ”مفاع“ جوڑ مریک ہر ادمے وزن نا دروشم اٹ ”فعول“ نوشتہ کنگ
اک

viii) زلل

زلل نا معنہ کم کنگ یا سیک کنگ نا ئی

مفاعیلن ئی ہر اتم ہتم (حذف و قصر نا اواری نا عمل) خرم نا عمل آتے اسہ ہندا کنگ اک تو ”زلل“ نا
عمل ودی مریک (31) یعنی مفاعیلن ئی اہتم کنگ ئی تو ”مفاع“ جوڑ مریک او اگہ ”مفاع“ آخرم نا
عمل کنگ ئی تو فاع“ جوڑ مریک ہر ادمے ازل نا رکن نُس پاننگ اک۔

ix) بتر

عربی ئی سہدارانا لٹک ئی تڑنگ یا کاتنگ ئی بتر پاننگ اک

(32) مفاعیلن ئی خرم و جب نا عمل ئی اسہ ہندا کنگ آن بتر نا عمل ودی مریک

یعنی مفاعیلن آ جب نا عمل آن پد ”مفا“ بچک اگہ ”مفا“ غا خرم نا عمل کنگ ئی تو ”فا“ بچک ہر ادمے
وزن نا دروشم ئی ”فع“ ہم نوشتہ کنگ مریک

رباعی نا ہڑزکو زحاف اک بحر ہنرج نا رکن مفاعیلن آن جوڑ مُسر ہندن ہندا زحاف آئیٹی گڑاس ہندنو
زحاف ہم ارے ہرا بحر رمل (مفعولن، مفعول، فعل) بحر جرز مٹمن (مفاعلن) بحر منسرح
مٹمن (مفعولن) نا زحاف آئیٹی ہم جوڑ مننگ کیرہ۔

3.1.2.1 رباعی نا بحر اک

مفاعیلن آن ہر ازحاف اک جوڑ کنگار دافتیان بیسٹ چار مخصوص بحر جوڑ مریک ہر اقیٹی رباعی
نوشتہ مریک دا بحر اتے ارا بشخ ئی جتا کنگانے اسٹ ئی ”اخرب“ و ارٹمیکو ئی ”اخرم“ نا لڑ پاننگ
اک اخرب نا لڑٹی دوانزدہ بحر اک بریرہ ہر اقا کل نا اولیکو رکن ”مفعول“ ئی ہندن اخرم لڑنا دوانزدہ
بحر ”مفعولن“ آن بناء مریرہ۔

3.1.2.1.1 اخرب نا بشخ ئی بروکا بحر اک

اخرى مقبوض ابتر (i)

مفعول مفاعلن مفاعيلن فع

اخرى مقبوض زلل (ii)

مفعول مفاعلن مفاعيلن فاع

اخرى مقبوض مكفوف محبوب (iii)

مفعول مفاعلن مفاعيلن فعل

اخرى مقبوض مكفوف اهتم (iv)

مفعول مفاعلن مفاعيلن فعول

اخرى اكرم ابتر (v)

مفعول مفاعيلن مفعولن فع

اخرى، اكرم، زلل (vi)

مفعول مفاعيلن مفعولن فاع

اخرى محبوب (vii)

مفعول مفاعيلن مفعولن فعل

اخرى اهتم (viii)

مفعول مفاعيلن مفعولن فعول

اخرى مكفوف ابتر (ix)

مفعول مفاعيلن مفاعيلن فع

اخرى مكفوف زلل (x)

مفعول مفاعيلن مفاعيلن فاع

اخرى مكفوف محبوب (xi)

مفعول مفاعيلن مفاعيلن فعل

اخرى مكفوف اهتم (xii)

(33) مفعول مفاعيلن مفاعيلن فعول

3.1.2.1.2 اكرم نا بشخ ئى بروكا بحرآك

اخرم اشتر، ابتر (i)

مفعولن فاعلن مفاعیلن فع

اخرم اشتر زلل (ii)

مفعولن فاعلن مفاعیلن فاع

اخرم مکفوف محبوب (iii)

مفعولن فاعلن مفاعیلن فعل

اخرم مکفوف اہتم (iv)

مفعولن فاعلن مفاعیلن فعول

اخرم اخرج ابتر (v)

مفعولن مفعول مفاعیلن فع

اخرم اخرج زلل (vi)

مفعولن مفعول مفاعیلن فاع

اخرم اخرج مکفوف محبوب (vii)

مفعولن مفعول مفاعیلن فعل

اخرم اخرج مکفوف اہتم (viii)

مفعولن مفعول مفاعیلن فعول

اخرم ابتر (ix)

مفعولن مفعولن مفعولن فع

اخرم زلل (x)

مفعولن مفعولن مفعولن فاع

اخرم اخرج محبوب (xi)

مفعولن مفعولن مفعولن فعل

اخرم اخرج اہتم (xii)

(34) مفعولن مفعولن مفعولن فعول

گڑاس بحر علام سحر عشق آبادی ہم جوڑ کرے

علام سحر نا ”مفعول“ نا لڑ ٹی جوڑ کروکا بحر آک دادو

مفعول مفاعیل مفاعیل فعل

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 1

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 2

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 3

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 4

مفعول نا بشخ ٹی جوڑ کروکا بحر آک

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 1

- مفعول مفاعیل مفاعیل فعل 2

- مفعول مفعول مفاعیل فعل 3

- مفعول مفعول مفاعیل فعل 4

- مفعول مفعول مفاعیل فعل 5

(35)۔ مفعول مفعول مفاعیل فعل 6

علام سحر عشق آبادی نا شاگرد ڈاکٹر زار علامی مفاعیل آ اشتر نا عمل ئی کننگ آن ”فاعیل“ جوڑ کرے و ہندا فاعیل نا اسے لڑ ئس جوڑے ہراٹی ہنردہ پین پوسکنو بحر رباعی کن جوڑ کننگا ہرافتیاں گڑ اس دادو

فاعیل مفاعیل مفاعیل فعل / فعل i)

(فاعیل مفاعیل مفاعیل فعل / فعل 36) ii)

رباعی نا ہاٹی او اونا زحاف آتا پٹ و پول ٹی دا گڑا مونی بس کہ رباعی نا رکن آک اسے ترتیب و اصول سے نازی آجوڑ مریرہ

یعنی رباعی نا ہر بحر ٹی سبب آن پد سبب وتد آن پدوتدئس بروئی مریک اے وتد مجموع مرے یا مفروق یعنی آگہ اسے رکن ئس سبب آختم مریک تو ارٹمیکورکن ئی سبب آن شروع مروئی ئی آگہ اسے رکن ئس وتد آختم مننگ ئی و اوڑان پدوالا رکن ئی ہم وتدآن شروع مروئی ئی دنکہ

مفعول مفاعیل مفاعیل فع

دا بحر نا اولیکو رکن ”مف“ عول ٹی، سبب وتد ئسے، گڑا دا وتد مفروق(عول) آختم مننگ ئ گڑا اصول دا پائک پوسکنا رکن ئ وتدئسے آن شروع مروئی ئ دنکہ ”مفاعِلن“ ہرانا اولیکو بشخ وتدئسے ہندن مفاعِلن وتد آختم مننگے تو پوسکنا رکن وتدآن شروع مننگ ئ مفاعِلین، و مفاعِلین سبب آختم مننگ و گڈیکو رکن ہم سبب (فع)ئسے

سبب آن پد سبب و وتدآن پد وتدنا اصول نا بابت رباعی کن ہرا بحر بیسٹ چار مخصوص آجر آک اُسر داقتا اُخر و اُخرم لڑٹی مسہ، مسہ ہندنو بحر اریر ہرافک سب، سبب و تدوتدنا اصول آتیا ہفسہ دنکہ

- مفعولن فاعِلن مفاعِلین فاع1

- مفعولن مفعولن مفاعِلین فاع2

- مفعولن مفعولن مفعولن مفاعِلین فاع3

- مفعول مفاعِلن مفاعِلین فاع4

- مفعول مفاعِلین مفعولن فاع5

- مفعول مفاعِل مفاعِلین فاع6

ہڑکو ہرشش بحرنا گڈیکو رکن ”زلل“ یعنی فاع وتد مفروق ئسے ولے فاع نا مست نا رکن سبب ”لن“ آختم مننگ ئ سبب آن پد سبب نا اصول نا رداٹ اُخریکو رکن تے ”فع“ مروئی ئس اگر دن مفک تو فاع آن مست نا سبب ئ وتد کروئی مرے تانکہ اصول بریبر برے یعنی مفاعِلین نا ہندا مفاعِلن، مفعولن ئ مفعول مروئی ئ

اگہ مچہ پدی کان تو علامی سحر عشق آبادی نا ہرا بحر آک اُسر اوفتیٹی دا غلطی تے مُر کننگا سس دنکہ

- مفعول مفاعِل مفاعِلین فاع ئ علام سحر دن نوشتہ کرینے6

مفعول مفاعِل مفاعِلین فعل

3.1.2.2 براہوئی شاعری ئی رباعی نا بشخ

مشکل، سخت ہاٹی و بحر ووزن نا پننگ نا خلیس نا سوب آن رباعی براہوئی شاعری ئی ایلو صنف آتیاں بار شون ہلنتے براہوئی ادب ئی قطعہ غاتے ہم رباعی نا لڑٹی اوار کننگانے داہیت آن دا گڑا درشان مریک کہ رباعی نوشتہ کننگ تینا جاگہ غا داسکان ئ باز آ ادیب آک رباعی کن ”قطعہ و رباعی“ اسہ ہندا استعمال کیرہ، ہندن عزیز مینگل نا کتاب ”تیرونک“ ہرادے اونا پیش لفظ و صنف نا لحاظ اٹ رباعی نا کتاب ئس پاننگانے ولے دا کتاب ئی اسہ رباعی ئس ہم دوفک داٹی کل قطعہ ئ بیرہ چار مصرعہ نا مننگ رباعی کن ضروری مفک مچے باز ورنہ شاعر آ تیٹی رباعی نوشتہ کننگ نا رجحان مننگے و خاص کر ”سہ ماہی چراگ“ نا گڑاس تاک آتیٹی گڑاس رباعیک ملیرہ ہرافک ارتقائی مرحلہ تیان گدرینگنگ ئ۔

براہوئی شاعر آتیٹی حنیف مزاج، لیاقت سنی، سلام زاہد، علی ساقی، داد محمدجواد، ابراہیم ابرار، باسط ُ مہر، آصف زیب، جاوید شاکر ہندن عالم عجیب نا شعری مجموعہ ذراغ ئی ہم منہ ”رباعی“ نوشتہ ء

بھٹوبے ضمیر ٹک مرے جوانِ یِ تو
شداد نا جنت ہم برے جوانِ یِ تو
مہراتے ننا او است نا تتو گر
تینٹ کے ندارہ خاخرے جوانِ تو (لیاقت سنی)

نی چاس ننے دشمن باغی اُن نن
بولان ارے چلتن باغی اُن نن
نوروز ہنا ولدا مَش تے آ ہر
غدار مرے نے خن باغی اُن نن (سلام زاہد)

چراگ نا پنہ غاتیا گڑاس شاعر آتا ہرافتا ذکر کننگا اوفتا رباعیک اریر ولے رباعیک سہی بحر آتیٹی افس یعنی شاعر نا جند تینا مرضی اٹ پوسکن رکن تخانے جاگہ نس زیات رکن آک ملیرہ، گڑا دا بیت مونی بریک کہ ”رباعی“ براہوئی ادب نا مزاج و تب آ بریر بفق ہندا سوب یِ کہ کس نس سہی توجہ تننگ اف۔

3.1.3 قطعہ /چورک

قطعہ نا لوزی معنہ ٹکر یا شونزہ نا یِ اصطلاحی معنہ ٹی دا شاعری نا اسہ بشخ نسے ہرانا قافیہ و ردیف نا ردو بند غزل و قصیدہ انبار مریک مچا شعر آتا ارٹمیکو مصرعہ غاک ہم قافیہ و ردیف مریرہ قطعہ کن فارسی، اردو و ایلو جہئی آ زبان تیٹی ہم قطعہ پاننگ اک ہندن براہوئی ٹی دادے قطعہ آن بیدس ”چورک“ ہم پارہ۔

براہوئی شاعری ٹی قطعہ نگاری ہم غزل انبار مسونے انتیکہ غزل نس پورو متویا ہندنو غزل نس ہرانا اول ٹھپہ (مطلع) جوڑ متواودے ہم چورک نا پن تننگانودا اوڑنا مثال آک زیات ملیرہ۔

3.1.3.1 چورک /قطعہ نا ہائی

چورک اسے ٹی ہرا گڑاتا خیالداری کننگ اک داوڑے

چورک/قطعہ نوشتہ کننگ کن بحر نا ہجو پابندی نس مفک یعنی دا ہر بحر ٹی نوشتہ مریک i)

چورک نا شعر آتیٹی غزل و قصیدہ و مثنوی انبار ارا مصرعہ مریرہ و دانا شعر آتا کچ کم از کم ii) ارٹ و زیات آن زیات اخس مننگ کیک مریرہ ولے مرغن آقطعہ ٹی ہمو زیبائی و موزونیت سیلیک گڑا قطعہ نا زیارت آن زیات شعرتا کچ 10 مرے تو مناسب خننگ اک

جو رک ٹی مطع / اول ٹھپہ مفک اگر مس تو دا غزل مسلسل یا قصیدہ ئس پاننگ اک (iii)

(چورک آتیٹی گیئتری ردیف مفک یعنی دا غیر مردف مریر (38) iv)

غزل ٹی خیال آتا جتا مننگ یا بے ربطی ئس خننگ اک ولے دا گڑا قطعہ ٹی دو بفق قطعہ نا مچا شعر آک معنہ نا بابت اسہ ایلو تون گنڈوک مریرہ یعنی قطعہ نا اولیکو شعر آن ہلیس تا گڈیکو شعر اسکان معنہ نا سیالی ئس مریک

ہندن مسلسل غزل و قطعہ ٹی مفہوم نا بابت فرق ئس ارے یعنی غزل مسلسل ٹی ہم مفہوم نا یکوئی ارے ولے داٹی شاعر اسہ خیال سے بدل بدل کرسہ نوشتہ کیک

ولے قطعہ نا ہر شعرٹی ہومفہوم یا خیال نا اسہ جتاء بشخ ئس نوشتہ مریک۔

3.1.3.2 چورک (قطعہ) نا سرحال

قطعہ ٹی ہم سرحال آتا بابت ہجو بندش ئس افک داٹی زندنا ہر بشخ و پہلو ئ شعری دروشم تننگ یا مننگ کیک دنکہ، صفت، ثناء، گلہ شونی، ہیس و گل بالی، ملنڈو مسخرہ، بوگ شوگ، حکمت و دانائی، مودہ، ماتنی فکر، پنت شون و ایلو سرحال آک قطعہ ٹی بننگ کیرہ۔

براہوئی شاعر آتا شعری مجموعہ آتیٹی، قطعہ دو بریک، باز آ جاگہ چار بندی ئ ہم قطعہ پارہ، ولے چار بندی ٹی اسہ مفہوم ئس بند مریک ہندن قطعہ ٹی ہم اسہ مضمون ئس بریک ولے چار بندی نا چار مصرعہ مریرہ، چار بندی تاحوالہ اٹ، یاسین بسمل نا نازبو و عزیز مینگل نا تیرونک و عادل قلندرانہ نا شاشان، دا پڑ ئ پُرکننگ کیرہ۔
قطعہ نا گڑاس نمونہ دا وڑو۔

افضل مراد

کٹ بہا ئ غٹ تینا

دا سفر نا بیت آکو

انت، او امر! انتے؟

دا خبر نا بیت آکو

اصل دیر کم دیرے

بس دتر نا بیت آکو

تینا تینا غم، خوشی

عُٹ بُر نا بیت آکو

فکر نا ترا زوٹی

بر کسر نا بیت آکو

پہہ مفک مراد تینے

(39) دا ہمسر نا بیت آکو

حنیف مزاج

زندگی نا حقیقت آکو خرین

لیخ تڑنگک سوال نا زیہا

ذکرے ماضی نہ فکرے مستقبل

غور کر تینا حال نا زیہا

مُری اٹ خنک بارنو سنگت

او غسہ نی وصال نا زیہا

جوڑ کیک دیر خاخران کسر

عاشقی بس جلال نا زیہا

کیسہ تو کر مزاج نی گیرام

(40) تینا ہم بُرنی حال نا زیہا

3.1.3.3 چُن چورک (قطعہ بند)

چُن چورک اسہ جتاءُ صنف ئس تو اف بلکہ دا قطعہ، غزل یا قصیدہ نا تیٹی اوار مریک ہر اتم اسہ مضمون یا مقدس اسہ شعر ئسیٹی در شان مف گڑا ہمو وخت چُن چورک یا چُن چورک نا کمک ہلنگ اک غزل مسلسل ی ہم چُن چورک پاننگ اک غزل، قصیدہ یا قطعہ ٹی چُن چورک شعر آتے جتا کننگ کن چُن چورک نا اولیکو شعر آن مُست ”ق“ نا نشان تروئی مریک غزل ٹی چُن چورک مطع آن پد و

مقطع آن مست بریک ہر اتم چُن چورک ختم مس تو گڈیکو شعر آن گڈ اسہ لکیر نُس کشوئی مریک اوکان
گڈ، غزل، قطعہ یا قصیدہ نا ایلو بچو کا شعر آتے نوشتہ کنگ ایک۔

براہوئی شاعری ٹی بیرہ اقبال ناظر نا کتاب ”پن ریچ“، ٹی چار چُن چورک نوشتہ اریر دافتیان بیدس
داسکان پین کس نُس چُن چورک نوشتہ کتنے دانا سوب، داصنف آن نا بلدی مننگ کیک یا دا داخس دود
ہلتے کہ عام مرے

ناظر نا غزل نُسے ٹی چُن چورک سے نا نمونہ

تینا تینا اگر مفاد بریک

دا نیامٹ گڑا تضاد بریک

تینے نی ہخہ ڈھکسک اوڑان

پٹسہ رندے نا فساد بریک

(ق)

بیرہ تین تون ایتک دژد و ڈکھ

ناگلی آن دیر شاد بریک

دا کا پُر عزم و حوصلہ کانک

ایکا ناکام و بے مراد بریک

خالص یِ اخدر دا ہمدردی

لنگڑس لوچ تو شپاد بریک

دا جتانی نا دے تیٹی ناظر

(41) ہمو خڑکی نا پاس یاد بریک

ہائیکو 3.1.4

ہائیکو جا پانی ءُ صنف نُسے، چینی و انگریز شاعر آک ہم ہائیکو نا صنف آنبار یادادے تینا کنگ نا
(42) کوشٹ کرینو

ڈاکٹر عبدالرزاق صابر ”بادام نا پھل“، آتبصرہ کرسہ نوشتہ کیک کہ ہائیکو جاپانی زبان نا ارا
 Hai بمعنی لین، یا چرنا ئ ہندن جاپانی زبان ٹی ہائیکو نا متکنا پن (Ku) بمعنی تخنگ و “HAI” لوز
 س پدان داپن گٹونڈ مرسہ ہائیکو جوڑ مس ہرا داخس پنی ئ کہ جاپانی آن بیدس مچا Kai Ritsu ku
 زبان تیٹی پاننگ اک۔ ہائیکو نا ہرا ہاٹی ئ اورا ”ہائیکو نا ہاٹی“ نا سرحال ٹی سرجمی اٹ تران مریک
 داڑے اسہ جاپانی ء ہائیکو س نمونہ کن نوشتہ کینہ ہراڑان دا درشان مریک کہ واقعی ہائیکو ٹی رکن
 آتا ترتیب، سبب، سبب نازی آئے انتیکہ جاپانی زبان ہم چینی زبان آنبار یک رکنی ئ دنکہ

جاپانی ہائیکو۔

اوساگا اونی

تسو دوبے تو لاڑے تے

مورا ای می زی

براہوئی بدل۔

ای دیر کنگ کن تینا دون آہناٹ

چرخ نا چٹ آ نازرکو ول س اڑینگاس

کشکنگ تہ کنے است متوای ملاس ہڑسینگاٹ

(مراد، افضل ”بادام نا پھل“، پ، 4-5)

ہائیکوہمو صنف ئ ہراجاپان آن پند خلیسہ دا ہند نا جہنی آ زبان تیٹی سوگو مسونے ہندن اردو آن براہوئی
 شاعری ٹی اوار مسونے وداڑا براہوئی شاعر اک باز آسانی اٹ طبع آزمائی کرینو۔ یاتینا گچین آفکر خیال
 آتے ہائیکو نا دروشم اٹ بیر فینو۔

براہوئی ہائیکو نگاری آپٹ و پول آن مست ہائیکو نا ہاٹی نا بارواٹ چاہنداری المی ئ

3.1.4.1 ہائیکو نا ہاٹی

ہائیکوٹی مسہ مصرعہ مریرہ یعنی اولیکو و مستمیکو مصرعہ اسہ کچ مریرہ و نیامیکو مصرعہ i)
 بہلن مریک

ہائیکو مدام ’فیلن‘ فیلن، نا وزن آنوشتہ مریک ii)

ہائیکو نا اولیکو و مستمیکو مصرعہ ٹی پنچ، پنچ رکن مریرہ و نیامیکو مصرعہ ٹی ہفت رکن iii)
 مریک۔

”ہائیکو نا اولیکو و مستمیکو مصرعہ نا رکن و رکن ناوزن داوڑ و ”فیلن فیلن فع iv)

”نیامیکو مصرعہ نا کچ و رکن نا وزن دادے ”فیلن فیلن فیلن فع v)

ہائیکو نا رکن تاوزن ہرا ”فیلن“ (فے لن) یعنی ہرا سبب خفیف نا اسہ ہندا بننگ آن جوڑ مریک داڑان دا
 ہیٹ ئ تقویت ملیک کہ ہائیکو جاپانی ئ صنف سے انتیکہ جاپانی زبان تا ہمو ٹولی آن تعلق تخک

ہرافتے یک رکنی پاننگ اِک یعنی بیرہ، سبب، سبب نا زی آ انحصار کریرہ دافتیٹی و تدنا گنجائش باز کم ملیک ہندا سوب ئی کہ ”فیلن“ ہراجاپانی زبان ٹی ہائیکو نا وزن ئی درشان کنگ کن مخصوص کنگانے۔

3.1.4.2 ہائیکو نا سرحال آک

ہائیکوٹی زندنا ہر سرحال ئی بند کنگ مریک اگہ ہمو خیال ہائیکو نا مُسٹ اِنگا مصرعہ غا تیتی بننگ کیک ولے باز آتا دا خیال ئی کہ ہائیکو ٹی بیرہ فطرت نا درشانی گیشتر مریک، مننگ کیک ولے سرحال آتا زی آچو پابندی ئس مفک۔

3.1.4.3 براہوئی شاعری ٹی ہائیکو نگاری

دا بیت نا ذکر مہالو کنگاکہ ہائیکو براہوئی نا تینا جند نا صنف ئس افک دا بروکو صنف ئسے براہوئی شاعری ٹی ہائیکو نگاری نا پڑ حوصلہ افزا ئی البتہ دانا رجحان لُس شاعر آتیٹی اف گڑاس براہوئی شاعر آک اریر ہرافک ہائیکو صنف آکتاب نوشتہ کرینو دافتیٹی، اعظم مشتاق، عزیز مینگل، افضل مراد، حمیرا صدف نا کتاب آک اوار ء داکان بیدس ہر شاعر ناشعری مجموعہ غا تیتی جاگہ جاگہ ہائیکو ملیک۔ داڑے ہمو شاعر آتا ذکر مریک ہرافک دا صنف آ کتاب نوشتہ کرینو

3.1.4.3.1 عزیز مینگل نا ہائیکو نگاری

داوخت اسکان عزیز مینگل نا مسہ کتاب، شمشاک، جِلشکہ و برفیچ نا پنٹ چہاپ مسونو، عزیز مینگل نا ہائیکو نا سرحال آتیٹی فطرت نا زیبائش، جمہرو ہورو، گروک، پهل و ہتم، سوسن و گواڑخ، بلبیل نا سوز، گلہ شونی، است نا ہبوو ارمان، تے شعری دروشم تنگانے دنکہ

د پہ نی حال آن

مُشکی تینا زلفاتے

کپہ نی تالان

دانہ پہ دانہ

خنکو اونا کجلی

(43) لیکو نن پانہ

عزیز مینگل نا ہائیکوک سرحال و مضمون نا بابت پورو ولے ہر اتم ہائیکو کن ”فیلن فیلن“ نا وزن مقرر کنگ اِک تو عزیز مینگل نا ہائیکو تا بہلا کچ بے وزن مریک۔ داڑان شاعر نا مخلصی نا سطح درشان مریک کہ کتاب نا پیش لوز ٹی ہم ہائیکو نا وزن نوشتہ اریر اوکان پدہم کتاب ٹی گیشتری ہائیکوک ”فیلن“ نا وزن ابریبیر افس جِلشکہ، نا ہائیکو تا زبان سخت ئی یعنی کبین آلوز آتا استعمال حد آن زیات کنگانے ہراڑان ہائیکو نا اسل مضمون ئی سرپند مننگ ٹی مشکل ودی مریکہ دنکہ

دم دم آدم دم

خالق چا ئی مخلو تے

کین نن انتے غم

کینہ شوگیری

خن تے اُرک غڑوکا

کپہ گا گیری

افضل مراد نا ہائیکو نگاری 3.1.4.3.2

افضل مراد براہوئی جدید شاعری ٹی ترقی پسند شاعر نا حیثیت اٹ درستی راستی مریک دا بشخ ٹی اونا ہائیکو نگاری نا چُنکو جاچ نُس مونی ہتینہ، مراد ناہائیکو ک ہر ہمو لوازم و گزج آتے پورو کیرہ ہرافک ہائیکو نا فن کن المی ء یعنی فنی بابت اونا ہائیکو تیٹی ہجو گتھی نُس دوفک۔

افضل مراد نا ہائیکو تا سرحال آک

افضل مراد ہائیکو تا خواننگ آن ننے پہوالی زند نا یات بریک انتیکہ دا تیز رفتار انگا دنیا ٹی انسان تینا خوابش ء خواست آتا دوان داخس اختہ مسونے کہ تین کن ہم اوڑ تو وخت افک، زندنا بارواٹ سوچنگ یا تدوکاوخت آتا یات گیری بیرہ اینو اسہ تغ نُس جوڑ مسونے ہراتم مراد نا ہائیکو تیٹی ڈیہے، ڈغار، سیٹل و تیرمہ، کھڈوکانبیل، پھل ہتم، فصل، خُرسی، نا بیت آتے خنینہ تو اسہ وارس ولدا پہوالی آزندنا دروشم نا درشانی مرسہ کیک و داکل گڑاک داسہ ناممکن ء، بدرلگیرہ دنکہ

نے تَن بفنہ

تینا مش و دامان تیان

جتا مفنہ

...

ای ٹیکی خواوہ

جواننگادے تا تغ ئی

مستائی خواوہ

سیٹل ہم باز جوانے

آسمان آتالان آشینک

جمہرتا شانے

مرغن ء ہیتو

مہر و زیب نا قصہ غاک

(44) مکتنو بیتو

افضل مراد نا ہائیکو تیٹی اسہ شابیت ءُ مقصد نس ڈھکو کے اونا ہائیکو تیٹی فطرت نا زیبائی نا جوان
ندارہ ملیک اگہ او است نا لاچاری یاخسن نا ثنائی کیک یا ہراتم تینا ڈیہے نا مَش و پٹ آ تا بیت ی کیک
تو حقیقت نا دروشم ی مونی ہتیک، ہندن ننا راج نا ہر دود ربیدہ غاک ہم افضل نا ہائیکو تیٹی ملیرہ گڑاس
اونا ہائیکو نا نمونہ غاک داوڑ ءُ،

اسہ دے صحب نا

پرک اس او غنگٹ اس

شونم نا مونا

ہتم اٹ مونجا

دنکہ اسہ شنب مرے

ہرم اٹ مونجا

ببو گوئی کین

دا پٹ ءُ دامان تیٹ

گوارخ ی پٹین

مسڑ اس سانگی

دیرہ غا چاپ خلیسہ

(45) جوڑ مس برامی

اعظم مشتاق نا ہائیکو نگاری 3.1.4.3.3

اعظم مشتاق نا ہائیکو کوک براہوئی ادب ٹی اسہ پین ودیکی نس ہتیرہ اونا ہم ہائیکو نا سرحال آتیٹی فطرت نا
حسن زیبائی درشان مریک اونا ہائیکو تیٹی رومانس نا پلو زیات خننگیک یعنی عشق و حسن و گلہ شونی
نا مضمونک ایلو سرحال آتیان گیشتر ملیرہ اعظم نا ہر ہائیکو ٹی اسہ پوسکنوخیال سے نا بندش ملیک
دنکہ اونا تینا محبوب نا ہاٹی و دروشم ی داوڑ بیان کیک

زیبا اف دونو

کاڈی نا تہ زیبا ہر

ٹک نئے مونو

مش کو مسئلہ نا
خوای پھر کرینے
دیران چکل نا

دا مش تا دامانک
اوڑے گدان تیٹی او
بھاز آتا ارمانک

دوستی تہ سختی
خڑکی بنینے اونا
وفاتہ بختی
بے غم شوانے
بش کرے دامان ٹی
تینا گدان

کونج و بنجاکو
داملک سے آبادو
(46) داڑے گنجا کو

3.1.4.3.4 حمیرا صدف حسنی نا ہائیکونگاری

حمیرا صدف ناہائیکو تیٹی فطرت نا، نازرکی ء حسن نا ناز یفنگ آن بیدس جتائی سوچ نئس نظر بریک،
داکہ اونا جند نیازی سے و نیازی نا ہند، حیثیت اونا حق آتے جوان وڑاٹ سرپند مریک اونا سرحال آتیٹی

نیاڑی نا لاچاری، سختی سوری تے سہنگ نا جیرت، و دن انگا نیاڑی تے آغبت ٹی امیت ئسے نا بپس نا
بارواٹ چاہنداری ایتک کہ تینا صف آئیٹی اسٹی و سنت سیوت و دی کروئی تمک دنکہ،

اوارى جوانے

بے سنت مہ نی بن

کچاری جوانے

زندنا سفر

بہاز ویل وڈکھان پر ئ

اف نے دا خبر

دانن تیٹی

پیغامس ارے دنکہ

ناخن تیٹی

آلم بنانے

تو لوکٹ یکہ داڑے

مونا گدانے

داشنزہ گروک

بُر پدا جنگ ٹی ئ

وا اونا بپوک

امیت تخانٹ

لکیراتے تینای

(47)دوتا برانٹ

داکان بیدس باز آ شاعر آک دا پارہ کہ ہائیکو براہوئی شاعری ٹی ’لیئکو‘ نا دروشم اٹ وخت آن ساڑی ئ
ہرا براہوئی ہائیکونا کتاب آتاز کرکننگا گیشتری دافتا پیش لوز و دا فتیا تبصرہ تیٹی ہندا بیت نا درشانی

ملیک کہ ہائیکو ولئیکو فنی بابت و ہائی نارداٹ اسٹ ۷ ء ولے داخہ ہیٹُ تران پد و پٹ وپول نازی آ داپاننگ مریک کہ ہائیکو جتائی صنف ئسے برا جاپانی شاعری نا بشخ ئسے ہندن لیئکو جتا ئ صنف سے برا براہوئی خلقی شاعری نا بشخ ئسے ولئیکو، ہائیکو آن باز مہالو نا صنف ئسے اگہ مچہ باز لیئکو نا مصرعہ آتا نوشتہ کنگ نا رد و ترتیب ئ بدل کنگا تو دادے ہائیکو ئی اوارکننگ کپنہ

3.1.5 لیئکو

لیئکو ئی ارا مصرعہ مریرہ اولیکو گونڈُ مریک تو ارٹمیکو مرغن ولے ہائیکو ئی مسہ مصرعہ مریرہ ہندن لیئکو و دانا وژ نا شاعری ننے پنجابی ئی ”ماہیا“ و ہندکو زبان ئی ”ٹپہ“ نا پنٹ ملیرہ ہرافتا ہائی بلکل اسہ وژ ئی، وداقتا سرحال آک ہم تقریباً اسہ وژ ئی یعنی دافتیٹی گیشتری ہجر وصال، مری نا غم، محب و پیار، وہروژ نا سرحال سوگو مننگ کیک ”ہندکو“ زبان ئی ”ٹپہ“ نا ہراہائی ئی داتی رکن آتا کچ، تقریباً براہوئی ئی ہم اسہ وژ ئی یعنی ”ٹپہ“ ئی یکنیم مصرعہ مریرہ دافتیٹی بیست و دو (22) رکن یا سبب بریرہ یعنی ٹپہ نا رکن آتا حساب داوڑ ئی

- اگہ اولیکو مصرعہ ئی ہفت رکن ء تو ارٹمیکو ئی پانزدہ مریرہ۔

- اگہ اولیکو ئی ہشت رکن ء تو ارٹمیکو ئی چانژدہ مریرہ۔

- اگہ اولیکو مصرعہ ئی نو، رکن مریرہ تو ارٹمیکو مصرعہ ئی سینزدہ رکن بریرہ۔ ہندکو ”ٹپہ“ نا اسہ نمونہ ئس

چلمے دا وے دم لہایا،

(48) چنگی پہلی جندڑی نورا جاندے وے غم لہایا

3.1.5.1 لیئکو نا ہائی

لیئکو نا یکم نیم مصرعہ مریرہ اولیکو گونڈُ ارٹمیکو مچہ مرغن مریک (1)

لیئکو کن ہجو مخصوص وزن ئس افک ولے دانا رکن آتا ترتیب گڑاس دا وژ مننگ کیک (2)

اگہ لیئکو نا اولیکو مصرعہ ئی چار ارکان مریرتو اونا ارٹمیکو مصرعہ ئی جاگہ ئس ہشت ارکان i) بریرہ تو جاگہ ئس نو و جاگہ ئس ہفت ہم مننگ کیرہ۔

اگہ لیئکو نا اولیکو مصرعہ ئی پنج ارکان تو اونا ارٹمیکو مصرعہ ئی وخت ئس دہ، یانزدہ وخت ii) ئس نو ہم منگ کیرہ۔

یعنی لیئکو نا ہڑتو مامصرعہ تیٹی ارکان تا کچ مسہ وژ مننگ کیک iii)

کم آن کم یانزدہ ارکان

زیات آن زیات ہڑدہ (18) ارکان مننگ کیرہ

يا دا ٻڙتوما تا نيام اڻ مننگ ڪيرہ۔

دا ارڪان تيا ٻچ پابندي اف دا سبب ٻم مننگ ڪيرہ دافڪ وتڊم مننگ ڪيرہ۔(iv)

ولے اوليڪو مصرعہ ٿي سبب يا وتد آتا تعداد ارٿميڪو مصرعہ ٿي ٻم ٻموخس يا اوڙان زيات مننگ v) ڪيرہ ولے ڪم مفسہ۔

گڙاس نمونہ ڪن ليئڪوڪ

ديرے پا ڍلا نا

گونڻڪ جان زوبرڪ ڪان ڪن تے آگلہ نا

16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
										نا	لا	دل	پا	رے	دی
				نا	لا	گل	آ	تے	ڪن	ڪان	بر	جو	جان	ڏڪ	گون
												نا	گد	سے	ٿڪ
					نا	صد	نا	تاک	بي	ڪان	برڪ	جو	جان	ڏڪ	گون

ٿڪ سے گدا نا

گونڻڪ جان زو برڪ ڪان ٻيٽ نا صد نا (۴۹)

ڪهلڙي ٿي ڪنڊ اسے

ڪنا گودي نا رنڊڻ رڻب اسے

8	7	6	5	4	3	2	1
			سے	ڪنڊ	ٿي	ڙي	ڪل
سے	رڻب	دڻ	رن	نا	دي	گو	ڪنا

جڪہ ڪلہ نا

ڪلہ شاغا دیدار آن پهل نا (۵۰)

9	8	7	6	5	4	3	2	1
				نا	لہ	ڪل	ڪہ	جڪہ
نا	پهل	آن	دار	دي	غا	شا	ڪہ	جڪہ

ڪاوه بريوه

اللہ اے جي ڪيو نا نوڪر مريوه

گد کہ سڑانے

زو بر نی است نا بند رنگ نا وڑانے (۵۱)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
						وہ	برے	وہ	کا
	وہ	مرے	کر	نو	نا	کیو	اے جی	لا	ال
						نے	سڑا	کہ	گد
نے	وڑا	نا	رنگ	بند	نا	است	نی	بر	زو

بڑکو پٹ وپول نازی آدا پاننگ اک کہ لیئکو ہائیکو ارا جتا جتا ئ صنف ئ ہرافتا فرق ئ رکن آتاچ نا بابت ہم درشان کننگانے داکان بیدس جدید شاعری ٹی ہم لیئکو نوشتہ مننگے ولے دانا پن جتا ئ دنکہ، عزیز مینگل نا کتاب ”بیلی“ لیئکو نا گچین ئ مجموعہ سے دافتیٹی جوانو جوانو خیال شعری دروشم تننگانے البتہ اگہ مچہ ارکان تا کچ بچ یا دافتا منطقی ئ ترتیب ئس تننگا کہ تو باز جوان مسکہ ہندن سرحال آتا رداٹ ”بیلی“ ٹی عشقیہ مضمونک حد آن زیات ئ داٹی حُسن و صورت نا صفت، محبوب نا بے رخی ناتکرار اکثر لیئکو تیٹی نظر بریک گڑاس لیئکو داوڑ ئ

دنیا ئ کرانگا

دریس است ئ کنا لیلی صورت تو شرانگا

پیہن انگا کپوت ئ

مش ماس آبتوکا لیلی نا خابوت ئ

دنیا تو خاخو ئ

بے مہراک پلانو ننا باء نا باخوئ

پورا نو ہیزک ئ

توبہ کروئ عشق آن برکس کہ خنا دہک ئ

پہل ئسے پائے شمشاک

(52) بیلی نا تورواک سر مس کنے نادسپاک

داکان بیدس ورنایا شاعر عالم عجیب گڑاس ”لیئکو“ تینا کتاب ٹی نوشتہ کرینے ہرادوڑ ئ

درزی ناریک ی

او خدا نازل کنا است نا ٹیک ی

.....

تغ بنانن تا

(53) او خدا نازل کنا دیدہ ی خن تا

ہرا بندغاگ دا پارہ کہ لینکو ہائیکو انبار نوشتہ مریک دراصل او فتا مونا نطقی، صوتی ویل آک بریرہ یعنی ہراتم لینکو نا اولیکو مصرعہ پاننگ اک تو ارٹمیکو مصرعہ ہرا اولیکو نا ارا ہنداخس مریک دادے پاننگ کن ارا دم ہلوی مریک یعنی ارٹمیکو مصرعہ ٹی دم ہلوی مریک یا وقفہ نس مونی بریک تانکہ ہرا ردم، سربائے اولیکو مصرعہ ی پاننگ آن جوڑ مسونے او برقرار مرے ہندا سوب ی کہ ارٹمیکو مصرعہ ٹی ادائیگی وخت آ وقفہ نس مریک تو باز آنا خیال دا مریک کہ وقفہ اسکان ارٹمیکو مصرعہ ی او وقفہ آن پد مستمکو مصرعہ بناء مریک حقیقت اٹ دن اف اسہ مصرعہ نس ارا دم اٹ یا چنکو وقفہ نس نیام اٹ ہتنگ آن پاننگ اک۔

مستزاد 3.1.6

مستزاد ہائی نابابت اردو و فارسی شاعری نا اسہ صنف نُسے دا نا دروشم داوڑ مننگ کیک ہراتم غزل یا مسط یا رباعی نا ہر مصرعہ نا گڈسرٹی نیم مصرعہ نس یاچنکو ٹکر نس ہمو وزن نا بابت ودیکی خلنگ، ہمو مصرعہ یا ٹکر ردیف و قافیہ نا بابت اولیکو مصرعہ نا ہم قافیہ ہم مننگ کیک و دانا جتائی (54) قافیہ نس ہم مننگ کیک

مستزاد براہوئی شاعری ٹی ہمووڑ تینکن بند جوڑ کتنے ہراوڑ ایلو صنف آکو دانا سوب آک باز مننگ کیرہ دنکہ

براہوئی شاعری ٹی دانا رجحان یا تب و مزاج ودی متو۔ i)

یادا وڑ نا شاعری ٹی داخس چس و دلچسپی اف ہراڑان دود ہلے۔ ii)

داہم مننگ کیک کہ شعوری وڑاٹ داڑادخس گوآک (توجہ) تننگ تنے۔ iii)

ولدا ہم براہوئی خلقی شاعری ٹی گڑاس ہندنو وڑک یا نمونہ دو بریک ہرافتیا مچہ باز مستزاد مننگ نا گمان مریک یا ہراتے نن براہوئی شاعری ٹی مستزاد نا بنادی آ دروشم پاننگ کینہ۔

براہوئی خلقی شاعری ٹی ارا وڑنا ہائی ٹی ننے دونو شاعری دو بریک

اولیکو ہمو وڑ ی ہراٹی ہر مصرعہ آن گڈ اسہ ٹکر نس جتائی پین ردیف و قافیہ نا اوار مریک دنکہ i)

لکھو کنا دانا

لکھ جی کیوہ نے

کنازان آتول

لکھ جي ڪيوه نه

ڊيرے دکن نا

لولى خماری

مرے وطن نا

ہلہ لول ہنينا

بور بور نا چلو

جي نازل جان

(55) ھاڙي نا الو جي نازل جان ئ ملوڪا

ii) ارٿميڪو ھمو وڙ ئ ٻراڻي ٻر شاعر آن پد يا گڏيڪو مصرعہ نا آخيري ٿي اسه جتا ءُ يا چنڪو مصرعہ ئس ٻريڪ دنڪہ۔

نازل نا جوانو لوڏ نسه

ڊير سلوڪے گوڏ نسه

لا ايلي کنا نازلے

برنجاڪ بيٺُ ديگ نا

ايلم نا جن بريڪ بيگہ نا

(56) جي ڪيو مندرا زيب جان ئ

داڪان بيدس ٻراھوئي نا ورنه شاعر عالم عجيب، تينا ڪتاب زراغ ٿي تجرباتي بنياد آتيا مستزاد ئس نوشتہ

ڪرينے ٻراڙان گڙاس بند دادوڙو

ڪس سے نا ڪهنگ آڪونٽ شاپه بو

زند ڪن ميار ارے

زندہ غاتے مرگ سے ناپاهه بو

ڊيرے ڊير ڪه وار ارے

....

اُست آهلڪنو گرنگ ماه پراڪ

کپہ بیت ئی قید نا
دوست نئے عزیز نئے کہ سنگتاک
بل گم ئی صید نا

اُست نا جہا خلس تخن عجیب

وخت تون گشاد کن

خیسُن و چاندی نا پھل بنِ عجیب

(57) دورنا زیاد کن

ہندن ڈاکٹر رزاق صابر نا ”ادب نا بشخاک“ ٹی مستزاد نا بشخ ٹی مستزاد نا وڑک ئس نوشتہ کرینے
داکان بیدس پین مستزاد مچا براہوئی شاعری ٹی ملیپک داہم مننگ کیک کہ بروکا وخت ٹی گڑانہ گڑاس
مستزاد دودہلے یا گڑاس شاعراک دا بارواٹ توجہ ایتر

3.1.7 مسط

مسط عربی نا لوز ”تسمیط“ آن جوڑ مسنے ہرانا معنی خوار خلنگ نا ئی شاعری نا دروشینک ٹی
مسط ہمو وڑنا نظم ئی پاننگ اک ہرائی یاہرانا ہر بندٹی مسہ مسہ چار چار، پنج پنج، شش شش، ہفت
(58) ہفت، ہشت ہشت، نو نو، دہ دہ، یاداڑان زیات مصرعہ مننگ کیرہ

مسط نا ہاٹی

مسط نا ارا بند یا داڑان زیات بند مننگ کیرہ او ہر بند ٹی کم آن کم مسہ مصرعہ و زیات آن زیات اخس
کہ مریر مننگ کیرہ

3.1.7.1 مسط نا بشخ آک

ُ مسط ٹی برا بشخ آک اوارو اوافتا پنک داوڑ ء

مخمس 3 - مربع 2 - مثلث 1

مٹمن 6 - مسبع 5 - مسدس 4

معشر 8 - مستع 7

مسط نا بشخ آتیٹی قافیہ وردیف نا ترتیب و ردبند آن مچہ باز مشکل ودی کیک

3.1.7.1.1 مثلث

مثلث، مسط نا ہمو بشخ ئی ہرائی مسہ مصرعہ مریرہ یعنی ہر بند ٹی مسہ مصرعہ مریرہ اولیکو مسہ
مصرعہ اسہ ایلوتون ہم قافیہ مریرہ ارٹمیکو و ایلو بند آتا ارا مصرعہ اسہ ایلوتون ہم قافیہ مریرہ و ہر بند
نامسٹمیکو مصرعہ اولیکو مصرعہ نا ہم قافیہ مریرہ

براہوئی شاعری ٹی مثلث نا بارواٹ پٹ و پولی و دلیلی وڑاٹ تو کاریم متنے واہم بے سُدی یا لاشعوری وڑاٹ مسمط نا مچا بشخ آتیا نوشتہ کننگانے۔

براہوئی شاعری ٹی مثلث نگاری تو داخس متنے بیرہ منہ شاعر دنکہ اسحاق سوز، جبار یار، عزیز مینگل، جوہر براہوئی، شہزاد نذیر، فتح شاد، اقبال زاہد نا شعری مجموعہ آتیٹی جاگہ نا جاگہ نس مثلث دو بریک و دا مثلث آتا اولیکو بند ٹی مسہ مصرعہ نا ہندا ارا مصرعہ ء
نمونہ کن گڑاس مثلث

اسحاق سوز

خدارا صباہن کنا دوست ئِ پا
برک داسہ واپس نی زیبا پدا
ارے اُست رنجور نے آن سوا

نہ آرام خوشی نہ راحت ارے
حیاتی ئِ برباد نا غم کرے
(62) تفعہ دژدُ غم تا کنے نی سزا

جبار یار

پنے نا کنا ہ ساہ پدا ہلپروٹ ای
گلی ٹی نا ولدا نتے تخیروٹ ای

اگر زندگی ٹی وختس نی ملوس
کنا پارہ غانی منہ گام ہرفوس
(59) توارے نا شاید پدا ہنپروٹ ای

عزیز مینگل

بسُس کنا زند ٹی امر بے توار
تغ آن کنے دریس نی کریس بے قرار
چرینگوہ ہر ہشی تینا مون داسہ
ہُرسہ یک خُشی مونا نی کاسہ

(60) انتے اریس کنے آن شانی بے چکار

جبار یار و عزیز مینگل نا مثلث آتا اولیکو بند ہراٹی مسہ مصرعہ ہم قافیہ بروئی نس ولے دافتیٹی بیرہ
ارا مصرعہ ءُ داکمی آن بیدس ایلو بندآک مثلث نا گُرُج آتے پوروارى کیرہ
بیرہ شہزاد نذیر نا مثلث آتیٹی مثلث نا مچا گُرُج آک پورا ءُ دنکہ
شہزادنذیر

زوبر او پردیسی ادلبر

زبیری ئی بام ودر

زو بر درد و غم تے ننانی در

نے سوچان تہارا شام اٹ

ہر بے قرار آ شام اٹ

(61) ہر نن نیکن ارمانک ہلیرہ خاخر

مثلث نا مسہ مصرعہ مریرہ ہرافتیٹی خیال و فکر نُسے نا تسلسل یاربٹ ئی بریبر کننگ مشکل مریک ہندا
سوب ئی کہ براہوئی شاعری ٹی داڑا داخس توجہ تننگتے

مرع 3.1.7.1.2

مرع یا چارکی، مسمط نا اسہ بشخ سے ہندن پن آن تہ پاش ئی دا نا ہر بندٹی چار چار مصرعہ مریک دانا
بند آتا کچ ارٹ یا ارٹ آن زیات مننگ کیرہ مرع ٹی قافیہ و ردیف آتاردو بند داوڑ مننگ کیک
اولیکو بند نا چار انگا مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ ولے ارٹمیکو بند ٹی قافیہ غا تا ترتیب داوڑ مننگ
کیک

اولیکو ارٹمیکو مسٹمیکو مصرعہ غاک اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ و چار میکو مصرعہ اولیکو بند نا i)
ہم قافیہ مریک

یا اولیکو و ارٹمیکو مصرعہ غاک ہم قافیہ و مسٹمیکو مصرعہ آزات مریک و چار میکو مصرعہ ii)
اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک

یا اولیکو و مسٹمیکو مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ و ارٹمیکو مصرعہ آزات مریک و چار میکو iii)
مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک

دنتو براہوئی شاعری ٹی چار مصرعہ نا زی آسہ آبندآک ریسنگرہ ولے اوفک ارا بندی تو پاننگرہ اوقتے
مرع پاننگ مفک ایہن تو ارا بندی و مرع ٹی چار چار مصرعہ مریرہ ولے مرع ٹی بند آتا کچ اسٹ آن
زیات مریک و ردیف و قافیہ نا پابندی نس کننگ اک ولے ہر چار بند نا ردیف و قافیہ غا تا اردو بند ایلو
تیان جناء مریک۔ براہوئی شاعری ٹی مرع نا صنف نا چاچ ئی ہلنگ نا پٹ وپول ٹی گڑاس شعری

مجموعہ آتیٹی مربع نا مثال آک دوبسُر، یعنی جبار یار، عزیز مینگل، انور براہوئی، مولوی عبدالخالق ابابکی، رحیم ناز، شہزاد نذیر، عالم عجیب، اقبال زاہد نا شاعری ٹی مربع ملیک نمونہ کن اسہ اسہ بند نوشتہ کینہ

جبار یار

اُست استو فریاد کرینے

ولدا اودے یاد کرینے

بیت کروکا بیت بنوکا

اُستا بس اے مر ہنوکا

بند ملنگا خنتا ملوکا

(63) است استو فریاد کرینے

مولانا عبدالخالق ابابکی

لکھان غم تالان صفا داستانے

ریفین تا مچا سلوکا جہانے

لکھان شعر دردان بیمار مُسن

تینا تینے ٹی آبے تیمار مُسن

خوشی تا تہٹ سخت آزار مُسن

(64) کرین خن تیا درد آ ئُ فغانے

شہزاد نذیر

انت علاجے طیب آک کروراست نا

داسہ درد است نا بے دوا مُسنے

یا محبت نا دا انتہا اسکہ

یا مقدر ٹی ہندا سزا مُسنے

.....

جوان سما اس کنے نی مفیسہ کنا

ناخوشی کن تباہ زندگی یِ کریٹ

چانسٹ ہم ہشاٹ نیکن ورنائی یِ

(65) نی پا داکان زیات انت وفا مُسنے

بڑکو مسہ مربع نمونہ کن نوشتہ کنگا ہرافتیٹی ارا گڑا نظر بریک اولیکو دا کہ مربع نا ہرا اولیکو بند یِ یا مطلع یِ اے نا ہم چار مصرعہ مریرہ ہراکل تاہم قافیہ مریرہ ولے براہوئی شاعری ٹی گیشتری داڑان جتاء کیفیت سُس درشان مریک یعنی مربع نا مطلع یا اولیکو بند یِ ہم غزل و مثنوی یا قصیدہ نا مطلع اَنبار اسہ شعر سُس کئے کنگانے ولے دن اف بازاک مربع نا مطلع ٹی چار مصرعہ تو نوشتہ کیرہ ولے اوفتیٹی ردیف و قافیہ نا ردُ بند ناخیال تخنگ پک دنکہ شہزاد نذیر نا مربع نا مثال ہرانا اولیکو بند نا ہر چار مصرعہ غاک قافیہ نا بابت اسہ ایلوان جتاء گڑا مربع نا ہرا گڑج و ہاٹی یِ، اے پو رومنگ افک یعنی داہیت نا ذکر مہالو ہم کنگا کہ داسکان براہوئی شاعری ٹی دلیلی وڑاٹ مسط نا بشخ و پانٹ متے۔

3.1.7.1.2.1 مربع ترجیع بند

مسط نا براہشخ وپانٹ کنگا او دا تقسیم نا دارو مدار بند آتیٹی مصرعہ آتا کچ و مصرعہ آتا قافیہ و ردیف نا ترتیب آتھو کے ہندن مربع ترجیع بند شاعری ٹی پوسکنو صنف سُس اف بلکہ مربع نا قافیہ آتا ترتیب یِ بدل کنگا آن ترجیع بند جوڑ مریک مربع مخمس یا مسط نا ایلو بشخ آک مریر دافتا ترجیع بند جوڑ کنگا داخہ مشکل افک یعنی ہر بند نا گڈیکو مصرعہ، مچا بند آتیٹی وار وار برسہ کیک ہندا سوب یِ کہ دادے ترجیع بند پاننگانے

ڈاکٹر رزاق صابر، انور براہوئی، عبدالقیوم بیدار نا شعری مجموعہ آتیٹی مربع ترجیع بند نا مثال آک ملیرہ نمونہ کن مربع ترجیع بندس

انور براہوئی

یاکنا غم مسن یِ انتہا

یاخوشی سے نا ارے ابتدا

بچ ملنگپک ارے انت ماجرا

کس سے نا مست نظر کنے لٹا

یا مرک بس توس کنا کھٹ آ

استنا خل آن جان کنا چٹ آ

(66) بچ ملنگپک ارے انت ماجرا

3.1.7.1.3 مخمس

مخمس، مسط نظم آتا ہمو بشخ ی ہراٹی پنج مصرعہ مریرہ و ہر پنج مصرعہ آک ہم قافیہ مریرہ مخمس نا ہر بندٹی پنج مصرعہ مریرہ و دانا بند آتا کچ اسٹ آن زیات مریرہ

مصرعہ نا ترتیب نا بابت مخمس نا ارٹمیکو و ایلو بند آتا وژڈول چار جتا جتا طریقہ اُٹ مننگ کیک

مخمس نا اولیکو بند یا مطلع نا کل مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ

مخمس نا ارٹمیکو یا ایلو بند آتیٹی قافیہ نا رد بند

i) اولیکو مصرعہ آن تاچار میکو مصرعہ اسکان ہم قافیہ مریرہ و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریرہ

ii) یا اولیکو مصرعہ آن تا مستمیکو مصرعہ اسکان ہم قافیہ مننگ کیرہ و چار میکو مصرعہ نا قافیہ جتا مریرہ و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریرہ

iii) یا اولیکو و ارٹمیکو مصرعہ جتا ہم قافیہ و مستمیکو چار میکو مصرعہ جتا ہم قافیہ مریرہ و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند ہم قافیہ مریرہ

iv) ارٹمیکو و مستمیکو مصرعہ اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ و اولیکو و چار میکو اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریرہ

3.1.7.1.3.1 براہوئی شاعری ٹی مخمس

مخمس ٹی قافیہ نا ردوبند و شین نا مشکل مننگ نا سوب آن براہوئی شاعری ٹی دا صنف آ داخس طبع آزمائی متے مخمس آپٹ و پول نا دوران عزیز مینگل نا ”شیوال“ و شہزاد نذیر نا سہیل نا پرک ٹی مخمس نا وژک ملیک ولے اوفتیٹی ہم اسہ کمبوتی نس ارے کہ مخمس نا اولیکو بند یا مطلع ہرانا مصرعہ غاتا کچ پنج مریرہ ولے بژزکو شاعر اک دادے ارا مصرعہ نا زی انوشته کرینو وار ٹمیکو بند آن قافیہ غا تا ترتیب نا گرج آک پورا ی نمونہ کن اسہ بند نس

عزیز مینگل

- پابو نم پُغٹ ی 1

تورے تینا گٹ ی

- بیت ی کنا بنبو جوان 2

پگہ ارے امتحان

پابو داسہ دیرے پان

اراغان نن ہرانگ کان

(67) تغان درے غٹ ی

3.1.7.1.3.2 مخمس ترجیع بند

مخمس ترجیع بند، مخمس نا مصرعہ آتا قافیہ نا ردبند ٹی تبدیلی آن جوڑ مریک و دانا گڈیکو مصرعہ ہر بندٹی اسہ وڑ مریک دانا ہم اولیکو بند ٹی قافیہ غاتاترتیب مخمس نا اولیکو بند یا مطلع آن بار مریک یا اولیکو مصرعہ آن مستمیکو مصرعہ اسکان ہم قافیہ و چار میکو و پنجمیکو مصرعہ اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ۔

مخمس ترجیع بند نا ارتمیکو یا ایلوبند آتیٹی قافیہ نا ردوبند

i) اولیکو مصرعہ آن تا مستمیکو مصرعہ اسکان ہم قافیہ مریرہ و چار میکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک و پنجمیکو مصرعہ ہم مصرعہ ٹی دوارہ نوشتہ مریک ہر اولیکو بند نا پنجمیکو مصرعہ ی

ii) اولیکو و ارتمیکو مصرعہ اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ، و مستمیکو مصرعہ قافیہ نا بابت اسل جتا مریک چار میکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک و پنجمیکو مصرعہ ٹی ہم مصرعہ دوارہ نوشتہ مریک ہر اولیکو بند یا مطلع ٹی آخری مصرعہ مرے

iii) اولیکو و مستمیکو مصرعہ اسہ ایلو نا ہم قافیہ مریرہ و ارتمیکو مصرعہ آزات مریک و چار میکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک و پنجمیکو مصرعہ ٹی دوارہ ہم مصرعہ نوشتہ مریک ہر اولیکو بند ٹی پنجمیکو مصرعہ ی

براہوئی شاعری ٹی مخمس ترجیع بند

براہوئی شاعری ٹی مخمس ترجیع بند داخس شون ہلتے ولے و اہم مخمس آن زیات ترجیع بند نازی آ نوشت ملیک براہوئی شاعر آتیٹی ڈاکٹر رزاق صابر نا شیپول و چراغ صابر - وحید زبیر نا کونٹ عبدالقیوم بیدار نا، کوکار، شمبلاخ، عبدالباقی درخانی نا، مسر نا فریاد، پروفیسر طاہرہ احساس جتک نا بشام، ٹی گڑانہ گڑاس مخمس ترجیع بند نا نمونہ غاک رسینگرہ وڑک کن ڈاکٹر عبدالرزاق صابر نا کتاب ”شیپول“، آن مخمس ترجیع بند نا ارا بند

ڈاکٹر رزاق صابر

وطن دین و ایمان وطن غیرت ی

وطن مال و مڈی وطن دولت ی

وطن شان و مان وطن عزت ی

ننا زبیدارا گچین آ وطن

وطن دا ننا ی دا زیبا وطن

وطن نا توارا بروکاک ارین

کفن کاٹما نن تفوکاک ارین

وطن کن دترتے تروکاک ارین

کرو ئی تواریس دا پھلا وطن
(68) وطن دا ننا ئی دا زیبا وطن

3.1.7.1.4 مسدس

مسدس، مسمط یا نظم نا ہمو وڑی پارہ ہرانا ہر بند ٹی شش مصرعہ مریرہ۔ اولیکو بند نا یا مسدس نا مطلع نا ہر شش آ مصرعہ غاک اسہ ایلونا ہم قافیہ مریرہ داکان بیدس اولیکو بند نا مصرعہ غاتا بشخ پانٹ نا اسہ پین وڑی نُس ہم مننگ کیکی یعنی اولیکو مصرعہ آن چار میکو مصرعہ اسکان ہم قافیہ و پنجمیکو و ششمیکو مصرعہ جتا ہم قافیہ مننگ کیرہ ولے اصولاً یا رسمی وڑاٹ مسدس نا اولیکو بند نا ہر شش آ مصرعہ آتے ہم قافیہ مروئی ئی۔

3.1.7.1.4.1 براہوئی شاعری ئی مسدس نگاری

براہوئی شاعری ئی اسحاق سوز ”ناگلشن سوز“ محمد اسلم پروانہ نا ”جذبات اسلم“ و عبدالقیوم بیدار نا ”کوکار“ ٹی ننے براہوئی مسدس نا وڑک دو بریک ولے داقتا مسدس آتا اولیکو بند نا مطلع ٹی مصرعہ آتا کچ شش آن کم ئی یعنی جاگہ نُس اولیکو بند نا چار ہم قافیہ ئی مصرعہ ئی تو جاگہ نُس ارا ہم قافیہ ئی نمونہ کن جذبات اسلم آن ارا بند

محمد اسلم پروانہ

خلدا است کہ آسان مرویا مفرو
خل نا خسکنگت درمان مرو یا مفرو
زلف زیبا نا پریشان مرو یا مفرو
عشق نا حالت آ حیرن مرو یا مفرو
دا جتائی تے ارے عشق نا قسمت زیبا
دا حجاباتا قطاراتے ٹی ہمت زیبا
دا جتائی ٹی تفکی عاشقے غفلت زیبا
دا جتائی ئی کرک یار نا قیمت زیبا
دا کنا بیت نمے آن مرو یا مفرو
(69) عشق اُستاتیکہ ایمان مرو یا مفرو

3.1.7.1.4.2 مسدس ترکیب بند

مسدس ترکیب بند جتا ئُ صنف ئس تو اف بلکہ مسدس نا بند آتیٹی قافیہ غاتا ترتیب ئِ بدل کنگ آن جوڑ مریک یعنی ترکیب بند ئی ہر بند نا قافیہ غاک ایلو بند آن جتا مریرہ یعنی ہر بند نا اولیکو چار مصرہ غاک جتا ہم قافیہ و پنچمیکو و ششمیکو مصرعہ اسہ ایلونا ہم قافیہ مریرہ و ہر بند ئی جتائُ قافیہ وردیف نا ترتیب ئس جوڑ مریک۔

براہوئی شاعری ئی اسحاق سوز نا ”گلشن سوز“ ”جذبات سوز“ و امیرالملک مینگل نا ”جورنا پھل“ ئی مسدس ترکیب بند نا وڑک دو بریک دنکہ

اسحاق سوز

نی خالق نی حاکم نی صاحب کمال

ارے پاک نا ذات یا ذوالجلال

نی دائم نی قائم اریس لایزال

اریس غیر نا شرکتان بے مثال

نی بیشک اریسک رحیم و کریم

نی بخشنده مالک غفور الرحیم

.....

نی لائق صفت نا اریس کردگار

نی ٹکھوک وختس اریس آشکار

نا احسان تالان پروردگار

نی مچا جہان نا اریس سازگار

نی مالک اریسک ننا مہربان

(70) اریس رب نی رزاق روزی رسان

مسدس ترجیع بند 3.1.7.1.4.3

ہر اتم مسدس نا بیرہ گڈیکو مصرعہ ہر ہر بند نا گڈسراٹ ہندن آن ہندن بس، و ایلو ترتیب مسدس انبار مس تو اودے مسدس ترجیع بند پاننگ اک۔

مسدس ترجیع بند نا ہر بند ئی شش مصرعہ بریک ہر افنا اولیکو چار مصرعہ ہم قافیہ مریرہ و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریک و ششمیکو مصرعہ ہر بند ئی اسہ وڑ برسہ کیک مسدس ترجیع بند نا اولیکو بند یا مطلع نا ہر شش انگا مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ ولے باز آجاگہ اولیکو بند ئی اولیکو چار مصرعہ اسہ ایلو ناہم قافیہ و پنچمیکو و ششمیکو جتا ہم قافیہ مریرہ۔

براہوئی شاعری ٹی جبار یار نا ”دروشم نا سیخا“ و شاہ بیگ شیدا نا ”خید نا زباد“ مسدس ترجیع بند نا ہاٹی ٹی نوشتہ ئی و براہوئی ادب ٹی دا اولیکو داوڑنا مثال ئی کہ مسط نا بشخ آتیا پورؤ کتاب نوشتہ مسونے داکان بیدس فتح شاد نا ”رازنا بیتس“ طاہرہ احساس جتک نا ”بشام“ ٹی مسدس ترجیع بند نا نمونہ غاک ریسنگرہ۔

جبار یار و شاہ بیگ شیدا نا مسدس ترجیع بند آتا ترتیب اسہ وڑ ئی یعنی داقتا ہر بند نا اولیکو ارٹمیکو و چارمیکو مصرعہ آک ہم قافیہ مسٹمیکو مصرعہ آزات و پنچمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ و ششمیکو مصرعہ ہر بند ٹی اسہ وڑ بننگے۔

دنکہ جبار یار نا مسدس آن گڑاس۔

جبار یار

اُستا بریرہ وختس نا خنک پر خمارا

نا جوڑک گل گلا بازلفاک پیچدارا

رنگین ہر خیالے یاداک نا کرینو

خنٹا کہ نورنی اُس دلدار زبیدارا

نا یاد وا زرانے کنے آن برک ہرف

تصویر نا زبانے کنے آن بریک ہرف

ہردم کہ ای بریوہ اوکنکہ انتظارے

الانے کلے بیرہ کنتون راز دارے

امید نا چراغس او لگیفینے کنکن

زیبائیان زیادہ ناعکس زبیدارے

خنٹا کہ تغ بنانے کنے آن برک ہرف

(71) تصویر نا زبانے کنے آن برک ہرف

ہندن ” خید نا زباد“ ہراٹی محنت مشقت و خواری کش نا کردار، حیثیت و مقام ئی مسدس ترجیع بند نا دروشم اٹ زبیدار کننگانے نمونہ کن گڑاس بند

شاہ بیگ شیدا

داستان اُس ای شروع کیو چارے پنٹ خدانا

ولدا سلام پاو ای ارواح اٹ مصطفیٰ نا

خواری کش آ اے انسان اُخس کنے نی دوست اُس

افس گچین تینٹ افس گچین جفانا
 نی زندگی نا آثار، نا خواری ئی سلامے
 ای ہم تو پاوہ ہر وار نا خواری ئی سلامے
 لکھ آتا نم حسابٹ، پوریا گر آک داڑے
 آباد بس نمے آن چندی اُراک داڑے
 بس دے منت کہ خواجہ ہرکس نا نی غلام نس
 نی مخ تفوک قطاراٹ ہُرس گراک داڑے
 کوتل مروکاساہ دار ناخواری ئی سلامے
 (72) ای ہم تو پاوہ ہر وار ناخواری ئی سلامے

مسبع 3.1.7.1.5

مسبع، ہم مسمط نا بشخ نسے ہراٹی ہفت ہفت مصرعہ مریرہ دانا اولیکو بند نا ہر ہفت آ مصرعہ آک ہم
 قافیہ مریرہ و ایلو بند نا اولیکو شش مصرعہ ہم قافیہ و ہفتمیکو مصرعہ اولیکو بند نا ہم قافیہ مریرہ ہندن
 ارتمیکو بند ٹی قافیہ غاتارتیب باز آ وڑ تیٹ مننگ کیک او شاعر نا مرضی آٹے ہرا وڑ قافیہ غاتا ترتیب
 نس جوڑ کے براہوئی شاعری ٹی بیرہ شہزاد نذیر نا ”سہیل نا پرک“ ٹی اسے مسبع نس ریسنگک داکان
 بیس دانا ہجو مثال ہفت دوبفک و دا مسبع نا گُرج آک ہم پورا افس یعنی اولیکو بند ٹی بیرہ مسہ مصرعہ
 ء ہراٹی ہفت مروئی اسک۔دنکہ۔

وخت وخت ہفت دن بے قرار کیک یادنا

دنکہ بلبل نا چمن یادا برے

دنکہ پردیسٹ وطن یادا برے

است ہرانگی کاسہ کل دنیا غم ئی

جاگہ جاگہ، گام گام، ہرجاغم ئی

خرنا ہر پھل ہر غنچہ غم ئی

بارنا دا دشت دا صحرا غم ئی

منوہ دے آن دنیا غم ئی

نن تیٹی اف جاگہ دنیا غم ئی

(73) نن تیٹی بس گل بدن یادا برے

برابوئی شاعری ٿي مسبع و مٿن آن بیدس مسط نا ٻاٿي ٿي ٻندنو نظم ملیک ٻرافتا ٻر بندٿي ده ده ٻانزده ٻانزده یا دوانزده دوانزده مصرعه دوبریک۔ دابابت ملک ظاہر شمیم نا ”گلزار شمیم“ و ”مہرنا مسافر“ جوانو مثال پیش کیرہ ٻندن، صابر ندیم نا ”ملاسی مہریشخک“، عالم عجیب نا ”زراغ“ ٿي ٻم مٿن آن زیات مصرعه ولا نظم رسینگک۔

گیشتر ده آن زیات مصرعه نا رجحان برابوئی شاعری ٿي ظاہر شمیم آن بناء مریک و اینو پگہ باز آشعر پاروکاک داوڑنا مرغنا نظم آتے داستان نا پنٿ چاره ظاہر شمیم نا شاعری نا گڑاس ٻندنو وڑک ٻراٿي ٻانزده مصرعه والا ترجیع بند ملیک ولے دانا اولیکوبند یا مطلع ٿي ٻانزده مصرعه نا ٻندا بیرہ ارا مصرعه غزل انبار نوشتہ ی و ایلو بند آتیٿي گڑج آتے پورا کنگانے دنکہ۔

ظاہر شمیم

اقبال نا جذبہ ی خودی نا مون ٿي شرمندہ ان

اے خدا نن نا نبی نا مون ٿي شرمندہ ان

اونا اینو سنت آتا حق ادا ننے آن متو

سرکننگ دا لا اِلاه نا در در ننے آن متو

دین تون احمد نا اخلاصٿ وفا ننے آن متو

مجرم ان نن نا حبیب نا بچ گڑا ننے آن متو

حق نا ٻیتے ٻلند کین دا صدا ننے آن متو

شبر و شبیر آمبار کائم فدا ننے آن متو

راہزنی باز مس و لیکن راہنما ننے آن متو

نن گنہگار ان گناہ تان ٻین سوا ننے آن متو

مرض کن اینو مسلمان نا دوا ننے آن متو

مذہب ی اسلام ٿي جو دو سخا ننے آن متو

چار یار آتا کسر نا اتباع ننے آن متو

صدیق، عمر، عثمان، علی نا مون ٿي شرمندہ ان

(74) اے خدا نن نا نبیٰ نا مون ٹی شرمندہ ان

نظم 3.1.8

نظم ئی ہم قافیہ و مصرعہ آتا ردوبند و ترتیب نا بابت شاعری بلحاظ ہائی نا بشخ آئیٹی اوڑدہ کنگننگ ایک نظم انت ئسے دا اسہ بھلو تران ئسے ولے داڑے ننا مطب، براہوئی شاعری ٹی ”نظم“ نا مقام و ہیئت ناخیال آ پٹ و پول کنگننگ نا ئی داکان مُست ”نظم“ ئی سہی پہہ مننگ کہ گڑاس اردو نقادو نوشتوک آتا خیال و نظریہ، فکر آتیاں فائدہ ہر فنگ نا کوشست کینہ کہ اردو ادب ٹی نظم نا ہرا مقام ئی، دا تمہید نا مقصد ئی داوڑ درشان کینہ انتیکہ ”نظم“ ہم گڑاس ایلو صنف آتیا مبار اردو، فارسی شاعری آن براہوئی ٹی اوڑدہ مسونے

نظم انت ئسے دادے ایلو صنف آتیاں کس ئس امر برنگ کنگننگ کیک شمس الرحمن فاروقی ”شب خون“ نا تاک ئسیٹی ”نظم کیا ہے“ (75) نا سرحال آ نظم آ سرجم و پٹ و پولی ئی تران ئس کیک ہراڑان گڑاس سطر داڑے نوشتہ کینہ

شمس الرحمن فاروقی

”بر ہمو منظوم آنوشت برا غزل مف تو او نظم ئسے“

ہندن فاروقی نثری نظم ئی ہم نظم نا اسہ بشخ ئس پائک اومونی نوشتہ کیک

ئ ”کنا نزداٹ ہمو ڈرا مہ ئس ہرا منظوم مرے، یاہرانا گڑاس بشخ منظوم مرے، گڑا ہمو منظوم“
”حداسکان ہمو ڈرامہ ہم نظم ئسے“

ارٹمیکو قانود دامننگ کیک کہ نظم ہمو منظوم آنوشت ئی پاننگ مریک ہرا غزل، قصیدہ، مرثیہ، مثنوی، رباعی و قطعہ وا سوخت، شہر آشوب، مسمط، مستزاد مف۔

نظم نا بابت شمس الرحمن فاروقی نا ہرا ارا اصول آکوداقتیٹی اختلاف نا لکیر خننگ ایک یعنی اسیکہ او ہر ہمو منظوم آنوشت ئی نظم نا پن ایتک ہرا غزل ئس مف، و ارٹمیکو اصول ٹی غزل تون اوار اوار گڑاس پین صنف آتا ہم پائک (برافتا زکر ہڑکو سطر آئیٹی کنگننگ) کہ اگر ہندنو نوشتہ ئس مرے ہرا ہڑکو صنف آتیاں مف تو نظم پاننگ ایک

ہندا ہیٹ ئی پروفیسر احتشام حسین و رفیع الدین ہاشمی مُستی درسہ نظم نا پہچان یا دانا تعریف ٹی ودیکی کرسہ پارہ

پروفیسر احتشام حسین

دانا نزداٹ نظم ہمو منظوم آنوشت ئی پارہ ہراٹی شعر آتا بازی ئس مرے ہرانا اسہ مرکزی ئی خیال ئس (76) مرے یعنی نظم کن موضوع یا سرحال نا بچو پابندی ئس اف نہ داڑکن ہائی جوڑکنگانے

رفیع الدین ہاشمی نا ہیٹ آئیٹی ہم نظم ہمو صنف ئی پارہ ہراٹی بیرہ اسہ خیال اسہ سرحال ئس نوشتہ کنگننگ ایک یعنی داٹی خیال آتا برجائی یا تسلسل ضروری مریک

ولے نظم نا اسه مزاج و تب، دانا بندو جا گه نا براتعین ئی ڈاکٹر وزیر آغا ”اردو شاعری کا مزاج“ ٹی کرینے داکان پین کسس نظم نا بارواٹ سرجمی اٹ نوشته کتنے او نظم نا کیفیت و حالیت آتے پہہ ککنگ کن جتا جتا و زوت سرپند مروکو مثال تسونے اونا نظم نا بابت گچین آبیت آتیان گڑاس فائده ہلینہ

ڈاکٹر وزیر آغا

ڈاکٹر وزیر آغا (77) نظم نا بارواٹ داوڑ نظریہ تخیک یعنی ”انسان ٹی نویکلی (انفرادیت) نا رجحان آن گڈ نظم ودی مس نظم اسه خاص بندغ ئسے نازند نا آدینک مریک دنکہ نظم و غزل نا احساس یا گھڑتی و حالیت ئی اسه ایلو آن ڈاکٹر وزیر داوڑ جتا کیک او پائک اگه اسه ملک سے نا اسه کماش یار بپر ئس کزیت کے اونا کہنگ آن بندغ ئی ہرامونجائی ئی ڈکھ مریک ہمو مونجائی ئی ڈکھ غزل ٹی ملیک او اگه کس ئی نا باز خڑک و دوست قریب ئس کزیت کیک تو ہمونا کہنگ نا ڈکھ و مونجائی نویکل یا انفرادی مریک بند اوڑ نا ڈکھ نظم ٹی ملیک یعنی نظم نا ہرا نازرکی ئی تب مزاجی دا نویکلی یا یکئی نا پارہ غا گام خلسہ کیک

یا ہندا بیت داوڑ درشان ہم مننگ کیک کہ ”نظم ٹی“ شاعر بیدس رکاوٹ آن گڑا و حقیقت آتون رابطہ جوڑ کیک یعنی ہر اتم شاعر ئس نظم ئسیٹی اسه جتا ئی یا خاص گڑاسے نا زکر ئی کیک تو او تینا تجربہ غاتا بنیاد آ دن پائک۔ ڈاکٹر وزیر آغا نظم نا حالیت ئی ایلو صنف آتیان داوڑ جتا کیک نظم نا حالت ہمو سیلانی (سیاح) انبار مریک ہراپوسکن و بدر ئی ملک ئسیٹی تینا تینٹ کسر ئی پٹک او ہندا کسرٹی ہر پوسکنا واقعہ آتیان تجربہ ہلسہ کیک

یعنی نظم بندغ ئسے نا انفرادیت (نویکلی) نا دور نا مماثل ئی۔ آسان لوز آتیٹی داوڑ کہ داٹی ہمو احساس و کیفیت آک قلم بند مریہ دنکہ انسان تینا ذات تون ہلیک تمک یا ایلو دا بیت مونا بریک نظم پٹ و پولی ء وڑ وڈول ئس اختیار کرسہ پیشن نا گڑاتے تینا ئی کرسہ کیک یعنی نظم نا رُدنک نا کیفیت پیشن آن تہہ نا پارہ غا مرسہ کیک انتیکہ نظم نا ہرا مقصد ئی اے شخصی رجحان تون اوار پیشن نا گڑا تون ہم دلچسپی تخک

دا کیفیت تو اردو نظم نا ئس او اردو نقاد آک دافتاتعین ئی کرینو اگه نن براہوئی نظم نگاری آغور کین انت نظم نا مقصد آک دوی مننگ کیرہ؟

3.1.8.1 براہوئی نظم نگاری

براہوئی ادب ٹی ”نظم“ نا صنف داخس متکن تو اف بلکہ دا پوسکنو صنف ئسے ہرادے اردو آن ہلنگانے وار دو ٹی نظم نا بناء دکنی دور آن مریک براہوئی ادب ٹی باقاعدہ نظم و دانابشخ آتیا کاریم نا بناء براہوئی پوسکنا شاعری ٹی ملیک پروفیسر احتشام حسین، رفیع الدین ہاشمی نا نظم نا بابت ہر ا تعریف آکویعنی غزل آن علاوہ ایلو شعری صنف آک نظم پاننگرہ تو براہوئی خلقی شاعری ہراٹی غزل نا احساس افک یا باقاعدہ غزل نوشته متنے توننے براہوئی خلقی شاعری نظم نا دروشم ٹی دو بریک یعنی براہوئی خلقی شاعری مثنوی نا وڑو ڈول آ نوشته ئی ولے ایلو کنڈان بڑز کونقاد آک یا خصوصی وڑٹ ڈاکٹر وزیر آغا مثنوی قصیدہ یا گڑاس پین صنف آتے ہم نظم آن کشک دانا زی آہرن تو براہوئی شاعری ٹی نظم داسکان چنا انبارے

ہندن باز نقاد آک نظم ئی شاعری بلحاظ ہاٹی و سرحال آن جتا خیال کرسہ دادے پوسکنو ہندئس ایترہ۔

شاعری نا ایلو صنف آتیا مبار نظم ٹی ہم شیفکو گڑا تاخیال ئی تخوئی تمک۔

i) مچا نظم اسه وزن ئسے امرے

ii) مصرعہ غاک بریبر مریر

iii) قافیہ غاتا اسه مکره ئی ردو بندئس مرے

زمانہ نا شیفی بڑزی آن شعری نوشت آتیٹی ردوم وشون شین نا رجحان برسہ کرے و پوسکنا شاعر آتیکن وزن و بحر یا بڑزکو ہرا قانوند آکو دافتا درشانی یا نظم ٹی دافتا خیالداری مشکل ودی کننگ نا سوب مسر او دا بیت آسر مسرکہ وزن بحر نا خیالداری نظم نا تہہ نا احساس اونا مقصد و کیفیت یا چس ئی ختم کیک و مصرعہ غاتا بریبری آن خیال نا روانی بند مرسہ کیک ہراژان مبالغہ آرائی نا سوچ ودی مریک یعنی چنکا بیت ئی چٹ تروئی مریک و بہلا بیت ئی مچ کروئی تمک قافیہ غا تا خیالداری ہم خیال آتا رفتار ئی کنٹ کرسہ کیک و شاعر یا نوشتوک قافیہ نا پابندی ٹی لفاظی ٹی آختہ مرسہ کیک گڑا وزن نا خیالداری مصرعہ غاتا بریبری و قافیہ نا ردو بند آن جان خلاسی آجو نظم و معری نظم نا دروشم ٹی مس۔

براہوئی شاعری ٹی نظم نا بنا نا بارواٹ سہی چاہنداری تو اف کہ ہرا سال آ مریک واہم دا رجحان ٹی 1980 آن ترندی بریک۔

معری نظم 3.1.8.2

نظم ٹی قافیہ و ردیف آن بیزاری یا جان خلاسی معری نظم نا دروشم اٹ مونا بس یعنی معری نظم ہمو نظم ئی پاننگ اک ہراٹی قافیہ مفک ولے مچا نظم اسہ بحرٹی مریک و مصرعہ غا تیٹی ارکان تا کچ اسہ وڑک مریک۔

براہوئی شاعری ٹی امیرالملک مینگل، ڈاکٹر رزاق صابر، افضل مراد، فتح شاد، حنیف مزاج، حمید عزیز آبادی، شمس ندیم نا کتاب آتیٹی معری نظم نا وڑک ملیک۔

نمونہ کن ڈاکٹر عبدالرزاق صابر نا معری نظم ئس ”پالش ولا چنا“ نا سرحال

داکنا کوپہ غاک نازرک آ

دا کبین انگا زندنا باریم

خنو بمسرتے اُست موشکنگک

سیرافس او تینا گوازی آن

باسنا دے و روبو و گوریچ

ای اٹ تنیا تڑہ سے اتولوک

کنا موانان جہان گدرینگیک

خنک کنا سخت ئی اوفتانت تیٹی

خوش مریوہ کہ ای خنو وختس
کس سینا متکن آچوٹ آتے
دا کنا وحی و دا کنا خواری
خنیرہ کل ولے کس ہرپفیک
باوہ نا بخہ جوانو سیخا سے
شرط دادے کہ او مرے جوڑ اُس
کاتمس ای مروست تینا او
تینا باخونا فکر آن چٹا سٹ
پنچ کنوک او ارے کنا رند آ
جوانو باخوسیکن اریر سکوک
صوب آن شام اسکان انتس ای کٹیو
کل ئے تا بیوسی اٹ چٹیرہ
وخت وختس کہ سوچ کیوہ ای
زندگی آتینا اریٹ حیران
انت ہنداژکن مسونٹ پیدا؟
صوب تن بش مریو اریو
(78) پین نا بوٹ آتیٹی تینا مونے

ڈاکٹر رزاق صابر نا بڑزکو نظم ٹی نظم نا ہمو تب و مزاج یا کیفیت اک خننگرہ ہرافتے ڈاکٹر وزیر آغا
درشان کریسٹ یعنی نظم ٹی شخصی است خوائی نا مننگ نظر بریک

3.1.8.3 آجو نظم

قافیہ، مصرعہ آتا ہریری وزن آن مری نا سوب اک آجونظم ی و دی کریر یعنی آجو نظم ٹی وختس اسہ
بحر نازی آنوشتہ مریک تو وختس بحر نا خیالداری مفک و وختس اسٹ آن زیات بحر یا وزن اوار
مریرہ ہندا فتا سوبی آجونظم مسہ ہندا بشخنگ اک

موزوں آجو نظم (i)

نیم موزوں آجو نظم (ii)

غیر موزوں آجو نظم (iii)

3.1.8.3.1 موزوں آجو نظم

داوڑانگا نظم یٰ دا خاطر آن موزوں آجو نظم پاننگ اک انتیکہ داٹی بحر نا خیالداری مریک و مچا نظم اسہ بحر ئسے امریک ولے مصرعہ آتیٹی ارکان تا کچ بریبر مفک مصرعہ ئس چنک مریک یا بہلن ہندن قافیہ و ردیف نا بچو پابندی ئس افک۔

براہوئی شاعری ٹی دا پڑا پروفیسر نادر قمبرانی، وحید زہیر، افضل مراد، انور براہوئی، قیوم بیدار، ڈاکٹر اعظم بنگلزئی، طاہرہ احساس جتک، حمید عزیز آبادی، صابر ندیم و شمس ندیم آستا نوشت آتیٹی موزوں آجو نظم نا وڑک ملیرہ

نمونہ کن وحید زہیر نا نظم ئس

تینا ایلم تائی دشمنی

ڈغارنا تینا ای بدخواہ

کسر آڈکھ آتا راہی

اونا گزراستا تولیسہ

خل ئس جوڑ مسونے اینو

(79) کنا لالچ کنا داکست

3.1.8.3.2 نیم موزوں آجو نظم

نیم موزوں یا نیم وزن آجو نظم ٹی مصرعہ غاتا چنک بہلن مننگ یعنی ارکان آتا کچ ٹی ودی و گھٹی آن بیدس داٹی اسٹ آن زیات بحر آتا اواری ہم مریک ہندا سوب یٰ کہ داوڑ نگا نظم یٰ نیم موزوں یا نیم وزن آجو نظم پاننگ اک۔ پروفیسر نادر قمبرانی، افضل مراد، وحید زہیر، امیرالملک مینگل، طاہرہ احساس جتک، آستا نوشت آتیٹی نیم موزوں آجو نظم نا وڑک آک دوبیرہ نمونہ کن افضل مراد نا نظم ئس

دا بے مون آدیر

ہراوخت اسکان

او ہراتسکان۔۔۔ننے

ویسہ دروئے

وختس تہ

جاگس تہ

چرخاب ئس

(80) سیال مروئی۔

3.1.8.3.3 غیرموزوں آجو نظم

غیر موزوں یا بے وزن آجو نظم ہمو نوشتہٴ پاننگ ایک ہراٹی نہ وزن، نہ مصرعہ، نہ قافیہ نا ترتیب نُس مریک نہ پابندی نُس دادے ”نثری نظم“ ہم پارہ داوڑنا نظم و نثر، ٹی فرق بیرہ روانی نا مریک غیرموزوں آجو نظم نا مثال ڈاکٹر رزاق صابر، امیرالملک مینگل، افضل مراد، وحید زبیر، عالم عجیب نا شعری مجموعہ آتیٹی دو بریک وڑک کن امیرالملک مینگل نا نظم نُسے نا گڑاس سطر

زراب آدے

روشن آدے

وختس شیف کائک

و گل زمین آ مریک تہارمہ

بغیر انسان آن کل ذی روح

کدو وکونڈاتے اٹ پناہ گیر

زرابادے، روشنادے

وختس شیف تمک

تو زندگی شہر ناچر کی

(81) گروک آنبار او برمش ایتک

3.1.9 سانیٹ

سانیٹ ہم نظم نا اسہ وڑ نُسے اودا انگریزی ادب نا صنف نُسے سانیٹ براہوئی شاعری ٹی تو دود ہلتے واہم ورنہ غا شاعر عالم عجیب ”زراغ“ ٹی تجرباتی ئی سانیٹ اس نوشتہ کرینے، داکان بیس براہوئی شاعری ٹی پین سانیٹ ناوڑک دویفک

3.1.9.1 سانیٹ نا ہاٹی

سانیٹ ٹی چانڑدہ مصرعہ مریہ i)

اولیکو ہشت مصرعہ نا ترتیب قافیہ نابابت جتا ء مریک و ایلوشش مصرعہ نا قافیہ غا تا ردو بندو ii) ترتیب جتا ء مریک۔

پاننگ ایک۔ Sestet و ایلوشش مصرعہ Octave اولیکو ہشت مصرعہ ئی انگریزی ٹی

برادے براہوئی ٹی بدل کین تو ہشتکی، پاننگ مریک داٹی قافیہ غاتا ردوبند داوڑ مریک Octave i)

۱ ----- ۱

۲۔۔۔۔۔ ب

۳۔۔۔۔۔ ب

۳۔۔۔۔۔ ا

۵۔۔۔۔۔ ا

۶۔۔۔۔۔ ب

۷۔۔۔۔۔ ب

۸۔۔۔۔۔ ا

ششکی، ٹی قافیہ غاتا ردو بند مسہ وڑاٹ مننگ کیک Sestet سانیٹ نا ارٹمیکو بشخ

ج د ج د ج د i)

ج د ہ ج د ہ ii)

ج د ہ ج د ہ iii)

سانیٹ نا قافیہ غاتا دا ترتیب ”اطالوی سانیٹ“ (82) ٹی ملیک براہوئی شاعری ٹی ”اطالوی سانیٹ“ نا
’ ردیف وقافیہ غا عالم عجیب نا دا سا نیٹ پورا بریک

ہمسفر اونا کنا مہر نا دنیا ٹی رقیب

جانزے نے اینو بخہ تینے سینگہار نی کر

دوتے حنام کرک پڑہ تے تار تار نی کر

نی کرک خوشی کہ نا بخت نا زیبا غا نصیب

زیبلا تا کرے گودی ئی نے آن خڑک و قریب

دشت و صحرائے تینا زندنا گلزار نی کر

پھل و استار شنکی تینے آیار نی کر

!خفتو لیکن دا کنا بیتے اے بے بخت آرقیب

رعب ٹی نازٹی دہن نخرہ ٹی ہرپہ نی کنے

نہ تو پہنا دی آداخن تے نا کشوٹ صفا

جوان چاوه کہ بہشت اٹ کیسہ نی تیر ننے

صحاب نا دوزخی رنگاتے کنے شان تہ

نا دا اندازہ نا شوخی تو کنے کٹنے

(83) ای شکست کنگٹ بختان تینا نے آن تو آبا

سانیت نا ارٹمیکو وڑ ”شیکسپیری سانیت“ پاننگ اک داٹی قافیہ غا نا ترتیب جتا ئ یعنی اولیکو دوانزدہ مصرعہ چار چار مصرعہ نا زی آمسہ بند مریرہ ہر بند ٹی جتا ارا ارا قافیہ مریک یعنی اولیکو و مستمیکو مصرعہ غاک ہم قافیہ و ارٹمیکو و چارمیکو مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ۔

سانیت نا گڈیکو ہڑتاما مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ دنکہ

(۱) ا-----

(۲) ج-----

(۳) ہ-----

(۴) ز-----

ب-----

د-----

و-----

ز-----

ا-----

چ-----

ہ-----

ب-----

د-----

و-----

شیکسپیری سانیت نا گڈیکو مصرعہ غاک سانیت نا معراج یا کلائمکس پاننگرہ یعنی دافک سانیت نا خلاصہ یا مغزمریرہ داکان بیدس براہوئی شاعری ٹی پین نظم نا بشخ آتیا کاریم متنے شعوری وڑاٹ ہراکاریم تے مروئی ئس اوفک مننگ کتنو بیرہ گڑاس شاعر اک تجرباتی یا حادثاتی بنیاد آتیا کاریم کرینو اگہ فکر و خیال نا بابت براہوئی نظم نا کیفیت آتا جاچ ئس ہلین تو ہرا پیمانہ کہ کیفیت و مزاج آتے پہہ مننگ کن اردو نقاد اک اردو نظم کن تخانو اوفتیان باز مچٹ براہوئی نظم آتیٹی خننگرہ۔

داکان بیدس نظم نا چاہنداری ٹی ہم باز آغلط فہمیک ودی مریرہ یعنی باز آجاگہ غاتیا شاعر اک تینا نوشت آتے سرحال ایترہ نوشت سے نا زی آ غزل نوشتہ کنگٹ آن باز آ نوشت اک غزل افس بلکہ اوفک نظم ٹی شمار مریرہ۔

براہوئی شاعری ٹی کل آن زیات افضل مراد، وحید زبیر نا نوشت اک نظم نا زمرہ ٹی بریرہ ہندن اولیکو وار، براہوئی ادب ٹی ایلو زبان تانظم آتے بدل کنگٹ ہم افضل مرد نا کوشست آتیٹ ”ڈغار نا ڈکھ“ نا پنٹ مونی بس۔

ہرانا مطالعہ غان ایلو شاعر و نوشتوک آتا خیال و سوچ شعری و سیاسی گشاد نا بارواٹ چاہنداری مریک و اوفتا راج دودورسم آتے پہہ مننگ ٹی آسانی مریک دنکہ پولینڈ نا ”یوگڈن چیاکووسکی“ نا نظم ہرادے براہوئی ٹی داوڑ بدل کننگانے

!اے خدا

نی کنے جمرتے ٹی بٹ

ولے، پھرنا پڑی جوڑکپہ

کہ ای۔

ڈغارآ ولدا ہننگ خواپرہ

کنے پھل نیسیٹی بٹک

ولے شہد نا ہیٹلجوڑ کپہ

ای، محنت اٹ مچ کروکا

ہنینی نا ڈھیرٹی کہنگ خواپرہ

کنے دیر نیسیٹی بٹ

ولے مچھی نس جوڑ کپہ

کہ ای۔۔

بے حس مننگ نا قابل

(84)افٹ۔۔۔۔

3.2 سرحالی شاعری نا بشخاک

داباب نا اولیکو بشخ ٹی شاعری ئی ہرا ارا بہلا بہلا بشخ آتیٹی تقسیم کننگا شاعری بلحاظ ہاٹی و اونا مچا بشخ آتیا پٹ و پولی جاچ نس مونی ہتنگ آن گڈ داسہ براہوئی شاعری بلحاظ سرحال و دانا ایلو بشخ آتا، گونڈ و جاچ نس

سرحالی شاعری ٹی ہر سرحال یا مضمون نازی آجاتا خیال آتا تالانی مریک یعنی داوڑ اف کہ اسہ نوشت نیسیٹی اسٹ آن زیات سرحال آتے اوڑدہ کننگے اگہ کس کے تو منع اف مننگ کیک ولے ہر سرحال ئی جتا جتا کننگ آن دانا تب و مزاج احساس کیفیت و شاعری نا گشاد نا بارواٹ زونس چاہنداری مریک۔

فارسی، اردو یا ایلو ادب آتیٹی سرحالی شاعری نا ہر ابشخ آکو دافک ہندن آن ہندن براہوئی ٹی ہم ملیرہ

اردو، فارسی ادب ٹی سرحالی شاعری نا دہ (10)وڑ ئی

ریختی x پیروڈی (ix) گیت (viii) واسوخت (vii) شہر آشوب (vi) مرثیہ (v) قصیدہ (iv) غزل (iii) نعت (ii) احمد (i)

دافتیان، گیت، ریختی، براہوئی شاعری، پیہ مننگ نا خیال بتنے انتیکہ، ریختی، شاعری نا ہمو وڑی، پارہ ہراٹی نیازی نا زبان اٹ نیازی نا جذبات و احساس آتے درشان کنگے ہندن ریختی نا ہرا تعریف، ڈاکٹر عندلیب شادانی کرینے داوڑی،

ریختی، عاشق و محبوب ہڑتوماک نیازی مریرہ ولے دکنی شاعری، نیازی نا محبوب نرینہ مریک ہندن دکنی شاعر اک ہندی شاعری آن گواچی مسر توافک نیازی، عاشق و نرینہ، محبوب پاریر اگہ داریختی، تو مچا ہندی شاعری ریختی، بنگ کیک، (کشاف تنقیدی اصطلاحات، پ، 94)

براہوئی شاعری، ڈاسکان ریختی ناوڑک دو بفاک البتہ براہوئی نیازی شاعر اک تو شاعری کرینو دنکہ پروفیسر طاہرہ احساس جتک، حمیرا صدف حسنی، داقتا تینا جند نا شعری مجموعہ غاک اریر البتہ واہم داقتا شاعری، ریختی نازمرہ، ہتنگ کنگ کپنہ انتیکہ داقتا شاعری ناسرحال اک ہم نرینہ شاعر آتا سرحال آتیا مبار زندنا دروشم، مونی ہتیرہ دامنگ کیک کہ جاگہ نہ جاگہ داقتا نوشت آتیٹی ننے ریختی نا وڑک ملیک۔

ہندن ”گیت“ شاعری نا ہمو وڑی، ہراٹی موسیقی نا دخل کل آن زیات مریک ہندن گیت نا ہرامعنہ، باز آ نوشتوک آتا نزاڈٹ ”گیت“ پاننگ نا نوشت، پارہ ہمو نوشت یا شاعری برا موسیقی نا خیال، تجسہ نوشتہ کنگے دا ریختی آبار ہر ہیئت، نوشتہ مننگ کیک۔

اگر براہوئی شاعری، ”گیت“ نا جاچ نس ہلنگ، تو دارحجان باز خنگ اک داڑے ورنہ غا شاعر اک گیشتری ”گیت“ نوشتہ کنگو اگہ آسان لوز آتیٹی پاننگ، تو کیسٹ نا شاعری گیت پاننگ اک ولے اے شعر اک گیت افس ہرافک داخیال، تجسہ نوشتہ متنو کہ داقتے کس نس سازو آواز، ٹی پائی ولے واہم پاننگرہ البتہ گیت ہمو شعر آکو ہرافک دهن و طرز یا شعر پارو کاتا منشا اٹ نوشتہ کنگر براہوئی شاعری، ظاہر شمیم، صابر ندیم، عالم عجیب، شہزاد نذیر، غمخوار حیات، و ہندا وڑنا باز آپنک بریرہ ہرافت شاعری، گیت نا رحجان گیشتر۔

گیت و ریختی، براہوئی سرحالی شاعری آن جتا کین تو ہشت سرحال بین بچیرہ

پیروڈی (viii) قصیدہ (vii) واسوخت (vi) شہر آشوب (v) مودہ (iv) غزل (iii) نعت (ii) احمد (i)

3.2.1 براہوئی شاعری، حمد

حمد، شاعری نا ہمو وڑی، ہراٹی اللہ تعالیٰ نا بھلنی نا بیان، اونا عظمت و تخلیق آتا ثنا و صفت، کنگے و دا ہر ہیئت، نوشتہ مننگ کیک

براہوئی شاعری، حمد نوشتہ کنگ نا روایت ننے براہوئی خلقی شاعری آن تا اینو نادے اسکان مروکا، شاعری، دو بریک دنکہ ”برناز نا“ نا ٹھپو تیٹی ہم ”حمد“ نا نمونہ غاک ملیرہ

خواجہ کنانی نس خدا

کیس کنے دوست آن جتاء

یا۔۔۔

دیرے وہو کا واہ نا

قادر کمک نا ساہ نا

براہوئی شاعری ٹی داروایت شعری کتاب آتا بنائی پنہ غاتیا نظر بریک یا اگہ مشاعرہ نس مریک تو اوڑے گیشتری شاعرک آک غزل بنفنگ آن مست ”حمد“ نا گڑاس بند بنفنگ نا کوشت کیرہ ہندن حمد ننے ہر براہوئی شاعر نا شاعری ٹی دو بریک دافتا روایت دادے کہ دافک کتاب نا اولیکو پنہ غاتیان شروع مریرہ۔

اگر مثنوی نس نوشتہ مننگ ی تو اونا ہم بنا حمد نئے آن کننگ اک براہوئی ٹی اگہ جبار یار نا بوگ شوگی شاعری مرے اوٹی ہم ”حمد“ نا درشانی مریک دنکہ

حلال آرزق نا نے آن جستجو خواہ

ای دال کنپرہ برنج و سو خواوہ

نمونہ کن ”غزلیات سوز“ آن حمد نس

اول کیوہ تعریف ای رب نا

کہ خالق ارے جہان کل نا

غنی ذات بے مثل بے عیب ارے

زمین آسمان تے پیدا کرے

قمر شمس استاتے ظاہر کرے

جہان جلوہ آن اوتا روشن ارے

بشر، جن حیوانتے پیدا کرے

مقرر غذا کل کیتا کرے

قلم چند تعریف کے آشکار

صفتاک اونا اریر بے شمار

ارے سوز مچا جہان دافنا

(85) خدا غان سوا بچ نس اف بقا

3.2.2 براہوئی شاعری ٹی نعت

حضور نا شان و شرف اٹ نذرانہ عقیدت نا درشانی نعت پاننگ اک نعت شاعری نا ہمو وڑ ئ ہرانا سرحال آک حضرت محمد نا شان عظمت صفت و ثناء آن زیبائی۔ نعت ہم ہرھاٹی ٹی نوشتہ مننگ کیک و دانا روایت ہم براہوئی نا ہردور نا شاعری ٹی دو بریک دانا ردو بند گیشتری حمد آن پد بریک

براہوئی شاعری ٹی ”نعت“ نا کچ ہم ہنداخس ئ اخس کہ حمد نا ئ البتہ براہوئی ٹی باز آشاعر آنا نعتیہ مجموعہ غاک ہم چہاپ مسونو دنکہ، پیرل زبیرانی نا ”تجلی“ ”گلدستہ غوثیہ“ جوہر براہوئی نا ”روشنائی“ مولوی عبدالخالق ابابکی نا ”اشرف الانبیاء“ صابر ندیم نا شعری مجموعہ خرٹینک نا اسہ بشخ ئس نعت آتا زی آتالان ئ داکان بیدس ہر براہوئی شاعر نا شعری کتاب و شاعری ٹی نعت رسینگ اک۔

حمد و نعت ہڑتوماک نازرک ئ سرحال ئ دافتیٹی فرق تخنگ نا مدام کوشت مرے انتیکہ نعت ٹی ہندنو صفت و ثنا نا درشانی مف ہراٹی اللہ تبارک تعالیٰ نا شان و بھلنی نظر برے آگہ ہندن مس تو شاعر ”شرک“ ٹی آختہ مریک وتینے و قاری ئ گناہ گار کیک ہندن نعت روایتی نوشتہ مف بلکہ نعت نوشتہ کننگ نا بناء حضور تون چٹ عقیدہ، سخت نا بابت مرے نمونہ کن مولوی عبدالخالق ابابکی نا نعت ئس

آمنہ جیجا نا تیوہ ای سلامی دلبرے

پن محمدمصطفیٰ اوشان والا گوہرے

رب نا محمود، حامد، قاسم و بدرو منیر

ذاکر و محبوب عاقب مچ نبی تا افسرے

عالم و فتاح طاہر، صادق، عادل، امین

او قریشی ہاشمی ئ امتی نا رہبرے

مس مدثر ہم مزمل او خداغان ہلک لقب

(86) ہادینس منتہی ہم مقتدی ئ سرورے

3.2.3 براہوئی شاعری ٹی غزل

براہوئی شاعری نا کل آن پنی و معروف آ صنف سخن غزل ئ دا وخت اسکان ایلو شعری اصناف آن زیات کاریم غزل نا زی آسونے غزل نا مشہور مننگ نا سوب آک دامننگ کیرہ اول تو ظاہری یا بیئت نا حوالہ اٹ آسانی ہندن باطنی حوالہ اٹ ہرچنکا احساس و کیفیت آن ہلیس تا بھلا کیفیت و احساس آتے غزل ٹی بیریفنگ مریک ہندن براہوئی شاعری ٹی غزل داخس پنی ئ کہ باز آ پوسکن شوق تخوکا شاعر آک غزل ئ مچا شاعری پہہ مریرہ

3.2.3.1 غزل نا بناء

غزل ہراوخت و ہرا ادب آن بناء مس دا بابت اردو نا نوشتوک ”فارغ بخاری“ فرحت عباس شاہ نا کتاب ”غزل کا مقدمہ“ ٹی نوشتہ کیک ہرانا مفہوم داوڑ ئ

غزل نا عمر فارسی شاعری نا حوالہ اٹ اسہ ہزار سال ی واردوٹی دادے مسہ سدسال مننگ ی کہ ’ ’
 دودہلکنے فارسی ٹی شیخ سعدی ی غزل نا چرجو(بانی) تیٹی شمار کیرہ فارسی آن پد پشتو زبان ٹی
 غزل نا دروشم اٹ شاعری ملیک ہرانا عمر تقریباً پنج سد سال مننگ کیک و پشتوٹی اکبر زمینداری
 اولیکو غزل گوشاعری داکان گڈ مرزا خان انصاری غزل نا ردوم ٹی بشخ ہلک ودا سلسلہ خوشحال خان
 (87)‘ ‘ خٹک و رحمن بابا اسکان بریک ہرا غزل ی شون ترسہ مونی بیسٹر

غزل نا بناء وردوم نا حوالہ اٹ غزل نا زی آپٹ و پول کروکا تا پاننگ ی کہ غزل نا بناء ہمو عشقیہ شعر
 آتیان مس ہرافک تمہید نا خاطران قصیدہ نا اول ٹی نوشتہ کنگارہ ہرافتے اصطلاحاً تشبیب یا نسیب
 پاننگا کہ، ہراوخت ایرانی شاعراک داخنا کہ قصیدہ نا تشبیب ٹی اسہ جتا ی سرحال نس مننگ نا لائخی
 ارے تو اوفک تشبیبی قصیدہ غان جتا کرسہ غزل نا پن تسر ہندن پورا قصیدہ نوشتہ کنگ نا ہندا بیرہ
 (88) تشبیب نوشتہ کنگ شروع کریر ہرا پد آن غزل نا پنٹ مشہور مس

3.2.3.2 غزل نا معنہ

ایہن ”غزل“ عربی نا لوز ئسے ولے بطور شعری صنف دا ایرانی تا جوڑکروکو صنف ئسے غزل نا
 لغوی معنی ”عشق بازی کنگ و نیازی تیتون ہیت و گپ کنگ نا ی دنکہ عربی ٹی پاننگ
 (89)‘ ‘ اک ”زید اغزل من عمرو

یعنی زید، عمر و آن زیات عشق باز ی

داکان بیدس کشاف تنقیدی اصطلاحات ٹی غزل نا دامعنہ ہم نوشتہ ی گڈ، نا ہمو است کپ کروکا یا دڑدی آ
 توار، ہراٹی رحم نا خواست مرے اگہ شکاری آ تانزی تیان تینے بچفنگ کن مرے اودے غزل پاننگ اک۔
 داژان غزل نا احساس آک مونی بریرہ کہ غزل ٹی دڑدی ی مضمونک اوار مریرہ ہندن لوز ”غزل“
 داخس زیات پاننگانے داسہ بننگ تون ہر بندغ نا دماغ ٹی ہرا تعریف بریک اے یکنہ ی ولدی ئسے،
 یعنی حسن و عشق نا بابت مضمون والا شعر غزل پاننگ اک۔

3.2.3.3 غزل نا ہائی

غزل نا ہرا بیرونی کدکات و ہائی ی اودے داوڑ درشان کنگانے،

غزل نا بنیاد یا اکائی شعری i)

غزل نا ہر شعرٹی ارا مصرعہ مریرہ ii)

غزل نا اولیکو شعر مطلع پاننگ اک و دانا ہڑتوما مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ۔ iii)

مطلع آن پد ایلو ہر شعرنا ارٹمیکو مصرعہ مطلع نا ہم قافیہ مریک۔ iv)

غزل ٹی ردیف نا مننگ ضروری تو اف اگہ ردیف مس تو اودے مردف غزل اگر غزل ٹی ردیف v)
 متو تو غیرمردف غزل پاننگ اک۔

مطلع آن پد اگہ پین مطلع ئس برے تو اودے ”حسن مطلع“ پاننگ اک۔ vi)

غزل نا گڈیکو شعر ئی مقطع پارہ ہر اٹی شاعر نا تخلص بریک اگہ تخلص متو تو اودے مقطع (vii) پاننگ پک بلکہ غزل نا گڈیکو شعر خیال کنگ ایک۔

غزل ٹی شعر آتا کچ آچو پابندی ئس اف۔ (viii)

غزل نا ہر شعر ٹی جنائی مضمون ئس مریک۔ (ix)

غزل ئی ہجو سرحال ئس تننگ مفک انتیکہ دا تینٹ سرحال ئسے ولے براہوئی شاعری ٹی گیشتری (x) غزل آتیا سرحال آتا پنک نوشتہ ئی ہراغیر ضروری عمل ئسے۔

اگہ غزل ئسے نا مچا شعر آک اسہ سرحال ئسے آمریرہ تو اودے ”غزل مسلسل“ یا قطع بند غزل (xi) پاننگ ایک۔

مچا غزل اسہ بحر سیٹی نوشتہ مریک۔ (xii)

اگہ ارا غزل اسہ بحر آو ہمو قافیہ تیا مریر تو ارٹمیکو غزل ئی دو غزلہ پارہ ہندن دو غزلہ آن گڈ (xiii) اگہ مستمیکو غزل ہم ہمو بحر ہندا قافیہ غاتیامس تو اودے سہ غزلہ پاننگ ایک۔

بڑکو مچا اصول و ہائیک روایتی غزل نا ئی ولے داسہ ادب ٹی ہم پوسکنو تجربہ مرسہ کنگے تو غزل ہم تینا متکنا خول ئی بدل کرسہ آزاد غزل نا پنٹ اسہ پین و جتا ئی صنف ئس مونی ہیس۔ و اردو ادب ٹی داڑا بھلو بحث و تران آک مسونو۔

آزاد غزل ئی درستی راستی کروکا ”فرحت عباس شاہ“ ئی، آزاد غزل نا رجحان یا بحث آتیٹی تیزی اونا آزاد غزل آتا مجموعہ ”محبت گمشدہ میری“ آن پد مس۔

ہراڑکن دا سوب آتے درشان کنگا کہ

’ ’ غزل نا شاعر قافیہ نا غلام مریک انتیکہ او خیال نا بابت قافیہ جوڑ کپک بلکہ قافیہ غانا بابت خیال ’ ’ بٹیک

غزل نا خول یا بیرونی ہائی ئی بدل کنگ داڑان قافیہ وردیف نا خواری ئی مر کنگ خواہش و ارادہ اردوٹی مرزا غالب نا داشعر آن ہلنگ ایک،

’ ’ بقدر شوق نہیں ظرف تنگنائے غزل

’ ’ کچھ اور چاہیے وسعت مرے بیان کیلئے

یعنی باز آنقاد آک دا شعر آن دامطلب ہلیرہ کہ ”غالب“ غزل نا تنک دامنی ئی مونی بیسونے و غزل ٹی تبدیلی یا انقلاب نا پارہ غا اشارہ کیک۔

ولے شمس الرحمن فاروقی نا خیال اردو نا ایلو نقاد آتیاں جنائی او غالب نا داشعر نا دفاع ٹی پائک کہ ”غالب“ دا سوچ ٹی داشعری نوشتہ کنتے کہ غزل نا ہائی یا دامن داخس چنک ئی کہ داٹی خیال آک ہننگ کپسہ یا غزل نا ہائی ئی بدل کنگے بلکہ غالب دا پاننگ خواہک کہ ہراسوچ یا خیال کنتونے اے

داسکان شعری دروشم ہلتے البتہ اردو ٹی غالب نا داشعر ئ بنیاد جوڑ کرسہ آزاد غزل نا دروشم ئ مونی ہتنگ نا سوب آتے ودی کنگانے۔

باز آنقاد آتا داخیال ئ کہ غزل ٹی بیرونی یا پیشن نا پارغان تبدیلی نا ہندا اونا تہہ نا دنیاٹی تبدیلی ہتنگ نا بارواٹ سوچنگے۔

غزل نا بابت ڈکٹر وزیر آغا(90) باز سرجمی اٹ نوشتہ کرینے او غزل نا تہہ نا دنیا ئ پہہ کنگ نا لکھ کوشست کرینے دنکہ اونا بیت آتیٹی،

غزل انسانی ردوم نا ہمو خاص انگا ہندو مقام نا کوالخوانی و نشاندہی ئ کیک ہراڑے چپ انگا ماحول و چپ و جاگرد ٹی متحرک یا نویکل ئ کیفیت ئس ودی کیک۔

وزیر آغا غزل نا تب و مزاج ئ داوڑ درشان کرینے کہ غزل نا تب و مزاج ٹی شرمیلا پن ارے یعنی غزل اسہ شرمیلی ئ صنف ئسے ہندا سوب ئ باز وخت دا تینا درشانی کن تشبیہ و استعارہ غاتاکمک ئ ہلیک یعنی داڑان غزل ٹی نازرکی نا ئس ریسنگیک

غزل نا دا نازرکی ئ شرمیلا پن نا عزت ئ تخنگ کن ”الطاف حسین حالی“ نا خیال آن ہم استفادہ ہلنگ مننگ کیک کہ،

غزل ٹی عشق نا پڑو یا سرعام اعلان کنگ کم ظرفی ئ و ہندن معشوق نا ئس ئ نشان ئ درشان ’ ’ (91) ”کنگ بے غیرتی ئ

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی 1948 آن پیر محمدنیر غی نا ”بازار سخن نیمر غی“ آن براہوئی غزل نا درک ملیک ہراٹی روایتی وڑوڈول اٹ ہجر و فراق، شدت انتظار، گیشتری عشیقہ مضمونک ملیرہ داکان مُست ملا عبدالحکیم مشوانی، عمر دینپوری، عبدالمجید چوتوئی، فیض محمدفیض، آستا شاعری ٹی ہم غزل ساڑی ارے پیر محمدنیر غی نا اسلوب غزل نا وڑک داوڑے،

است کنا شیدا ارے یارنا فقط دیدار نا

سینہ توروک ئس نشان خلک سُمٹ رخسار نا

خنتے کیو تر نیکان تغ بفق درد آتیان

است ٹی دن خنجرے دیدار کے اسہ وارنا

شام آ ای پاریٹ دلبر ملسہ، کیوہ انتظار

تخ نی دو ئ پیچہ غا یار، است نیکن بقرار

دلربا الاہنا ہج تیرہ ای کیو امر

(92) مس بابوٹ لحد نا ہج تیرہ ای کیو امر

داکان گڈ 1951 ٲی میاں عبدالحق لاکھوریانی نا چھاپ مروکا کتاب ”سخن حق“ ٲی غزل نا نمونہ غاک ملیرہ سخن حق ٲی باز آہندا غزل کن ”کافی“ نالوزہم نوشتہ کنگانے سخن حق نا غزل آتیٲی ہم ہجو و فراق وصال نا غم ، شکوہ شکایت و ہندا وڑنا چندی سرحال آک دوہریرہ نمونہ کن غزل ٲس،

قسم ٲی نے خدانا الیہ نی ہنپہ

دا بیوس غریبے ہنکین تانی ہٲہ

الاس نی ہنا سک ٲن تیٲ تینا خناسک

پردیس ٲی الاسک زہیران زرفہ

قسم ٲی نے خدانی کپہ نی جدائی

کپہ بے وفائی ایزا دن ترفہ

زرس ٲڑس ہفک نے ارمان کنکن مفک نے

اصل قیاس افک نے گڑتی تیٲی گرفہ

عبدالحق بے حالے نہ اودے خزم سیالے

(93) کرک اونا خیالے ڈنا تیٲ دُودفہ

دنکہ براہوئی غزل نا بناء نا حوالہ اٲ پاننگاکہ پوسکنا شاعری ٲی 1948 آن غزل نا ردوم نا معلومداری نظر بریک ولے داکان مست ننے گڑاس شاعر آتا شاعری ٲی غزل دو بریک دنکہ فیض محمد فیض ، عمر دینوری ہراغزل ٲی کافی نا پنٲ چاہسُرہ فیصل فیقر نا غزل نا نمونہ داوڑے،

انت ٲٹیسہ ارڑے

برہرنی یار ہنداڑے

کاسہ ہرانگی کیچ نا پارا

ہرہ ہنداڑے تول

تینے آن جلد ی مرکر تینے

نی انس تینا بہلاڑے

ہرمظہر ٲی حاضر ناظر

خاوند خاص خدا وڑے

نی اُس تینٲ دلبر تینا

ایلو چاپ جتاڑے

فیصل داہم بیت ہمونا

(94) تینٹ بسُن داڑے

داکان گڈ براہوئی پوسکنا شاعری ٹی غزلئ شون تننگ ٹی اسحاق سوز، مولانا عبدالغفور احسن خارانئ، پیر محمدزبیرانی، کریم بخش سائل، یاسین بسمل، ڈاکٹر رزاق صابر، امیرالملک مینگل، افضل مراد، منظور بلوچ، رحیم ناز، قیوم بیدار، ظاہر شمیم، حاجی حسن غمخوار، اسلم پروانہ، حنیف مزاج، انور براہوئی، صالح محمدشاد، منیرجان اثر رئیسائی، عزیز راہی، عبدالواحد مینگل، صابر ندیم، عالم عجیب، شہزاد نذیر، اقبال ناظر، شمس ندیم، حمید عزیز آبادی، فتح شاد، عارف ضیاء وپین چندی تاکمک وکردار ارے، دابڑزکو مچا شاعر آتیٹی بنائی دور نا شاعر محمداسحاق سوز ہرافطرتاً غزل گو شاعر ئسے و غزل ٹی غزل نا مچا کیفیت و احساس گُرج آتے پورو کننگ نا کوشت کرینے اسحاق سوز نا بنائی غزل نامونہ داوڑے۔

کیسہ انتہ یار کنے آن نقاب

کپہ کنے آن نی شرم حجاب

مغرور مہ یار دا زیبائی آ

فانی ارے دوست دا آخر شباب

کپہ ستم دوست پشیمان مروس

چا داحیاتی ئ نی مثل ئ حُباب

نے آن سوا حالے ای دیرتون پاو

اُست جگرہجرٹی مسر کباب

زبر کنے آ ئ صنم زندگی

شام سحر است ارے اضطراب

بیمار ارے سوز نا ہجرٹ مدام

(95) ایت دوا وصل نا دلبر شتاب

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی 1948 آن تا 1990 اسکان غزل ٹی روایت آ تا برجائی ئس خننگ اک دادورٹی بیرہ غزل نا مضمون تیٹی حسن و عشق ہجر وصال، شکوہ شکایت وفا و جفا نا قصہ غاک ملیرہ ولے 1980 او بالخصوص 1990 آن گڈ شاعری ٹی جدت برسہ کرے تو غزل نا دامن ہم شایبیت مرسہ کرے دا تیٹی عشقیہ مضمون تیان علاوہ زندنا ہر پہلو ہر احساس آتے قلم بندکننگ نا رجحان نا سلسلہ ئس بناء مس ہرا اینو پین شون ہلکنے۔

مولانا عبدالغفور احسن خارانئ نا غزل نا وڑک ئس

بدٹ جہان ٹی یا چاکہ نیک نامٹ ای

مگر ہمیشہ کہ دا عشق نا غلامٹ ای

حضور عشق تو بس واسطہ کنے تما
 خراب خوارزمانہ ٹی خاص عامٹ ای
 اگرچہ رندٹ حسیناتا اقتداکیوہ
 گچین شعر تو شاعر تا پیش امامٹ ای
 ضعیف لاغر لاچار جسم حال کنا
 (96) طبع روان احسن کہ تیز گامٹ ای

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی اسحاق سوز آن گڈ پیرل زبیرانی، یاسین بسمل و رحیم ناز دافک ایلو شاعر
 آتیان گیشتر غزل نوشہ کرینو ہندن زبیرانی نا غزل ٹی روایتی سرحال آتیان بیدس مناظر فطرت مد موسم
 آتا درشانی زیات خنگک۔

پیرل ی براہوئی شاعری ٹی باز آک فطرت نا شاعر پارہ انتیکہ دانا شاعری ٹی پھل
 گواڑخ، ہتم، جمہروگروک پھڑ شنزہ، چڑچیل، میوہ و پوچ، چک بلبل آتا زکر حد آن زیات مریک نمونہ
 کن اونا غزل نس،

ننا دوستی ی بہارا تیتون
 ہمے گواڑ خاتا قطار آتیتون
 ملا باتفوکا دوی تون ہتم
 گلاباک بسر ہنار آتیتون
 کرے گواڑخاتا گڈے مرہتم
 ہمے پھلی آ ملگزار آتیتون
 ننا استنا ٹھپ بائے ملا
 کرین سنگتی بے قرار اتیتون
 نن ہم پھل بننگ کن ہنان دشتلا
 (97) ہمے متکونا بیل و یارا تیتون

براہوئی غزل وخت نا گڑج اتون اوار، تبدیلی نا خواست تخک واہم ہر شاعرو 1990 آن بالخصوص ورننا
 شاعر آ تا نوشت آتیٹی ملیک دافتیٹی بھلو حدس تبدیلی نس خنگک اک دافتیٹی متکنا روایت و سرحال آک
 پننگ ٹی یعنی داسہ نا شاعر، زلف و رخسار تون اوار زند و راج تون وابستہ سرحال آتیا طبع آزمائی
 کننگے فکروخیال آتیٹی شابیتی و بسنی نا گمان مریک ولے واہم اسہ گڑاسے نا احساس شدت اٹ مونی
 بریک اردو شاعری ٹی نقاد آک قافیہ بندی نا ہرا خطرہ و خلیس ی درشان کرینو او براہوئی ٹی ہم
 خنگیک یعنی قافیہ ردیف نا پابندی باز اشاعر آتا خیال آتے کھوجاوسبک کننگ نا سوب مریک، شاعر
 بیرہ قافیہ غاتا ردو بند نا برجائی ٹی خیال نا گڑمی اسکان رسینگنگ اف قافیہ نا بابت خیال ہتنگ نا دود

مننگے ہراڑان لفاظی و مقصد آن ہورک شاعری ئس شون ہلنگے ہرا بروکا وخت ٹی براہوئی شاعری کن اسہ وئیل ئس مرو ئ۔

غزل ٹی جدت یا تبدیلی نا ہرا کمی نا زکر مننگے تو اسحاق سوز و بابو عبدالرحمن کردگڑاس پوسکنادور نا ورننا شاعر عالم عجیب، ”نیمہ غزل“ نا پنٹ تجربہ کرینو۔ بابو عبدالرحمن کرد تیوئی براہوئی شاعری ٹی ”آزاد غزل“ ئس نوشتہ کروکا اولیکو نوشتوک ئ داڑان مست و پد پین کس ئس آزاد غزل نوشتہ کتنے ہندن اردو شاعری ٹی ”فرعت عباس شاہ“ دا صنف ئ شون تسونے ہرانا ”محبت گمشدہ میری“ نا پنٹ آزاد غزل آتا مجموعہ ئس شینک مسونے آزاد غزل قافیہ و ردیف نا بندی گری آن خلاس مریک بند اوڑنا وڑک ئس بابو عبدالرحمن کر نا شف گروک آن۔

حُسن ناز یوران ارے بمپوک

روشنا چہرہ ئ نظر لگو

زلفاتا پیچ وول غضب ناک ئ

دِنا اُستے صنم شاد کرو

زیب ناک اونا قدو بالادے

جان تہ نازک ئ کہ پھلان زیات

ہارتہ زیب کیک لختی تہ

دولخی شاغوکانا بخت بلند

(شف گروک، پ، 130)

ہندن صابر ندیم ہم غزل ٹی ہمو تجربہ ئ کرینے ہرادے اردو شاعری ٹی ظفر اقبال کرسٹیس یعنی مصرہ غا تے چنک بہان کرینے بلکل ہندا وڑ صابر ندیم ہم ”خڑینک“ ٹی زم زم شریف نا پنٹ غزل نا ہاٹی ٹی پوسکنو تجربہ ئس کرینے ولے اسحاق سوز 1962 ٹی تینا غزل ئ پین زبیدار کنگ، داٹی جان ہتنگ ولے و موسیقی آن لبریز کنگ کن ”صنعت عکسی“ نا پنٹ غزلیات سوز ٹی ارا تجربہ کرینے ہرافک روایتی غزل آن جتا و پوسکن خنگرہ نمونہ کن ”صنعت عکسی“ ئس

اے دلربا وفادار بیمار ارے ناغمخوار

بیمار ارے نا غم خوار اے دلربا وفادار

اے دوست کپہ انکار ایت وصل نا دوانی

ایت وصل نا دوانی اے دوست کپہ انکار

اُستے کنا کہ گلزار اے دلربا شکر قند

اے دلربا شکر قند اُستے کنا کہ گلزار

نی نازتون دلدار اُستے دریس کنے آن

اُسے دریس کنے آن نی نازتون دلدار

ہر دم ارٹ بیمار ای نا غمان دلبر

ای نا غمان دلبر ہر دم اریٹ بیمار

کافی ارے نا دیدار دا مرض نا کنا یار

دا مرض نا کنا یار کافی ارے نا دیدار

کرسوز تون اقرار نی وصل نا ئی دلبر

(98)نی وصل نا او دلبر کر سوز تون اقرار

براہوئی غزل نا اسلوب تقریباً اسے وڑی مچہ باز ورنہ غا شاعر اک تینا پوسکنا اسلوب آتا سوب آن پنی اریر دنکہ کفایت کرار نا اسلوب غزل براہوئی شاعری ٹی جتا ئی ہرا براہوئی شاعری ٹی پوسکنو اسلوب ئسے نا ودیکی ئس پاننگ اک داکان بیدس منظور بلوچ آستا اسلوب غزل ہم روایتی غزل آن جتا ئی۔

مودہ. 3.2.4

مودہ ہر ادے اردو و فارسی ٹی مرثیہ پاننگ اک دابمو نظم ئی ہرا ئی کس ئی نا کزیت آن گڈ غم و گھڑتی نا درشانی کنگ اک یعنی مودہ ٹی کہوکانا جوانی، دلیری ئی شعری ہا ئی ٹی درشان کنگ اک براہوئی شاعری ٹی مودہ نا بشخ آبننگ آن مست گڑاس مودہ یا مرثیہ نا ہا ئی نا بارواٹ چابنداری المی ئی مودہ کن بچو یا مخصوص ئی ہا ئی و بیئت ئسے نا پابندی افک دا رباعی، قصیدہ، مثنوی، مسط ٹی نوشتہ مننگ کیک۔

مودہ ٹی اسے گڑ اسے نا پین و دیکی مسونے اگہ لس یا عام ئی بندغ ئس مرے تو اونا کہنگ آن گڈ اونا صفت یا ثناء مودہ پاننگ اک اگہ ہندا مودہ، صحابہ کرام، بزرگ و اولیاء تا شان ٹی نوشتہ کنگ ئی تو اودے منقبت پاننگ اک منقبت پوسکنو صنف ئس تو افک ولے فرق بیرہ دادے کہ بزرگ یا صحابہ کرام آتا شان اٹ یا واقعہ کربلا نا یات اٹ مودہ نوشتہ کنگ ئی منقبت پارہ۔

ہندن مودہ نا ہا ئی نا بیت بڑزکو سطر آئیٹی چست کنگا کہ دا ہروڑنا ہا ئی ٹی نوشتہ مننگ کیک و مسونے ولے میرضمیر لکھنوی، مودہ کن مسدس نا ہا ئی ئی دودتس ہندن ضمیر لکھنوی مودہ نا ہا ئی ئی ایلو صنف آتیاں جتا کنگ کن مودہ نا اجزا یعنی بشخ آتا نشاندہی ئی کرے اونا نزداٹ مودہ نا بشخاک، داوڑمننگ کیرہ

(بین)99(vi)شہادت(v)کنگ (iv)جز (iii)سراپا(جون)ii)؛(چہرہ)مون) i)

ہندا اجزائی ترکیبی تے ابوالاعجاز حفیظ صدیقی ہم کشاف تنقیدی اصطلاحات ٹی ضمیر لکھنوی نابا بت نوشتہ کیک و اوفتیٹی ارا گڑانا ودیکی ارے یعنی

vii)کنگ(vi)جز(v)آمد(iv)رخصت(iii)سراپا(ii)چہرہ) i)

(بین-vi)شہادت)

مودہ نا اولیکو ہرا اجزائی اودے ہندا سو ب آن مودہ نا مون یعنی چہرہ پاننگ اک داٹی تمہید نا وڑاٹ مودہ نا بناء کننگ اک دا کان گڈ سراپا یعنی مودہ نا جون ئی درشان کننگ اک یعنی ہمو بندغ نا پس منظر ئی مونی ہتنگ اک کہ او دلیرس اسک داکان گڈ رجز ٹی جنگ نا واقعہ غاتے سرجمی اٹ نوشتہ کننگ اک یعنی جنگ نا تیاری، زغم و ہلی نا زکریا جنگ نا ندارہ ہراٹی ایماندار نا دلیری او نا بہادری ئی درشان کننگ اک داکان گڈ او نا شہادت یا کہنگ نا سو ب آتے مونی ہتنگ آن گڈ مودہ نا گڈیکو بشخ ہرا دے ”بین“ پاننگ اک او بین نا مطلب ماتن نا ئی یعنی ایماندار نا کہنگ یا او نا کمی نا احساس یا ہنوکا نا یات اٹ است ہسونی نا درشانی کننگ اک مودہ نا دا اجزا ئی ترکیبی اردو نا بابت اسک داہم ضروری اف کہ مودہ نسیٹی دافتا کل نا خیالداری کننگ ئی۔

خواجہ محمدذکریا مودہ نا مون(چہرہ) نا بارواٹ نوشتہ کیک کہ، مودہ نا مون یا چہرہ قصیدہ نا تشبیب آنبار ئی۔ تمہید یا بنائی ئی مضمون ئی مودہ نا مون پاننگ اک۔ وختس فطرت نا درشانی، فخریہ ئی (100)مضمون یا اخلاقی سرحال آتیان مودہ نا بناء کننگ اک

مودہ نا اسہ بشخ نس ”رجز“ نا پنٹ چاننگ اک رجز نا بارواٹ ابوالعجاز حفیظ صدیقی، نوشتہ ’ ’ کیک

رجز ہمو فخریہ شعر آتے پاننگ اک ہرا میدان جنگ ٹی یا فخر نا پین موقع سے آتینا یا تینا قوم نا دلیری آ پاننگرہ رجز پاروکاتے ”کٹرکیت ورجز ئی کٹر“ (101)ہم پاننگانے دانا رواج قدیم بند آن ’ ’ بننگے کٹرکیت ہموتے پاننگ اک ہرافک جنگ نا میدان ٹی تینا سپاہی تا بہادری نا تعریف ئی کیر بڑکو تعریف و خیال اک اردو مودہ (مرثیہ) نا بارواٹ پاننگانو، براہوئی مودہ نا بارواٹ داسکان ئی کس درشان خیال کتے۔

3.2.4.1 براہوئی شاعری ٹی مودہ

مودہ براہوئی زبان ٹی پہوالی آ زند آن تڈ ئی دانا چرچوئی داسکان ئی ہم کزاں کزاں ملیک براہوئی نوشتنی ادب آن اگہ درس مُستی کان تو ”مودہ کشنگ“ نا دروشینک گیر نُسے آن بننگے ئی

مودہ کشنگ ہمو عمل ئی پاننگ اک ہرا تم کس نُس کزیت کے واونا خاہوت و نیازتی عزیز و سیالاک میت نا خڑک یا داپار ہپیار غم وڈکھ نا درشانی ئی کیرہ و دا درشانی شعری دروشم اٹ مریک و گیشتری مودہ کشنگ فلبدیہ مسنے ایماندار نا جوانی، اخلاق، شراف و عزت دلیری و مردی نا ذکر ئی مودہ ٹی کننگ اک۔

براہوئی خلقی شاعری ٹی مودہ نا وڑک ملیرہ دنکے ”بیبل“ نا شعر ہرا خلقی ادب اٹ پنی ئی دا اسل اٹ ”مودہ“ نُسے ہراٹی بیبل نا نا گہانی کہنگ یعنی دیرٹی بڈینگ انگ نا زکر ئی اسہ کنڈان بیبل نا برام تیار نُس ولے اودے ملخمت زندہ رہنگ کن الیتو گڑا بیبل نا لمہ، سیالاک دا واقعہ غان باز است مونجا مسر، گڑا اودے داوڑ یات کننگا

بیبل ئی دیرس درینے

بیبل نا لمہ خدانا

بیبل نا حنام تخو کے

بیبل نا جن سلو کے

بیبل ی دیرس درینے

.....

بیبل نا پال کو آنکی آ

بیبل نا زلفا کو چانکی آ

بیبل ی دیرس درینے

.....

بیبل نا قلعه خلوکا

بیبل نا تخت ی سلو کے

بیبل ی دیرس درینے

.....

بیبل نا ڈری خلو کے

بیبل نا آڑتی تخو کے

بیبل ی دیرس درینے

(افضل مینگل، چمکلی، پ، 181)

براہوئی پوسکنا ادب ٹی باز اشاعر آک مودہ منقبت نوشتہ کرینو ولے او فٹیٹی میر ضمیر لکهنوی نا مودہ نا ہمو اجزا ک مکمل خننگپسہ ولے واہم براہوئی ادب ٹی دافتے مرثیہ پاننگ کینہ انتیکہ او فٹیٹی کہو کا نا یات گیری وڑی کلمات آک خننگیرہ۔

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی 1948ء ٹی شینک مروکا پیر محمد نیمر غی نا کتاب ”بازار سخن نیمر غی“، آن مودہ (مرثیہ) نوشتہ کنگ نا درک لگیک، 1969ء ٹی شینک مروکا گلشن سوز ٹی چاریار آنا عقیدت اٹ منقبت ہندن امام حسینؑ غوث الاعظم دستگیر و لعل شہباز قلندر نا شان اٹ اسحاق سوز نا مودہ غاتیان براہوئی پوسکنا شاعری ٹی مودہ نگاری نا بناء مریک۔

ہندن عبدالغفور احسن خارانی، ناجذبات احسن ٹی حضرت امام حسینؑ نا شان اٹ منیر جان اثر رئیسانی نا شعری مجموعہ ”پازیب“، ٹی حضرت امام حسینؑ نا شان اٹ منقبت و نواب غوث بخش رئیسانی نا شہادت آ مودہ نس نوشتہ ی۔

داکان بیدس 1988ء ٹی صالح محمدشاد نا غزل آنا کتاب گروک ٹی ہم کربلا نا یات اٹ مودہ نس نوشتہ ی و ہندا سال عبداللہ مینگل نا مرتب کروکا کتاب ”مولانا عبدالمجید مینگل حالات زندگی اور شاعری“، ٹی مولانا سید ابوالاعلیٰ مودودی، نواب دوداخان و میرگل خان نصیر نا شرف اٹ مودہ نوشتہ ارے۔

ٹی یسین بسمل نا گیاوان نا پهل، ٹی نواب غوث بخش رئیسانی نا شان اٹ مودہ ئس ملیک ہندا 1992 سال ٹی چھاپ مروکا نادر قمبرانی نا شنزہ گروگ ٹی نادر قمبرانی تینا چنکا ایلم نصیر جان نا یات اٹ مودہ ئس نوشتہ کیک۔

ٹی پیر محمدزبیرانی نا چھاپ مروکا شعری مجموعہ ”است نا هکل“ ٹی حضرت امام 1994 حسین ”کربلا نا شہیداک“ وطن نا شہدا آتا سرحال آتیا مودہ نوشتہ ارے۔

ٹی محمداسلم پروانہ نا کتاب ”جذبات اسلم“ ٹی ذوالفقار علی بھٹو نا شہادت نا یات ٹی مودہ ئس 1995 ملیک و ہندا سال عزیز راہی نا ”دیوان راہی“ ٹی مودہ ئس ”مریض حجازی“ نا عقیدت ٹی نوشتہ ئ مولانا عبدالباقی جمنڈزئی لانگو نا کتاب ”تحفہ منگچر“ ٹی مولانا غلام اللہ، مولانا کمال الدین، مفتی محمود کن مرثیہ نوشتہ ارے۔

بابو عبدالرحمن کرد نا شف گروک (1996) ٹی ہم میر غلام محمدشاہوانی، میر لونگ خان مینگل شہید نا سرحال آ مودہ نوشتہ ئ۔ اعظم مشتاق لہڑی نا شعری کتاب ”زباد“ (1995) ٹی ہم اسہ مودہ ئس نواب غوث بخش رئیسانی نا کزیت آ نوشتہ ئ

بیستمیکو صدی نا گڈیکو سال 1999 ٹی پروفیسر عبدالواحد مینگل نا چھاپ مروکا شعری کتاب ئس ہم نوشتہ کرینے ہندن مولانا محمدالدین مریض حجازی، نور محمد پروانہ، نواب غوث بخش رئیسانی، بلوچستان نا شہید و بولان نا شہید، مولانا عبدالباقی درخانی و غوث بخش بزنجو نا شرف اٹ مودہ غاک ملیرہ۔

براہوئی شاعری ٹی داوخت اسکان مودہ صنف نازی آ بیرہ ارا کتاب دو بریک اولیکو جوہر براہوئی نا شیموش (1991) ارٹمیکو مولوی عبدالخالق ابابکی نا کتاب ”کنارست نا بند“ (1998) ئی داکان بیدس پروفیسر واحد مینگل نا کتاب ”است نا توار“ نا زکر بڑزکو سطر آتیٹی کنگا براہوئی نا مودہ غاتا مسٹمیکو کتاب ئی دنتو است نا توار مودہ نا صنف آ افک بلکہ داٹی غزل زیات ئی و ہم داٹی براہوئی نا ایلو شعری کتاب آتیان گیشتر مودہ نوشتہ ئ۔

شیموش (1991) i)

شیموش جوہر براہوئی نا مودہ صنف نازی آ نوشتہ مروکا کتاب ئی براٹی غلام نبی راہی، اسلم پروانہ، صالح درد براہوئی و جان محمد بسمل براہوئی ناکزیت آن گڈ اوقتا یات گیری آمودہ نوشتہ کنگانے نمونہ، کن غلام نبی راہی آ نوشتہ مروکا مودہ غان منہ بند

وخت ٹی تینا وفانا شان اس

راہی صاحب لائق انسان اس

اوتیتو آزار دنیا ئی اصل

عظمتا تا ڈیہے نا سلطان انس

سنگتاتے زندگی نا وس تروک
 بیوساتے منزلاتا ڈس تروک
 یار رابی زندنا ہر پاس ٹی
 (119)دمدرینگو کاتے اس شاپس تروک

(کنا است نا بند 1998) ii

ہڑکوکتاب مولوی عبدالخالق ابابکی نا ئی ہرا مودہ صنف نازی آ نوشتہ مروکا ارٹمیکو کتاب ئی
 ‘دامچاکتاب حافظ حسین احمدباروزئی نا شہادت آ نوشتہ کننگانے وڑک کین مودہ ئسے نا منہ بند

کنا دا درد غم تا بچ مصیبت نا سما اف نے
 کنا دا یار حافظ نا فراقت نا سما اف نے
 کنا دا است ٹی خاخر ہرالمبہ خلیک دلبر
 سہیوہ داکنا ہرگز کہ ہمت نا سما اف نے
 ہرا ژا شعر نظم آ تون کرے قربان فقط عبدل
 (120)مگر او یار حافظ نا رفاقت نا سما اف نے

براہوئی جدید شاعری ٹی مودہ نوشتہ کننگ نا دا کرار آ چرجوئی بیست یکمبو سدی ٹی او ار مریک
 2003ٹی چہاپ مروکا جبار یار نا شعری مجموعہ ‘گچین‘، ٹی ‘قتل‘، نا سرحال آ مودہ ئس نوشتہ ئی
 ہراٹی بمو بے گناہ تا قتل مننگ نا ذکرئی ہرافک حق و ناحق خلنگرہ۔

ٹی چہاپ مروکا ڈاکٹر اعظم بنگلزئی نا ‘ویدن‘، ٹی بابائی بزنجو، عابد سلام نا کتاب ‘قلم نا 2005
 ملاسی‘، ٹی کفایت کرار نا کزیت آ مودہ ملیک

ہراژان دا گڑا درشان مریک کہ براہوئی پوسکنا شاعری ٹی مودہ نوشتہ مننگ ئی 1960آن مُست داخہ
 تعداد اٹ مودہ نوشتہ متنے ہندن 2006ء نا اگست نا واقعہ ہراتم ڈا ڈا ئی بلوچ نواب اکبر خان بگٹی ئی
 شہید کننگ ایک تو براہوئی نا ورنہ و لائخ و انقلابی سوچ تخوکا شاعر آک آشوبی رجحان آن خڑک خڑک
 ہندنو نوشتہ مونا ہیسونو ہرافتے مودہ نما شہر آشوب ہم پاننگ کینہ۔

براہوئی مودہ نا اسہ وڑک ئس عبید اللہ مینگل نا ترتیب و مچ کروکا کتاب ‘مولانا عبدالمجید مینگل
 حالات زندگی اور شاعری‘، ٹی گل خان نصیر نا یات اٹ ہرا مودہ نوشتہ ئی اوژان گڑاس بند

بلوچا تا ہنا لیڈر بلوچاتا ہنا ربیر
 بلوچاتا ہنا طالع بلوچاتا ہنا ربیر

گل جان کن بوغبولاک گل جان کن بوغبو چنکاک

گل جان کن بوغبو دوستاک گل جان کن بوغبوکلک

بلوچاک بوغبو اوژکن اوغاناک بوغبو اوژکن
پیرنگاک بوغبو اوژکن او ورناک بوغبو اوژکن

انگریز آتان خلیتویس نی نہ خاناتا کریس پرواہ
نواب آتے اصل تتویس نہ سردار تا کریس پروانہ

کرے نشر ریڈیو، نا موت نا حال ہموو غداس
خڑینکاک ختیان بسرو استان آہ سردس بس

کدریفیس زندگی ئی کل نی جیل و قید مردی تون
غم و اند وہ سختی تے کریس برداشت دلیری تون

اسس استاد سیاست نا شجاعت نا ذہانت نا
بلوچاک خنپر ور ہرگز دونو شاعر بلاغت نا
تسس درد جتائی نا نہ صرف تینا عزیز آتے
بلے نا درد ہشا کل قریباتے بلوچاتے

کرے حق ادا دوستی نا سردار زادہ مہراللہ
دا میرزادہ گوہر خان تینا سنگت کن باز رُلا

داپیر نگا سمندر خان آتخا داغ جتائی نا
(102) میر لعل بخش باز بے آرام ئی دردان تینا ایلیم نا

قصیدہ 3.2.5

رفیع الدین ہاشمی نا پاننگ نا رداٹ قصیدہ عربی لوز ”قصہ“، آن جوڑ مسونے ہرانا معنہ ارا دہ نا ئی
یعنی قصیدہ ئی شاعر اسہ خاص ئی سرحال سے آدرشان خیال کننگ نا ارا دہ کیک۔

دنتو قصیدہ عربی شاعری نا اسہ بشخ ئسے ہرائی مدح، ہجو، رزم و بزم و اخلاقیات نا مضمونتے درشان
کننگ اِک قصیدہ عربی آن فارسی و فارسی آن دا ہند نازبان تیٹی اوار مسونے ولے قصیدہ نا ہرا رجحان
عربی ئی ا و فارسی ئی اف یعنی عرب شاعر اک ہر اتم قصیدہ نوشتہ کریرہ تو اوقتا سرحال آتیٹی
عشقیہ مضمون است نا جوزہ و احساس او تینا دا پار ہپیار نا ندارہ آتے درشان کریرہ۔

ولے فارسی شاعر آک قصیدہ نا معنی و دروشم ئی چٹ جتا کریر یعنی فارسی ئی قصیدہ ئی انعام و اقرام
خوشامد و بادشاہ تا تعریف و سفت یا ناراضگی نا زکر ئی کننگ کن کیفنگ نا بنائی کریرہ، ہراڑان اینو
اسکان قصیدہ ئی درباری ئی صنف ئس سرپند منگ اک

ہندا سوب ئی کہ باز آک داپہ مریرہ کہ قصیدہ ئی بیرہ صفت و ثناء نا وڑنا سرحال آک شعری دروشم
تتنگرہ ہراڑان قصیدہ نا دامن، گٹھ چنک مرسہ کرے داکان بیدس کسے نا مذمت یا برائی و عیب آتا
درشانی ہم نوشتہ مننگ کیک و دا ہم قصیدہ ئی بننگ کیک و داوڑنا قصیدہ ئی ہجویہ قصیدہ پاننگ اِک۔

ہندن براہوئی شاعری ئی ہجویہ قصیدہ بابا عبدالحق لاکھوریانی نا سخن حق ئی ملیک ولے دافتیٹی بیرہ
ردیف و قافیہ نا ترتیب نا خیالداری تخنگ تنے۔ بابا عبدالحق سراوان نا سردار آتا ظلم نا برخلاف مذمتی
درشان خیال کرینے ہراڑان ہجویہ قصیدہ نا درک لگیک نمونہ کن ہجویہ قصیدہ نا منہ بند

شکر پاوہ لکھوار کہ احمدیار بروک مس

او ہر علمے عقل اٹ خبر دار مروک مس

اوڑان مست ظلم اس ننا ساہ بلم اس

خدمت دیر چلم ئس گران بارتخوک اس

مالی نا وختس کہ ظالم تا بخت اس

ننکن باز سخت ئس ہرکس غمدار مروک ئس

مفروسئس ننے پُچ ہم مالی مسکہ مچ

(103) اسکہ زور ہر لُچ پن تہ سردار تخوک اس

3.2.5.1 قصیدہ نا ہائی

قصیدہ نا دروشم غزل آنبار ئی یعنی داٹی ہم مطلع مریک و قافیہ غاتا ردو بند ہم غزل نا وڑ مریک البتہ
شعرتا کچ غزل آن زیات مریک ہندن، قصیدہ نا شعرتا کچ تو مقرر افک کہ مچٹ آن مچٹ اخس و زیات
آن زیات اخس مریر؟ کشاف تنقیدی اصطلاحات ئی قصیدہ نا شعرتا کچ نا بارواٹ دن نوشتہ ئی

قصیدہ نا شعرتا کچ مچٹ آن مچٹ پانزدہ مریر ولے باز آ شاعر آک دافتے ہفدہ، باز آک بیست یک ’ ’
و باز آک بیست پنچ مقرر کرینو قصیدہ نا شعرتا کچ زیات آن زیات اخس مننگ کیک مرے واہم باز آک
دافتے اسہ سدہفتاد اسکان مقررہ کرینو“ (ص 142)

مچا قصیدہ اسہ بحر سیٹی مریک ردیف و قافیہ نار دو بند غزل نا وڑ مریک۔ ii)

3.2.5.2 قصیدہ نا بشخ آک

قصیدہ چار بشخ آتا اوارى آن پورو مریک ہرافک دادو

i) تشبیب

تشبیب ئی نسیب ہم پارہ تشبیب نا معنی، ورنائی و شباب نا زکر کننگ و محبوب نا صفت و ثنا کننگ نا ئی تشبیب کن سر حال نا بچو پابندی ئس افک تشبیب نا شعر آتا وڑ گیشتری عشقیہ مسونو یعنی غزل ئی تشبیب نا دروشم خننگ اک و دابیت پک ئی کہ غزل نا بنیادی آ دروشم تشبیب اسک دادے پدان قصیدہ آن (104) جتا کننگا

گریز ii)

تشبیب آن گڈ قصیدہ نگار تینا اصل سر حال نا زکر ئی کیک ہرادے گریز پاننگ اک گریز ئی تخلص یا رجوع ہم پاننگ اک یعنی شاعر تشبیب ئی نوشته کرسہ او اصل مقصد نا پارہ غا رجوع کیک دا مقصد ئی (105) اسٹ یامنہ شعر آئیٹی در شان کیک

مدح (تعریف) iii)

قصیدہ نا مستمیکو بشخ مدح پاننگ اک ہراٹی ممدوح نا تعریف ئی کننگ اک یعنی قصیدہ نگار ممدوح نا بہلنی، عظمت، عدل و انصاف، دلیری و سخاوت، دینداری و خداترسی و راست بازی و زانتکاری ئی در شان کرسہ کیک

دُعا iv)

قصیدہ نا گڈیکو بشخ دُعا پاننگ اک ہراٹی شاعر ممدوح (ہمو بندع ہرانا تعریف ئی کننگ اک) نا عمر و سلامتی کن دعا کیک و باز اشاعر آک دعا ئی ممدوح آن گڑاس ئی نا خواست کیک۔ قصیدہ ئی خواست نا دار جحان یا مدح نوشته کننگ فارسی قصیدہ ئی ملیک عربی قصیدہ چٹ دا گڑاتیان پاک ئی۔

قصیدہ نا وڑک

ہاٹی نا رداٹ قصیدہ نا ارا وڑ مریرہ

i) تمہیدیہ

‘تمہیدیہ قصیدہ ئی ہر چارانگا بشخ آک

تشبیب، گریز، مدح، دعا ساڑی مریرہ

مدحیہ (خطابیہ) ii)

داوڑنا قصیدہ ئی تشبیب و گریز مفک بلکہ مدح آن قصیدہ نا بناء کننگ اک۔

3.2.5.3 براہوئی قصیدہ نگاری۔

براہوئی شاعری ٹی قصیدہ فارسی آن اوار مسونے قدیم دورٹی لاشعوری وژاٹ باز آ شاعر آک قصیدہ
 گوئی کرینو انتیکہ مسکوئی دور ٹی ہر قبیلہ نا جتا شاعر اسکہ ہمو شاعر ہمو قبیلہ نا کماش نا بھلنی
 سخاوت ودلیری ئی ناز بیک ہنداکان براہوئی ادب ٹی قصیدہ نا درک لگیک ہندن ”بشام“ ”باران“ کن
 قصیدہ ئس اونا خواست آ پارے باران امیرزادہ سخی نا مارس اسکہ ہرانوشکی نا مینگل ئس اسکہ بشام
 باران کن داوڑ قصیدہ گوئی کریسٹس۔

بلبل سرونز ربابے
 بشام نا است دریابے
 شعر ئی ایتک ملانک
 شرشنے حسن رماغک
 بندی ء بؤرس خواہک
 بشام تو ٹک پائک
 باران سخی نا مارے
 خوش رنگ و زیب دارے
 پال سنجر نا اوارے
 حب لوار ئی شاہک
 مردان شہی تا دُرک
 داکی ئی آرا زیرک
 دا امبل ئی ارے حق
 مینگل بداتے ڈک
 مینگل ہنا بریبیر
 بیتے کرے نراں نر
 بڑز توسونے دابم سر
 شاغا سپاہی تے اندر
 اف تہ مٹ و در خور
 زغم آتہ خواجہ درست ئی
 زغم پارہ دین نا مست ئی
 کل شاہک زئی نا است ئی

(106) دشمن تا چاکپ ئُ چست ئُ

براہوئی جدید شاعری ٹی قصیدہ نا بنا بابا عبدالحق لاکھوریانی آن مریک ہرانا کتاب ”سخن حق“ 1951 چہاپ مس داٹی والئی قلات ”خان احمدیار خان“ نا شان اٹ قصیدہ وظالم آ سردار آتا خلاف ہجویہ قصیدہ نوشتہ ئُ خان احمدیار خان نا شان ٹی ہرا قصیدہ گوئی ئُ بابا عبدالحق کرینے دا مدحیہ قصیدہ ئُسے انتیکہ داٹی تشیب و گریز افک شاعر اسہ دم‘ مدح آن قصیدہ نا بنائی کرینے

‘نمونہ کن منہ بند

نئے خان احمدیار خان نا بخت مرے نئے ظلمان ظالم تا آزاد کرے

خان احمد یار خان داڑے بس داملک بلوچستان شادان مس

پاوہ حال غریبا تا وادان مس قربان کینہ اوڑا مال ئُ سرے

اہل بلوچستان شکر کبو مومنک خان احمدیار خان نا مے مبو

شبُ رو ز حکمے اونا دبو حدان زیادہ نناہم خیرخواہ ارے

دن قدردان دیر مروداببوس غریبا تا خیالے کرو

او حضور مبارکاتینا درو مگر ظلم کروکاتان خواجہ خرے

شام‘ صبح کبو سوال ادا شالہ عمر درازی ایتہ تہ خدا

(107) اونا خوش طبیعت شالہ سدا بردم خیال ہمو نا نئے آمرے

بابا عبدالحق لاکھوریانی آن گڈ براہوئی شاعری ٹی قصیدہ نا صنف آ خلیفہ گل محمدنوشکوی نا کتاب آک کل آ درشان ئُ ہندن گل محمدنوشکوی اولیکو براہوئی شاعر ئُ ہراکل آن زیات براہوئی ٹی قصیدہ نوشتہ کرینے۔

3.2.5.3.1 گل محمد نوشکوی بلوچ نا قصیدہ نگاری

داہیت نا زکر مہالو مس کہ براہوئی قصیدہ نگاری ئُ سوگو کنگ ٹی گل محمدنوشکوی نا بھلو دوئسے اگہ کہ اولیکووار براہوئی جدید شاعری نا بنائی دور آئیٹی یعنی 1951 ٹی بابا عبدالحق لاکھوریانی نا ”سخن حق“ ٹی خان احمدیار خان نا شان ٹی قصیدہ ئُس ملیک ولے گل محمدنوشکوی داڑان پد قصیدہ نوشتہ کیک لیکن براہوئی شاعری ٹی داخس پین کس ئُس قصیدہ نا صنف آ نوشتہ کتنے

داوخت اسکان نوشکوی نا تحفہ خان قلات‘ قصیدہ شاہ فیصل‘ قصیدہ شاہ چین‘ قصیدہ کرنل قذافی‘ تحفہ ریئسانی و قصیدہ البلوشی نا پنٹ قصیدہ نا صنف آ کتاب آک شینک مسونو داکان ببیس‘ اونا شاعری نا ایلو کتاب آئیٹی جاگہ نا جاگہ ئُس قصیدہ ملیک دنکہ ”پوسکنا دور“ صدر ضیاء الحق نا دینداری و لیاقت“ نا سرحال آ قصیدہ ئُس نوشتہ ئُ

‘ نوشکوی نا بڑزکو کتاب آتیاں ہرافک رسینگار اوفتا گوئڈ جاچ ئُس داوڑے مونی ہتینہ

(تحفہ ریئسانی (گفتار رخسانی) 1973/6/10) i)

تحفہ ریئسانی، ٹی نواب غوث بخش ریئسانی نا شان اٹ قصیدہ گوئی کنگانے ولے تحفہ ریئسانی ٹی مثنوی ہم نوشتہ ئ دنکہ ”خاخر ہشنگ نا کنا قصہ“ ہرا فنی بابت مثنوی ئسے

داکان بیدس ہندا کتاب فنی بابت اسٹ آن زیات ہاٹی تیٹی ئ یعنی کتاب نا بہلا بشخ ”مثلت“ نا ہاٹی ٹی نوشتہ ئ گوکہ تحفہ ریئسانی ٹی قصیدہ نا مچا گرج آک افس و جاگہ جاگہ دا قصیدہ نا دائرہ غان پیشن مریک ولے کتاب نا بنیادی سرحال و مقصد قصیدہ ئ تحفہ ریئسانی ٹی نواب غوث بخش ریئسانی نا ہمت، حوصلہ دلیری نا سرحال آتے شعری دروشم تنگانے داکان بیدس ایلو باز آ سردار آتا نالائخی و ظلم نا بیان آک ہم ملیرہ ہندن نواب غوث بخش ریئسانی ئ پنت و نصیحت ہم کنگانے ہرا قصیدہ نا صنف ٹی نکس ودی کیک انتیکہ قصیدہ ٹی پنت و پرمان نا مضمونک مفسہ داٹی بیرہ صفت و ثنائو ہوممدوح کن دعا کنگ ایک۔

گل محمد ”تحفہ ریئسانی“ نا بناٹی مرغنو تشبیب یا تمہید ئس نوشتہ کیک و داتمہید شابیٹی نا پارغان بناء مرسہ گوئڈی نا پارہ غا بریک یعنی اسکہ اسلام آن بناء مریک پدان بلوچ قوم و گڈسراٹ نواب ریئسانی نا ”زکر مریک قصیدہ نا ”تشبیب“ آن نمونہ کن منہ بند

نن تینا دا مش و کوچہ، دین کن شولن دتر

تاکہ داملک ئ نگہ کین ہج تفن پین ئ کسر

یا اللہ نی کر ہدایت کل بلاتے ننا

خواجہ نی اتفاس ایتک خان سردار تے ننا

یا اللہ چل سال ئ کیوہ ای ہندا مثلث توار

داسکان سردار س کیک ہج کنا خیال چکار

نوشکوی بے غم مرک نی کپہ تینے ہج ملول

ریئسانی سمجھدارس مسک نا کتاب ئ کیک قبول

خوانو کا بردارے سیل کر دا حوال ئ مرینوک

(108) ریئسانی ئ خن تویست است ئی ارمان سلوک

تحفہ ریئسانی ٹی گل محمد، خان، سردار آتا علم، کتاب آتون نا بلدی ئ ہم بیان کیک کہ ای سردار و خان تیکن کتاب نوشتہ کریٹ ولے اوفتا پارہ غان ہجو ولدی یا شاباشی ئس بتو حتی کہ او ملاقات ہم کتوس اوفتا پارہ غان نہ ریفلس ملا نہ پین گڑاس داکل امید آتا برخلاف داسہ کل آن زیات نواب ریئسانی آہج و ہڈکا ارے کہ او ملاقات ہم کیک و ریفلس ہم ایتک و پین کمک و مدت ہم کیک۔

ہندن تحفہ ریئسانی نا اسہ بہلو بشخ ئس ہراٹی نواب ریئسانی تون امر ملاقات مس؟ و دنکا ذریعہ اٹ مس؟ اٹ و ارمس؟ و ملاقات ٹی انت انت بیت و گپ مس؟ دا کل ئ بیان کنگانے ہرافک فنی حوالہ اٹ ‘ قصیدہ نا گڑ گیس آن پیشن مریرہ ولے دا شاعر نا سوچ ئ کہ او دا گڑاتے ضروری خیال کیک

واہم تحفہ ریئسانی ٹی قصیدہ نا جز یعنی چہارنگا بشخ آک تشبیب، گریز، مدح، دعا اوار اوار خنگیرہ
یعنی دافتا ردو بند و ترتیب نا خیالداری تخنگتے۔

جاگہ ئس نواب ریئسانی نا داوڑ مدح ئ بیان کیک۔

داڑے ریئسانی نا عادت ہم کنے بسک پسند

اوڑان بار دامون ملوکس بیت کتویکہ تَرُند

آخر آرخصت کرین ننے پارے پین دینس بریس

نی اگر لکھاس منہ بیت اوفتے نی تینتون اتیس

میر صاحب پارے تا سردار دادے دوارہ ہتوٹ

نیکہ دا لکھا کتابس ریفلس نے آن بلوٹ(ص 10)

میر صاحب، میر عبدالرحمن کن پاننگانے ہر اگل محمدی نواب ریئسانی تو ملیفیس۔ ہندن قصیدہ ٹی ممدوح
نا مدح و تعریف نا عیوض و بدلہ ٹی اوڑان اجر یا کمک خواہنگ کن خواست ہم ملیک ہرانا مثال بڑزکو
شعر ٹی اس کہ نیکن کتاب ئس نوشتہ کنگ نا بدلہ ٹی ریفلس خواوہ ہرانا رجحان و روایت فارسی قصیدہ
ٹی ہم ملیک کہ درباری شاعر آک ممدوح آن اجر ہلنگ نا خواست ئ قصیدہ نا مدح ٹی یا مدح آن پد یا دعا
آن مُست کرینو۔

قصیدہ البلوشی (فی مدح جلالتہ الملک الحسین) 1987 ii

قصیدہ بلوشی اردن نا ملک حسین ہاشمی نا شان اٹ نوشتہ ئ دائی اقصاء آ ظلم و زوراکی نا واقعہ غاتا،
بیان ہم کنگانے قصیدہ بلوشی، سر حال و مضمون نا بابت قصیدہ ئسے ولے ہاٹی نا بابت مربع ترکیب
بندس پاننگ مننگ کیک۔

‘ شاعر، اردن نا حالت زار و شاہ حسین نا بے وسی ئ داوڑ درشان کیک

اللہ اریس نی ذوالجلال بڑزائی کلان نا کمال

اف علم غیبانے سیال پارہ فضول کوتاہ خیال

کہ مہربانی نا نظر اردن تمام مس درپدر

بے نے آن افک پین کسر ایتہ اسلام آتے جعفر

اقصی ننا اس درسراں ای خواوہ اودے نا دران

آزاد کرک تا کافران افک ننے ہمت توان

کرشاہ حسین تو نی مدت ایت اردنی تے رب ہمت

کل عرباک کُرسٹ لگہ ئ یہودی تے لغت

نے ہاشمی تا پارتے آزاد کہ اوفتازیارت ئ

(109) اینو عمان آقیامت ئی دا اوفتا تینا شامت ئی

قصیدہ بلوشی عربی ترجمہ تون اوار نوشتہ ئی دا کتاب ٹی شاہ حسین ہاشمی نا مہراٹ ہمو چھٹی تا دروشم ہم تروکے ہرا گل محمدنوشکوی بلوچ نا منت واری نا وڑاٹ کلمات آک نوشتہ ء۔

گل محمدنوشکوی بلوچ شاہ حسین ہاشمی نا زیبائی نا مدح ئی داوڑ کرینے دنکہ کس نیازی ئسے نا ئی کے

نے خنوسٹ اے ولی عہد اسیکہ خوش عجب

نی اریس محبوبس دلبر، ای خنوسٹ نے عرب

محبوب آتا سرو نی اُس نازنین آتان گچین

عطر و غبیراک مریرانت نا ارے خوشبو گچین

نی کنا استے درینس محبوباتا، تاجدار

دلربانی کر ملاقات نیکہ مسٹ خوار زار (ص 27)

شاہ حسین ہاشمی (شاہ اردن) نا داخہ تعریف و مدح ئی کنگ نا عیوض ٹی گل محمدنا خواست آک مختلف شعر آتیٹی داوڑ ملیرہ و دا قصیدہ نا روایت ئسے کہ ممدوح نا مدح آن گڈ گڑاس طلب کنگ ئی ہندا
‘روایت آتے گل محمدیم داوڑ برجاتخانے

یا درکنے عمان ٹی تاکہ مفر ارمان ٹی

بیت جوڑ کریٹ نا شان ٹی بپہ کنے تاوان ٹی (ص 21)

نے آن پلائس بلکٹہ ای مکہ ٹی شار خلکٹہ

آسرانٹ اوڑے توسٹہ ای نا دعاگو مسٹہ (ص 24)

راہی کہ جیپ نس دلفگار نی تری نا ٹ تریس اوڑ تون اوار

کپہ کنے باز انتظار کا ئی وطن تینٹ دا توار (ص 26)

گل محمد نوشکوی قصیدہ بلوشی نا زکر ئی (تحفہ ریئسانی 1973) ہم کرینے اوڑے نواب غوث بخش ریئسانی آن مخاطب ئی کہ کنا دا کتاب ئی شاہ حسین ئی ایت ہراٹی تینا غریبی نا ذکر ئی ہم کیک او خواست کیک کہ کنکن اردن نا ویزہ ئس راہی کنگے تانکہ اوفتا دیدار ئی کیو نمونہ کن منہ شعر

نی کنا عرض ئی بنک اے خوبصورت باکمال

فکر غم تیٹی بنا نٹ مس کنا طبیعت ملال

دامسہ سالے کنے ای کیرغان غمتا اریٹ
لیبیا اردنی تیکن کتابس جوڑ کریٹ

پیشن نا ملکا تا کیسہ دورہ ئی نی سوب شام
کرکنا کاریمس اوڑے نوجوانا تا امام

اردن لیبیاغا کاس تیک کلہو نیتون غلام
ای قذافی شاہ حسین نا انتظاری اٹ مدام

اوقتکن جوڑاٹ کتابس شاہ حسین آنی دتہ
دلرُبا کرنل قذافی آاسیکہ پیش کتہ

ای کتاب ئی چاپ کرینٹ دامسہ سالے ہرک
دننگ اودے کپره ای نی وفادارس مرک

شاہ حسین آنی کنا در دا کتاب ئی پیش کرک
نی قذافی تون کنا دوست زیادہ تعریف ئی کرک

افتہ طاقت خرچ موٹر تاکہ او تینٹ برے
نم کبو ویزانس راہی تاکہ او خوش وقت مرے
یا کبو راہی بموڑے موٹرو توفک اوار
تاکہ اخبارتے ٹی کا ئی دا نما نام توار

نوشکوی نمکن کرینے داخہ تینے خواز زار

(110) صدرُ شا انشا اریرے داخہ جوان اف بیچکار

داکان بیدس ”گلدستہ نوشکوی 1954“، ٹی خان قلات احمدیار خان نا شان ٹی اسہ قصیدہ ئس نوشتہ ئی
‘ہراٹی مچا گُرُج آک دو بریرہ نمونہ کن منہ بند

کنا داتحفہ ئی نی خوان مبارک نے مرے سلطان
اریس والی بلوچستان مبارک نے مرے سلطان

خناٹ خواناٹ اخباراتان وای بنگٹ سردار آتان
رسینگانے بلوچستان مبارک نے مرے سلطان

نصیر خان آن کنے یاد ے کشاکافر تا بنیاد ئی

(111) اریس نی اونا اولادان مبارک نے مرے سلطان

ہندن گل محمدنوشکوی نا اسہ پین قصیدہ ئس ”صدر ضیاء الحق نا دینداری و لیاقت“، نا سرحال آ
اونا کتاب پوسکنا دور (1984)، ٹی نوشتہ ئی ہراٹی او صدر ضیاء نا ہمو قانوندو شریعت نا زکر ئی کرینے
کہ تقریر یا گُرُاس نوشتہ کنگ آن مست کاغذ نا زی بسم اللہ نوشتہ کنگ المی ئی ہندن جمعہ نا دے نا
چھٹی، شارشاراٹ بجلی نا سرکنگ، فقیر و مسکین تینکن زکواة ئی مقررہ کنگ، افغان مہاجرین نا کمک
کنگ، شراب ئی بند کنگ آ اونا مدح و تعریف ئی کرینے۔ ہندن گل محمدان ہمو وخت چند یک ناراض ہم
‘مسونو کہ نی انتکے صدر ئی تعریف کیسہ ہرانا تعلق پنجاب آن ئی۔ نمونہ کن منہ بند

گل محمد نی کرک زاری خدا ئی

اللہ نی کشپیس داکان ضیائی

ای کیوہ صدر نا داسہ بیان ئی

اونا کارنامہ کلاتیا عیان ئی

ضیاء الحق مریس نی صدر ہمیشہ

تخاس ملحم کنا دا ست آ، ریشہ

کنے آن کل بدخوامس ناراض

اوپارہ صدر ئی دا تعریف کرے باز

گل محمدنی کریس ناراض کل ئی

انتیہ تعریف کریس پنجاب نا پُل ئی

کنے آکپو منت اے یاراک
ضیاء غان خوف کیرہ کل کفاراک
کریٹ ای راستنگا تینا بیان ی
(112) بندا کلاتا ن معلوم ی جہان ی

اگہ راست پاننگ ی تو براہوئی ادب ٹی گل محمدنوشکوی بلوچ قصیدہ ی قصیدہ انبار نوشتہ کرے انتیکہ فارسی شاعری یا عموماً قصیدہ غا ہرا دوہاو الزام ی کہ دا درباری شاعری نا وڑئسے ہرا بادشاہ تا شان اٹ مریک بلکل قصیدہ نا ہندا تعریف نوشکوی نا قصیدہ غاتیا بریک نوشکوی آن گڈ براہوئی قصیدہ غا کس گوآک کتو، ایہن ہم اینو پگہ ہرا حالیت ی داٹی نوشکوی انبار قصیدہ نوشتہ کننگ مفک اگر مس تو او نا انجام جوان مفک ہندن ہندا درباری وڑنا قصیدہ پانزدہ دیئی ایلم مستونگ نا شمارہ غاتیا ملیک ہراٹی باز آشاعر آک صدر ایوب نا مدح ی کرینو۔

داکان بیدس براہوئی جدید شاعر آتیٹی ہم گڑاس شاعر آک قصیدہ نوشتہ کرینو ولے دافتیٹی ارا گڑانا فرق ی اولیکو داہک دافک بادشاہ ئسے نا شان اٹ نوشتہ متہ نو بلکہ تینا سنگت عزیز یا ادیب آ تا علمی لانخی ی قصیدہ نا دروشم اٹ بیسونو۔

ارٹمیکو فرق داہک دافتیٹی گیشتری قصیدہ نا گڈیکو بشخ ”دعا“ ی درشان کننگانے یعنی ممدوح نا سلامتی کن دعا کننگانے پٹ پول ٹی شیفکو شاعر آ تا کتاب آتیٹی اوفتا ممدوح نا پنک ہم نوشتہ ی گڑاس ”قصیدہ ملیرہ کتاب آتا پنک دادو

منیر جان اثر ریئسانی نا کتاب ”پازیب 1987“، ٹی محمداسحاق سوز نا شان اٹ، عزیز راہی نا ”دیوان راہی 1995“، ٹی نور محمد پروانہ نا شان اٹ، پروفیسر عبدالواحد مینگل نا کتاب ”است نا توار 1999“، ٹی نور محمد پروانہ نا شان اٹ، صابر ندیم نا شعری مجموعہ ”خڑینک 2004“، ٹی استاد عبدلرشید، یوسف نسیم و یسین بسمل نا سر حال آ قصیدہ عابد سلام نا کتاب ”قلم نا ملاسی 2005“، نوشکی، لمہ جیجا نا شان اٹ قصیدہ نوشتہ ارے۔

داکان بیدس باز آشعری مجموعہ آتا شاعر آتیا تبصرہ، قصیدہ نا دروشم اٹ کننگانے ہرافتیٹی ہمو صاحب کتاب نا علمی لانخی تا مدح ی کننگانے۔

ہندن لگک کہ براہوئی شاعری ٹی بابا عبدالحق لاکھوریانی و نوشکوی آن گڈ کس ئس قصیدہ نا صنف آ سہی وڑاٹ توجہ تنتے، دا صنف دے پدے بے شونی نا پارہ غا روان ی دانا سوب ئس داہم مننگ کیکک ہرانا زکر مہالو ہم کننگا کہ ملک وڈغار نا ہرا حالیت ی او دا، موکل تفک کہ مزاحمتی یا شہر آشوب نا ہندا قصیدہ نوشتہ کننگے۔

3.2.6 شہر آشوب

شہر آشوب نا لوزی معنہ ”شہر ئسے کن فتنہ و فساد“ نا ی یا فساد بش کروکا نا ی شعری دروشینک ٹی ہمو وڑنا نظم ی پارہ ہراٹی ہر پیشہ و کہول نا بندغا تا زکر مرے شہر آشوب نا تعریف ی سید مسعود حسن، رضوی ادیب داوڑ کرینے

شہر آشوب نظم نا اسہ بشخ نُسے نا پن ی ہرا اول اول ٹی ہمو، قطعہ یا رباعی تیکن پاننگا کہ (113) ’ ہرافتیٹی، جتاجتا، پیشہ، طبقہ وکھول آن تعلق تخوکا زیبا انگا مارتا حسُن و زیبائی نا بیان مسکہ شہر آشوب شہر، بمعنہ آبادی، خلکت، آشوب، بمعنہ، فتنہ فساد، ہڑتوما لوزاتا اوارى آن شہر آشوب جوڑ مریک یعنی ہمو وڑنا شاعری ہرانا بننگ، خواننگ آن ردعمل یافتنہ و فساد نا چڑینک نُس درشان مریک داہم سو ال نُسے کہ امر شہر کن فتنہ و فساد بش مننگ کیکی؟

ہراتم تاروواڑی، ہڑوڈڑ، سیاسی بے تہملی، بے چیٹی و ناانصافی، ظلم و جبر، ڈھکیائی ی گھڑتی، درہو و غداری، دغا و مفاد آتا، شعر نُسیتی زکر مریک یا دا فتا ودی مننگ نا سو ب آتے درشان کننگ اک لازم ی بیت باز کاتم تہ اسٹ نا وڑ، دننگا گڑاتا پداٹ، اسہ دماغ نُس مریک۔

گڑا شاعر جذبات آتیان کاریم ہلسہ الس، خلکت ی جذباتی کننگ نا کوشش ی کیکی اوتے تدو کاوخت، تدوکا کماش آتا دلیری نامثال آتیان جذباتی کرسہ استاتیٹی غصہ نا عنصرئس ودی کیکی ہندن الس نا داغصہ، ہڑڈڑ، فتنہ و فساد نا دروشم اٹ کھٹسہ کیکی ہندا سو ب ی کہ دن انگا نظم آتے شہر آشوب پاننگ اک۔

3.2.6.1 براہونی آشوبی شاعری

بلوچستان، خان محراب خان نا دور حکومت آن آشوبی فضاء و ماحول نا گواچی مرسہ بننگے تا اینو نا دے اسکان دا آشوب نا زراب لاٹ کننگے۔

مزاحمتی شاعری و آشوبی شاعری اسہ ایلوآن خڑک خڑک خننگرہ ولے دافک اسٹ افس بلکہ دافتا معنہ و مفہوم ٹی فرق ارے باز آہنداتیا اسہ ایلوٹی ہندن اوار مریرہ کہ دا کئے کننگ مشکل ی کہ آشوبی شاعری سے یا مزاحمتی؟ او باز آوخت باز آ مزاحمتی شاعری تیا شعر آشوب نا گمان مریک و باز آ وخت آشوبی شعر آتیان مزاحمتی شاعری نا گند بریک۔

دنتو ہڑتوما وڑنا شعر آتیٹی نقصان، ہڑڈڑ، سیاسی بے تہملی ناز کر مریک ریاست آن برخلافی نا بیان مریک،

’ ہرا فرق نا لکیر نُس داتا نیام ٹی کشنگ کننگ کینہ او داوڑ مننگ کیکی

شہر آشوب ٹی جذبات آتا اوارى، انتہا اسکان مریک ولے مزاحمتی شعر آتیٹی جذبات آن زیات، عقل، i) حکمت عملی نا تدبیر نا پارہ غانشہ ی اشارہ ملیک۔

مزاحمتی شاعری نا تخلیق، مضمون و سرحال آتیٹی تازگی نُس مریک یعنی ہراوقہی قلمبند کننگا ii) نے اوٹی، او ہمو شعر نا نیام ٹی فاصلہ باز کم مریک دنکہ ملا مزار بنگلزئی نا ”لاٹ نا بھگی“ ہراپویسٹ یا فوراً بھگی ی چکنگ نا عمل آن پد، نوشتہ کننگا۔ مزاحمتی شاعری ٹی گیشتری باسُن باسُن ’ ’ آ واقعہ غاک درشان کننگرہ ولے دا پیمانہ ہم داخہ المی اف انتیکہ ”ریکی

اینو ننے دے دیگرے

پگہ نوا وارس برے

ٹی آشوبی رنگ خنگیک ولے دا دے مزاحمتی شہ پارہ نُس پاننگ جوان لگیک۔

آشوبی شعر و اونا سوب، تخلیق مروکا واقعہ غاتا نیام نا خلا، بہ نسبت، مزاحمتی شعر آتیان مرغن مریک یعنی باز ہرے نا واقعہ ئس، پدا یات کننگ اک ولے دا پیمانہ ہم جاگہ ئس بے کار مریک انتیکہ اگست 2006 نا واقعہ، نواب اکبر بگٹی نا شہادت آن گڈ، باز زو براہوئی شاعر آک دا سر حال ئ شعری دروشم تسر ہرافتیٹی آشوبی رجحان تون اوار اوار مزاحمتی انداز فکر ہم رسینگک۔

سید مسعود حسن رضوی ادیب ہر اتعریف ئ شہر آشوب کن کرے اونا بابت ہننگے تو براہوئی کیسٹ نا شعری ٹی داوڑ نا شعر ملیک ہرافتیٹی زیباغا مارتا حسن نا زکر مرے دنکہ وخت ئسیٹی اسہ شعر ئس بازینی ئس اونا اولیکو بند داوڑ اسک

او خماری آمارکو تولیہ نی دکان ٹی

‘ ‘ خن تیتو خماری آشاغاس خاخرجان ٹی

براہوئی کیسٹ نا شعری ٹی ”کریم فریادی“ نا شعری، جائی شہر ٹی فتنہ و فساد بش کننگ نا لائخی تخیرہ او جاگہ ئس سوب ہم مسونو ہرافتیٹی مختلف پیشہ آن تعلق تخوکا بندغاتا طنزیہ وڑاٹ کردار آتا درشانی ملیک۔

براہوئی شعری ٹی نادر قمبرانی، بابو عبدالرحمن کرد، حمید عزیزآبادی و غمخوار حیات نا شعری آن بالخصوص آشوبی شعری نا گمان مریک۔

نادر قمبرانی نا آشوبی شعری i)

نادر قمبرانی نا شنزہ گروک ٹی براہوئی آشوبی شعری نا باز گچینو وڑک ملیرہ ہرافتیٹی مونا ہنوک، سنگتاک، دے ٹک تیتو، و شمبلاخ ٹی آشوبی رنگ نمایاں ئ۔

نمونہ کن ”دے ٹک تیتو“ آن گڑاس بند ہراٹی ہرپیشہ و ہرطبقہ نا بندغاتا اوفتا رداٹ زکر ارے یعنی میر و سردار، بزغرو پوریاگر، نا مثال آک ملیرہ دنکہ۔

وا پرنگی نا غلام و نوکراک

وا درونا کاسہ چٹاچوکراک

سوار مسر وا ائس نا کوپہ غا

پیر وملا، میر سردار

فوج جرنیلاک، اوار

دین و اسلام نا پنٹ

و اہمون مرغنا

پین مرغن مس

تہار مس گگ مس

خنک رو سینگار

(114) مگہ دے ٹک تتو

بابو عبدالرحمن کرد نا آشوبی شاعری ii)

براہوئی آشوبی شاعری نا باز گچینو وڑک بابو نا ”شف گروک“ ٹی ساڑی ارے ہرافتیٹی ہفت شہید ہفت ولی، بروکا، پدا توفکو تیر نا دور بس، احساس، استاک پریشانو، نا سرحال آشوبی رنگ درشان ی ہرافتا خواننگ و بننگ آن پد بیرہلنگ نا جوزہ ئس ودی مریک وطن کن کاٹم تروکا دلیر آشہید آتا یات، تازہ مریک ”پداتوفکو تیر نا دور بس“، آن منہ بند

پدا جیل و زنجیر نا دور بس

پدا توفکو تیر نا دور بس

پدا گولہ وبمب باری نا زور

پدا ملکتی قہرو آفت نا شور

پدا نعرہ ئس خلق مینگل علی

پدا لڑزہ ٹی بس گھٹو گلی

پدا میر سفر خان نا ہکل توار

اونا دہشتان دشمناک بے قرار

لونگ خان مینگل گچینا امیر

(115) وطن نا شہیداتا او زندہ پیر

حمید عزیز آبادی نا آشوبی شاعری iii)

حمید عزیز آبادی براہوئی ورنہ شاعری آتیٹی بیرہ مزاحمتی و آشوبی شاعر نا رداٹ چائنگک اونا تیوئی شاعری ہندا سرحال آتیان بیر فوک ی ”شپاد“ مرے یا او نا غیر مطبوعہ ”اینونن ے دے دیگرے“ ہرافتیٹی براہوئی آشوبی شاعری نا وڑک آک دو بریرہ ”شپاد“ آن شہر آشوب ئسے نا منہ بند

زیب وطن نا لوچ شپادے

خنک پروکو گور پرادے

وام کرینو میر نواباک

گاؤ تخانو بند نیادے

ایت ہنینی زند خرینے

کان ہرانگی ڈینڈ فسادے

(شپاد ص 39)

اینو ننے دے دیگرے،“ ہم آشوبی شعر آتیان شُب ی ہندا ژان نواب اکبر بگٹی انت پائک نا سرحال ’ ’
آ آشوبی نظم نُسے نا منہ بند ہرا نواب اکبر بگٹی نا شہادت آن گڈ نوشتہ کننگانے داٹی ہمو امیت و ہُج آتا
یات گیری ی ہرافتا سوسوبی کن نواب اکبر بگٹی نا شہادت مونی بس۔

سحر مس وطن ٹی کنے یاد کیس

وطن نا جشن ٹی کنے یاد کیس

ای ہم گلزمین کن دتر تسونٹ

بتم بس چمن ٹی کنے یاد کیس

نے فرصت رسینگا دا جنگ آتیان

گڑا نی امن ٹی کنے یاد کیس

اگہ بڑز بیرک نا مس چلتن آ

ہمو کوہ دمن ٹی کنے یاد کیس

(غیر مطبوعہ، اینو ننے دے دیگرے، ص 26)

غمخوار حیات نا آشوبی شاعری

آجوئی دتر خوائک،“ ہرا براہوئی جدید شاعری ٹی اسہ پین ودیکی نُسے داٹی ہم مزاحمتی و ’ ’
آشوبی شعر آتا کھانڑ نُس تخوکے۔

غمخوار حیات نا آشوبی شاعری مرے یا مزاحمتی دافک مدام صاف و درشان ی دافتیٹی فلسفہ ہچ
‘خنگیک داڑے نمونہ کن آشوبی نظم سے نا تہ منہ بند

چلتن نا ہر سوگو خل آ

دوئے تخانو اینو وا

دا سرمچاراک ڈیہہ نا

!واکنگو سو گند بن

زگرا چھناک دالمہ نا

پارینو وخت نا حاکم ئ

نن حق بلون حق آتیکن کاتم ترونک گام گام

نا ظلم ئ زوراکی نا دا مونا سلونک صحب و شام

نی جیل ئ زندانت ننے اخس کہ بندکیس سامراج

اخش تفس زمری تیٹ تنگس ننے پاهوتیا

توپ و تفنگ سم تیٹ خلیس

فکر آن تینا مون ہڑسپرون

سختی تیان پد سلپرون

تحریک ئ دامونی درون

(116)نن نیکہ خاخر بش کرون۔

براہوئی آشوبی شاعری نا ہڑابڑزکو کتاب آک خننگرہ داکان بیدس اینو نا ہر ورنا غاشاعر آشوبی رجحان تخک گیشتری شاعر آتیٹی آشوبی شاعری نا دود، دے پدے زیات مننگے و دانا رفتار نواب اکبر بگٹی نا شہادت و بلوچستان نا باز آ علاقہ آتیا آپریشن نا ردعمل آن زیات مننگے ہندن ڈاکٹر سلیم کرد نا شاعری نا تیوئی بشخ آشوبی ئ ولے افسوز اونا داوخت اسکان شاعری کتابی دروشم اٹ مونی بتنے

(پٹو ہنٹر) واسوخت 3.2.7

واسوخت نا لوزی معنہ مون ہڑسنگ، بیزاری، نفرت نا درشانی ئ دا شاعری نا ہموڑ ئ ہراٹی عاشق محبوب نا بے وفائی، جو رو جفا ئ درشان کیک پدان اودے کست و ساڑتنگ کن فرضی ئ محبوب سے نا زکر ئ کیک یعنی داڑان عاشق نا مراد دادے کہ محبوب نا توجہ ئ تینا پارہ غاکیو۔

براہوئی شاعری ئی پٹوہنٹر نا زی آ داخس توجہ تننگتے و اہم چندی شاعر آتا شاعری ئی ننے پٹوہنٹر ئ داوڑنا شاعری دوبریک خاص کر ملک ظاہر شمیم نا ”گلزار شمیم“ ئی ارا پٹوہنٹر و ”مہرنا مسافر“ ئی اسہ پٹوہنٹر ئس نوشتہ ئ داکان بیدس پین براہوئی شاعری ئی باز کم دانا مثال دو بریک براہوئی ئی پٹوہنٹر ہموڑنا شاعری کن پاننگ اک ہراٹی عاشق تینا معشوق ئ پٹک یعنی بد دعا ایتک گلزار شمیم آن پٹوہنٹر نا وڑک ئس۔

خدا کے نی ہم کنے آتبار خوار وزار مریس

کنے آزار کروکاتی ہم آزار مریس

ہراڑے کاس نے آرام مف نصیب اصل

قرار خنپیس نی ہر جاگہ بیقرار مریس

مریس نی بے نصیب خوشی تے آن جوانی نا

دڙدو غم رنج مصيبت نانی شڪا رمريس
 كس غمخوار نا مف نئے مرے كس سنگت نا
 شاله دنياڻی نی بے یار و مددگار رمريس
 نے ہم ایتے شغان بربندغ دعا كيك ظاير
 (117)نی ہم رسوا كئے آنيار سر بازار رمريس

مهرنا مسافر ٿي هم اسه پٿوہنڙ ٿس نوشته ۽ ڊاڪان بيدس پين براہوئي شاعري ٿي دا نا درشان ۽ نمونہ نظر آن گذرينگتے پٿوہنڙ براہوئي شاعري ٿي تينڪن جاگہ جوڙ ڪنگ ٿي بے سوب خنگيڪ او دا صنف نا مستي ہنگ و شون مشڪل نظر بريڪ۔

3.2.8 بوگی ورنند(پيروڙی)

سنجدہ ۽ شعر ٿسے نا مسخراہ نا وڙاٿ بدل ڪنگ ۽ ادبي اصطلاح ٿي پيروڙی پارہ، لوز ”پيروڙی“، يونانی زبان نا لوز ٿسے برا نا معنہ ”جوابی نغمہ“، نا ۽ پيروڙی ۽ دنتو ہرزبان ٿي پيروڙی پاننگانے واہم اردو ٿي ”تحريف“، آن پيروڙی نا مطلب ہلنگ اڪ ہندن براہوئي ٿي ”بوگی ورنند“، پيروڙی ڪن دروشينڪ ٿس جوڙ ڪنگا ہرانا مطلب، شعر سے نا بوگی وڙاٿ ورندي تننگ نا ۽۔

براہوئي شاعري ٿي بوگی ورنندا بشخ جبار يار تون پورو مريڪ ايماندار جبار يار اوليڪو براہوئي شاعر ۽ ڪہ او بوگی ورنند ۽ درستي راستي ڪرفے او اودے زيبائ دروشم ٿس تس دنتو جبار يار بوگ شوگی شاعري نا بادشاہ ۽ ہندن او بوگی ورنند نوشته ڪنگ ٿي ہم بے مٿ ۽۔

دا سوال نا ولدي باز مشڪل ۽ ڪہ جبار يار ہراوخت آن براہوئي شاعري ٿي پيروڙی نوشته ڪنگ نا بنائ ڪرے و اوليڪو وار ہرا شاعر نا شعر نا بوگی ورنند ۽ جوڙ ڪرے۔ دا سوال نا ولدي ۽ پٿنگ ٿي ہم ننے داخس است خوائی اف انتيڪہ جبار يار نويڪل آ شاعر ۽ ڪہ دا پڙا او نا خدمت اڪ تالان ۽۔ دنتو جبار يار بوگ شوگی و بوگی ورنندا شاعر پاننگ اڪ ولے اونا ہندا وڙنا شعر اڪ ہم با مقصد و بامعنی ۽۔ اسه سنجيدگی ٿس اونا بوگ شوگی و بوگی ورنند وڪ آشاعري آن دوبريڪ۔

جبار يار براہوئي نا باز آشاعر آتا گچين آ شعر آتا پيروڙی ۽ ڪرينے ہندن بوگی ورنند نوشته ڪنگ ڪن دا ہيت نا خيالداري ۽ تخوئي مريڪ يا ہمو شعر آتا بوگی ورنند ۽ جوڙ ڪروئي مريڪ ہرافڪ مہالو آن چاننگرو پنی مريدنڪہ سنگت سے نا بانگل يا نقل ۽ ڪنگ ٿي باز خوشي دو بريڪ، بہ نسبت اسه ہندنو و بش مف بلڪہ ہندا وڙ، ہمو شعر آتا بوگی ورنند باز بندغ سے نا ہرا بدر مرے يا اوڙ تون داخہ تول دلچسپ و زيبا مريڪ ہرافڪ مہالو آن لس يا عام مريڪ۔

وڙڪ ڪن گڙاس اسل شعر و اوفتا بوگی ورننداڪ،

ننا دوستي ۽ بہاراتتون

ہمے گواڙخاتا قطارا تتون

(استنا ھڪل، ص، 7)

دا اسه طرح ئسے ہرانا بوگی ورنند ئ جبار یار داوڑ نوشته کیک
بوگی ورنند،

ننا خن ملنگا توارا تتون
ببو یا حسین ئ سحارا تتون

....

ہر ہمسایہ پرخونے نا دوتیان
چڑہ جنگ کیسہ نشارا تتون

(بشخندہ، ص، 79)

اسلم پروانہ نا شیفکو شعر نا پیروڈی ئ دا وڑے،

براست خراب داڑے ہر روح پراگندہ
ای انتے مریو زیبانا مون ٹی شرمندہ
(جذبات اسلم، ص، 114)

بوگی ورنند

اینو نا زمانہ ٹی دا است ارے خواہندہ
معشوق نس مرے جوانو مچٹ مرے خوانندہ
(بشخندہ، ص، 9)

عارف ضیاء نا غزل ئسے نا پیروڈی ئ دن نوشته کرینے کہ اصل شعر گیرام مریک۔

حسن والا سے نا شیدائی مرک
کاٹم ئ دل دست آ ہرف راہی مرک
جنگل آتا پارہ غا مون کپہ نی
شارٹی دلبر نا سودائی مرک
(سیشل، ص، 71)

بوگی ورنند

بے وفا ئ او نی ہرجائی مرک
ہرف تینا سائیکلے راہی مرک

زیبیدارا تا کمی اف شارٹی

دول والا سے تو سرنائی مرک

(بشخندہ، ص 140)

جبار یار بوگی ورنند نوشتہ کننگ نا ماہر اسک او نا بوگی ورنند آتے خواننگ آن گڈ اصل شعر گیرام
مریک۔ او باز آ شعر آتا بوگی ورنند ئ کرینے بلکہ اوفتیٹی اسہ اسہ شعر ودیفینے دنکہ حسن غمخوار نا
دا شعر نا مقطع ئ جبار یار دن نوشتہ کیک

زندگی بس چار دے نا کھیل ئسے

است سینا است ئسیتو میل ئسے

(طوبے نا سیخا، ص 21)

جبار یار نا مقطع

ڈکیپس او نا پنے غم خوار حسن

او پڑنگ آباد نا زڑ خیل ئسے

(بشخندہ، ص 11)

ڈاکٹر رزاق صابر نا باز آ شعر آتا بوگی ورنند ئ باز زیبائی اٹ نوشتہ کرینے داڑے بیرہ ”شیپول“ نا
غزل سے نا بوگی ورنند ئ نوشتہ کینہ۔

تبا مس بلبل چمن مول کیک

بشنگا جگر کل بدن مول کیک

بنا طاقت و تاب خنتا کنا

بشنگو کا است دے او نن مول کیک

کنا حالنا آسمان رحم کر

تخوک قبر ٹی ای کفن مول کیک

(شیپول، ص 82)

بوگی ورنند

اے ظالم کنا جان او تن مول کیک

نا مچ آتیاں کل بدن مول کیک

خطا اس کریٹ انت سما تمتو

کنا حال آ مچا چمن مول کیک
 ای فریاد کیوہ دا لٹھا تیان
 نا بر چمبہ غان مون خن مول کیک
 دنو خاخر س جان ٹی لگفیس
 کنا کوس نا بر بٹن مول کیک
 (بشخندہ، ص 100)

جبار یار آن گڈ براہوئی شاعری ٹی پیروڈی نا بشخ ملاس، ہورک سلوکے داخلہ دنتو زونس پرمفک واہم
 براہوئی ٹی گڑاس ورناک جبار یار نا نقش قدم آ بوگ و شوگی و بوگی ورنند شاعری ئی مستی دننگی
 ولے اوفتیٹی جبار نا چس و انداز بیان افک دنکہ احمد نعیم ہرا براہوئی بوگ شوگی شاعری نا پوسکنو پن
 ئسے داہم باز آ شعر آتا بوگی ورنند ئی داوڑ نوشتہ کرینے،

غمخوار حیات

دوستی پینے اے وفا پینے
 مہر نا دلکشہ نگاہ پینے
 دن تو ہر رنگ ٹی کنیوہ شراب
 ولے نا خن تا اے نشہ پینے
 (بفت روزہ تیار، جلد نمبر 4 شمارہ نمبر 22)

بوگی ورنند

لنگڑی پینے اے سخا پینے
 الیپیرے کنا گڑا پینے
 دن تو کاریم پین ہم بازے
 (118) کیو کودک آتے لخوا پینے

ولے اخس کہ ورناک بوگ شوگی شاعری نا پارہ غا بننگو او فتیٹی ہمو چس و مزہ اف ہراجبار یار نا
 شعراتے بننگ و خواننگ آن بریک۔

حوالہ غاک

- نارنگ، گوپی چند، ”ساختیات پس ساختیات اور مشرقی ساختیات“، 1994، سنگ میل 1 پریس، لاہور، 80-82
- صدیقی، ابوالعجاز حفیظ، ”کشاف تنقیدی اصلاحات“، 1985، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، پ. 2167
- مینگل، افضل، ”چوٹولی“، 1994، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ، پ. 82-383
- مینگل، افضل، ”شوشنگ“، 1992، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ، پ. 214-4215
- براہوئی، عبدالرحمان، ”قصہ ماہ گل“، 1967، ادارئہ ادب بلوچستان، شعبہ براہوئی ادب، قلات 5 سٹریٹ، ہدہ، کوئٹہ، پ. 7
- براہوئی، عبدالرحمان، ”قصہ ماہ گل“، 1967، ادارئہ ادب بلوچستان، شعبہ براہوئی ادب، قلات 6 سٹریٹ، ہدہ، کوئٹہ، پ. 14-15
- براہوئی، عبدالرحمان، ”قصہ ماہ گل“، 1967، ادارئہ ادب بلوچستان، شعبہ براہوئی ادب، قلات 7 سٹریٹ، ہدہ، کوئٹہ، پ. 19-20
- براہوئی، عبدالرحمان، ”قصہ ماہ گل“، ایضاً، پ. 18-19-8
- قلاتی، مولانا ملک داد، ”تحفت العجائب“، چارمیکو ایڈیشن، 2002، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ، پ. 2-9
- دینپوری، محمد عمر، ”معجزاتِ مصطفیٰ“، پ. 20-10
- چوتوئی، عبدالمجید، ”تحفت الخلیل“، 1948، پ. 45-11
- نوشکوی، حاجی گل محمد، ”گلدستہ نوشکوی“، 1954، بلوچی دکان بریا روڈ ضلع نواب 12 شاہ، سندھ، پ. 166-
- درخانی، مولوی عبداللہ، ”شمائل شریف“، 1355 ہجری، پ. 41-13

- جان، حاجی نبو، ”عمدۃ البیان“، 1907، پ-11-14
- کھنیتوی، حاجی محمد عمر، ”منہبات العوام“، 1957، حاجی عمر، شیرناپ، بلوچستان، پ-85-15
- لانگو، مولوی عبدالباقی، ”تحفہ منگچر“، مکتبہ رشیدیہ سرکی روڈ، کوئٹہ، پ-31-16
- نصیر، گل خان، ”مشہدنا جنگ نامہ“، 1981، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ، پ-60-17
- نصیر، گل خان، ”مشہدنا جنگ نامہ“، ایضاً، پ-77، 86-18
- کرد، عبدالرحمان، ”شف گروک“، 1996، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ، پ-19
- قمبرانی، پروفیسر نادر، ”شنزہ گروگ“، 1992، براہوئی اکیڈمی، پ-145 (20)
- صدیقی، ابو الاعجاز حفیظ، ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 (21)
- مقتدرہ قومی زبان اسلامی آباد، پ-84
- کندن، لال کندن، ”ارمغان عروض“، 2005، دارالنوادر لاہور، پ-109 (22)
- صادق، آغا، ”جوہر عروض“، 1968 (23)
- آغا صادق نمبر 691 سی، گلگشت، ملتان، پ-146
- صادق، آغا، ”جوہر عروض“، ایضاً، پ-73 (24)
- صادق، آغا، جوہر عروض، ایضاً، پ-72 (25)
- صادق، آغا، جوہر عروض ایضاً، پ-75 (26-31)
- صادق، آغا، ایضاً، پ-76 (32)
- صادق، آغا، جوہر عروض 1968، آغا، صادق نمبر 691 سی، گلگشت، ملتان، پ-58-157 (33)
- صادق، آغا، جوہر عروض 1968، ایضاً، پ-159-160 (34)
- کندن، لال کندن، ”ارمغان عروض“، 2005، دارالنوادر، لاہور، پ-116-17 (35)
- کندن، لال، کندن، ”ارمغان عروض“، ایضاً، پ-118 (36)
- سہ ماہی ”چراگ“، نوشکی (37)
- مارچ 2006، شماره نمبر 5 جولائی تا ستمبر 2006، شماره نمبر 7
- سنی لیاقت، ”براہوئی جدید شاعری“، 2003، شون ادبی دیوان، پ-71 (38)
- مراد، افضل، ”گندار“، 1985، قریشی پبلشرز اینڈ بک سیلرز کوئٹہ، پ-99 (39)
- مزاج، محمدحنیف، ”لمبہ“، 1996، براہوئی ادبی سوسائٹی، پاکستان، کوئٹہ، پ-58 (40)

- ناظر، محمد اقبال ”پن ریچ“، 1999 تنظیم کاروان ادب کوئٹہ، پ 63-41)
- صدیقی، ابوالاعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ 213-42)
- مینگل، عزیز ”شمشاک“، 1994 رستم پرنٹرز پٹیل باغ کوئٹہ، پ 23-10-43)
- مراد، افضل ”بادام نا پھل“، 1994 براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، پ 9، 22، 34، 48-44)
- مراد، افضل ”کاویل“، 1996 پروگریسو رائٹرز ایسوسی ایشن بلوچستان، پ 94، 99، 100-45)
- لہڑی، اعظم مشتاق ”پسبو“، 1996 براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ۔ پ 37، 46، 67-46)
- حسنى، حمیرا صدف ”چکل“، 2000 براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ، پ 23، 26، 58، 64، 68-47)
- نیئر، مختار علی ”تاریخ زبان و ادب ہندکو“، 1995 مکتبہ ہندکو زبان، محلہ اسلام آباد نشتر آباد (48) پشاور شہر، پ 179، 178-
- مینگل، افضل ”شوشنگ“، 1992 براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 185-49)
- مینگل، افضل ”چوٹولی“، 1994 براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 112-13-50)
- مینگل، افضل ”چمکلی“، 2004 براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 132-51)
- مینگل، عزیز ”بیلی“، 2001 براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 37، 39، 59، 74، 104-52)
- عجیب، عالم ”زراغ“، 2003 براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، پ 67-53)
- صدیقی، ابوالاعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ 173-54)
- مینگل، افضل ”شوشنگ“، 1992 براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 59، 98، 256-55)
- مینگل، افضل ”شوشنگ“، ایضاً، پ 48، 63-56)
- عجیب، عالم ”زراغ“، 2003 براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، پ 50-57)
- صدیقی، ابوالاعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ 175-58)
- یار، جبار ”گچین“، 2003 براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پ 95-59)
- مینگل، عزیز ”شیوال“، 2004 براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پ 25-60)
- نذیر، شہزاد ”سہیل ناپرک“، 2003 براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پ 91-61)
- سوز، اسحاق ”گلشن سوز“، 1969 براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل، بلوچستان، پ 80-62)
- یار، جبار ”گچین“، 2003 براہوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پ 171-63)
- ابابکی، مولانا عبدالخالق ”درد آتا توار“، 2004 براہوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پ 17-64)
- نذیر، شہزاد ”سہیل ناپرک“، 2003 براہوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پ 43-65)

- برابوئی، انور ”دتر ہور“، 1985، پ100-66)
- مینگل، عزیز ”شیوال“، 2004 برابوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پ64-67)
- پابر، ڈاکٹر عبدالرزاق ”شیپول“، 2002 برابوئی اکیڈمی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ، پ190-68)
- پروانہ، محمداسلم ”جذبات اسلم“، 1995 برابوئی اکیڈمی، کوئٹہ، پ79-69)
- سوز، اسحاق ”گلشن سوز“، 1969 برابوئی ادبی دنیا شیخ واصل، بلوچستان، پ13-70)
- یار، جبار ”دروشم ناسیخا“، 1991 برابوئی آرٹس اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پنے7، 9-71)
- شیدا، شاہ بیگ ”خیدنا زباد“، 2004، برابوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ، پنے23، 64-72)
- نذیر، شہزاد ”سہیل ناپرک“، 2003 برابوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پ102-73)
- خواجہ خیل، ملک ظاہر شمیم ”مہرنامہ مسافر“، 2001، تعمیر گروپ آف پبلکیشن مستونگ، پ25-74)
- فاروقی، شمس الرحمن ”ماہنامہ شب خون“، شماره نمبر 236 اپریل 2000 ڈائریکٹر قومی کونسل (75) برائے فروغ اردو زبان ویسٹ بلاک 1 آر کے پورم نئی دہلی، پ38-
- صدیقی، ابوالعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ199-76)
- آغا، ڈاکٹر وزیر ”اردو شاعری کامزاج“، 1999، گیادھواں ایڈیشن ”مکتبہ عالیہ ایبک روڈ (77) لاہور، پنے301-09-
- صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق ”شیپول“، 2002 برابوئی اکیڈمی سوائٹی پاکستان، کوئٹہ، پنے195-96-78)
- زبیر، وحید، ”کونٹ“، 1988 سعد بیلی کیشنز زونکی رام روڈ کوئٹہ، پ124-79)
- مراد، افضل ”توش“، 2006، برابوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ، پ134-80)
- مینگل، امیر الملک ”چلہ نا توبے“، 1997 زمر دپیلی کیشنز، کوئٹہ، پ122-81)
- صدیقی، ابوالعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ97-82)
- عجیب، عالم ”زراغ“، 2003 برابوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پ52-83)
- مراد، افضل ”ڈغار ناڈکھ“، 1987، برابوئی ادبی سوسائٹی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ، پ32-84)
- سوز، اسحاق ”غزلیات سوز“، 1962، عبدالنبی نسوار فروش اسٹیشن سلرا، شہدادکوٹ، پ4-85)
- ابابکی، مولوی عبدالخالق ”اشرف الانیاء“، 2000 مکتبہ ابابکی مستونگ، بلوچستان، پ16-86)
- شاہ، فرحت عباس ”غزل کا مقدمہ (عصری ادب کی متوازی تاریخ)“، 1997، گور ایبلشرز (پرائیویٹ) (87) لمٹیڈ 25 لوٹرمال لاہور، پ149-
- صدیقی، ابوالعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد، پ129-88)

- حالی، الطاف حسین ”مقدمہ شعر و شاعری“، 2001، خزینہ علم و ادب، الکریم مارکیٹ اردو (89) بازار، لاہور، پ 101۔
- آغا، ڈاکٹر وزیر ”اردو شاعری کا مزاج“، 1999، مکتبہ عالیہ لاہور، پ 214-216-90)۔
- حالی، الطاف حسین ”مقدمہ شعر و شاعری“، 2001، خزینہ علم و ادب، الکریم مارکیٹ اردو (91) بازار، لاہور، پ 104۔
- نیمر غی، پیر محمد ”بازار سخن نیمر غی“، 1948، عبدالباقی درخانی سریاب بلوچستان، پ 58، 6، 4-92)۔
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق ”سخن حق“، 1951 اولیکوار 2002 ارٹمیکو ایڈیشن براہوئی اکیڈمی، (93) پاکستان، کوئٹہ، پ 29۔
- بولان نامہ“، 1967 ورنہ واندوگل، شالکوٹ، پ 179۔” (94)
- سوز اسحاق ”غزلیات سوز“، 1962 عبدالنبی نسوار فروش اسٹیشن سلرا، شہداد کوٹ، پ 11-95)۔
- خارانی، مولانا عبدالغفور احسن ”دیوان احسن“، 1977، احسن خارانی دوکاندار سلرا، شہداد کوٹ، (96) سندھ، پ 82۔
- زبیرانی، پیر محمد ”است نا ہکل“، 1994، رستم پرنٹرز پٹیل باغ کوئٹہ، پ 90-97)۔
- سوز، اسحاق ”غزلیات سوز“، 1962 عبدالنبی نسوار فروش اسٹیشن سلرا، شہداد کوٹ (98)
- حمید اللہ، صاحبزادہ ”فن اور تکنیک“، 1991 نیو کوئٹہ بکسٹال، جناح روڈ کوئٹہ، پ 129-99)۔
- صدیقی، ابوالاعجاز حفیظ ”کشاف تنقید اصطلاحات“، 1985 مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، پ 68-100)۔
- صدیقی ابوالاعجاز حفیظ، ایضاً، پ 86-101)۔
- مینگل، عبید اللہ ”مولانا عبدالمجید مینگل حالات زندگی اور شاعری“، 1988، اللہ والا پرنٹرز (102) لاہور، پ 70-71۔
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق ”سخن حق“، 1951 اولیکوار 2006 ارٹمیکو و براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ، (103) پ 34۔
- رفیع الدین ہاشمی ”اضاف ادب“، 1998، سنگ میل پبلی کیشنز، لاہور، پ 42-104)۔
- حمید اللہ، صاحبزادہ ”فن اور تکنیک“، 1991 نیو کوئٹہ بکسٹال، جناح روڈ کوئٹہ، پ 118-105)۔
- براہوئی، عبدالرحمن ”قدیم براہوئی شعرا“، 1968، براہوئی اکیڈمی، زرغون روڈ کوئٹہ، پ 35، 37-106)۔
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق ”سخن حق“، 2006 ارٹمیکو و براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ 35-107)۔
- نوشکوی، حاجی گل محمد بلوچ ”تحفہ رئیسانی، گفتار رخسانی“، 1973، بلوچی دکان بھڑیا روڈ (108) ضلع نواب شاہ، سندھ، پ 4-5۔

- نوشکوی، گل محمد بلوچ ”قصیدہ البلوشی (فی مدخ جلالته الملك الحسين)“، 1987، دکان توکل خان (109) نوشکی، ضلع چاغی، بلوچستان، پنه 4-6۔
- نوشکوی، گل محمد بلوچ ”تحفه رئیسانی“، 1973، بلوچی دکان بهڑیا روڈ ضلع نوابشاہ، سندھ، پنه 23-110) 24۔
- نوشکوی گل محمد ”گلدستہ نوشکوی“، 1954، بلوچی دکان بریا روڈ ضلع نوابشاہ، سندھ، پنه 188-111) نوشکوی، گل محمد بلوچ ”پوسکنا دور و براہوئی حکومت نازوال“، 1984، مدرسہ جامعہ عربیہ (112) انوار القرآن، محلہ کیریا بہریا روڈ نوشہرہ و فیروز، سندھ، پنه 72، 75۔
- صدیقی، ابوالعجاز حفیظ ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، پ (113) 112۔
- قمبرانی، نادر ”شنزہ گروک“، 1992، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ، پنه 34، 133) 114) کرد، عبدالرحمن ”شف گروک“، 1996، براہوئی اکیڈمی پاکستان، پنه 8-107-115) حیات، غمخوار ”آجونی دتر خوائک“، 2007، راسکو ادبی دیوان نوشکی، پ 40-116) شمیم، ظاہر ”گلزار شمیم“، 1989، نادر ٹریڈرز مسجد روڈ مستونگ، پ 20-117) ہفت روزہ تلالر کوئٹہ، جلد نمبر 4 شماره نمبر 22 ہفتہ 09 جون 2007۔ (118)
- براہوئی، جوہر ”شیمپوش“، 1991، براہوئی پبلکشن فرید آباد میٹر ضلع دادو، سندھ، پنه 10-11-119) ابابکی، مولوی عبدالخالق ”کنا است نا بند“، 1998، مدرسہ اشرفیہ مستونگ، بلوچستان، پ 22-120)

چارمیکو بخش

برابوئی پوسکنا شاعری (1960ء آن 1980ء اسکان)

برابوئی پوسکنا شاعری 1960ء آن 1980ء اسکان

دا بیت نا درشانی مہیکو بخش ٹی کنگاکہ برابوئی پوسکنا شاعری نا بناء نا بارواٹ ہرا خیالاک اسر دا کل آن پد، برابوئی پوسکنا شاعری نا بناء، 1960ء آن باقاعدہ وڑاٹ کنگا دانا سوب آک دادو کہ ریڈیو پاکستان کوئٹہ سینٹر آن برابوئی شعرآتا شینک مننگ، برابوئی اخبار و رسالہ غاتا بننگ آن، برابوئی پوسکنا شاعری ئ شون رسینگا۔ ایہن تو 1960ء آن پد ہم پوسکنا شاعری نا درک ملک ہرافتا زکر ئ، مکتبہ درخانی او برابوئی پوسکنا شاعری نا بنائی دور یا 1960ء نا نیام نا دور ٹی کنگا، دنکہ پیر محمد نیمر غی، بابا عبدالحق لاکھوریانی، تراب لاڑکانوی، موسیٰ طور وایلو چندی شاعرآک ئ ہرافک نیامیکو دور نا شاعرآئیٹی بریرہ۔

ہراتم 1960ء آن برابوئی پوسکنا شاعری نا بناء ئ کینہ تو مون مُستی دا ارا دور ٹی بخش مریک اولیکو دور، 1960ء آن 1980ء اسکان جوڑ مریک، ہراٹی برابوئی پوسکنا شاعری ردوم نا دور آن گدرینگسہ کیک۔

ارٹمیکو 1980ء آن تا اینو اسکان نادور ہراٹی جدت پسندی، حقیقت پسندی نا پارہ غا گام ہرفیسہ خننگیک دا برابوئی پوسکنا شاعری نا ارٹمیکو دور ئ داٹی ہم 1990ء آن گڈ، تنقیدی خیال فکرآن شپ شاعری نا اوار مننگ آن، برابوئی پوسکنا شاعری تینا متکنا دور آن باز بڑزا خننگک، انتئے کہ دا دور ٹی ہرنوشت ٹی، انت ء، امر، ناعنصر ئ اوار کرسہ ہننگ نا بناء مس۔

4.1 بنائی شاعرآک

دنتو دا دور نا بنائی شاعر، خواجہ اسحاق سوز ئ پاننگ کنگ مریک انتئے کہ اونا اولیکو شاعری مجموعہ ”غزلیات سوز“ ہرا، 1962ء ٹی چھاپ مس داکان گڈ، برابوئی شاعری کتاب آتا اسہ چرجوئی

ئس مونا بریک دنکہ، مولوی عبدالباقی درخانی، میر بشیر احمد لہڑی، مولوی نور احمد، کریم بخش سائل، عبدالغفور احسن خاوانی آستے 1960ء آن گڈ بنائی شاعر آتیٹی اوار کنگ کیہ۔

دا دور نا شاعری ہرانا بنا ئ اسحاق سوز آن کنگا تقریباً اسحاق سوز نا اسلوب اوڑان گڈ بروکا ہر شاعر نا نوشت آتیٹی خنگ۔ یعنی دا پاننگ مریک کہ اسہ روایت ئسے نا زکر مہالو کنگا ہر ادے مکتبہ درخانی نا روایتی شاعری پاننگ داٹی، مذہبی رنگ، پنت و نصابی مضمونک زیات آن زیات خنگرہ۔

ء آن گڈ ہر ا روایت ئ اسحاق سوز بناء کیک دا روایت اسہ بھلو وخت ئس برجا مریک یعنی 1960 براہوئی پوسکنا شاعری نا اولیکو دور ہر ا 1960 آن تا 1880 اسکان ئ دا مچا دور ٹی ہندا روایتی شاعری دو بریک ہندن براہوئی پوسکنا شاعری نا ارٹمیکو دور ہر ا 1980ء آن پد بناء مریک تا 1990ء و داکان منہ سال گڈ اسکان سوز نا روایت آتا برجائی خنگک اک۔

دا دور نا مچا شاعری، عشقیہ مضمون تا زی آتے، ہر اٹی محبوب نا جو رو جفا، ہجر و فراق، حسن غرور نالہ ئ زاری و عشق نا آہری و مجبوری نا چرجوئی ہر شعری نوشت ٹی خنگک۔ دا دور نا سرحال آتیٹی یکسانیت ئس ارے۔

دا دور نا شاعر آتیٹی بابو عبدالرحمن کرد، نادر قمبرانی، عزیز راہی، پیر محمد زبیراڑی، یاسین بسمل، جوہر براہوئی واحد بخش رند آستاپنک بریرہ۔

4.2 (1947) اسحاق سوز

اسحاق سوز، براہوئی پوسکنا شاعری بالخصوص، براہوئی ادب ٹی بالعموم بھلو پن ئسے۔ ہرانا براہوئی ادب، شاعری تون سیالی 1960 آن تا نوشت نا دے اسکان گنڈوک و برجا ئ۔ وخت نا رفتار، متکنی تون اوار اسحاق سوز نا شعری گشاد پینگن مرسہ کنگے محمد اسحاق ہر ا اینو پگہ اسحاق سوز نا پنٹ چاننگک۔ اونا کتاب ”گروشک“ نا بابت اسحاق سوز نا ودی مننگ نا سال، ہفت ذالحج ۱۳۶۶ھ بمطابق 1945ء ولے ہدایت نماز ہر ا 1968ء ٹی شینک مرے داٹی مولوی عبدالباقی درخانی سوز نا عمر ئ ہمو وخت بیست و یک سال پائک۔

اونا عمر چا بیست یک سال ارے

‘براوی ادب نا او اقبال ارے

گڑا حساب نا رداٹ سوز نا تاریخ پیدائش 1947ء مریک۔

4.2.1 شاعری نا بناء۔

دنتو کس ئ دا یات بفق کہ سوز ہر ا سال آن شاعری کنگ ئ انتہ کہ لوز، خیال نا سیالی انسان تون سن بلوغت آن ئد مریک ہر اتم دا خیال اک لوز آتا دروشم اٹ شعریت، موزونیت آن گڑزی و دزلی مریرہ تو شعر نا تخم لوز و خیال آتیاں سیر دیر مرسہ ترتیب ولے نا ڈغار آن خرسہ کیک گڑا دا پاننگ مشکل مریک کہ دے ہر ا وخت آن شاعری کنگی۔

اسحاق سوز آن، اونا شاعری نا بناء نا بارواٹ ہر فنگ آن گڈ دا ولدی بس کہ ”ہراتم دوانزدہ یا یانزدہ سال نا عمر ٹی اسٹ تو اے وخت ”کریمہ“ نا کتاب ئی اونا ترجمہ تون اوار خواناسٹ تو اسہ وخت کنے دا خیال بس کہ ”کریمہ“ ئی براہوئی ٹی بدل کیو تو ہمو وخت ہیو با دا ٹھپو کنا ذہن ٹی بس

’ ’ کریمہ ئی براہوئی ٹی جوڑ کیوہ

’ ’ کہ براہوئی شاعر آتیان گوئی دیوہ

داتو پاننگ مفک کہ اسحاق سوز ہرا سال آن شاعری نا بنائی کرے البتہ اونا جند نا بیت آتا رداٹ بڑزکو ”ٹھپو“ اونا اولیکو شعر پاننگ مریک۔

خواننگ نا رندٹ، اسحاق سوز، شہدادکوٹ آہنا تو ایڑے ”میاں عبدالحلیم شہدادکوٹی“ نا دربارٹی، مہر فقیر پنی ئی شاعرئس بسکہ ہرا فلبدیہ ئی شعر پاریکہ اسہ وخت ئس اسحاق سوز مہر فقیر، ئی تینکن دعا نا پارے کہ ”کنکہ دعا کر ای شاعرئس مریو تو مہر فقیر فلبدیہ دعائیہ ئی منہ شعر پارے کہ ہن اللہ نے شاعر ئس کیک۔

اسحاق سوز، محمد سٹل فدا شہدادکوٹی نا کماشی ٹی شاعری کریکہ محمد سٹل نا کہنگ آن گڈ، اسحاق سوز، نظام الدین نظام گو پانگ ہرا فلبدیہ شاعرئس اسک اوڑان تینا شاعری ئی اصلاح کریفکہ داکان بیدس اوناتول بش عبداللہ اثر چانڈیہ، مولانا حبیب اللہ حبیب شہدادکوٹی، ڈاکٹر نذیر جوار، ہرافک سندھی شاعر اسر دافتون اسک۔

اسحاق سوز نا ہم عصر شاعر آتیٹی، عبدالغفور احسن خرائی، و پیرل زبیرانی، پیر محمد نیمرغی اسک اسر۔ داکان بیدس اسحاق سوز نا تولنگ بش مننگ و ادبی محفل آک 1960ء آن تا اینو دے اسکان ہزار آ ادیب و نوشتوک آتون مسونے۔

دا وخت اسکان اسحاق سوز نا پنج کتاب غزلیات سوز، گلشن سوز، جذبات سوز، گروشک، سونج و رونج و اسہ کتابچہ ئس ”ہدایت نماز“ نا پنٹ شینک مسونو۔

غزلیات سوز 1962ء 4.2.2

غزلیات سوز نا نوشتہ کننگ نا سوب آتے و عشقیہ شاعری اٹ شعر نا بناء کننگ و دادے گچین کننگ نا حوالہ اٹ غزلیات سوز نا پیش لوز ٹی اسحاق سوز تینٹ نوشتہ کیک۔

ہراتم کتاب گلستان و بوستان فارسی ٹی ختم کریٹ اوکان گڈ کتاب یوسف زلیخہ ئی شروع ’ ’ کریٹ، قصہ یوسف زلیخا عشقیہ ئس و دا استٹی عشق نا خاخر ئی روشن کرے انتئے کہ اوٹی اثر خود (1) ’ ’ عشق نا ارے خیال بس کہ ای تینا اشعار عشقیہ و دردیہ تے کتابی دروشم اٹ پاش کیو

اسحاق سوز نا کتاب آتا ہرا روایت ئی یعنی کل آن مست حمد ولدا نعت اوکان گڈ غزل آتا سلسلہ شروع مریک بالکل ہندا وڑ غزلیات سوز نا ہاٹی ہم ہندنے۔ بیرہ غزلیات سوز ٹی، ارا غزل ”صنعت عکسی“ نا پنٹ ملیرہ ہرافتیٹی اسحاق سوز غزل نا ہاٹی آ تجربہ کن تجربہ ئس کرینے ہرا سرسہب خننگ اک۔ یعنی ”صنعت عکسی“ غزل نا ہمو وڑ ئی ہرانا، ہر شعر نا ہڑتوما مصرعہ غاک اسٹ مریہ یعنی اولیکو مصرعہ ٹی لوز آتا ترکیب روایتی ئی۔

تو ارٹمیکو مصرعہ ٹی دا ترتیب بدل مریک یعنی اولیکو لوزیا جملہ اخیر ٹی بریک و آخریکو لوزآک
یا جملہ ارٹمیکو مصرعہ نا اول ٹی بریک نمونہ کن صنعت عکسی ئس۔

دلدار یار بسک استِ قرار بسک

استے قرار بسک دلدار یار بسک

غمخوار یار بسک صد بار شکر کیوہ

صد بار شکر کیوہ غمخوار یار بسک

باغٹ بہار بسک پھلاک تازہ مسر

پھلاک تازہ مسر باغٹ بہار بسک

دلدار یار بسک کر سوز شکر بردم

(2) کر سوز شکر بردم دلدار یار بسک

غزلیات سوز ٹی شاعرانہ صداقت نا گھٹی خننگ اک انتئے کہ سوز نا دا بنائی دور ئِ داٹی اونا
خیال پختگی و ردوم نا پارہ غا پند خلنگ ئِ۔ سوز ہم تینا ابتدائی شاعری نا بارواٹ است جم اف انتئے کہ
اونا ابتدائی مجموعہ آتیٹی باز آ ہندنو شاعری دو بریک ہرافک سندھی یا پین زبان سے نا شعرآتیان
ترجمہ کروکے، دا بیت ئِ سوز نا جند ہم امنا کیک۔

غزلیات سوز نا مچاسر حالاک ہجر و وصال، انتظاری، و دیدار آ تالان ئِ یعنی داٹی عشق نا مجبوری و
آہری مننگ ئِ درشان کننگانے۔

سوز محبوب نا دروشم ئِ زیبا انگا تشبیہ و استعارہ آتا کمک اٹ ہندن جوڑ کیک اگہ قاری سوز ئِ
‘خوانک تو لوز آتیٹی اوقتا تا ثیر و علامت آتے خنسہ کیک دنکہ

نا گمان اینو کریٹ دیدار دلبر یار نا

توبے آن روشن خناٹ رخسار دلبر یار نا

چشم نرگس زلف، سنبل لعل لب، ابرو عجب

جوان کلان اسکہ سینگار دلبر یار نا

حسن نا شمع ئِ خنا دا دن پارے است ہم

هن ہشنگ تانی ہرس سینگار دلبر یار نا

جان گر قابو نی کیس دا سوز نا اینو صنم

شالہ ای دائم خنو گلزار دلبر یار نا(3)۔

ہدایت نماز 1968ء 4.2.3

ہدایت نماز، شانزدہ پنہ نا کتابچہ ئسے پن آن تہ پاش ئ کہ دائی نماز نا بارواٹ ہدایت و نصیحت
کننگانے ہرا مثنوی نا ہاٹی ٹی ئ۔ او گڈیکو پنہ تیا اسہ نعت ئس نوشتہ ئ۔

کتابچہ ٹی نماز نا قضائی نا سزا، روز محشر آ کل آن مست نماز نا بارواٹ باز پُرس کننگ و نمازی تا
انعام و نماز نا اہمیت و افادیت آتے شعری دروشم اٹ درشان کرینے نمونہ کن منہ ٹھپو۔

حدیث اٹ کہ دن بسنے وار وار
بنک اے کہ مومن مرک ہوشیار
نماز مومن آتا زیا فرض ارے
بندن فرض ارے دنکہ چا فرض ارے
نہ کاریم ایتونے اولاد مال
مریک قبر محشر ٹی اول سوال
کرینس نماز کتئس جلد پا
جواب انت ایتوس ایڑے گڑا
ہمو کس نمازے الّا ادا
مفک اودے دیدار چا، رب نا
خدایا ارے سوز نا دا دعا
ننے نورے ایمان نا کر نی عطا (4)۔

گلشن سوز 1969ء 4.2.4

گلشن سوز نا اولیکو بشخ ٹی نعت و منقبت نوشتہ ئ داکان گڈ غزل نا بشخ بناء مریک۔ ”گلشن سوز“ ٹی
تشبیہ و استعارہ آتا گچین ئ و وژک ملیک دنکہ

نا چہرہ گلابی نا جوڑک شرابی

نا زلفاک ولول سیاہ مار اینو

.....

رفتار ککوی نا آواز مثل طوطی

بالاد نا دا شکی سرو ئ کرے چمن نا

.....

نہ مٹ کیوہ نما بالاد ت سرو گلستان نا

(5) برابر نا دا ابروتا ارے خنجر نہ ایران نا

گلشن سوز ٹی، عنوان و سر حال آتا تکرار خننگک داٹی عشقیہ مضمون تا سطح، مُست آن بڑز خننگک
داٹی سوز، محبوب نا صفت و ثناء کننگ ٹی ارا گام مونی نظر بریک، گڑاس ہندنو غزل دو بریک
ہرافک اینو ہم ہر چنکا بھلا ی زبانی یات ی دنکہ

خنپہرہ زیبا نے آن بار

نازک نی اُس پھل آنبار

حُسن عجب نے تسنے مولا

لگیسہ زیبا دے آن بار

بالادے نا سرومثال

لڈسہ لاڈی چوڑ آنبار

دندانکو نا مرواری

جوڑک ہنینو نا شکر آنبار

بامس ارے نا الف مثال

زلف ارے نا صوف آنبار

خنپہرہ مزہ دنیا ٹی

(6) عشق محبت شوقان آنبار

اسحاق سوز، کتاب نا دیباچہ ٹی نوشتہ کیک کہ ”دا کتاب نا ہر کلام بحر وزن یعنی علم عروض نا
قاعدہ نا مطابق تفصیل وار جوڑ کننگانے۔

گڑاس غزل آتا زی آ بحر آتا ارکان اک ہم نوشتہ ارپر ولے ولدا ہم سوز صاہب بحر وزن ٹی چنکا چنکا
ردینک آتے گیرام کرینے ہراڑان اونا ادبی اخلاص ٹی کمی نا درک لگک نمونہ کن غزل سے نا منہ
شعر،

انتہ تعریف ای کپہرہ نما بالاد نا اوّل

ارے الف آن شروع اول برک نی لفظ قرآن نا

دا شعر نا ہرا وزن ی سوز نوشتہ کرینے او ”بحر ہزج“ مٹمن سالم ی یعنی ”مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
مفاعیلن“ ی اگہ اولیکو مصرعہ نا اولیکو رکن ”انتہ“ ی ”مفا“ غا تقطیع کین تو دا مفک ولے اگہ دانا
”نون“ ی ہٹن گڑا ”اتہ“ مریک و مفا نا وزن آ بریبر مریک ولے اصولاً ”ن“ تمنگ کپک انتے کہ

نون پُھر پُھر ادا مریک نہ کہ ”غنہ“ آنبار۔ لوز ”انتہ“ ارا سبب نا اواری آن جوڑ مریک۔ ولے بحر نا ضرورت ”وتد“ ئسے۔

داکان بیدس گلشن سوز ٹی ہم غزلیات سوز آنبار سرحال آتا یکسانیت ارے مچا کتاب ٹی پوسکن خیال یا مضمون ئس پٹنگ اٹ ہم ملیک۔ ولے گلشن سوز نا شاعری غزل نا ہمو تعریف ئ پوروکننگ کیک ہراٹی دا پاننگ اک کہ حسن و عشق نا بیت گپ ہم غزل پاننگ اک۔

سوز نا شاعری ئ خواننگ آن ڈاکٹر وزیر آغا نا غزل نا بارواٹ دا بیت استا بریک کہ غزل بت پرستی نا اسہ وڑ ئسے ہندن بت شکنی نا اسہ عمل ئس ہم پاننگ مریک، بالکل ہندا وڑ سوز نا شاعری ٹی بت پرستی نا عنصر باز کچ اٹ نظر بریک کہ سوز تینا محبوب نا دروشم ئ ہر غزل ٹی جوڑ کنگ نا کوشست کرینے۔

جذبات سوز 1972ء۔ 4.2.5

جذبات سوز، اسحاق سوز نا چارمیکو شعری کتاب ئ ہراٹی سوز نا فکر وخیال، احساس و کیفیت آتا چرجوئی یا تسلسل، زنجیر نا کھڑی تیامبار خنگ اک۔ جذبات سوز ٹی ہم غزلیات سوز، و گلشن سوز نا عشقیہ مضمون تا ایلو بشخ آتے شعری دروشم تنگانے، دا بیت گلشن سوز ٹی ہم پاننگا کہ سوز نا ”غزلیات سوز آن تا جذبات سوز یعنی 1962ء آن 1972ء اسکان شاعری ٹی اسٹی یا یکسانیت نظر بریک یعنی محبوب نا سفت ثنا یا بت پرستی نا ہرا لمبوک، غزلیات سوز آن لگانے او جذبات سوز اسکان باز بڑز و لاٹ کنگے ہراڑان، سوز نا فکر و خیال سوچنگ نا عمل یا شاعری ٹی زراب و ہواڑ نا اینو اسکان گند بریک۔

دا پریشانی نا بیت ئس اف انتئے کہ غزلیات سوز ٹی دا گڑا نا زکر مسونے کہ سوز آیوسف زلیخا نا عشقیہ قصہ جادو آنبار اثر کرے و اونا اسٹی عشق نا خاطر ئ روشن کنگ نا سوب مسونے۔

جذبات سوز ٹی سوز نا روایتی غزل آتیاں بیدس قومی ئ شاعری ہم ملیک۔ دافنیٹی سوز نا قومی سوچ یا گشاد داخس شایبیت خنگیک دانا سوب دا مننگ کیک کہ سوز ئ سیاسی بصیرت و سوچ نا مُر مُر اسکان گند خلتئے انتئے کہ جذبات سوز مرے یا غزلیات سوز یا گلشن سوز، ہرا دور آتیٹی دا نوشتہ و چھاپ مسونو ہمو وخت ننا ڈیہے خاطر نا زراب آ تخوک مسونے داڑے مزاحمتی رجحان پُھل ول خلسہ کرینے ولے سوز تینا عشقیہ شاعری نا تسلسل و چرجوئی ئ ہرجا تخنگ نا ہر ممکن کوشست کرینے ایلو دا کہ جذبات سوز ٹی ہم ہندنو قومی شعر دو بریرہ ہرافتیاں دا سما تمک کہ سوز صاحب حالت آتا مون ٹی آہری خنگیک و تینا وقتی گرج آتیکن قومی مقصد آتے لتاڑانے۔

جذبات سوز ٹی مچہ باز سوز نا خیال آتیٹی شون ئس خنگیک او حسن و عشق یا زلف و رخسار آن زرس پیش کائنات و زند نا بارواٹ کوکڑو کرینے دنکہ اونا ارا مثنوی ہرا اسہ ایلو نا ضد اریر ملیرہ دافنیٹی آسمان تو بیت گپ کرینے و گڑاس سوال آتے چست کرینے ہندن آسمان نا پارہ غان دا سوال آتا ولدی ئ ہم تسونے نمونہ کن منہ ٹھپو۔

است پانک آسمان توکاؤ کیو ای گفتگو
 حالِ مچا پیش اوڑا کیو اینو روبرو
 انت دنیا ٹی تماشہ نس کہ پا دا جوڑ ارے
 زندگی نا ہر کسر ٹی صد ہزارا موڑ ارے
 انت پیدا مسونے انسان داڑے دڑدکن
 عیش و آرام کن یا رنج غمتا گڑدکن
 جاگہ نس او، تاجدارے جاگہ اس مفلس فقیر
 جاگہ نس او پہلوان ئی جاگہ نس لاغر حقیر

جوابِ آسمان

بس ندا بڑزا، دن بس بند کر آواز دا
 فکر والا پرغ الے جلد تینا سازے دا
 مے مہ نی عقل نا بس عشق ٹی خاموش مر
 ہوشیار انداخہ مر انداخہ نی بے ہوش مر
 دا حقیقت نا زیا دن زور سائی مشکل ئی
 بے خودی آن غیر بس دانا صفائی مشکل ئی
 آسمان نا دا جوابان است بس خاموش مس
 (8) ہوش ٹی ہوشیار مس ہم ہوش ٹی بے ہوش مس

4.2.6 (1995) گروشک

گروشک اسحاق سوز نا پنجمیکو شعری مجموعہ ئی گروشک نا شاعری و ایلو مست نا شاعری ٹی اسہ فرق نس نظر بریک داٹی سوز نا شاعری ٹی فنی بابت پختگی ارے ہندن فکر و خیال نا گشادہی و شون حالی نا دامن شابیتی نا کنڈا روان ارے۔ سوز تینا مست نا و گروشک نا شاعری نا فرق ۷ تینٹ بیان کیک ،

خیال مرے بلند صفا کہ شعر بمو تخک تو اثر
 کہ شعر مرے دننگا گڑا ادب نا ارے خزانہ عجب

.....

گروشک تسٹ براوی شاعری ٹی سوز ای داوڑ

کنا دا انقلابی ئی بیانس پین بس مونا

.....

سوز غزل پاوه ہمو نقش تخک زندسے نا

ہیت ہمو پختہ مرے لفظ ہمو اوٹی اثر

.....

نا زیب تخک اگرچہ جادو

تو شعر کنا تخک کرامت

.....

آسمان تیٹی ارے سوز منزل نا اینو

(9) نا خیالاتا بلندی ٹی کہ بالم زبرے

گروشک ٹی سوز فنی گرج آتا خیالداری ئی تخسہ بسنے ہندن او شاعری کن فن آن بلدی یا دانا اہمیت نا ہم
قائل ئی ہرانا ثبوت اونا شعر تیٹی داوڑ ملیک۔

شاعری ٹی دا ضروری ئی مرے فن اے سوز

بے کسر انتکہ منزل نا طرف گام مرے

سوز، گروشک ٹی بحر آتا روانی نا داوڑ خیال ئی تخانے کہ خواننگ نا وخت تینٹ لئے ئس جوڑ
مریک موسیقی نا ردم محسوس مرسہ کیک ”مفتعلن“ ہرا موسیقی نازیات اثر تخو کو بحرسے و داٹی
روانی چس و مزہ ئس تخوک ئی دنکہ سوز نا غزل ئس ہندا بحر ٹی نوشہی ہراٹی موسیقیت خننگگ اک۔

ساز گڑا مزہ ترو شوق مرے زندہ اگر

شعر گڑا شعر مرو حسن سے آ تمے نظر

یار برے یار مرے است عجب شاد مرو

بخت گڑا بخت مرو زند مرو جوان مگر

زندسے نا بیت مرے شوق سے نا ساز مرے

پام ہمو وخت مرے بہاز مرے بڑز نظر

ناز عجب، لاڈ عجب، زیب عجب، حور صفت

(10) است ننا مفت بنا بال کرے ہوش امر۔

ولے بحر وزن نا ترجیع خیال آتے سبک کنگ ناسوب ہم مریک انتئے باز وخت بحر سے اشاعری کنگ کن خیال نس زور اٹ ہتوئی مریک و زور نا خیال ہم معتبر مفک انتئے کہ دا بیت نا درشانی ”وحدید الدین سلیم“ نا قول سیٹی بریک کہ غزل نا شاعر قافیہ نا غلام مریک او خیال نا بابت قافیہ ہتیک بلکہ قافیہ نا بابت خیال ہتیک“ (غزل کا مقدمہ، پ ۴۸) بلکہ ہندا وڑ ہر اتم بحر ی خیال نا زی آ ترجیع تننگا تو خیال آک بحر نا مطابق ہتنگرہ باند تو دا اسکہ بحر آتے خیال نا مطابق ہتنگے۔ گروشک ٹی ہم گڑاس ہندنو غزل رسینگک ہر اتم بحر نا درشانی کن یا بیرہ وزن نا نشاندہی کن جوڑ کنگانے ہرانا تینا مقصد و مطلب خنگیک دنکہ ”فعل فعولن فعل فعولن“ نا بحر آسوز نا دا غزل۔

یات بروکا اخہ ہننے

مہر ہمو نا اخہ گچینے

زیب ٹی اونا رنگ چمن

حسن ہمونا اخہ گچینے

دا وڑ نا گڑاس وڑک آتیاں بیدس گروشک ٹی سوز نا شعری کشاد، اونا خیال آتا پراخی غزلیات سوز گلشن سوز و جذبات سوز آن گیشتر ی۔ انتئے کہ سوز نا بنائی شاعری نا گڈیکو کتاب جذبات سوز 1972ء ٹی چہاپ مسونے۔

ہندن بیست سہ سال آن گڈ گروشک چہاپ مریک تو دا نیام ٹی سوز مطالعہ کائنات آن شپ خنگک و اونا شاعری شون نا پارہ غا کائک۔ دنکہ

کنے ہوشیاری او تسنے ہمو پیالہ اس کنے تسنس

ولے بیخودی ٹی دا فہم سے کہ قلندری او دا شان سے

.....

سوز کس اگر چائے زندگی ارے انتس

صحب سے خوشی نا او شام سے مصیبت نا

زند نا بر آسمانا مچے تولن ای ی نی

بندگی آ مہر نا زیہا بہ سوچن ای ی نی

نی مرک کنکن گلابس ای مریو نا بلبلس

دوستی ی دوستی نا وڑبہ خلن ای ی نی

.....

تسلی کہ دا بیوسی آ است نا

تروسس دلاسه تو انت مسکہ

خزینکا تا سرمہ ئی آسیلاہٹی

(11) کنا ہوش ڈب ہلک نوکاب ٹی

4.2.7 سونج رونج 2001

سونج رونج اسحاق سوز نا ششمیکو شعری کتاب ئی ہرا اونا اولیکو کتاب آن تقریباً چل سال پد شینک مسونے گڑا اسحاق سوز نا 1962 آن تا 1995 اسکان نا شاعری و 1995 آن پد نا شاعری ٹی بھلو فرق ئس ارے و خاص کر اونا سونج رونج ٹی خیال و فکر، فنی بلدی پین بڑز خننگک سونج رونج ٹی اسحاق سوز نا شعری اسلوب مُست آن چٹ جتا و پوسکن ئی۔ انتنے کہ داکان مُست نا شاعری ٹی روایتی عشقیہ مضمون تا وظیفہ نا اسہ مرغنو چرجوئی ئس اسک ولے او روایت گروشک نا بننگ آن تل مرسہ کرے سونج رونج اسکان ہمو نا بھلا بشخ پٹانے۔

دا انقلاب یا تبدیلی نا سوب ئی کئے کننگ کن سونج رونج نا اولیکو پنہ غاتے خواننگ آن پد سما تمک انتنے کہ داکان مست سوز نا شاعری ٹی بُت پرستی نا عناصر آک گیشتر آن گیشتر اسر۔ سوز نا شاعری بیرہ محبوب نا کدکاٹ، ہاٹی و دروشم ئی درشان و بیان کننگ نا حق آتا ادائیگی نا سیخا ٹی مرسہ کرینے۔ ولے ہراتم سوز ئی دا ہیبت نا ادراک مس کہ حسن تون است ہلنگ یا بت پرستی نا وظیفہ بیرہ است نا، نادانی و نظر نا دھوکہ ئسے۔

گڑا سوز دا گڑانا گڑغ آسر مریک کہ قوم ئی شاعری نا پڑا گچین خیال آتا گرج ئی او تدوکا دور نا شاعری آن داخس خوش افک او بروکا تینا مچا زند کن دعا کیک کہ قوم ئی گچینو خیال و شاعری ئس ایٹو۔ تینا زند کن دا دعا کیک کہ کنا بروکا زند نا ہر ساعت نا ہر ساه یا دم قوم نا گرج آتا پورواری کن ‘ مرے دا خیال ئی شعری دروشم اٹ داوڑ درشان کیک

زندہ مننگ کن کنے ہنداخہ الے ملخومت

زندگی ئس قومے بشخو شاعری ٹی پوسکنو

(ص 45)

ہمو وخت آ مریک ہراوخت او حسن پرستی ئی تینا است نا Turning point سوز نا خیال آتا غلطی پائک او ہمو بت ہرانا زکر و، وظیفہ ئی کننگ ٹی اونا زند نا چل سال تیر مسر۔ ہندا خیال ئی تینا اسہ غزل ئسے ٹی داوڑ درشان کیک۔

بیوفا نا صورتا بھلان نن

مفت ٹی نا حق تینے پرغان نن

سینہ ٹی ہلتو اگر تینا ننے

بس پنے تہ سینہ غا لکھان نن

اونا کنڈا زیب نا بخس بُران
 پین اونا زیب کن سکھان نن
 مہرنا او میت بے مہراتیان
 کافر آتیاں پٹنہ ایمان نن
 سوتیا اینو ننا اوہم ارے
 ساہ تو اودے تینا سانباں نن
 سال تا خلکن چار گام اٹ منزلی
 سنگتی نس عشق تو گنڈان نن
 بارنا پٹاتیاں دیر پٹنہ
 خوانہ بے دژداتیاں درمان نن
 بدگمانیک ودسہ اونا ہنار
 (12) بخہ درکنگن قسم قرآن نن

دا پاننگ مفک کہ سوز مکمل وڑاٹ عشقیہ خیال و سرحال آتے شعری دروشم تننگ آن پہناد مس۔ انتنیکہ
 سونج و رونج ٹی ہم عشقیہ سرحال آک ملیرہ ولے اگہ تبدیلی نس بس تو سوز نا شعری اسلوب یا انداز
 بیان ٹی پختگی و بالخی آن بس داسہ سوز، غزل نا گرج آتے پورو کننگ ٹی سرسہب خننگ اک۔ اونا
 خیال آتا پراخی اونا سوچنگ نا گشادٹی شایبیتی آن اینو سوز، براہوئی شاعری ٹی تینا جتا انگا اسلوب آن
 درست مریک دا منوکو ہیٹ نسے کہ زمانہ نا رفتار ہرا نسبت اٹ تیز ہننگے، و ہرا تناسب اٹ ادبی
 تجربہ غاک مرسہ کننگو او نسبت ئی براہوئی ادب و خصوصاً شاعری رسینگنگ تو کپک واہم مہالو نا
 دور و داسہ نا دور ٹی گڑاس تبدیلی و فرق نظر بریک۔

سونج رونج سوز نا تیوئی شاعری ٹی ایلو شاعر آتا باز آ شعرا آتا تضمین آک دو بریرہ ہرافتا خیال آن سوز
 متاثر مسونے تو ہموقتے تینا اسلوب اٹ بیان کرینے دنکہ امیر الملک مینگل نا دا غزل نا تضمین ئی سوز
 دن نوشتہ کرینے

امیر الملک مینگل

نن تہارے ای اریٹ تنیا گروکس مر برک
 تہارمہ انگان نن تانی روشن کروکس مر برک

اسحاق سوز

ڈک گڑتی تے ننا نی مرکروکس مر برک
 سات تیری کن زره نس گپ خلوکس مر برک (پ34)

.....

زیب نا تینا زرابان نی گروکس مر برک

کائناتے استنا روشن گروکس مر برک (پ 35)

سونج رونج ٹی دو غزلہ نا رجحان زیات ملیک، سوز نا اسہ خیال ئسے آ او نا لوز آک داخس کمک و مدت ئی کیرہ کہ اسہ غزل ٹی پورو مفسہ ہندا سوب ئی کہ اودے دو غزلہ یا جاگہ ئس سہ غزلہ نا گرج مسونے۔

سونج رونج ٹی سوز نا خیال و اسلوب یا انداز بیان نا شایبیتی نا گمان ئی دا گڑاغان خلنگ کینہ کہ لوز آک سوز نا محتاج خننگرہ یعنی لوز آک، کھپنگ نا انتظار ٹی ئی۔

داکان بیدس، سونج و رونج ٹی مثل، وسابت، چاچا، و بجازی نا استعمال ہم گیشتر ملیک۔

دنکہ دزنا ریش آکک، جل تا باء نا تفنگ، خل کبین ء، نت دو خلنگ وڑک کن گڑاس شعر ہر اقیٹی، مثل، وسابت آتے کھپنگانے۔

‘ مثل

پین تا رندٹ سبک بندغ مریک

،خل کبینے جاگہ غا تینا مرے) پ(54

.....

تفنگ دیر کیک بائے جل تا بنف

او بد پار بائی تانی خل تفہ) پ(71

بجازی

تولنگ نا زند خرابے، بے شونو زندسے

روزی تروکارب ئی، نت دو تو نن خلین) پ(84

.....

دایار ایپار او نا ہڑسینگو

او کنے آ کبینے بسم اللہ (ص، 88)

.....

نے آ تمہ ٹکس او، ناچوڑا دنیا

غریباتا ہلپہ نی رندے بدی ٹی (ص، 113)

سونج رونج ٿي لوز و معنی نا سیالی ہنداوڙ گنڌنگانے ہرافک قدرتی یا فطری لگیرہ بیرہ پوسکنویا متکنو لوز آتا کھپفنگ آن شاعری زیبا مفک بلکہ دن انگا لوز آتیان ہمو شاعری پین بے چس مریک اگہ لوز آک سہی و فطری معنہ کن استعمال مفس سوز ٿی دا خوبی ارے کہ او لوز ٿی اونا معنی نا گرج نا بابت شعر آتیٹی بیسنے داکان بیدس اسحاق سوز سد آ ہندنو لوز کھپفینے ہرا مہالو شاعری ٿی کھپفنگننو یا ہرافک غیر شاعرانہ لوز مسونو سوز اوقتے ٿی شاعری و شعری رنگ و آہنگ ٿی داوڙ پُھر کرینے ہرافک اونا شاعری ٿی زبیدار کنگ نا سوب جوڙ مریرہ، گڙاس ہندنو لوز ہرافک سوز نا شاعری ٿی بلکہ براہوئی شاعری بدر بدر لگیرہ سوز اوقتے شعری لوز نا لڙٿی بیسونے نمونہ کن منہ لوز

موزی، کھڊبینٿ، سیٿی، شینلو، کوٿور، پت، آ بس، زان، مس، اکسیر، درینگ، ٿلپرہ، کوئل، وانڈی شگل، بڊینگ، ساڊلفنگ، پوہاڙ، دیست، ستر، دول و چاپ، ٿیل، دیرہ، ترڊنگ۔

سوز تینا شاعری ٿی گیشتری محنت نا تبلیغ کیک کہ تانکہ تینے خوار زار کتئس ہچ ئس رسینپگ، اکسیر مننگ کن مس ٿی خاخر ٿی تخوئی مریک، سوز نا شاعری ٿی خاخر نا درد، یا ہشنگ، محنت نا فلسفہ ٿی پاش کیک و مس و اکسیر نا عمل ٿی تینا شاعری ٿی باز آ ہند پارینے دنکہ

مستانی کنے آن اینو ہلکنے جبریل

سوز تینا مس آنی اکسیر ٿی لکیرس (پ، 63)

.....

کرک تعلیم نی حاصل ہنر کر بیل دنیا ٿی

ہنر تعلیم ٿی تینا مرک کیما گرس اینو (ص، 182)

سونج رونج ٿی جدت، نا پارہ غا سوز نا خیال آک سفر کرسہ نظر بریرہ او ہر خیال ٿی گچین وڙٿ پاش کنگ ٿی سر سہب نظر بریک، وطن دوستی، ڈغار نا رکھ چیٹ و دادے خواجہی کنگ، سوچ و جسمانی، وڙاٹ غلامی آن مر مننگ و آجوئی نا تلقین کرینے دنکہ

کسس پاپ اف دافتے میرات سوز

تینا ملک ٿی خواجہی ببو کین نن

(سونج رونج، 94)

غلامی پنس، بس گچینو اسل اف

خراب دادے پانک ننا دین اینو

(سونج رونج، 46)

سوز نا فارسی شاعری 4.2.8

گلشن سوز 1969ء، جذبات سوز 1972ء کی اسے ارا غزل فارسی زبان کی نوشتہ کی دنتو او دور کی سوز نا تول او بش سندھی شاعر آتون گیشتر مسونے انتھے جند ته شهدادکوٹ کی رہینگانے ہندا سوب کی کہ اونا شاعری آ سندھی شاعری نا اثر ارے ہندن سوز نا اسے حمد نس ہرا براہوئی فارسی اردو و سندھی زبانیتی نوشتہ کی ہراڑان دا سما تمک کہ سوز براہوئی آن بیدس اردو، فارسی و سندھی زبان تیٹی ہم شاعری نا لائی تخک۔

نمونہ کن ہمو حمد آن گڑاس بند

دیرے مثالٹ نے آن بار
 تینٹ نی اس اے سرکار
 روشن است از جلوہ کی تو
 توبے دے کی پنور استار
 خالق توبے مالک توبے
 آہین سب جو پانڑہار
 خالی نیست از حکمت تو
 جیکی شی آہ منجو سنسار
 ظاہر وختس ڈکھکوک نس
 بے تو تعجب کا اسرار
 ہفت فلک را غیر ستون
 تونے بنایا اے سرکار
 ننڈ نہ کر پڑھ آلا اللہ

(13) سوز نیکان مر بیدار

سوز نا داوڑ نا شاعری ملا عبدالحکیم مشوانی، پیر محمد نیمر کی آن متاثر خننگک انتنیکیہ باز اسخن نیمر کی، کی ہم اسے غزل، اسٹ آن زیات زبان تیٹی ارے ہرا وڑ سوز نا بڑزکو حمد اسک۔

سوز، براہوئی آن پد، فارسی زبان کی شاعری کرینے ہندن فارسی کی بہارسخن، اونا غیر مطبوعہ کتاب نا پن کی ہرانا زکر گروشک کی کننگانے ولے اینو اسکان اونا دا فارسی نا شاعری چہاپ متنے، اونا فارسی شاعری نا وڑک گلشن سوز و جذبات سوز کی خننگک دنکہ

(1969) گلشن سوز

دلہم برد، بیک لحظہ کہ آن یار

بگفتار، بگفتار، بگفتار

لب ئِ یار دلارام عجب اند
شکر بار، شکر بار، شکر بار
بیک لحظہ خرد ہوش مرابرد
برفتار، برفتار، برفتار
بُتِ ئِ شوخِ دلِلمِ کردِ چوپُرخون
بہ تکرار، بہ تکرار، بہ تکرار
دو صد رنجِ غمِ دادکہ آن شوخ
(14) بہ انکار، بہ انکار، بہ انکار

جذبات سوز ٹی ہم فارسی نا اسہ غزل نُس دو بریک داکان بیدس سوز نا بین ہجو فارسی کلام دوبفک۔

جذبات سوز 1972

شبِ ئِ وصلش کہ باز آید کہ ناید
حقیقت از مجاز آید کہ ناید
تصور روئے جانان است پیشم
صحیح از من نماز آید کہ ناید
شبِ ئِ فرقت سیاهی بختِ ئِ من شد
صبحِ ئِ وصل باز آید کہ ناید
خبردار اے فقیرے عشقِ بَشَنو
کہ از خوبان نیاز آید کہ ناید
بخندانِ گفتِ دلبر دید مارا
(15) بہ سوزے من گداز آید کہ ناید

4.2.9 غالب براہوئی نا وئیل

سوز نا شاعری آن بیدس اونا پن و لقب، اسہ ویل نُس ہم ودی کرینے یعنی باز آک اودے غالب براہوئی
پارہ داڑان باز آہیت اک کاٹم ہر فیرہ کہ ہرا پیمانہ غاتا زی آ سوزِ ئِ غالب براہوئی پاننگانے انت ادب ٹی
یا شاعری ٹی کس کس ئِ نا مٹ و مثال مننگ کیک یا آیا؟

دا اسہ ہندنو سوج نُسے ہرانا ولدی ئِ ہرکس تینا تینا وڑاٹ ایتک یا باز اتون دانا ولدی افک۔

سوز ئی غالب براہوئی پاننگ ٹی ارا بندغ نا دو ارے یعنی حافظ سلطان احمد نواب شاہی و مولوی عبدالباقی درخانی کل آن مست، حافظ سلطان احمد نواب شاہی، گلشن سوز نا پیش لفظ ٹی دا گڑا نا ‘ انکشاف ئی کرینے

کہ اسحاق سوز نا براہوئی شاعری ٹی ہمو مقام ئی ہرا اردو ٹی مرزا غالب نا ئی انتھے کہ سوز نا ‘ ‘ شعر آتیان مرزا اسد اللہ غالب نا خوشبو بریک ‘ ‘ (گلشن سوز، پ 7)

ہندا کتاب نا ده میکو پنہ غا مولوی عبدالباقی درخانی سوز نا تعارف ئی داوڑ نوشتہ کیک۔

فصیح السان، بلیغ البیان، شاعر ئی شیرین زبان، بلبل ئی بلوچستان، غالب ئی براہوئی ‘ ‘ (گلشن سوز، پ 10)

کتاب نا نوشتہ نا سال ئی درشان کنگ کن، قطع تاریخ نا پنٹ مولوی عبدالباقی درخانی نا دا قطعہ ٹی سوز ئی غالب براہوئی پاننگانے۔

مبارک مرے سوز نے بار بار

براہوئی تا غالب نی نس زبیدار

عجب اللہ اللہ نا شعر آک جوان

مریک است خواننگتو باغ و بہار

دُر خانی نوشتہ کرک سنہ ئی

(16) مسک گلشن سوز اینو تیار

سوز ئی غالب براہوئی پاننگ آن سوز ٹی خودستائی و غرور نا مادہ ودی مس ہراڑان اونا شعری سو جندی گواچی منگے۔ دا گڑانا درشانی ئی تینا شعر آئیٹی باز ا ہنداتیا کرینے۔ اودے دا یقین مس کہ او واقعی غالب براہوئی نا لقب نا حقدار ئی۔ گڑا دا بیت نا درشانی ئی سونج رونج ٹی ہم کرینے او راج آن دا خواست گار ئی کہ اودے غالب براہوئی پاننگ ئی۔

‘ تینا خودستائی و تینا غزل نا اثر، دانا بڑزی ئی دن بیان کیک

استاتا مزل مف کہ امر تینا غزل ٹی

موجود ارے تینا دتر تینا غزل ٹی

بیتاک کنا است نا ہر است ٹی داخل

جادو نا ارے پارہ اثر تینا غزل ٹی

اینو نا جتا زکر درونا کہ جتا یات

پگہ نا ارے ہم کہ خبر تینا غزل ٹی

زیباتا ستا زیب نا اوفتیان گلہ ہم
 وڑ وڑنا ارے رنگ مگر تینا غزل ٹی
 مف بڑز غزل ٹی نا امر جاگہ براہونی
 (17) غالب نا ارے سوز اثر تینا غزل ٹی

اسحاق سوز، نا براہوئی ادب و شاعری ٹی ہرا مقام ئی اورسکان پین کس ئس رسینگ کپک، ہندن مرزا اسداللہ غالب نا اردو ادب ٹی ہرا ہند ئی اودے کس ئس سرکننگ کپک ہاندے ہر کسئ اونا تخلیق، خیال و فکر نا نسبت پاننگ ئی و یات کننگ ئی اگہ کس ئی پین شاعر سے نا پین اٹ یات کننگ ئی تو گڑا دا ہڑتوما شاعر آتا علم و فن تون مسخر ئسے۔ ہاندے براہوئی ادب آن دا روایت ئی داسہ کشنگ ئی ہر کس ئی اونا تخلیق و کاریم تازی آجی و جان کننگ ئی و ہر نویکل آ بندغ تینا جتا ئی ہندو جاگہ ئس کڑک۔ سوز نا ہرا شاعری گروشک و سونج رونج ٹی خننگک اونا اسلوب انداز بیان پین کس تون ملیک۔

مولوی عبدالباقی درخانی (1914-1985) 4.3

مولوی عبدالباقی درخانی نا سلسلہ فکر، مکتبہ درخانی تو گنڈوک ئی دانا ہم سار سنبھال مکتبہ والا ئی۔ عبدالباقی درخانی، باقاعدہ ئی شاعر س تو الو انتھے کہ اونا ہرا کتاب آک دو بسونو اوفتیٹی اونا جند نا تخلیق کم ئی بلکہ مسلہ، وئیل آتا نشاندہی و معلومداری تننگ نا کوشست باز ئی دنتو او باز کتاب نوشتہ کرینے اونا منظوم نوشت آتا گونڈو جاچ ئس۔

ترقی نا رفتار (1965) 4.3.1

بڑزکو کتابچہ تو منظوم ئی ولے دادے شاعری نا کتاب ئس پاننگ کننگ کپنہ انتھے کہ داٹی، ضلع کچھی نا حالت اورے شونداری نا کاریم تا جاچ اوکان مست نا حکومت آتا عدم توجہی و ایلو کل وئیل آتے منظوم انداز اٹ پیش کننگانے ہرا مثنوی نا دروشم ٹی ئی ولے داٹی شعریت نہ مننگ نا بریبرے۔ وڑک کن گڑاس بند، ہراٹی ہمو وخت نانا ظم ئی تعریف کننگانے۔

دا ننا ناظم کہ مس تعمیر دوست

ملک نا ترقی نا دامن گیر دوست

زیادہ کاریماک مکمل مسونو

کل تیاری پورویا بسونو

مچٹ تو داڑے سلوکے اے حبیب

کل تیاری آ بریرہ عن قریب

پین او تعمیرات کرینے چاتیار

تسنے دا شوق کہ اودے کردگار

چشمہ، نالی پُل درختاتے کرے

(18) شہر ئی رونق جوڑ سڑکاتے کرے

ترقی نا رفتار، شانزدہ پنہ غا تالان، کتابچہ نُسے ہراٹی ہمو وخت نا ڈپٹی کمشنر قلات، ناظم بھاگ نا است
خواہی تا ذکر ئی کرینے ہرافک ضلع بھاگ ٹی شوندارى نا کاریم تے بناء کریر گوکہ فنی حوالہ اٹ گرج
آتا خیالدارى ارے ولے فکری بابت داڑان ہجو کلہوس رسینگیک ہرا جوان انگا شاعری کن ضروری
مریک بیرہ داٹی کاریم تا جاچ ئی ہلنگانے۔

ارمان (1969) 4.3.2

بڑزکو کتاب ٹی، چنا او باوہ نا نیام ٹی بیت و گپ آتے شعری دروشم تننگانے داٹی چُنا خاص کر مسٹر نا
احساس آتے درشان کننگانے ہمو احساس و جوزہ غاک ہرافک گلوبالی نا دیک یعنی عید یا برام نا ساعت
آتیا ودی مریرہ۔

اسہ مسٹر نُس کہ او نا باوہ پیشن مریک او مسٹر نا حد آن زیات امیت آک مریرہ کہ باوہ بریک کنکن
پوسکنو پُچ، موچڑی ہتیک انتنئے کہ چنانا دا احساس آک پین بڑز مریرہ ہرا تم او تینا ہمسرتے گلوبالی ٹی
خنک ولے دا چنانا ارمانک ہمو تم پُتک ہلیرہ ہرا تم باوہ نا تہ لاش اُراغا بریک دا اسہ مرغنو نظم نُسے ہرا
مخمس ترجیع بند ٹی نوشتہ ئی دا کتاب نا ایلو جوانی دادے کہ دانا اردو، بدل ہم نوشتہ ئی نمونہ کن گڑاس
بند ہراٹی چنانا امیت آک باوہ نا پارہ غا تفوکئ دافتے شاعر امر شعری دروشم تسونے۔

باوہ جان ہر عید داسہ بسنے

ہر طرف خوشی نا چرچا مسونے

نا چناک غمناک ارائی توسنو

نیکہ کا تم جان ئی تینا تسونو

نی کنا باوہ ہرا وختا بروس

.....

ہمسراک بے چارغان گو ئی دریر

خلکر ہنام دوتیا زیبا مریر

عید نا دے پوسکنو جوان پُچ کریر

زری دارو موچڑی نئی اریر

نی کنا باوہ ہرا وختا بروس؟

.....

ابا جان ای نت شپاداٹ دا زمان

لگانے خل نت ٹی کنا نا گمان

مس دتر جاری کنا نت آ،شمان

چرنگان مجبور ای پُراٹ غمان

(19)نی کنا باوہ براوختا بروس

دا کتاب ٹی ہم شاعر نا چند نا تخلیق بیرہ واقعہ غاتے ترتیب تننگ اسکان خننگک اک انتئے ارمان نا قصہ سچفوکو گڑاس اف بلکہ راج نا اسہ کڑدار سے نا واقعہ ئی ہرا غریبی نا ہواڑ اٹ گھیمروک ئی ایلو کنڈان شاہانہ غا ہمو طبقہ ئی ہرافتون چنکا مسڑ تینے ہم کوپہ کننگ نا تغ خننگ ئی اونا تغ تا پورواری اونا باوہ نا بننگ تون مریک ولے باوہ میت نا دروشم ٹی بریک ہراڑان مسڑ نا مچا ارمانک او ہمو تغک کل دیر مریرہ۔

سیاسنامہ 1972ء 4.3.3

مولوی عبدالباقی نا دا کتابچہ ”سیاسنامہ“ ہراٹی ضلع کچھی نا ڈپٹی کمشنر ”محمد عمر خان زہری“ نا کچھی ٹی خدمت آتا یات گیری ئی مثنوی نا دروشم ٹی کننگانے۔ داٹی ملا فاضل نا علمی و ادب دوستی اونا خدمت و مقصد آتا درشانی ئی ہم کرینے ہندن براہوئی ادبی سنگت نا ہر وڑٹ کمک کننگ، ڈھاڈر آن اخبار نس کشنگ نا خواست آتیان بیدس روڈ، بجلی و ایلو وادانی) سہولت(تا ہتنگ نا طلب و خواست ئی منظوم وڑاٹ سیاسنامہ نس جوڑ کرینے۔

عبدالباقی درخانی نا دا نوشت تو منظوم و مثنوی نسے نا دروشم ٹی ارے ولے دادے ادبی نوشت یا شاعری نا پلو آ تخنگ کننگ کینہ انتئے کہ ادب یا شاعری کن تخلیق نا مننگ ضروری ئی دا وخت اسکان مولوی عبدالباقی نا اخس کہ نوشت مونی بسونو دافتیٹی معلومداری تننگ نا کوشست کننگانے یا گڑاس واقعہ غاتے منظوم ہتنگانے ہرافک سو جندی(تخلیق(نا بشخ جوڑ مفسہ۔

‘سیاسنامہ آن گڑاس بند

فاضل آباد جوانو زیبا شہر نسے

شہر نا خڑکا وہوکا دیر نسے

جونہ بنداڑے موری تنگ ارے

شہر نا نقصان کہ بدرنگ ارے

جوٹی زوراکو سیلابس بریک

نا گمان اونالی آن پیشن مریک

شہر ئی جواننگا ننا نقصان کیک

بند غاتے شہر نا حیران کیک

چندی گمڑ و، مست نا سیلاب ٹی

شہر تما دیر نا گرداب ٹی
 مہربانی داسہ کر عالی جناب
 (20) شہر نا مضبوط کر تندوتاب

(سوغات) جون 1972ء 4.3.4

سوغات، مولوی عبدالباقی درخانی نا مچ کر وکو شعری کتاب ئسے ہراٹی ہمو وخت نا شاعر آنا غزل آتے ترتیب تننگانے دافتیٹی مولوی یعقوب شرودی، غلام حیدر حسرت، مولوی حکیم خدائے رحیم، حاجی گل محمد نوشکوی، صوفی عطا محمد سما لاڑی، پیر محمد زیبراڑی، اسحاق سوز، تنگو لہڑی، مولوی حاجی محمد عمر، امیر الملک مینگل، میر عبدالقادر شاہوانی، میر واحد بخش جمال، ظفر مرزا، نادر قمبرانی، تراب لاڑکانوی، عبدالعزیز براہوئی، مولوی عبدالغفور درخانی، ملک محمد رمضان بلوچ، میر مدد خان شاہین، امیر اکرم، مولوی محمد خان لہڑی، میر بشیر احمد لہڑی، عبدالغفور احسن خارانے، کریم بخش سائل، محمد جمیل رئیسانی، مولوی محمد اسماعیل مینگل، موسیٰ طور، مولوی محمد دین مریش، عبدالرحمن غور و رئیس نبی داد آستا غزل آک اوارو۔

مولوی عبدالباقی ہم ہمو شاعر آتیان ئ ہرافتے ”مڑی شاعر“ پاننگ کننگ کینہ دانا شعر آتیٹی تخلیق باز کم نظر بریک انتنے کہ اکثر دا واقعہ و قصہ یا کس ئ نا صفت و ثنا خوانی ئ منظوم لوپس ٹی ہیسونے۔ باز آ اخبار و رسالہ غاک دنکہ معلم، الس، گلزمین، قومی آہل یا ہمو وژنا اخبار و رسالہ یا کتاب آک ہرافک سرکاری سرپرستی ٹی نوشتہ کننگانو دافتیٹی درخانی نا شعری نوشت آک ملیرہ، ہرافتا پس منظر ٹی ہم ضرورت لالیچ ئس خننگ۔ یعنی مولوی ئ کمٹڈو شاعر ئس پاننگ کننگ کینہ یا او ہمو شاعر آتیان اف ہرا ڈغار نا ڈکھ و گھڑتی ٹی نوشتہ کیرہ یا ہرافک محکوم و لاچار آ کہول کن نوشتہ کیرہ۔ مولوی نا شعری ٹی گیشتری بیوروکریٹس یا اعلیٰ طبقہ ئ خوش تخنگ نا کوشست آک خننگرہ۔ ہندا سوب ئ کہ اینو براہوئی پوسکنا شعری ٹی مولوی تینکن ہمو مقام ئ جوڑ کنتے ہرا مقام و ہندا، بابو عبدالرحمن، نادر قمبرانی یا اسحاق سوز و یاسین بسمل آسک سلوکو۔

4.4 میر بشیر احمد لہڑی (ودشت، جنوری 1946)

بشیر لہڑی ہم براہوئی پوسکنا شعری نا اولیکو دور نا شاعر آتیان ئ ہرا دور نا سرخیل یا براہوئی غزل نا کوالخواہ شاعر اسحاق سوز ئ پاننگک دا دور نا گیشتری شاعر آک سوز نا اسلوب ٹی شعری کرینو او اوفتا سرحال و خیال آک ہم اسہ ایلو آن خڑک ئ یعنی حسن عشق، ہجر و فراق، گلہ شکوہ، جور و جفادا ہمو مضمونک ئ ہرافک 1960 آن تا 1990 اسکان نا شعری آ غالب اریر و دا اسلوب نا ودی کروکا اسحاق سوز ئ انتنے کہ اونا بنائی آ ہر مسہ کتاب نا اسلوب ہندا وڑ ئ اونا سرحال آک اسٹ ئ میر بشیر لہڑی نا شعری ہم ہندنے۔ انتنے کہ دا سوز نا ہمعصر مسونے دا وخت اسکان اونا اسہ کتابچہ ئس چہاپ مسونے۔

4.4.1 دستونک 1966

دستونک غزل نا کتابچہ ئسے ہراٹی سی غزل و اسہ آجو نظم ئس نوشتہ ئ۔ دستونک نا مضمون و سرحال آک سوز نا روایتی اسلوب آن ہلوکو داٹی غزل نا ہرا اسل تعریف ئ یعنی نیارٹی تون بیت گپ یا حسن عشق نا قصہ یا ہجر فراق نا ساعت آنا احساس، محبوب آن گلہ شونی، زلف و ماہر آنا اثر، عاشق نا

آہری و محتاجی دا کل دستونک نا نوشت آتیٹی خننگرہ۔ دستونک نا شاعری ٹی روانی ارے واہم جاگہ جاگہ ئس فنی سبکی تیان غزل آتا روانی پنک داٹی پوسکنو لوز، ہج دو بک بلکہ ہمو متکنا یا روایتی آ لوز آتے مونی پدی کننگانے ہرافک تینا اسل معنی کن پاننگرہ دستونک آن وڑک کن غزل ئس۔

زندگی ئ کنا ظالم خراب کریس
 اسہ بیت تو کنے کباب کریس
 بیخی باز ٹپے کنا است اول آن
 کنا جان ئ نی انتے عزاب کریس
 آہ! اینو کنا جان ئنا جدائی خاخرے
 کنا دلبر اسہ وار نی تو بریس
 بے خیال اٹ نا محبت ٹی ہوش اف
 کل دنیا نا خوشی ئ کنے آن نی دریس
 گل مس آہ! بشیر نا زندگی نا چراغ
 (22) زندہ آتو داسہ نی حساب افس

دستونک ٹی ردیف و قافیہ غاتا آزادانہ استعمال ملک دافتا سہی کھپنگ آن شاعر نابلد خننگک۔ ایلو
 ‘دستونک ٹی مدام’ فعل امر، ‘آن غزل آک بنا مریرہ دنک

برک زیبا نیکہ زبیر ای کریٹ
 برک حال برف تینا فقیر آن
 بر کنا پھل نی بر کنا ساہ نی
 زو بر صنم کنا خاخر ہلک بدن کنا
 برنی او کنا صنم بوا

 دا است نیکہ بیقرارے انتے بفسہ
 بر دوست داڑے نیکن بیمار تموکٹ ای

 برک زیبا زبیر اٹ ای

برک نی بے وفا اینو

.....

برکنا او دردنا دوا

بر، یا برک نا تکرار، ہجر، فراق نا علامت ئی دستونک نا گیشتری نوشت آتیٹی شاعر نا یکنی و ’ ’ تنیائی نا احساس و محبوب نا جتائی نا گھڑتی درشان مریک ہرافک براہوئی غزل نا روایتی اسلوب ئی زندہ تخیرہ۔

کریم بخش سائل 4.5

سائل 1964ء آن شاعری نا پڑا گام تخانے ہندا سال اونا بیت و گپ اسحاق سوز تون مریک ہرادے منت کنگ آن گڈ سوز، سائل ئی تینا شاگردی ئی ہتیک، سائل نا شاعری ئی ہم پوسکنو بیت، یا خیال ئس تو افک داٹی ہم سوز نا روایت آتا برجائی ئی۔ دا وخت اسکان کریم بخش سائل شانزدہ پنہ نا اسہ کتابچہ ئس نوشتہ کرینے۔

غزلیات سائل (1970) 4.5.1

غزلیات سائل ئی حمد و نعت آن پد گڑاس غزل نوشتہ ئی، او ہندن سائل نا ہم شاعری ئی پوسکنو فکر، خیال نا مر مر اسکان ہچ درک لگپک۔ براہوئی پوسکنا شاعری نا اولیکو دور 1960ء آن تا 1980ء اسکان نا مچا شاعری ئی موضوع و سرہال آتیٹی یکسانیت ارے داٹی غزل نا گھٹ و براہوئی شاعری نا پہناد ئی گٹونڈ کنگانے ہم منہ روایتی ئی تشبیہ و استعارہ و متکنا ردیف وقافیہ غاتے ہڑسیسہ پیچیسہ ’شعری دروشم تنگانے۔ غزلیات سائل آن نمونہ کن غزل ئس

حسن نا دا بے مثال ئی ساقیا

منوہ نا ہر کمال ئی ساقیا

تازہ ئی پہلاک ارے موسم گچین

کر نصیب تینا وصال ئی ساقیا

پرکہ ایتک پیالہ اس مشتاق نی

پیالہ نا اوہم خیال ئی ساقیا

تسوئس دونو کنے نی پیالہ اس

دنکہ نا تینا جمال ئی ساقیا

نے کرو ئی یاد سائل ہر زمان

(23) مر کرک رنجو ملال ئ ساقیا

مولانا عبدالغفور احسن خارانی (و دشت، ۱۹۴۵) 4.6

احسن خارانی ہم براہوئی پوسکنا شاعری نا اولیکو دور نا شاعر آتیانے۔ احسن خارانی، براہوئی آن بیدس، بلوچی، سندھی، فارسی و اردو ٹی ہم شاعری کرینے۔

احسن نا شعری اسلوب مچہ باز تینا بمعصر آتیان جتا ئ۔ خیال، فکر آک ہمودو البتہ غزل ٹی مچہ باز تجربہ خننگک باز آغلز آتا بیرہ کیر غان ٹک بریک و جاگہ ئس بائغ آ، داکان بیدس، روایتی خیال آن زرس پیشن مریک یعنی چپ چاگرد نا واقعہ غاتے ہم شعری دروشم ٹی ہتیک۔ احسن نا بلوچی ٹی گیشتر کتاب آک چھاپ مسونو دنکہ گلدستہ عبدالغفور، تخیلات غفور، گفتار احسن، دیوان احسن نا اسہ بشخ ئس بلوچی ٹی ئ تو ایلو بشخ تہ براہوئی شاعری آ تالانی۔ داکان بیدس ° جذبات احسن، اونا براہوئی شاعری نا کتاب ئ ہراٹی غزل نا پلوٹی شابیتی کرسہ روایتی خیال آن بیدس داپار ہپیار نا فضا ئ ہم شعر آتیٹی سوگو کرینے۔

احسن خارانی شاعر ئس مننگ آن بیدس، عربی نا عالم ئس ہم اسک دا بیت ئ پاننگ وخت آ است ہسون مریک کہ احسن خارانی، تینا زند ئ تینا دواٹ کھٹفنگ ٹی سرسہب مس یعنی او خودکشی کرے۔ اسحاق سوز ہرا شہداد کوٹ ٹی احسن نا ہم عصر اسک اونا داوڑ اٹ کھنگ آ، سدبند نا، مسدس ئس نوشتہ کرے ہرا سوز تون سوگو ئ ولے چھاپ متنے۔

جذبات احسن (1973)۔ 4.6.1

دنتو احسن خارانی تینا کتاب نا دیباچہ ٹی نوشتہ کیک،

سوز، براہوئی زبان ٹی مچہ باز شاعری نا مشق کریکہ و نن و سوز صاحب ہڑدے شاعری نا ” موضوع آ تبادلہ خیال کرینہ و اسٹ ایلو ئ براہوئی طرح تئسنہ و اونا زیہا طبع آزمائی کرینہ گویا کہ ننا ئ سوز صاحب نا شاعری اسہ دے نا پیدا مروکے، “ (جذبات احسن، پنہ 10)

ہڑکو اقتباس آن دا درشان مریک کہ احسن خارانی و اسحاق سوز اسہ ہندا براہوئی شاعری کرینو ولے ہڑتوماتا خیال فکر آتیٹی فرق ارے۔ سوز نا روایتی ئ اسلوب ئسے، احسن خارانی روایتی اسلوب آن بیدس ہر سرحال آ نوشتہ کرینے دنکہ ° جذبات احسن،، ئ او ارا ہندا بشخ کرینے اولیکو بشخ ٹی حمد، نعت، مودہ غان پد، قومی بود بیرشت (تہذیب) نا سرحال آتے درشان کنگ نا کوشست کرینے ارٹمیکو بشخ ٹی غزل آتیٹی، تجربہ کن تجربہ کرینے جاگہ ئس ہندنو غزل نوشتہ کیک ہرافتا بیرہ بائغ آ ٹک مریک و جاگہ ئس غزل آتا کیرغ آن ٹک آتے ہیسونے او جاگہ ئس بے ٹک آ نوشتہ آک ملیرہ۔ یقیناً دا خواری نا کاریم ئسے ہراٹی احسن تینا ہد اسکان سرسہب خننگک ولے غزل ٹی دن انگا تجرغاک خیال و فکر ئ سبک کنگ نا سوب مریرہ انتئے کہ دافتیٹی شاعر خیال آن زیات ہمو لوز آتیا توجہ ایتک ہرافتا اودے گرج مریک ہندا بیت آتے، کہ فن شاعری یا رمز شاعری انت ئسے؟ یا شاعری نا عناصر آک انت ئ؟ دافتے دن بیان کیک۔

بنک اے خواجہ کہ نے پاوہ شاعری انتس
 ددیفنگ ہلی ئی دا فن نا ماہری انتس
 کنعایہ، تشبیہ، کافیہ، ردیف، صاف شعور
 عروض علم کہ باطن و ظاہری انتس
 نقاط، تحت و فوق النقاط، نقطہ سوا
 سخن تو شامل قوۃ دلاوری انتس
 تخیل ئی کہ رسیفنگ آسمان او جا
 وزن تو بحر مُرتب برابری انتس
 سُخن وری تو سخن جوانی سخن کہ فہم مرے
 (24) بروکہ احسن خوش رمز شاعری انتس

جذبات احسن نا اولیکو بشخ ٹی احسن اصلاحی راج نا ہر چنکا نکتہ تے درشان کرینے داکان بیدس او شاعر، رہبر، بزغر، شوآن، محنت کش علم دافتا اہمیت ئی درشان کرینے ہر پیشہ نا بندغاتا محنت، کڑدار نا زکر ئی کرینے ہندن تین پتینی، ایلمی و مسلمان تیٹی یکوئی، مسلمان تے عقیدہ توحید نا پیروی کننگ نا رمائشت تون او ار مسلمان تیان گلہ شونی، او فتا گلہ شونی نا ورنندی ئے ہم تسونے ہندن، وطن نا مجاہد آتے نازیفینے، داکان بیدس، راج ٹی تالان آ بے پردئی نا نشاندہی تون او ار، پردہ نا اہمیت ئی ہم پائک۔ لمہ باوہ نا خدمت کننگ نا تلقین کیک سادئی نا زی آ او نا نوشت آن منہ بند۔

سادہ مرنی، سادہ کُن ہم سادہ بین

زندگی خواہس اگر خوشتر ہنیں

‘خوان قرآن و هر لا تسوفوا

کپہ بدخرچی گنا مہتر گچین

زیادہ خرچ او ایلمو شیطان نا

ہر مہہ شیطان، نے آگہ کرین

کین ایلیم سادگی نن اختیار

(25) کان ایلوفتان سبق داہم ہلین

جذبات احسن نا ایلو بشخ ہراٹی غزل نوشتہ ئی۔ احسن تینا غزل ٹی پوسگنئیٹ ہتنگ نا کوشست ٹی لگوک ئی۔

‘عشق نا بھلنی و اہمیت آ او نا غزل ئسے نا گڑاس بند

عشق طاقت، عشق دریا، عشق بس
 عاشق اوٹی ہر سراپا غرق مس
 عشق ظالم بس کہ مس عاشق ختم
 عاشق ئی بیچارہ رسوا خلق مس
 عشق دانگان عشق اونگان ہر طرف
 مغربان ہٹل عشق ہرتا شرق مس
 عشق ہراتم بس کہ مس عقل ہم روان
 دنکہ عاقل، بے عقل نا فرق مس
 عشق شہادتے، گدائی آ بٹک
 برکہ محمود او کروکا دلچ مس
 عشق غیر، احسن کہ او ہم زندہ اف
 (26) چاخوراک او کین و یادا رزق مس

دیوان احسن بزبان بلوچی و براہوئی اگست 1977 4.6.2

دیوان احسن، ہرا بلوچی و براہوئی زبان ٹی نوشتہ ئی بلوچی بشخ تے واقعی دیوان نا وڑاٹ ئی ہرا الف، آن ئی، اسکان ردیف و قافیہ تا ردوبند اٹ نوشتہ کنگانے ہندن شست سہمیکو پنہ غان تا اسہ سدومسہ پنہ اسکان براہوئی نا بشخ ئی داٹی غزل نعت و نظم نا ہیئت اٹ جتا جتا سرحال آتیا نوشت اک رسینگرہ۔ داپاننگ مریک کہ خیال و فکر نا بابت، احسن خارانی، تینا ہم عصر شاعر آتیاں زرس مستی ئی یعنی او غزل نا کھٹ ئی تالان کنگ نا ہرا کوشست ئی کرینے او دور ٹی داوڑ مننگ نا ہج گمان مفک کہ غزل نا دروشم ٹی ہر سرہال ئی سوگو کنگ ئی۔

دیوان احسن ٹی براہوئی شعر آتیٹی جدت نا ردوم خنگک و متکنا روایت آتا ہندا پوسکنو خیال و فکر، گروشک عبدالغفور احسن خارانی ئی براہوئی نا جدت پسند شاعر آتیٹی اوڑدہ کنگ نا سوب مریک۔ او تینا تہہ نا بندغ آ پُر اعتمادے ہندا سوب ئی او جاگہ نس دن پارینے۔

غم کنے منزل نا انتس راہ برکتو ارے
 ہم خیال و ہم طبیعت، ہم سفر کنتو ارے
 نی خرابس ای خرابٹ، نی کہ جوانس ای کہ جوان
 نیکی اٹ نیکی بدی ٹی بدکسر کنتو ارے
 انقلابس بسنے داسہ سخن ٹی مشکل اف

رمز شعر و شاعری نا پُر اثر کنتو ارے
 زلزلہ پیدا ای کنگ کیوہ ہر ماحول ٹی
 مس قلم دوٹی کنا زیر و زبر کنتو ارے
 اف خریدارے سخن نا، قوم عقلاں مس فقیر
 بے بہانو ورنہ، ہر لعل و گوہر کنتو ارے
 نا شناسا تاکہ مونا ای لغت خلقت ہناٹ
 (27) احسن ہر ہمت و غیرت نا دتر کنتو ارے

دیوان احسن ٹی، احسن خارانے لوز آتا معنیاتی شایبیتی تون گوازی کیک یعنی، تشبیہ غاتا ہنتنگ لوز آتے
 ارٹمیکو معنہ کن پاننگ نا رواج ہمو دور ٹی احسن نا شاعری آن دو بریک دنکہ، زلزلہ پیدا کنگ،
 عقلاں فقیر مننگ، خلٹ خلنگ و پین پین دا ہمو زریعہ یا سوب آکو ہرافک متکنا روایت آتے پر غنگ ٹی
 کمک کیرہ۔

عشقیہ مضمون، متکنا لوز آتا ردوبندی دن بیرفک کہ است اونا ہر نوشت یٰ خواننگ کن مجبور مریک
 ’دنکہ

زلف نا ہر تار خدا خیر کے
 کیرہ گرفتار خدا خیر کے
 یارنا رہی آ او کلک آتیا
 پیچ و سیاہ مار خدا خیر کے
 جا بجا لگاتے کہ ہر چوک ٹی
 حسن نا واپار خدا خیر کے
 خنپہرہ اینو ای تینا آسمان
 بخت نا استار خدا خیر کے
 عشق نا دا مرض ٹی او مُدت آن
 (28) احسن یٰ بیمار خدا خیر کے

احسن نا بڑزکو غزل ’اردو نا گچین آ شعر پاروک ’کبل مرزا‘ نا پاروکو شعر نُسے نا تضمین یٰ شعر
 ’داوڑ یٰ

’ آئی زنجیر کی جھنکار خدا خیر کے ’
 ’ دل ہوا جسکا گرفتار خدا خیر کے

مولانا عبدالغفور احسن خاڻي، براهوئي پوسڪنا شاعري نا اوليڪو دور نا سرخيل شاعر پاننگ مريڪ يعني 1960 آن تا 1980ء اسڪان دا مچا دور ٿي اونا اسلوب ايلوتيان جتا ئي او لوز آتا معنه غاتے ڪيفنگ ئي جوان سرپند مسڪه بندن خيال آتے بسفنگ نا ماڀر اسڪ ولے افسوز! غريبي نا دوان دا شاعر، خودڪشي نا گواچي مس او براهوئي شاعري اسه گچينو و جدت پسند خيال آتا خواجه شاعر ئسے آن دو سلا۔

بابو عبدالرحمن ڪرد (1922...10, اڪٽوبر 2003) 4.7

بابو عبدالرحمن ڪرد، براهوئي پوسڪنا شاعري نا ھمو سرخيل آ شاعر آتيان ئي ھرافتيان پد براهوئي شاعري نا رنگ جتا مريڪ ھرا براهوئي شاعري ئي عشقيه مضمون تيتون اوار آشوبي جوزه او مزاحمتي فڪر آن سير دير ڪيرھ۔

بابو عبدالرحمن نا شاعري آ براهوئي شاعري ئي باز آ گڙاڪ ٿيڪي ٿي رسينگار۔ اول داڪه براهوئي شاعري نا سرحال آتيئي وديڪي مس داڪان مست بيره روايتي سرحال آتيا نوشته ڪنگاڪه ولے بابو و اونا ھمعصر سنگت نادر قمبراني ھرافڪ اسه بندا شاعري نا بنائي ڪيرھ دافتا شاعري آن براهوئي شاعري نا پلوا دا گڙاتا وديڪي مس۔

(i مزاحمتي و آشوبي فڪر نا سرحال آڪ

(ii ڏغار نا ڏڪھ و گھڙتي آن شُب آ سرحال آڪ

(iii براهوئي شاعري ٿي سياسي شعور و گشاد نا اواڙي ھراڙان شاعر نا راج تون است خوابي و ڪمٽمنٽ نا سما تمڪ۔

انتھے ڪه بابو نا شاعري نا پس منظر آ غور ڪين تو دانا پداٿ، خواري و ڏڪھيائي، جيل آتيئي قيد و بند نا ڪهي واقعه غاڪ موني بيره او تينا خن تيٿ تينا ڏيھے بلوچستان آ دشمن نا ھر ظلم و زوراڪي تے خانے، دا ڪل واقعه غاتا اثر آن اونا استئي ڏيھے و ڏغار ڪن قرباني نا جوزه ودي مريڪ۔ او ھمو قرباني نا اثر اودے بلوچستان نا مچا بندي خانه غاتا مھمان ڪيڪ و جيل نا زند، امر ئي دا بارواٿ بابو نا جند دن نوشته ڪيڪ۔

جيل نا زندگي ٿي ننے تينا قومنا بدحالي نا سوچ و فڪر، معاشي محرومي، مظلوميئت نا احساس، ننے آماده ڪرے ڪه نن گڙاس دا جيل ٿي ڪين ظاھر اس ڪه بدي خانه ٿي سوائے شيئر شاعري آن پين ھجو ڪراماتس ننے آن پاش متوڪه دا دور 1957ء آن 1976 اسڪان پورا بيست سال نا مدت اس ئس ڪه نن دے سوچ و فڪر ٿي گزارے فين اوڙے شاعري ئي شروع ڪرين۔ شاعري انسان نا زبن نا بندشاته پرغڪ اوفتيئي حوصله صبر و جدوجهد نا جوزه پيدا ڪيڪ شعورے فڪرے ٻھلو فائده اس ايتڪ، (29)۔

ٻيٽ دا ھم افڪ ڪه بابو عبدالرحمن جيل آن مست سياسي شعور تختوڪه بلڪه جيل ٿي اونا دافڪر، جوزه نا زراب آڪ، اوقتے شعري تخليق نا پاره غا ديرھ، جيل نا زندگي آن مھالو ھم بابو نا تو ل_____ و بش بندانگا ٿولي تتون اسڪ ھرافتيان اسٿ ئس لٿ خانه نا پنٿ چاننگ اڪ دانا منشور و مقصد ئي و بابو نا لٿ خانه تو سنگي ئي اونا سنگت پروفيسر عبدالله جان جمالديني، داوڙ درشان ڪيڪ۔

ننا مقصد سیاسی شعور نا ودفنگ آن علاوہ تینا تاریخ، ثقافت او ادب و شاعری ٹی زبان تے مستی ’ ’ دننگ اسکہ،‘ (شف گروک, پ15)۔

اونا سیاسی شعور و زبان و ادب نا مستی دننگ نا اندازہ اونا نوشت آتیان خلنگ کینہ دا وخت اسکان بابو مسہ کتاب نوشتہ کرینے ہر آتیان ’ہمارا کاروان‘ 1953ء، جدید براہوئی ادب 1950 نثر ٹی ی اونا (30) منظوم آ کتاب شف گروک 1996ٹی چھاپ مریک۔

4.7.1 (1996) شف گروک

شف گروک براہوئی شاعری نا ہمو کتاب ی ہرانا سرحال آتیٹی پوسگنیئت، و حقیقت پسندی تون او ار اسہ مقصد نس ہم ارے، داٹی غزل آن بیدس، مودہ شہر آشوب، ہیئت نا بابت، مثنوی نا باز آ نوشت اک دو بریرہ۔

شف گروک ٹی لوز آنا ترکیب دافتا ارٹمیکو معنی نا زیات استعمال ملیک داکان بیدس تشبیہ و استعارہ غاتیٹی پوسکنی نس ضرور خننگک۔

جولائی 1960ء نا نن پابو تروکا ہفت انگا شہید آتا گڈیکو خواہش آتے درشان کرسہ اوفتا شہادت نا 15 مقصد ی داوڑ درشان کیک۔

نا سہب ی خنپرون نن اے شام گگ تہارا

بیگہ رسینگگ آرام استاتے بے قرارا

بین و ملاسی اٹ پا دشمن تو جنگ کرے دے؟

خیسن دترتو پا نی! بھٹاتے رنگ کرے دے؟

وختا برم نا دنا لٹنگا باغ نی پا

طوفان تو مس مقابل دنا چراغ نا نی پا

قربان دا وطن کن دا شام ٹی مروں نن

(31) ظلماتے نن سہانن نا غمتے ہم درون نن

داڑے شاعر، ڈغار کن شہید مروکا نا اُست نا خواست آتے درشان کنگ ی کہ اینو آن پد دا آجو آ فضاٹی ننا دم ہلنگ مشکل مرو ہر آرام و سیوکن ننا جنگ مسونے اودے اینو نا نن ٹی دوئی کینہ تینا وطن کن ہر قربانی ی تننگ کن تیار اُن۔ ننا قربانی تا، مَش تا خل خل شاہدی ترو کہ وطن نا دشمن تون، لنگھڑ پڈاٹون جنگ کرسہ اینو تینا مزل آ رسینگنہ ہر بلوچ، محب وطن نا مزل ہندا مرو اگہ کس آجو ی ڈیہے نسے نا خواہندارے۔

شف گروک ٹی گیشتری استعاراتی، علامتی شاعری کنگانے یعنی لوز آتا ارٹمیکو معنی غان کاریم ہلنگانے۔

دنکہ توبے نا سر حال آ اسہ مرغنو نظم ئس ہرائی استعاراتی شاعری نا جوانو وژک ئس دو بریک۔ شاعر
‘ لوز’ توبے‘‘ آن اسٹ آن زیات معنہ غاتے دوئی کنگ نا کوشست کرینے

توبے اریس آرام جان

زیبا ئ نے آن آسمان

ہر وقت نی مونا روان

نے آن ارے روشن جہان

توبے کتابی دروشم آ

ہر کس کروکے نا ستا

زیبا ارے نا ہر ادا

نا عادتے مہر وفا

.....

مس دا حقیقت آشکار

نیٹی نہ سیٹلی نئے بہار

نئے خروسی نئے سبزہ زار

نئے پھل و گواڑخ نہ ڈغار

.....

نئے بورہ نیٹی نئے گروک

نئے ترونگڑس نے آشلوک

نئے مستو نودس پھر دسوک

(32) نئے تیزودریابس و بوک

دا نظم ٹی شاعر لوز توبے ئ نا وژاٹ بیسنے یعنی پولیسیمی ہمو لوز آکو ہرافک اسٹ آن زیات معنہ ‘
تخیرہ یا ہرافتا معنیاتی شابیٹی لس لوز آن زیات مریک اسٹ تو توبے نا جند نا وجود نا بارواٹ بیت کیک
ہرا علامت خیال کنگ اک، شوندارى نا، مُستی ہنگ نا ہرا علم نا علامت ئ ایلو شاعر دادے ’رہبر‘
کن ہم بجازی نا وژاٹ بیسونے کہ دا ڈیہے نا رہبر ئ ہم توبے نا مثل اٹ مونی مروئی ئ۔ اونا سوچ و
خیال آتا زیبائی آن مچا خلکت ئ تجلی کروئی ئ ہندن او آئیڈیل آ رہبر کن خلوص و وفانا نا مننگ ئ المی
پائک۔

اگہ رہبر جوان مریک تو ڈیہے ملک ٹی، ظلم نا گروک چیلک نہ زوراکی نا پورہ ٹکاک کیک، غریب آ ترونگڑ دسک، نہ بدر آ مست انگا نوداک شیمشوش کرور۔

شف گروک نا شاعری ملی تاریخ نا بشخ نس پاننگ مریک اونا سوچ نا گشادئی او شابیتی ئ اونا تخلیق آتیان خلنگ مریک، شف گروک نا شاعری ٹی تدوکا وخت نا، نا گہانی تیا ارمان تون اوار اوفتا ہند ئ پُر کننگ نا سوچ، ساڑی آ وخت ٹی گرج آتپورواری، بروکا وخت یا آغت نا اندیشہ اونا شعرآتیٹی دو بریک۔

عبدالرحمن کرد، رہبر و خلکت نا نزوری تا پارہ غا ہم نظر شاغک کہ اگہ ڈیہے نا رکھ و سنبہال نا ہر گرج آتے پورو کننگ مفک تو پدا نم اسہ اڑو جنجال نُسے نا گواچی مرور ئ۔

نادر قمبرانی (1924... 15 ستمبر 2006) 4.8

عبدالغفور ہرا پدان ”نادر قمبرانی“ نا پنٹ پن تما براہوئی پوسکنا شاعری نا ہمو مہاڑو شاعر آتیان ئ ہرافک شاعری ٹی سوچ و فکر آتیکن پوسکنو کسر نس ملار، نادر قمبرانی و بابو عبدالرحمن کرد، اسہ دور نا شاعر اسر و اسہ وخت ٹی شاعری نا بنای کریر۔ دافک شاعری یا ادبی تعلقداری آن بیدس، اسہ ہندا سیاسی، شعور و گشاد دوئی کرینو، نادر قمبرانی نا ہم شاعری نا پس منظر ٹی کیہی واقعہ غاک تفوک ئ دنتو بنیادی وڑاٹ نادر قمبرانی نا شاعری ٹی رومانی و عشقیہ مضمونک زیبا اسر انتئے کہ دنیا ٹی ہر اسٹ فطری حق تخک کہ او تینا اُست نا خواست و خواہنداری تا رداٹ زند ئ تیر کے نادر قمبرانی ، تینا شاعری نا بارواٹ تینٹ دن نوشتہ کیک

شاعری ئ ای او میر عبدالرحمن کرد اسہ ہندا شروع کرین او وختا ننا شاعری ٹی گیشتری رنگ، ’ ’ قومی او وطن دوستی نا نس۔ دنتو کنا شاعری اوکان مست اسہ رومانی ئ حادثہ سے آن شروع مس دا واقعہ کنے آ بہاز عجب کیفیت او اثرس شاغا۔ منہ وخت ای زندنا خوشی و ہنینی تیان بیزار مش و بیوان او جنگلاتیٹی گدریفیٹ تنیائی او قدرتی ندارہ غاتیان خڑکی کنے عجیبو سکون او است جمی نس تس کنا غوروفکر نا واک وڈھا او اعصاب مضبوط مس“ (34)۔

شاعری نا بناء نا سوب انتس مرے قدرتی ندارہ غاک و تنیائی آن نادر قمبرانی ئ برا سیبو دوس پرارٹان اونا شعری گشاد و فکر آک ملنگار دافتا شابدی اونا شعرآتیٹی رسینگک۔

ولے واہم، اونا است ٹی ڈغار نا گھڑتی و بے وسی و لاچاری نا گھٹک اونا سوچ ٹی مزاحمت و آشوبی اثر ودی کننگ نا ذریعہ و سوب مریک ہراکان پد نادر قمبرانی نا شاعری نا رنگ بدل مریک اوٹی مزاحمتی، آشوبی جوزہ غا تون اوار، سیاسی شعور و فکر ہم اوڑدہ مریک انتئے تینٹ سیاسی تحریک آتا بشخ جوڑ نس و قومی تحریک آتا سوب آن دوانزدہ سال جلاوطنی ٹی ہم تیر کرے، او پدا ڈیہے آن پیشن رہینگ انگ، تینا مش نا گند آن مر، تینا عزیز و قریب آتیان مر مننگ ٹی، است آ انت گدرینگک سوچ و خیال آتیٹی مزاحمتی اثر نا پلو، حد آن زیات ودی مریک، ہرا تم داسختی سوری، ڈکھیائی تے لوز آتا لوپس اٹ، دوی آن پیشن ہتنگ اک تو دن انگا شاعری، ٹھپ آدھک خلنگ نا مثل اٹ ہر خل آ است آتے موم کیک۔

نادر قمبرانی و بابو عبدالرحمن کرد نا شاعری نا اسلوب اسہ وڑخننگک ولے ہراست نا لوز آتا ترتیب و ردوبند تینا تینا وڑٹی ئ ہندن جاگہ نس اوفتا خیال آتیٹی ہم اسٹی خننگ اک انتئے کہ ہڑتوما تا شاعری نا

پدپشتک، سیاسی شعور، مزاحمتی و آشوبی اثر ڈھوکے، او اسہ ہندا، اسہ وختی شاعری کنگ نا سوب
آن ہم اوفتا خیال آتیٹی، اسٹی خنگ اک ولے واهم اخس کہ مرے ہراسٹ تینا تینا وڑاٹ سوچک۔

نادر قمبرانی نا شاعری ٹی مزاحمتی، آشوبی سرحال آتیٹی ہم قدرت نا ندارہ غاتا زیبائی نا اثر خنگک۔

یعنی، نادر قمبرانی و بابو عبدالرحمن کرد نا اسلوب براہوئی پوسکنا شاعر آتیان جتا ئی او اینو اسکان دا
اسلوب کس تون ودی متے۔

دنتو نادر قمبرانی نا سد آ نوشت اک ملیرہ ولے شعری نوشت نا بابت اونا شنزہ گروک تینا جند نا تخلیق ئی
داکان بیدس رابعہ خرداری نا شاعری نا بدل ئی۔ ”بلبل خردار“ نا پنٹ کرینے۔

4.8.1 شنزہ گروک (1992)

شنزہ گروک، ہراٹی براہوئی پوسکنا شاعری ٹی پوسکنا خیال آتیٹی پوسگنیئت و جدت نا شنزہ رسینگک۔
دائی مختلف صنف دنکہ، مثنوی، نظم، سرحال نا بابت، غزل، مودہ، شہر آشوب و ہر سرحال آتیا نوشت
دو بریک، ہر نوشت ٹی مقصد ئسے تون اوار اونا پدٹ، تجربہ و مشاہدہ ئس ضرور ارے۔

شنزہ گروک نا عشقیہ سرحال آتیٹی نادر قمبرانی تینا است نا نزوری تے درشان کیک، او دا بیت نا زکر
ئی مہالو کرینے کہ شاعری نا بنا رومانی ئی حادثہ ئسے آن مسونے داکان گڈ فطرت نا زیبا غا ندارہ غاک
است نا گواڑخان ئی پین سرسوز کریر۔ نادر نا شاعری ٹی ہم حسن عشق نا بیت و گپ اک ملیرہ ولے
لوزاتا بیرشت و ردوبند ایلو شاعر آتیان جتا ئی۔ تشبیہ و استعارہ غاک تینا معنیاتی حق آتے جوان وڑاٹ ادا
کیرہ۔

ایلو شاعر آتا و شنزہ گروک نا شاعری ٹی فرق مَران خنگ اک یعنی نادر قمبرانی نا شاعری ٹی غزل نا
گھٹ، شابیت مرسہ کائک ولے براہوئی پوسکنا شاعری نا اولیکو دور 1960ء آن 1980ء یا 1990
اسکان نا تیوئی شاعری ٹی، غزل نا پلو مدام گونٹو محدود ئی، بیرہ زلف و رخسار نا لکیر آن کس ئس
مونی ہنپک ولے احسن خرائی، بابو عبدالرحمن و نادر قمبرانی آن پد دا روایت پنک، غزل نا پلو و گھٹ
ٹی شابیتی و تالانی نا چرجوئی اس بناء مریک یعنی غزل نا ہر شعر ٹی اسہ جتا ئی سرحال سے نا روایت
تخنگ اک، ہراڑان براہوئی شاعری ٹی جدیدیت نا بناء مریک۔

اس ہندنو غزل ئس شنزہ گروک آن ہراٹی غزل نا شابیتی صاف خنگک۔

نگاہس کرلاڈی کنا پارہ غا

برک تھوروے تخ دا اوارہ غا

نی اودے پاپہ بندغ، او مطلب نا میئے

کہ دِرِکک او ہر ساز نا لارہ غا

بہرم تف، نہ سیخاس مریتہ پُدینو

بُشہ، بازنا بہنڈے بے کارہ غا

ای انت پاؤ نی بیوس کرینس کنے

نا خنجر تخوڪے ڪنا شه ره غا
مفيسه ني بش تهوڙے صورنيڪه لڳے
ڪه توروڪه نا خف برا نعره غا؟

ننا ڏڪھ و رنجاتانے انت سمائ

(35) ردينڪٽ ني ٻييسه دا پاره غا.

شنزه گروڪ نا شاعري ٿي پهوالی آ زند و قومي تحريڪ، جهڊ آجونى نا تاريخ منظوم ارے نادر قمبرانى او بابو عبدالرحمن كرد، خلڪت نا ڏڪهيائى ئ اُس نا لنگڙى ئ درشان ڪرسه اوفا ڪوالخوائى نا حق آتے پورو ڪنگ نا ڪوشست ڪرينو، اوفڪ خلڪت ئ سرسپهى نا ڪلهو تسونو ڪه مدام سختى سوري تا پدان سييو و آسودگى ئس ارے. ٻندن، نادر قمبرانى ٻم تينا اُس ئ اوفا حالت آ غور ڪنگ نا ٻم نشه ڪيڪ ڪه ني تينا داپار اڀيار آ نظر شا، نا ٻمسايه غاڪ ٻراڙے سرمسونو ولے دا اميت نا چوآوے نادر قمبرانى، ٻيره اُس نا است نا ٻب ڪن پائڪ ڪه ساعتس گل بال مرير، نادر قمبرانى شاعري ٿي ٻر مسه دور يعنى تدوڪا وخت نا ارمان، ساڙى آ وخت ٿي بے وسى و لاچارى نا گهڙتى و آغبت نا گل بالى ڪن ڪنگ ئس لگنگ، اونا ٻر شعر نا مقصد ارے.

شنزه گروڪ نا باز آ شاعريڪ اينو نا دور نا ڪوالخوائى ئ ڪيره ٻرافتے آمد نا نوشت پاننگ ڪنگ ڪينه، ٻرا شاعر نا گشاد نا شابيتى ئ درشان ڪيڪ، ايلو شاعر نا سياسى شعور اونا فڪر و خيال ئ ٻين تجلى ٻشخڪ.

شنزه گروڪ آن اسه نظم ئس ٻراڻى خلڪت نا لاچارى تا زڪر ئ شاعر لوزآنا زيائى ٿي ٻندن بيرفينے. ٻرا اينو نا دور نا نوشت ئس لگڪ و دن انگا نوشت ڪلاسيڪ شه پاره غاتيتى ٻريڪ ٻرا ٻر وخت زنده نوشت پاننگره.

ڪنا زيبيل امر ڪيو اى

ڪنا استان ني ٻمپيسه

ڪنا ني اُستنا ٿيڪ، ساٻنا ٻندنس

نا دوستى آ ڪنے شڪ اف

وفاتى نا ٻم گهڻى اف

ضرورت ٻندغے مجبور ڪيڪ لاڙى

غريبي مڙدے پتان ديك

اى جوان چاوه ڪه نيتون ٻم ارے اُستس

نا اُست ٻم خواهشان پُره

اریس نی ہم بند غس
 انسانس ہم، آدم نا اولیادس
 ملائکس، پری نس، جن نس افس نی
 ارغ نا، پُچ نا، بنگله سینا نے ضرورتے
 ارے نے سیال و ہمسایہ
 اُراک تا پُھر و مڈی آن
 نا اُست ہم ہر گڑا خوانک
 مریس سیالاتتون سیال
 کنا ہم خواہش بندادے
 کہ ای نے سیرو سکُیہاکیو
 مگر انت کیو کنا زیبل
 بُرک نی لس نا کیب آ
 اولس کل خوار و سُنیا ئِ
 رسینگپک تا ارغ سیر آ
 اُراتیتی کُٹنکس اف
 بشینکاک بے نکانو
 چُناک تا لُوچ و لنگڑ
 نت شپاد و ہر درا خوارو
 مریر، ناجوڑ، خلیر باپست پلکر
 نہ دارو نس بریتا دو، نہ درمانس
 کہیرہ بیوسی اٹ
 خڑینکان بیسہ پین کسے تو بچ اف
 خڑینکاتے غریباتا اثر اف
 خڑینکٹ کشیرہ او اُستنا ہافے
 کنا شعرو کنا ہیت آتیٹ

سیر پڈ مفک کسس
 کنا شعر ہم خڑینکے
 نالہ و فریادے
 سما افک نے زیبیل
 دا کٹنک جانا کنا لگیک
 دا نیزگارا اُس نا درڈ و رنجاک
 خاخر و لمبوک کیرہ
 (36) ننا اُسٹے بشیرہ

4.9 پیر محمد پیرل زبیراڑی (1930 ... 24 اگست 1999)

پیرل زبیراڑی، براہوئی شاعری ٹی جتا ئی اسلوب سے نا شاعر ئسے دانا شاعری ٹی فطرت نا ندارہ کٹی، مَش و پٹ آتا زیبائی، ہتم اٹ گواڑ خاتا زکر، پورہ گروک، شنزہ و نود آتا مستی نا احوال ملیک۔ پیرل نا شاعری ٹی، تہہ نا احساس آتا ترجمانی مریک کہ اگہ بندغ ئسے یکہ دشت اٹ یا باغ ئسیٹی النگ ئی تو ہمو وخت انتس کہ اونا خنک خنیرہ؟ انتس اونا است پائک؟ بالکل ہنداوڑ پیرل نا شاعری ٹی ہم ہنداوڑ اُسٹ نا احساس آک شعری دروشم ہلیرہ۔

پیرل نا شعری مجموعہ غاتا گونڈ و جاچ ئس ہلینہ تانکہ اونا شاعری نا بارواٹ رایہ ئس جوڑ کنگ ٹی آسانی مرے۔

4.9.1 (1994) اُسٹ نا ہکل

پیرل نا دا کتاب ٹی غزل ئی اسہ جتا ئی رنگ سے ٹی درشان کنگانے یعنی بیرہ فطرت نا گچین انگا رنگ آک، پھل خرسی، مَش و تار، گل بلبل، نا مد و موسم اوفتا گچینیک درشان اریر۔ پیرل نا ہندا اسلوب اونا غزل نا سرحال آتیٹی یکسانیت یا اسٹی نا سوب جوڑ مریک، اونا ہر پوسکنا غزل نا سرہال آک متکن لگیرہ، بیرہ، لوز و تشبیہ آتے مونی پدی کنگانے واہم پیرل براہوئی ٹی ہمو اسٹ انگا شاعر ئی ہرانا سرحال بیرہ فطرت ئی۔

پیرل نا غزل آتیٹی جاگہ ئس ہندنو شہ پارہ دو بریک ہرافتیٹی استعارہ غاتا استعمال ئی باز گچینی اٹ کنگانے ہراٹی اسٹی نا بارواٹ پاننگانے، دنکہ

توارے ہندا، کہ ہندانگ ہربو

ہبو مچ مرین نن مرین جوڑ جوہان

(پنہ، 11)

ہمے وختے خدا لوجار ہڑسے

کہ پٹان، پھل و گواڑخ نن بنانہ

پنہ، (22)

گدان خلکنو نوداک مَشْتا بجا

کرے سخت روبو، سہے سیٹل نا

(پنہ، 101)

فطرت نا رنگینی تون اوار پیرل ہم غزل نا اسل دروشم ئ و اونا سرحال آتیٹی شابیٹی نا خواست آتے
پورو کنگ نا کوشست کرینے اونا اسہ ہندنو غزل سے نا منہ شعر، ہراٹی، براہوئی نا اسہ متکنو بجازی
ئس ”اٹ و مٹ“ ئ ردیف نا ہندا ہیسونے ہراڑان غزل نا زیبائی پین ودک۔

ننا پارغا ہپروس اٹ و مٹ

توارے ننا ہنپروس اٹ و مٹ

مُسُن مون تموک ارین نا درآ

ننے بش مشان کپروس اٹ و مٹ

ارین وختسے آن کہ بے ہوش نن

ننے خمب ٹی توپروس اٹ و مٹ

نن امیت وارن گلی آ کہ نا

ارائی ننے دپروس اٹ و مٹ

ارین بے کسر شوق ٹی ناکہ نن

پدے نی ننا خلپروس اٹ و مٹ(37)۔

4.9.2 (1994) بچڑو

پیرل نا دا کتاب ہم غزل نا سرحال آ نوشتہ ئ بچڑو ٹی پوسکنی تو ملیپک، انتنے کہ دانا سرحال آک
ہم پیرل نا روایتی سرحال آتیانبارو داٹی ہم ہمو رنگ آک ملیرہ ہرافک استنا ہکل ٹی ساڑی ئ۔ داٹی بیرہ
اسہ گڑاس پوسکن خنگ اک و پیرل نا مدام ہندا کوشست مسونے کہ ردیف و قافیہ تا اسلوب ئ تینا
وڑاٹ جوڑ کیو۔ داٹی گیشتری مرکب لوز آتا ردیف آک ملیرہ دنکہ،

مونے تینا ماپراتون پڑدہ بلکس اُف اُف

پڑدہ مونان دے نا دن سخت خلکس اُف اُف

(پنہ، 33)

قول تِسُّس قول ی بر پورا کہ نی
قول ٹی، مر داسہ پکا سخت سخت

(پنہ، 55)

شولسہ نی بیت و گپ اٹ لال در
بادوی نا در دسینے بہاز بہاز

(پنہ، 27)

بچخڑو آن غزل سے نا منہ شعر،
کیک شکئی باغ و پھلے ناکہ رنگ
زیب ایتک گل گلابے ناکہ رنگ
عاشقاتا رنگ زردے نا غمان
گواڑخی آدنکہ پھلے ناکہ رنگ
خلک پیرل سُم تے اُستا لاڈ جان
(38) بلک خُلا بند بندے ناکہ رنگ

پیرل نا شاعری ٹی لوز آتا زیبائی و تشبیہ، استعارہ غاتا جوانی اٹ کھپنگ، لوز آتا ارٹمی معنہ نا استعمال
تو جوان وڑاٹ کننگانے ولے پیرل نا شاعری نا کلہو بچ نمن یا عیان مفک کہ او انت پاننگ خوائک؟
فطرت ی تعریف کننگ یا قدرت نا ندارہ غاتا زیبائی ی درشان کننگ آن انت مقصد دوئی کننگ خوائک؟
پیرل نا تینا جند نا روایتی ی اسلوب سسے او تینا غزل آتینٹ بند ش خلکنے او غزل نا پلّوے شابیت النگ
خوائک بیرہ اودے فطرت نا آبری کرینے۔

براہوئی ادب یا شاعری ی سیبو رسیفنگ ٹی پیرل بے سہب خننگ اک۔ انتے کہ اونا سوچ و خیال یا
شعور نا گشاد محدود ی یا روایتی خیال آتا داپار ہپیار چرینگنگ ی۔

4.9.3 (1996) تجلی

تجلی، پیرل نا نعتیہ شعر آتا کتاب ی داٹی حمد و نعت آتا بھلو کچ سس ارے تجلی نا زکر، شاعری بلحاظ
سرحال ٹی نعت آتا بشخ ٹی ارے۔ پیرل لس شاعری آن بیدس حمد و نعت نا صنف آ ہم شاعری کرینے
دنتو، پیرل آنبار براہوئی ادب ٹی باز آ پنک بریرہ ہرافک اسٹ آن زیات صنف آتیار کاریم کرینو ولے دن
انگا نوشتوک نا نوشت آتیٹی معیار نا بابت سبکی بریک ہنداکان لفاظی نا رجحان مریک تجلی آن نعت
سسے نا گڑاس بند،

نبی پاک نی بن توارے کنا

بہ کر روشنی نن تہارے کنا

کنے بین وسیلہ نہ واہس ارے
 ہرک خواجہ دا حال زارے کنا
 کنا بارنا باغ خرن مرو
 نظریاک نانوبہارے کنا
 کنے نفس و شیطان بٹے کھڈٹی
 (39) دوآن استنا مزہ گارے کنا

4.10 (1940) یاسین بسمل

براہوئی شاعری ٹی سوز آن پد، یاسین بسمل ہمو شاعر ئی ہرانا کُننگ بیننگ و تو
 ل_____ و بش سیال و سیالدار ی کل شاعری ئی بسمل فطری شاعر ئسے ہندا
 سوب ئی کہ او براہوئی شاعری ٹی ہرا ہند ئی تینائی کرینے شاید او ہندے کس ہلنگ کپک۔

بسمل نا شاعری تو وابستگی و سیالی دا خاطران ہم ہتیکو ئی انتئے کہ اودے شاعری میراٹ ٹی
 رسینگانے، بسمل نا باوہ فیض محمد اونا پیرہ، بن پیرہ ہم شاعر گدرینگا نو، ہندا سوب ئی کہ بسمل نارغ
 رغ ٹی شاعرانہ دتر پھیری کیک، اونا شعر آتیان حقیقت و سچائی نا گند بریک۔

بسمل تینا شاعری نا بنا نا بارواٹ ادبی نشست سیٹی پاریسس کہ ”اسہ وختس ننکان تغان سماء کریٹ تو
 کنا خنتا مونا کس ئس تولوک خننگا ہراڑان ای خلیس اٹ ولے کنا استے او داخس دوست بس کہ کنے آن
 کل غمک ہنار“ ہمو وخت آ ہرا شعر ئی سجفے یا بسمل نا اولیکو غزل ہرا ہمو نن ٹی جوڑ کنگا او
 دادے،

کنے پرواہ اف اینو کنا غمخوار تولوکه
 کنے الے بو اے درداک کنا دلدار تولوکه
 کنا خنک مسن ئی روشن کنا است روشنائی مس
 عجب زیبا خننگک نن کنا سینگار تولوکه
 کنے اف ہوش اینو زندگی نا جان نا تینا
 سرفپیرے کنے یاراک کنا تیمار تولوکه
 کنا خنتا خرنیکاک بارسر غم اف کنے داسہ
 جتائی تے بٹے اے پار و داپار تولوکه
 خبر اف کس کنا حالان کہ اینو امر خوشٹ
 اسٹا پھل نا خن تیٹی مچا شار تولوکه
 ہزار منت و زاری کریسٹ قسمت ئی تینا

(40) نصیب اٹ بسونے بسمل گل گزار تولو کے

بسمل آ شاعری نا دیوی ہمو نن آن پد تا اینو اسکان مہربان ی دا وخت اسکان اونا ہرا کتاب آک مونی
بسونو او فتا گونڈو جاچ ئس،

4.10.1 گیاوان نا پھل (1992ء)

براہوئی شاعری ٹی، غزل نا اگہ سہی و اسل دروشم نا بیت مرے یا ہرا براہوئی شاعر آک غزل ی غزل
پہم مرسہ غزل نوشتہ کرینو او فٹیٹی بسمل ہم اوار ی ایلوٹیٹی اسحاق سوز، رحیم ناز نا پن بریک ہرافک
براہوئی بے روح غزل ٹی روح شاغار۔ غزل گوئی ٹی بسمل نا ہم تینا جتا ی وڑوڈول و اسلوب ئسے
دنتو گیاوان نا پھل نا لوز آک ہم روایتی ی ولے خیال و فکر آتیٹی لوز آتا بندش لوز آتا معنہ ی پین شابیت و
زیبار کیک ہندا سوب ی کہ گیاوان نا پھل نا شاعری اسل سادہ، آسان و دیر انبار روان ی غزل ئسے نا
منہ شعر،

درد و غم دوست و آشنا ی کنا

دا خڑینکاک دلربا ی کنا

پین الار کل کنے تنیا

ہندا ہرتوما جان ی ساء کنا

دے وفا کیک، دے وفادارے

مون پمون کل دوست خوا ئکنا

(گیاوان نا پھل، پنہ 31)

گیاوان نا پھل نا شاعری، زور اٹ ہتو کو شاعری ئس اف بلکہ لوز آک خیال نا آہری و محتاج ی۔ بسمل نا
شاعری لفاظی آن پاک ی۔ گو کہ اونا غزل ٹی وختس مضمون و سرحال مرغن مریک ولے ہر شعر ٹی
اودے ہمو اسٹ انگا خیال ی بدل بدل کرسہ مونی ہتیک دنکہ

تیر لگانے جگر ہندا کنا

خنک توروکو ہمو سندا کنا

ای تو الانٹ غم و فکرے ولہ

غمک تمانو عجب رندا کنا

ملتو ہج ہم کنے دا شہر ٹی

مزہ کتو زند بے خوندا کنا

ہر اسٹ نا غم کنا استا بریک

(41) کل بریرہ کارہ بس گندا کنا

4.10.2 (1994) نازبو

نازبو براہوئی شاعری ٹی بسمل نا چار بندی تا اولیکو تجرباتی کتاب ئی یعنی داڑان مست، مربع نا ہیئت آ جتا کتاب نوشتہ متنے، بسمل آن دا روایت بناء مریک ایہن لوز چار بندی، دا صنف کن پاننگ مناسب اف انتئے کہ بند ٹی ارا مصرعہ مریرہ ہرا صنف کن براہوئی ٹی چار بندی پاننگ انگ ئی، داٹی چار مصرعہ یا ارا بند مریرہ گڑا چار بندی نا ہندا دافتے ارا بندی یا مربع پاننگ ئی ایہن، نازبو، مربع ترکیب بند نا کتاب ئسے۔ داکان بیدس عادل قلندرانى نا ”شاشان“ و عزیز مینگل نا ”تیرونک“ ارا بندی یا مربع ترکیب بند نا مجموعہ غاتیٹی اوار مننگ کیرہ نازبو نا سرحال آتیٹی عشقیہ سرحال آتیان بیدس راجی زند نا ہر پہلو ئی شعری دروشم ٹی سوگو کننگانے۔

بسمل لکھ کوشست آن پد ہم تینا ڈکھیائی و حالیت ئی ڈھکنگ کننگ کتنے و دنیا نا زلم و ستم ئی پاش کرینے دنک،

دژد و غم سنگتی کرے کنتو

بخت بے ہمتی کرے کنتو

شین اخس کرے جفا کنے آ

پاکہ دے دوستی کرے کنتو

(نازبو، پنہ 11)

نازبو ٹی بسمل باز آ غیر شاعرانہ لوز آتے شعریت ترسہ اوقتے شاعرانہ لوز آتیٹی اوڑدہ کرینے ہندن اونا مربع تیٹی ہم استعارہ غاتا جوان وڑاٹ استعمال ملیک دنک

دا چراغاتے داسہ گل کپیس

دبنو کاریم نی اصل کپیس

ایکہ نیکن عذاب جوڑ مرے

بے وسا بسمل ئی نی ہل کپیس

.....

تڑنگار، ترکاک کنا است نا

کہ ترخار گڑکاک کنا است نا

مرو پین انتس سما اف کنے

(42) خسکار ٹپاک کنا است نا

4.10.3 (1997) سنبل

سُنبل نا غزل آتیٹی دژد، غم تا داستان درشان مریک انتئے کہ بسمل نا شاعری نا پس منظر ٹی ڈکھیائی و سختی سوری تا سوب ئس ارے تینٹ ہم دا گڑانا زکر ئی کیک۔

بازاک پارہ، بسمل شاعری ٹی ہیٹ کیک“ ای پاوہ شاعری کنتون دن سنگت ئی دنکہ کنا سیخا، بازاک ” پارہ کہ بسمل نا شاعری غم و فکر آن پرے ای امر کیو دنو ہیٹ ئس ہم افک ای خوشی نا شعر ہم لکھیوہ ولے غم کنا ر غ ر غ ٹی جاگہ کرینے انتئے کہ چنکی آن ای غم تنو مونی مسونٹ او غم کنا، ای غم تا“ (43)۔

بسمل تون غم تا سنگتی اونا شعر آتیان پاش مریک ہندا سوب ئی کہ ایلو شاعر آتیان گیشتر بسمل نا شاعری ٹی ہجر و فراق، دژد و غم نا زکر زیات ئی۔ و ہرکس کہ اونا شاعری ئی خوانک و بنک اونا است آ دن اثر تخیرہ کہ خیال دا بریک کہ دا شاعری کنا ئی، دا جوانی گچین آ شہ پارہ غاتیٹی مریک ہندن سنبل نا شاعری ٹی ہم حقیقت پسندی آن کاریم ہلنگانے انتس کہ بسمل آ گدرینگانے اوقتے قلمبند کرینے۔ سنبل نا شاعری ہم سادہ او آسان لوز آتا ترکیب و ردوبند آن جوڑ ئی۔ داٹی لوز خیال آتا اسہ سخت ئی سیالی ئس خننگ۔

نمونہ کن غزل سے نا گڑاس شعر،

نا کوچہ غان داسہ گدرینگین تو جوانے

دا عمر دا وہی ٹی رسوا مفن تو جوانے

نی ہم ہناس مُرآ، مسُن جتا نن ہم

یاد اتون استے نن ریفن تو جوانے

اے وختس ئس ننا ہم گدرینگا بس ہنا

بے مہرا دا جہانے استے تفن تو جوانے

سگان باز جو رو جفانے جہان نا

(44) ٹیپاتہ خازہ انگا خواریفین تو جوانے

4.10.4 (2002) دیوان بسمل

دیوان“ ہمو شعری کتاب آتے پاننگ اک ہراٹی ردیف و قافیہ غاک الف، بے نا بابت ی، اسکان جوڑ ” مرسہ کیرہ، دا اسہ تجربہ ئسے دیوان آتیٹی گیشتری خیال و فکر نا روتہ غاک سُست مریرہ یعنی داکان لفاظی نا بناء مریک انتئے کہ ردیف یا قافیہ ہرادے شاعر مقرر کرینے او مجبوراً ہمو ردیف و قافیہ نا ہم آواز لوز آتے پٹک ہراڑان شاعر لفاظی ٹی آختہ مریک۔

دیوان، شاعری ٹی خامی تا کتاب ئی داٹی ردیف و قافیہ نا بابت خیال آتے ردوبند تننگ گڑا خیال آتیٹی گیشتری سُبکی ودی مریک۔ ہندا سوب ئی جوان انگا شاعر آتا شعری گشاد یا فکری پختگی تے زنگ لگک دا ہیٹ ئی براہوئی شاعر و شاعری نا بابت کنگ آن، دا وخت آ براہوئی شاعری ٹی ارا دیوان

چھاپ مسونو اسٹس عزیز راہی نا° دیوان راہی 1995ء، و ایلو° دیوان بسمل،، ہرا نا جاچ ہلنگ انگ
ئ۔

دیوان بسمل، یاسین بسمل نا فطری شاعری ئ گواچی کرینے او باز آ جاگہ غا ردیف و قافیہ نا مجبوری
آن لفاظی کرینے دنکہ،

کل نا اللہ وارث

کل نا مولا وارث

دا زمین و آسمان دا جہان و اے جہان

کل نا مولا وارث بیشک اللہ وارث

پھل و پن بوچ و بے انت کہ داڑے ارے

اللہ اللہ وارث کل نا مولا وارث

روزی و رزق نا شام نا دے ٹک نا

قادر اللہ وارث کل نا مولا وارث

کیک ہمو پیدا فنا ایتک ہم ہمو پناہ

(45) خواجہ ہمودے وارث کل نا مولا وارث

بسمل نا بڑز حمد نا اولیکو شعر آن اونا مفہوم یا سرہال ئ پہہ مننگ مریک داکان گڈ ایلو کل شعر آئیٹی ہم
ہندا مطلب و مفہوم ئ مونی ہتنگانے و دا شعری نوشت کم بلکہ لس ہیٹ و گپ زیات لگرہ۔

واہم دیوان بسمل ٹی منہ غزل ہندنو ملیک ہرافتیٹی بسمل نا متکنا فطری آ شاعری خننگک۔ ہندن انگا
شعر آتیان گڑاس وڑک،

دوئنا تینا کروکے اف علاج

مسنے ہر بندغ اینو بدمزاج

دور و باری دز نا مس داخدر

دا مرض کل ئ کرینے لا علاج

ہر اسٹ تموکے ہندا لالچ اٹ

دو برے زرس کنے ای کیو راج

(دیوان بسمل، پ 34)

است جان ونڈ ونڈ

ویل ڈکھ گنڈ گنڈ
 چرّ و چیل ی زندگی
 اُسٹ ٲیے ی گنڈ گنڈ
 (دیوان بسمل، پ 46)

.....

ہر دور ٲی وہاے مزدور نا دتر
 خیداتیان عیاے مزدور نا دتر
 دے مچ دے آ بشنگگ، اُف کپرواسل
 بے مٲو بے بیانے مزدور نا دتر
 (دیوان بسمل، پ48)

4.10.5 (2005) دوخوار

دوخوار، بسمل نا ششمیکو شعری مجموعہ ی بیرہ ٲلوجان نا زکر کننگتو انتھے کہ اوٲی چناتیکہ قصہ منظوم کننگانے دوخوار ٲی بسمل نا ہمو شاعری نا وڑ اف ہراکہ گیاوان نا پھل، سنبل، ٲی ملیک انتھے کہ داٲی پوسکنو سرحال یا موضوع خننگیک متکنا سرہال آتے لوزاتا زیبائی آن بیرفنگانے ایہن یاسین بسمل، اسحاق سوز و رحیم ناز براہوئی پوسکنا شاعری ٲی غزل ی جتا ی ٲن نس بشخانو، دافتا غزل ٲی سادگی او غزل نا اسل دروشم خننگگ۔ ہندن بسمل نا شاعری نا بارواٲ او نا کتاب ٲی جوہر براہوئی داوڑ رایہ تسونے۔

یاسین بسمل ہر وخت و ہر پاس نا شاعر نھے کہ او شاعری آن سوا ٲین ہچ ٲیک ہرا بندغاگ شاعری ” آن بغیرس ٲین ہچ ٲیسہ اوفتا استاک بیرہ مہر و محبت چارہ“ (46)۔

دا بیت ٲک و جائی ی کہ بسمل کونا شاعر آک محبت نا سفیر ی و دا سفارت کاری ی تینا تخلیق آتیٲی درشان کیرہ ہندن دوخوار ٲی براہوئی نا روایتی شاعری دو بریک داٲی بسمل نا جوزہ ی است نا لہر یا جوش ڈھکوک خننگگ۔ واہم پوسکنو ترکیب خواننگ و بننگ کن دو بریک دنکہ،

ہراتم کہ نا خنک کنے آ ہریرہ
 کنا است نا تار تاراک سریرہ۔

(پ، 14)

ہنینا مہرنا گفتار نا ی

اسٹ ای انت مچا شار نا ی

(پ، 16)

دو خوار ٿي باز آسرهال تيا اسٽ ان زيات شعرآڪ دو بريره يعني داڻي خيال آنا تڪرار هم خننگ اڪ دنڪه بڙڪو شعرنا خيال دا شعرٿي هم ارے،

بنا دا است ٿڪر مس جغر تو

نظر لگا كه وختس نا نظر تو

(پ،34)

گوڪه بسمل نا شاعري نا شابيئي اونا است نا احساس و خواست آنا رداٿ جوڙ مريڪ بيست يڪميڪو صدي ٿي هم اونا اسلوب اونا درستي راستي ئي ڪرفڪ. باز ڪم بسمل نا غزل آٿيئي فراغت نادرڪ لگڪ يعني اسٽ ان زيات خيال آنا اوازي نا مثال باز ڪم مليڪ دنڪه اينو پگه ورنه شاعرآڪ غزل نا پلوے داخس شابيئي ڪرينو هراڻي عشقيه مضمونڪ گم مرسه هئنگ ئي ُ او دافتا هندا زندنا ايلو سرحال آڪ هئنگ ئي ولے بسمل هرا رنگ ٿي يا هئنگ ٿي شاعري ڪيڪ واهم اونا مٿ و ٿاني ڪس مننگ ڪيڪ دنڪه دا بيت نا گيشٽري يات گيري مس ڪه هراپوئي غزل ئي اسل دروشم تروڪاٿيئي بسمل هم اوار ئي.

ان تا 1980 اسڪان، هرا هراپوئي پوسڪنا شاعري نا اوليڪو دور ئي دننو دا دور 1990ء اسڪان 1960 ڪائڪ ولے مچھ باز دا دور نا خيال آٿيئي تبديلي برسه ڪيڪ هراپوئي پوسڪنا شاعري نا اوليڪو دور ٿي مسه وڙانگا اسلوب خننگ اڪ اوليڪو داڪه اسحاق سوز نا اسلوب دا دور نا مچا شاعري آهاوي ئي يعني هرا اسلوب غزل ئي اسحاق سوز تينائي ڪرينے اوڙان گڏ بهلو وختس ايلو شاعرآڪ اسحاق سوز نا روايتي آ اسلوب ئي تينائي ڪرينو هندا دور ٿي ارٿميڪو اسلوب والا شاعر، احسن خاراني ئي ڪه اونا غزل نا پلو شابيئي نا پاره غا ڪائڪ داڪان گڏ بابو عبدالرحمن ڪرد و نادر قمبراني، هراپوئي شاعري ٿي اسه جتائ انداز فڪر و اسلوب سے تون موني بريره هراڪان هراپوئي شاعري نا خيال و فڪر آٿيئي جدت خننگڪ، دننو دا دور ٿي جوهر هراپوئي، عزيز راهي، واحد بخش مينگل و گڙاس بين شاعرآنا پنڪ بريره ولے بڙڪو شاعرآنا هرا شاعري نا چاچ هلنگا هراپوئي پوسڪنا شاعري نا اوليڪو دور ئي سرپند مننگ ڪن بس ئي.

داڪان گڏ هراپوئي پوسڪنا شاعري نا ارٿميڪو دور نا بناء مريڪ هرا 1980ء ان پد بنا مريڪ. 1990ء ان پد تنقيد نا درستي راستي ان هراپوئي پوسڪنا شاعري ئي اسه جتا ئي و پوسڪنو ڪسر ئس دو برهڪ.

4.11 حوالہ غاک

- ۱۔ سوز، اسحاق، ”غزلیات سوز“، 1992، عبدالنبی نسوار فروش، اسٹیشن سلرا، شہدادکوٹ، پ، 3۔
- سوز، اسحاق ”غزلیات سوز“، 1962، ایضاً، پ، 16-17-2۔
- سوز، اسحاق، ”غزلیات سوز“، 1962، ایضاً، پ، 6-3۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969ء براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان،، 10-12-4۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، ایضاً، پنہ، 47-71-5۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، ایضاً، پنہ، 33-35-6۔
- سوز، اسحاق، ”جذبات سوز“، 1972ء براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان پنہ، 40-41-8۔
- سوز، اسحاق ”گروشک“، 1995ء براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ پنہ 13-192-9۔
- سوز، اسحاق ”گروشک“، ایضاً، پنہ 13-192-10۔
- سوز، اسحاق، ”سونج رونج“، 2001، براہوئی اکیڈمی پاکستان، پ، 23-24-11۔
- سوز، اسحاق ”سونج رونج“، 2001، براہوئی اکیڈمی پاکستان پ 23-24-12۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان پنہ 81-82-13۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان پنہ 82-14۔
- سوز، اسحاق، ”جذبات سوز“، 1972ء براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان پنہ، 11-15۔
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل بلوچستان پنہ 107-16۔

- سوز، اسحاق ”سونج رونج“، 2001، براہوئی اکیڈمی پاکستان پ 17-11-
- درخانی، مولوی عبدالباقی ”ترقی نا رفتار“، مئی 1965ء فاضل آباد ڈھاکہ، بلوچستان، پ، 15-18-
- درخانی، مولوی عبدالباقی، ”ارمان“، 1969ء پ، 3-5-19-
- درخانی، عبدالباقی ”سپاسنامہ“، مئی 1972ء براہوئی ادبی سنگت بلوچستان، پ، 10-11-20-
- درخانی، عبدالباقی، ”سوغات“، جون 1972ء براہوئی ادبی سنگت بلوچستان، پ، 10-11-21-
- لہڑی، میر بشیر احمد ”دستونک“، 1966ء، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ، 18-22-
- سائل، کریم بخش، ”غزلیات سائل“، 1970ء، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل، بلوچستان، پ، 13-23-
- خارانی، مولوی عبدالغفور احسن، ”جذبات احسن“، 1973ء، پ، 20-24-
- خارانی، مولوی عبدالغفور احسن، ”جذبات احسن“، 1973ء، پ، 37-25-
- خارانی، مولوی عبدالغفور احسن، ”جذبات احسن“، 1973ء، پ، 79-26-
- خارانی، مولانا عبدالغفور احسن ”دیوان احسن“، اگست 1977ء احسن خارانی، دوکاندار سلہرا 27-
- شہدادکوٹ، سندھ، پنہ غاک 64-65-
- خارانی، مولانا عبدالغفور احسن ”دیوان احسن“، اگست 1977ء ایضاً، پنہ غاک 82-83-28-
- کرد، عبدالرحمن ”شف گروک“، اگست 1996ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان پنہ 48-49-29-
- ماہتاک سنگت، کوئٹہ، مقالہ عبدالرحمن کرد، از ڈاکٹر سلیم کرد، نومبر 2003ء، پ، 86-30-
- کرد، عبدالرحمن ”شف گروک“، اگست 1996ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان پنہ 72-73-31-
- کرد، عبدالرحمن ”شف گروک“، اگست 1996ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان پنہ 74-76-32-
- قمبرانی نادر، ”شنزہ گروک“، جون 1992ء، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پنہ، 25-34-
- قمبرانی نادر، ”شنزہ گروک“، جون 1992ء، ایضاً، پنہ، 53-54-35-
- قمبرانی نادر، ”شنزہ گروک“، ایضاً، پنہ، 85-87-36-
- زبیرانی، پیرمحمد، ”استنا ہکل“، 1994ء، رستم پرنٹرز پٹیل باغ کوئٹہ، پ، 122-37-
- زبیرانی، پیرمحمد ”بچخڑو“، 1994ء رستم پرنٹرز، پٹیل باغ، کوئٹہ، پ، 122-38-
- زبیرانی، پیرمحمد، ”تجلی“، 1996ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، پ، 129-39-
- بسمل، یاسین، ”گیاوان نا پھل“، 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان پنہ 26-40-
- بسمل، یاسین ”گیاوان نا پھل“، ایضاً، پنہ 62-41-
- بسمل یاسین، ”نازیو“، 1994ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، پ، 15-30-42-

- بسمل، ياسين، سنبل، 1997ء، رستم پرنٹرز كوئٹہ، پ 43-4-
- بسمل، ياسين، سنبل، 1997ء، ايضاً، پ 44-29-
- بسمل، ياسين، ”ديوان بسمل“ 2002ء براہوئی اکیڈمی پاکستان، پ، 45-33-
- ياسين، بسمل، ”دو خوار“ 2005ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان، پ، 46-5-

پنجمیکو بخش

۱۹۸۰ء آن پد براہوئی شاعری نا جاچ

۱- 1980ء آن پد براہوئی شاعری نا جاچ

براہوئی پوسکنا شاعری ئی ارا دور آتیٹی بشخنگ نا سوب آک دا مننگ کیرہ کہ ہر دور ٹی خیال، فکر آتیٹی مونی پدی برسہ کرینے، ہر اتم خیال یا فکر آتیٹی تبدیلی ئس بریک یا پوسکنی ئس خننگ اک۔ ہر اتم متکنا روایت اک پترہ تو پوسکنو دور ئسے نا بناء مریک بالکل ہندا وڑ براہوئی شاعری ٹی ہم دور آتا خیال تخننگانے ہندن 1960ء آن تا 1980ء اسکان نا شاعری نا رنگ پین ئی 1980ء آن تا 1995ء اسکان شاعری ٹی برا پوسکنیئت بریک و داکان گڈ یعنی 1995ء آن تا نوشت نا دے اسکان براہوئی شاعری ہرا تبدیلی تیان گدرینگ انگ ٹی ئی ہر دور نا جتا جتا جاچ ہلنگ آن شاعر آتا نفسیاتی، ادبی، علمی پس منظر تون اوار، راج نا بارواٹ چاہنداری ہم مریک ولے دا کل دور ہر اتم ذکر 1980ء آن کننگا دافتے براہوئی پوسکنا شاعری نا ارٹمیکو دور ٹی اوار کینہ و ہرا وخت آن ہرا تبدیلیک مونا بریرہ اوفتا جتا جاچ ئی ہلنگ اک دنتو دا دور ٹی ہم سد آ شاعر آک ساڑی ئی و چندیک گدرینگانو ولے اوفتیاں گڑاس پنی آ شاعر آتا گرج نا رداٹ جاچ آتے مونی ہتینہ۔

5.1 امیرالملک مینگل (3، اپریل 1945ء)

امیرالملک مینگل نا اسلوب ئی شیئر ایلو براہوئی شاعر آتیاں جتا ئی دنتو دانا شاعری ٹی ہم سیاسی شعور نا، ضمیر نا ڈس ملیک ایلو داکہ امیر نا ہم شاعری استعاراتی ئی او انتس پاننگ خوانک لس کاری آ درشان مفسہ، اونا ہر شعر نا مقصد اولیکو نگاہ اٹ کئے کننگ پک ہراٹی اونا اسلوب او انداز آن بیدس، نوشکیئی بولی (لہجہ) نا اثر انداز مننگ ئی۔ یعنی امیر نا شاعری ٹی، براہوئی نا ہر مسٹ آلہجہ غاک (گیشتری نوشکیئی و ساراوانی) ملیرہ۔ باز آ لوز آتا تلفظ یا پاننگ نا وڑاٹ نوشتہ کننگ آن اوفتا خواننگ ٹی مشکل ودی مریک۔

امیر گیشتری تینا شاعری ٹی امن ایمنی نا پانک او جنگ جدل نا نقصان آتے ہم درشان کیک او خوانک کہ راج نا ہر بندغ نا دماغ تازہ و تخلیقی مرے۔

امیر نا شاعری براہوئی پوسکنا شاعری ٹی اسلوب آتیٹی ودیکی ئسے یعنی اسحاق سوز، احسن خارانی، نادر قمبرانی، بابو عبدالرحمن کرد، پیرل زبیرانی آستا جتا جتا اسلوب آن گڈ امیرالملک نا اسلوب براہوئی شاعری ٹی گچینو ودیکی ئسے دنکہ دا ہیٹ مہالو پاننگاکہ امیرالملک نا شاعری سادہ افک بلکہ داٹی، تشبیہ، استعارہ، کنایہ، مجاز مرسل آتا حد آن زیات استعمال آن اونا شعرک پہ مننگ نا حوالہ اٹ سخت جان ئی ہرانا سوب آن دافتا پہ مننگ ٹی وخت لگک۔ داکان بیدس، خیال و فکری حوالہ اٹ، امیرجدت پسند ئی شاعرئس خننگک اونا لوز آتا ترکیب و زیبائی اونا شعرتے پین زبیدار کیک، امیر نا شاعری نا بارواٹ میر عاقل مینگل دن نوشتہ کیک۔

امیرالملک نا شاعری ٹی فکر و فن ہڑتوماک اریر ولے کنا من ئی (خیال ٹی) اونا شاعری ٹی فن ” زیات انتئے کہ انداز بیان و اسلوب نا زیبا ہشت ٹی شاعر نا شخصیت سد رنگ او او نا، تاکی (انفرادیت) اسہ وڑاٹ تینا گشادے نشان ایترہ۔ اونا شاعری مدام بلوکو ڈیواسے کہ جنون و خرد نا خمیرے او شیئر (1) باگل نا تب آن سرپدے و اوقتے سریلہ الپک۔“

اونا شاعری نا اسلوب ئی پین درشان کننگ کن اونا نوشت آتا جاچ ئی ہلوئی مریک داوخت اسکان اونا ارا شعری کتاب نوشتہ مسونو۔

5.1.1 (1992) جورنا پھل

جورنا پہل براہوئی پوسکنا شاعری ٹی، جدت و گچین آ خیال آتا جوانو کتاب سے داٹی غزل نا گھٹ شابیتی نا پارہ غا کائک یعنی ہر شیئر ٹی جتا جتا خیال آتے لوز آتا کمک اٹ پہل نا ہار آ بنار گفنگانے۔ داٹی ہر سر حال آ نوشت آک دوبریرہ جورنا پہل ٹی شاعر تینے آ اعتماد کنگ نا بارواٹ باز آ ہندا پارینے یعنی ساڑی آ دور نا ہر گرج آتا پورواری کن تینا مخ ئی تفوئی مریک جور نا پہل نا شاعری آ ورد نا گچین نو مثال ئسے داٹی شاعر نا خواری و محنت اونا ہر شعر آن درشان مریک جورنا پہل آن براہوئی پوسکنا شاعری نا کاٹم فخر آن بڑز مریک داٹی فن و خیال ہڑتوما گرج آتے پورو کنگانے اونا اسلوب غزل ایلو شاعر آتیان جتا ئی۔ غزل نا تہ گچینو رنگ اس ہرانا ہر شعر ٹی بہلو مقصد ئس ڈھکوک ارے دنکہ،

زندنا عیب کل لغوری ئی

اسہ مرک بندغ ئی ہزار مریک

جاہلی، نا پہی آن رب امان

قوم گوہنگہ گم گار مریک

ہر کس ئی دوستے ساہ ولے اونا

اسہ بشخندہ کن نثار مریک

اینو موسم نا رنگ پانک امیر

(2) لڈسہ کنڈسے آن یار بریک

گوکہ امیر الملک امن و ایمنی نا صاف صاف پارینے ولے اونا شیئر آتیٹی، ظلم نا برخلاف بش مننگ، تینا توارے بڑزکننگ نا ہگل ہم ارے کس نا بارواٹ رایہ تننگ یا نظریہ ئس جوڑ کنگ باز مشکل ئی کاریم ئسے انتئے کہ ہر دور ٹی خیال و سوچ آتا بدلی آن ہمو بندغ نا شخصیت گواچی مرسہ کائک ولے باز آ نوشت آتے خواننگ و پٹ و پولی جاچ آن پد ہمونوشت نا حد اسکان او نوشتوک آ رایہ تننگ مننگ کیک۔

ہندن جور نا پہل ٹی کیہی ہند آتیا امیر الملک مینگل نا شاعری اشتمالیت یعنی سوشلزم نا حق ٹی بیت کیک، او اونا مقصد و منشور ئی مونی ہتیک کہ ڈیہے ئسے نا کھٹیا و پیداوار آ مچا خلکت نا حق مریک، ہر بندغ ئی تینا لائخی تے درشان کنگ نا تاڑ دو برے او قوم نا جاگیر و زر آ ہر بندغ تون انصاف و بریبری مرے اسہ ہندنو خیال ئس ہراٹی امیر، اشتمالیت نا پارینے۔

دا زند ٹی آسودہی دیر خانے

او کس کہ حقاتے غریباتا پلانے

یا، دین ئی کرینے تینا روزی نا وسیلہ

دنیا کہ بہا کیک او پاکنگا قرآنے

باخو ئی پُلک یا کہ او مزدور نا باء آن

بے زو بہ آن کشہ ئی مڑے تینا شوہانے

لٿائے او ايلم تے يا كاچاخ ڪرينے
يا زر ٿي بلاتے ہميش خوش تخانے
بے علم انگا دا راج نا بے عقلی آ ببو
داسڪان ۽ ٻموفتون تڏے رندٺ تا روانے
أفار ڪرے لار ڪرے است امير نا
(3) دا رسم رواجاتا تھو اودے ہشانے

چله نا توبے (اگست 1997ء) 5.1.2

امير نا بڙزڪو شيئري ڪتاب ٻم تينا فلسفيانه خيال آتون براهوي پوسڪنا شاعري ٿي جوانو ٻند ئسے آ سلوك ۽ جورنا پهل انبار ٿي چله نا توبے، ٿي ٻم محنت و خواري نا عظمت، غريبي و غريب نا احساس، راج ٿي بريبي و عدل نا ٻكل، علم نا احساس، تينے آ تينٺ اعتماد رٻير و ڪماش آتا ڪم لائخي، اونا ٻر غزل ٿي جاگه نا جاگه ئس دو بريڪ.

ولے افسوز! امير الملڪ مينگل نا گچين آ شاعري اونا سياسي و ذاتي شخصيت نا سيخا ٿي مدام ٺب ٻلسه ٻننگ ۽ باز آتا خيال ۽ ڪه دن انگا خيال و فڪر نا شاعر مدام الس، خلڪت نا نيام ٿي مريڪ ٻراتم امير الملڪ مينگل، گورنر بلوچستان مريڪ اونا شاعري، اونا سياسي شخصيت و بيوروڪريٽانه رويه غان، براهوي ادب ٿي تينڪن ٻمو ٻند ۽ ودي ڪتنے۔ نه تو براهوي پوسڪنا شاعري ٿي امير الملڪ مينگل نا مٺ ٻچ ڪس تون افڪ اونا سوچاتا آفاقي و خيال آتا بهلني آن براهوي پوسڪنا شاعري ۽ سيبو دو بريڪ.

ولے ڪس ۽ نا نوشت ۽ اونا جند يا شخصيت تون بيٺ تننگ ٻم ادبي خيانت ئسے ٻرا سوچ و فڪر ۽ اونا نوشت آڪ درشان ڪيره باندے اوفتا لس درشاني مرے۔

دنڪه چله نا توبے ٿي ٻم ٻندنو شه ٻاره غاڪ دو بريبه ٻراڙا دواره سوچوي مريڪ اونا شيئر آتپي احساس زمه داري وار وار پاننگانے ڪه راج نا ٻر بندغ تينا تينا بشخ نا زمه واري تے ايسر ڪرسه ڪا۽۔ نه تو شيئر نا ٻننگ آن گڏ شوڪاڪ شيئر مريره۔ گڙاس ٻندنو خيال اونا شعر آتپي قلمبند ارير دنڪه،

نن، نن تا، موني آ آف ڪتون

ٻسون مس است ڪه دے تٻار اس

(ٻ، 32)

وختس ڪه ٻير مسو وقاباڪ شهپرا

آسمان ٿي ڪڙانگه مرے مونا زاغ نا

(ٻ، 39)

است ننا بچ گڑاسے آن جم اف

دونو باز کم ئ اوتے بچ غم اف

(پ، 55)

چلہ نا توبے ٹی، عشقیہ مضمون نہ مننگ نا بریبرے داٹی اسہ بندنو گھڑتی و احساس ئس شاعر نا است
آتولوکے ہراڑان ڈیہے و بہاتی نا غم، تینا کاریم و زمہ واری تے سرپند مننگ نا ہر وار و ہر خیال ٹی
پاننگ نا کوشست کرینے ہرا اسہ بندنو راج سے نا گرج آک ئ کہ اونا داپار بیپار آن شون حال آ قوم آک
ئ اونا ہمسایہ دے پدے اوڑان گام ئس مستی ہننگے، ہرا احساس دا قوم ئ مونی ہننگ کن الپیک ہمو
خلیس ئ مر کننگ نا سد آ کوشست آک کننگانو او باز آ تینا غلطی تے امانا ہم کننگانے ایہن ہم ہمو
بندغاگ زندہ سلیسرہ ہرافک تینا غلطی تیان بیل کیرہ۔

5.2 (1954) ڈاکٹر رزاق صابر

ڈاکٹر رزاق صابر ہرا براہوئی پوسکنا شاعری نا ارٹمیو دور نا شاعر آتیاں ئ اونا اولیکو دور نا شاعری
ٹی او اوڑان پد نا شاعری ٹی باز فرق خننگک۔ یعنی بنائی دور ٹی دانا غزل ٹی سوز و گداز، ہجر و
فراق، و بے وفائی نا سرحال آک گیشتر ملیرہ یعنی غزل نا اسل دروشم ئ سوز، بسمل، رحیم ناز آن پد
رزاق صابر، برجا تخانے داکان بیدس، اونا شاعری ٹی، غربت، نیستی، نا ئس ہم ملیک ہراڑان شاعر نا
پس منظر درشان مریک کہ او ہرا راج آن تعلق تخک دنکہ چراغ صابر ٹی جاگہ ئس تینے او معشوق ئ
داوڑ بیٹ ایتک۔

کرور تینتو ملاقاتس ہراوڑ عاشق و معشوق

اواس تولوک ماڑی ٹی کنے جگ و گدان الو

(پ 32)

یعنی صابر نا اولیکو شاعری ٹی غزل نا روایتی تسلسل برجا ئ۔ ولے ایلو شاعر آتا ہندا صابر متکنا
سرحال و خیال آتے پوسکنا لوز آتا زیبائی آن بیریفینے۔

5.2.1 چراغ صابر 1981ء

چراغ صابر ٹی بیرہ منہ سرحال آتیاں بیدس مچا کتاب غزل آن زیبا ئ۔ داٹی، غزل نا اسل معنی
ڈھوکے، ہراڑان روایتی شاعری نا تسلسل برجا خننگک ولے لوز آتا پوسکنا ردوبند پوسکنو قافیہ غاتا
استعمال آن متکنا خیال آک ہم پوسکن درشان مریرہ۔

چراغ صابر نا سرحال آتیٹی ہجر فراق، جور و جفاغا زیات نوشتہ کننگانے ساقی و پیمانہ نا لوز آتا استعمال
براہوئی شاعری ٹی ہنداکان زیات خننگک چراغ صابر نا شاعر تینا جہان ٹی بے خود، معشوق نا حسن،
ہجر نا وظیفہ ٹی بچو گھٹی اس الیتنے نمونہ کہ غزل ئس۔

ہراٹ نے آ ہندا خطا مس کنا

کسر سنگتاتیاں جتا مس کنا

کہنگ آرسینگاٹ ای نا عشق ٹی

فقط نا نظر بس شفا مس کنا

کریس زلف نا تار ٹی اُستے بند

(4) تِسٹ مفت اُستے سخا مس کنا

کتاب نا گڈیکو بشخ ہراٹی مختلف سرحال آتیا نوشت اک ملیرہ ہراٹی وطن دوستی، اخلاقی و اصلاحی موزوں تیا شاعر ہرا زیبائی ٹی قلم ارفک اوڑان، اونا شیئر تا زیب ودک و غزل ناکھٹ ٹی شایبیتی، مرسہ کیک۔ ”نونہال“ نا سرحال آ نوشت ٹی ورناتے زند نا مقصد ئ پہہ کنگ نا کوشست کیک کہ تینا ڈیہے و ڈغار نا پن ئ بڑزا کنگ کن محنت و خواری کروئی تمک گڑاں نما ڈیہے ٹی مدام ہتم نا مُد سلو ئ۔ دنکہ

سویل آن بہارے ہتوئی ارے

نمے داڑے انتس کروئی ارے

کبو داڑے محنت و خواری کبو

تینا مطلب آتے نم جاری کبو

پنس تینکے جوانو دروئی ارے

کبو شان بڑزا وطن نا تینا

مبو باغبان نم چمن نا تینا

(5) گل و پل چمن کن بنوئی ارے

5.2.2(2002) شیپول

شیپول ٹی رزاق صابر نا شاعری شون نا پارہ غا گام ہرفک داڑے اونا شاعری و غزل نا اسل اسلوب انداز بیان درشان مریک سرحال و خیال آک ردوم نا مرحلہ تیان گدرینگرہ۔

ہیئت و اسٹرکچر نا بابت ہیئت مرے تو شیپول نا شاعری ٹی باز آ پوسکنو گڑاتا ودیکی نظر بریک داٹی لوز آتا سہی استعمال اوفتا اولیکو معنی و ثانوی معنہ نا فرق اٹ شاعر نا فنکاری خنگک ہندن باز آ غیر شاعرانہ لوز آتے داوڑ شعر آتیٹی بیسونے ہرافک شاعرانہ لوز نا حیثیت اٹ مونی بریرہ دنکہ

برکین ہیئتے ڈکھ آتا

بنا مس زند پھک آتا

کرین خوشی تانن داغس

او ہم گواچی مس چک آتا

مرک سنبھال ٹی پیشن

ارے دا مد لکھ آتا

ملاسی آن چندی تا

(6) تلف تمانے نک آتا

ہندا وڑ نا کہی مثال اک شیپول نا شعر آئیٹی ملیرہ داکان بیدس تشبیہ، استعارہ و بجازی تا جوانو کچ ئس صابر نا شاعری ٹی دو بریک اوفتے گرج و خواست آتا رداٹ شعر آئیٹی ہیسونے۔

شیپول ٹی دونو ہم شعر دو بریک ہرافتا خیال یا دروشم نا چراغ صابر ٹی ارے دنکہ چراغ صابر نا دا شعر

ڈغار اینو سرسوز خیسن خننگک

تڑینو لخ ی چاوه ارمان ئسے نا

(چراغ صابر، پ 24)

نا خیال و اونا لوزاک شیپول ٹی داوڑ نوشتہ ی

ڈغار اینو دترتیاں ٹک و لپ ی

لخے ارمان تا کسس ولدا تڑینے

(شیپول، پ 25)

شیپول ٹی شاعر، شعور، نا تزکرہ ی ہم کیک و تینا خود ستائی ی ہم کرینے کہ شاعری ٹی اسہ بندنو اسلوب ئسے نا بنائی کریئس ہرا بروکا شاعر آتیکن بندائو نا کدکاٹ ئس تخک دنکہ

جہان ٹی اخہ مراسکان بنورے

کنا رندا تے ہر جاگہ خنورے

ہرا بندائوے ای نم کن تخاٹ

ہمو نازی آ دیوالے تفورے

کنے نم منیرے یا منیپرے

آخر دے اس کنا بیتے بلورے

اخس پاروئی ی پابو کنے نم

(7) کنا بیتاتے ہر جاگہ بنورے

ڈاکٹر عبدالرزاق صابر ہمو شاعر آتیاں ی ہرا ترقی پسند و خیال ئس تخیرہ او وخت نا تبدیلی ی امنا کرسہ نوشت آئیٹی دانا تجربہ ی ہم کرینے یعنی، روایتی، تشبیہ، استعارہ آتیاں پیشن مرسہ پوسکنو ترکیب، ردیف و قافیہ غا تا سوب آن، تینا ہم عصر آ شاعر آئیٹی، غزل ٹی تینا مخصوص آ اسلوب آن چاننگ اک

و ہندن شیپول نا شعر آک زوت سرپند و آسان لوز آتیٹی ئُ ہندا دور ٹی غزل ٹی پراغی و گشادگی نا ہرا
 رحجان نا بناء مسونے دادے شیپول ٹی ہم شاعر جوان وژاٹ دوئی کرینے۔
 شیپول نا لوز آتا ہرا ترکیب نا ذکر مس اوفتے شاعر براہوئی زبان نا ہمو لوز آتیاں بیریفنے ہرافک داکان
 مہالو شعر آتیٹی کیفنگنتو دنکہ

برک لتاڑیسہ داخن تے گدرینگ

دا درگہ است نا نیکن ملوک ئِ

(پ 40)

بناٹ عشق ٹی داخہ در مین ای

خرینی تے اونا سخا چاہسٹ

(پ 51)

مریک گواچی آخر دو پھر سینا

اگہ چکس رد ہلک تینا قطاران

(پ 141)

5.3 (1961) وحید زبیر

وحید زبیر تینا جتا انگا اسلوب تون براہوئی پوسکنا شاعری ٹی ویدیکی ئسے دانا شاعری ٹی، گیشتری،
 شخصیت سازی یا ورنہ تا کردار نا جتا انگا پہلو تیا درشان خیال ملیک۔ داکان بیدس زبیر سنت سیوت نا
 ہم پائک انتھے کہ تاڑ و واڑ مروکاک، چک آتیاںبار مصیبت آتا گواچی مریرہ داکان بیدس اتحاد و یکوئی
 ئِ سوگو کنگ کن تین پتین نا جنگ آتا نشانہبی ئِ ہم کیک و دافتیاں مر مننگ نا ہم پائک ہندن وحید زبیر
 نا دا خیال ئِ کہ دشمنی ہمو وخت یا ہموکان جوڑ مریرہ ہراڑے دوستی مرے۔ ایلو شاعر آتیامبار زبیر ہم
 زلم و زوراکی نا مونا سلنگ نا است ایتک دنکہ

انت کس برے بدی ٹی تینا ای بیتے کیوہ

اے ظالم نا گلی ٹی تینا ای بیتے کیوہ

بر وخت راست پاوہ داتو کنا اصولے

زرئس مرے دوستی ٹی تینا ای بیتے کیوہ

دنیا تون سوچوہ ای ہردم اوار تینے

ہر دور ہر سدی ٹی تینا ای بیتے کیوہ

کس ئس خنے کہ نسخان یا فاندہ کنے آن

(8) وخت وخت سادہی ٹی تینا ای بیتے کیوہ

5.1.3 کونٹ (1988)

کونٹ، وحید زبیر نا شعری مجموعہ ی ہراٹی ہروڑنا سرحال آتیا قلم ہر فنگانے داکان بیدس، غزل، نظم نا جتا جتا بشخ، چورک و ہائیکو و فرد نا دروشم ٹی تینا خیال آتے بیریفنے۔ کونٹ نا سرحال آتیاں اسے ہندنون دور ئسے نا درشانی مریک ہراڑے مہرنا بندے نفرت ہلکنے ہراڑے تین پتین تون کست و ساڑلس مسونے تو دن انگا وخت ٹی شاعر تینے کل آن حوصلہ مند تصور کیک کہ ای نہ موم ئسے اٹ کہ دور نا حالت آتیاں دیر مریوہ نہ ای پھن ئسے اٹ، گرج آتا تہو آن تموٹ، داکان او تینا عزم و ارادہ غاتا سوگوی اٹ و رنا تیٹی حوصلہ ئس ودی کننگ نا کوشست کیک و ہمو گڑانا نشاندہی ی کیک ہراڑان ننا سف آتیٹی تفریق مرسہ کرینے دا خیال آتے اسے نظم سیٹی داوڑ خلانے۔

کنا صفت ی کس کے انتے

کرینٹ دنا صفتے آخر

سیال تینکن سیالی خوانک

او اف کنتون

ہتے کس استے کنے آ انتے

ای موم ئس افٹ کہ دیر مریوہ

ای پن اس افٹ کہ تہو آن تمو

اریٹ نہ استارس آسمان نا

ہراکہ شیفی ہرا تو تمک

نہ ہولڑو اٹ کہ گم مریوہ

کنا تو غم تا حساب دون ی

مریوہ تقسیم مریوہ تفریق

(9) جمع مفرہ، جمع مفرہ

کونٹ نا شاعری ٹی کلہو ئسے، تینا نت تیا جک سلنگ نا، جدید و ٹیکنالوجی آن چاہنداری نا، اتحاد و یکوئی نا، تینا ڈغار ی آباد کننگ کن محنت و خواری نا کلہو اونا ہر شعر آن درشان مریک او شون ہلوکا ملک آتے مونا تخسہ تینا قوم و نسل ی اوفتیا خن پٹنگ نا رغامک کہ تینے آن بڑز ہنوکا ایلو قوم آتے ہبو تانکہ نمے ٹی ہم محنت و خواری نا زراب بش مرے ہندن زبیر، ارسطو نا نظریہ کتھارسز نا شعوری وڑاٹ تردید ی ہم کیک کہ دن انگا تنک انگا دورباری ٹی دماغی وئیل و بوجھ آتیاں پیشن مننگ کن کھتیارسز کروئی مریک اگہ دن مفک تو خیال اک دے پدے آن اسے ہندا تمسہ دماغ آزننگ جوڑ مریوہ ہراڑان تخلیقی قوت ختم مریک و ہراڑے تخلیق نا ہیٹ مفک او راج مون شیفی نا پارہ غا ہنسہ کیک دنکہ

سوچاتے کہ بند کروس نی

تہہ ٹی تینٹ گند کروس نی

(پ 30)

کونٹ ٹی، گیشتری ”فرد“ ملیک یعنی بیرہ اسہ اسہ شیئر ہرافتیٹی اسہ جوان خیال نس بند کننگانے دا
براہوئی ٹی اولیکو کتاب ی ہراٹی داوڑ نا شاعری دوپریک ہندن ہر سرحال آنبار غزل نا حق آتے ہم دوئی
کرینے ولے غزل ٹی براہوئی شاعری نا متکنا روایت آتا برجائی خننگ اک دنکہ

کنے انتظارے تینا دلربانا

برے کیو اوڑتون ایتس وفانا

برے اینو احوال اونا کنے آ

دمس تو برے روشنائی ارانا

زہیر اینو انتے دا است بے قرار ی

(10) سوب اس تو آخر مریک ہر گڑانا

افضل مراد (2 جنوری، 1961ء) 5.4

براہوئی شاعری ٹی باز آ ہندنو شاعر آک اریر ہرافتا اسلوب ی شاعری اسہ ایلوتون ملیرہ دنکہ بابو
عبدالرحمن کرد، نادرقمبرانی تون ہندن وحید زہیر نا افضل مراد تو ملک افضل مراد نا ہم بنائی شاعری
وحید زہیر آنبار نظم نا ہیئت ٹی خلوکے۔

افضل مراد نا شاعری آ تبصرہ کرسہ ڈاکٹر تاج رئیسانی اونا شاعری ی ارا ہندا بشخک او تینا نقطہ نظر
اٹ افضل مراد نا شاعری آ داوڑ رایہ تسونے او دا پائک اینو نا سدی نا ورنہ، فکری، علمی، مذہبی،
معاشرتی و جنسی آجوئی خوائک ڈاکٹر تاج نا دا ہیئت گڑانہ گڑاس درست ی انتے کہ فکر و خیال آتیا
ہندش مننگ کپک۔ ہندن او شاعری ی ارا کیفیت ٹی ہرک اسٹ ی لمحاتی کیفیت و ایلو ی خلیس نا کیفیت
پائک اونا بقول

لمحاتی کیفیت ٹی افضل مراد بیرہ انسان نا استنا ہینتے پاش کیک خلیس نا کیفیت کن ای دا پاوہ کہ
’ ’
دا اسے بندغ نا افس بلکہ ہمہ بین الاقوامی کیفیت ی کہ اینو یورپ ٹی زیات او ایشیاء ٹی اوڑان زیات پیدا
(11) ”کننگانے

ہرا کیفیت آتے ڈاکٹر تاج پن تسونے دافتیان لمحاتی کیفیت ہر براہوئی شاعر تون تفوکے یا اگہ نن دا پان
کہ شاعری ارا وڑنا مریک اسٹ نس دا خلی شاعری ی ہراٹی شاعر تینے ٹی گم مریک او تینا ذاتی
تجربات و مشاہدات آتے قاری نا مونا تخک ارٹمیکو وڑنا شاعری ی خارجی پاننگ اک ہراٹی شاعر تینا
زات آن پیشن مرسہ کائنات نا پارہ غا توجہ ایتک و اہم خارجی شاعری ٹی شاعر نا زات جاگہ نا جاگہ نس
اوار مریک۔

براہوئی ٹی داخلی شاعری آ باز توجہ تننگانے دانا سوب آک انت مننگ کرور داڑکن پٹ و پول نا گرج
ی۔ افضل مراد نا بنائی شاعری، قبلی نوشتوک آتیاں متاثر خننگک اونا اسلوب ٹی، مغربی شاعر آتا

پیروی ملیک افضل مراد نا شاعری ئی پہ مننگ کن او نا کتاب آتا جاچ ئس ہلوئی مریک دا وخت اسکان او نا اخس کہ کتاب نوشتہ مسونے اوفتا گونڈ و جاچ ئس ہلین تاکہ او نا شاعری نا سہی دروشم جوڑ مرے۔

گندار 1985ء 5.4.1

دا بیت نا زکر مہالو ہم مس کہ افضل مراد نا بنائی شاعری ئی قبلی شاعر آتا اسلوب و رجحان خننگ اک اگہ گندار نا جاچ ہلنگ ئی تو دانا شاعری و ڈغار نا ڈکھ، (ہراٹی قبلہ نا شاعر آتا براہوئی ئی بدل کننگانے) بالکل اسٹ لگیرہ واہم داٹی افضل نا چند نا احساس اک، دا ڈغار نا ڈکھ، بہاتی تا دمدرینگی نا گند بریک۔

گندار ئی گیشتری نظم نا ہیئت آ مختلف سرحال آتیا نوشت اک دو بریرہ دانا ہر نوشت یا ہر نظم ئی شاعر داخلی شاعری ئی آختہ ئی یا او داخلی کیفیت آتے درشان کننگ نا کوشست کرینے او ہمو گھڑتی یا کرب آن پیشن مننگ نا شعوری وڑاٹ متاہ خلکنے ہرا او نا سوچ و خیال و رغ نا زی آ تولو کے گندار نا مچا شاعری داخلی کیفیت آتا درشانی ئی کیک ہر ادے لمحاتی کیفیت نا پن ہم تننگانے افضل مراد تینا تجربہ، تجسس مشاہدہ و زندنا ہر ساعت آتیا شیئر نوشتہ کننگ نا شعوری کوشست کیک ہندا سوب ئی او نا نظم آئیٹی چس ئس نظر بریک۔

زند ئی اسہ ردبند ئس

تننگ نا

دے و نن نا

کوشش آتے ئی

ای تینے

(12) او تینا کسر ئی گیرام کریٹ

کاویل (1996) 5.4.2

کاویل ئی ارا وڑنا یا ارا کیفیت آتے درشان کننگانے دانا نظم ئی افضل مراد نا روایتی آ اسلوب او نا داخلی یا تہہ نا کیفیت و احساس آتا کوالخوائی ئی کیک ہندن او نا غزل ئی دا روایت آتیاں برخلاف تینا زات آن پیشن دنیا نا گھڑتی و ڈکھ آتا درشانی ملیک ہر وڑاٹ او نا خیال و اسلوب نا زیبائی مونا بریک کاویل نا شاعری، گندار آن شون تر ئی داڑے افضل مراد نا شاعری مستی گام خلسہ تینا گم مروکا منزل نا پارہ غا روان ئی داکان گڈ براہوئی شاعری ئی او ہم جتا ئی اسلوب ئسے نا خواجہ مریک ہرا، سمند اسکان برجا مریک کاویل نا غزل ئسے نا منہ بند ہراٹی خارجی شاعری نا وڑک دو بریک۔

ہج واپار داسا کنا دوٹی اف

کنا شار داسہ کنا دوٹی اف

کنا راست ئی ہرفک دروغ جوڑ کیک

نا سرکار داسا کنا دوٹی اف

کرینے کس کنٹ زخم ئ کنا
 کنا وار داسہ کنا دوٹی اف
 ہراڑے گہہ نس آسرات اسوٹہ
 ہمو شار داسا کنا دوٹی اف
 ای دا بیتے پاش کیوہ ورناتیا
 (13) کہ دا لار داسا کنا دوٹی اف

سمند 2001ء 5.4.3

سمند، ٹی افضل مراد نا شاعری اونا بنائی شاعری آن باز مونی ئ داٹی اونا شاعری باز شون ہلکنے
 او اونا اسلوب نا زیبائی انداز بیان غزل نا معنہ ٹی شابیتی دا گڑا ئ مونی ہتیک کہ افضل مراد واقعی
 براہوئی پوسکنا شاعری ٹی تینا بشخ نا زمہ واری تے پورو کرینے۔

سمند نا غزل آتا پلوٹی شابیتی، گشادہی اونا مختلف سرحال آتیا شاعری کننگ آن سماء تمک او غزل نا
 اسل دروشم ئ برجا تخنگ تون اوار، داخلی و خارجی احساس آتے جوان پہہ مرسہ شعری دروشم
 تسونے۔

افضل مراد اسہ ہندنو احساس ئسے نا درشانی ئ کیک ہراٹی اونا جند گم مسونے ہرانا ورندی شاعر نا
 جند تون ہم افک اسہ ہندنو راز ئس ہرادے ملنگ نا کوشست اودے بین ڈھکک دنکہ

خننگار مونجا ہراٹ انت انت
 ای اُستا تا مونا بناٹ انت انت
 ہراڑسکا ہر بیرہ ویرانی ئ
 ولے پیشن آٹاٹ باٹ انت انت
 مرینہ ترازو تیٹی تول نن
 سیابی خنینه بہاٹ انت انت
 سلوکا کسر تا مسافر مفہ
 نما بیتے داڑے تخاٹ انت انت
 ارے زندنا چس نا معنی ات
 نی تپیسہ داڑے خناٹ انت انت
 کنے آن مفہ زند ناراض نی

(14) ای نا رازے داڑے ملاٹ انت انت

ہندن فکر و خیال آتا کڑمبی آن بیدس، سمند ٹی فنی گرج آتا پوروواری ہم کنگانے یعنی سمند، ہر بابت مکمل ئی ہراڑان افضل مراد نا شاعری نا گشاد و سوچ فکر آتا پینگین آ احساس نا درشانی مریک۔

جبار یار (1947... 21 اپریل 2004) 5.5

جبار یار براہوئی شاعری ٹی اسہ مکمل ئی دور ئسے نا پن ئی او ہمو عہد نا امام ہم پاننگ ایک ہراٹی بوگ شوگی و بوگی ورنند ئی ڈغار آن آسمان آ سر کرے۔

جبار یار نا سنجیدہ شاعری مرے یا بوگ شاعری اوٹی اسہ کڑمبو مقصد و مطلب ئس مریک او نا شاعری ٹی مدام راج، نا سور آٹھپ آتیکن اصلاحی ئی دارو درمان ملیک۔

جبار یار ہمو شاعر آتیان ئی ہرا مونجائی آن بددیرہ او تینا است آتیٹی مونجائی و ڈکھ آتا مش ئس جوڑ کیرہ ولے خلکت و راج ئی بشخندہ بشخیرہ، ہرافتا شاعری آن گھیمروکا چہرہ غاک گل و چڑ مریرہ دن اف کہ جبار یار نا بوگ شوگی شاعری ٹی بیرہ بشخندہ و مسخراہ ئی مقصد جوڑ کنگانے بلہ جبار یار ہمو شکار ئی ہرا اسہ تیراٹ ارا شکار کیک اسل اٹ یار نا شاعری سیخ آموز و اصلاحی ئی ہرادے درشان کنگ کن او مزاحیہ اسلوب ئس تینائی کرے ہرا اسلوب او نا چاہنداری مس۔

دا وخت اسکان یار نا چار شعری مجموعہ شینک مسونو ہرافتا گونڈو فکری ئی جاچ ئس ہلینہ۔

(1981) خیرات خور 5.5.1

خیرات خورٹی سنجیدہ شاعری تون او ار بوگ شوگی شاعری ہم ارے ہندن خیرات خور ٹی غزل نا اسلوب روایتی ئی ہراٹی ہمو متکنا فکر و خیال آک ہمو لوز آتا ردوبند و روایتی ردیف و قافیہ غاتے استعمال کنگانے خیرات خور ٹی ہرا گڑا اہمیت تخک او او نا مزاحیہ شاعری ئی انتئے کہ داکان مست کتابی دروشم اٹ براہوئی ٹی بوگ شوگی شاعری دو بفق دانا بناء جبار یار نا خیرات خون آن مریک۔

داکان بیدس جبار واقعاتی شاعری ہم کرینے کہ اسہ ہندنو واقعہ ئس کہ شیخوپورہ نا گرا اسہ بس ئس چپی مریک ہراٹی پنچ سواری کزیت کیرہ جبار یار دا واقعہ ئی اسہ بوگ شوگی ئی رنگ سے ٹی ہندن پیشن کیک کہ بندغ ئی ارمان ہم بریک ہندن ہمو ڈرائیور ہرانا سوب آن دا قصہ مسک او نا غلطی تے درشان ہم کیک یعنی معلومات آتے مزاحیہ ئی انداز سیٹی داوڑ نوشتہ کرینے۔

بال ٹی بس ئی دروکانی سدائی خوش مریس

کڈھ ٹی کلے بٹوکا نی سدائی خوش مریس

بس ٹی الوسہ سنگت نی تو اسس جہاز ٹی

است تو پاوہ بشوکا نی سدائی خوش مریس

سواری تے پرغاس کلے بازاتے زندان دریس

نر و جر کلے کروکا نی سدائی خوش مریس

کانو کوآن کل تمار نی ہم نراس وار تو

اسڑنگان ہنک ہنوکا نی سدائی خوش مریس

پنچ بندغ نغد مسر بیست آن بڑزا ٹپی ئ

بیرہ شش تو قید ہنوکا نی سدائی خوش مریس

یار تینا خیر خواہ نی ہم توکاسہ بس ٹی

(15) پار استا دے ہموکا نی سدائی خوش مریس

خیرات خور نا گیشتری سرحال آتیٹی سنجیدگی ارے مچہ باز اونا بوگ شوگی شاعری نا وڑک دو بریک اونا شاعری ٹی غزل نا متکنا روایتی اسلوب آن بیدس، غزل نا پھناد ئ تالان کنگ نا سوچ ہم ارے اونا عشقیہ شاعری نا تینا چس ئ تشبیہ و استعارہ غاتا مناسب استعمال یار نا شاعری نا چس ٹی ودیکی نا سوب مریہ۔ اونا غزل سے نا منہ بند

یخ کرے استے کہ دلبر کوچہ نا

تہو پدینے اخہ در نا کوچہ نا

است کنا نیتون کنا جان و جگر

ای مفر بندی امر نا کوچہ نا

نے آ کاتم کائی دا معراج نئے

پا شہید انتے مفر نا کوچہ نا

اخہ در کہ خنتے نے آن چپ کریٹ

بینگنے خن تا نظر نا کوچہ نا

جان مستانی ٹی تینا ایتوہ

(16) کس کنے ایتہ خبر نا کوچہ نا

5.5.2 (1991) دروشم نا سیخا

دروشم نا سیخا اسہ مرغنو نظم نئے ہرا مسدس ترجیع بند نا ہائی ٹی نوشتہ ئ دانا سرہال اسٹ نئے ہراٹی تینا محبوب نا دروشم ئ شعر آتیٹی جوڑک، ہندن داوڑ انگا شاعری نا مثال داکان مست ملیپک او اولیکو وار جبار یار، دروشم نا سیخا نا پنٹ اسہ مرغنو مسدس نئے نوشتہ کرینے ہرانا سرحال یا مرکزی کردار فوٹو نئے۔

دروشم نا سیخا ٹی ہشتاد و دو بند نوشتہ ئ ہراٹی محبوب نا حسن، ناز نخرہ، چپی و زیبائی، زلف گیسو ئ باز زیبائی اٹ شعری دروشم تسونے ہراٹی شاعر نا خواری ہم خنگ ایک نمونہ کن گڑاس بند

تصویر ٹی مہالو نا جوڑک کاغذی آ

گیسوک نا گفوکا زلفاک عنبری آ

نا او غوا نا خنتا رنگے کہ ای خنٹ
 طبیعت کہ بے خودی ٹی مس جوڑ شاعری آ
 منظوم آ داستائے کنے آن برک برف
 تصویر نا زبائے کنے آن برک برف

ای خن تے ترکیوہ تولوک یاد ٹی نا
 نا پارہ غا بریوہ تولوک یاد ٹی نا
 کنتون خیال ٹی نی زیبا ئ بیت کیسہ
 مسرور ای مریوہ تولوک یاد ٹی نا
 نا یاد اخہ جوانے کنے آن برک برف
 (17) تصویر نا زبائے کنے آن برک برف

5.5.3 (2001) بشخندہ

ہندن کہ پن آن تہ پاش ئ بالکل ہندا وڑ دا کتاب نا ہر ہر، حرف بشخندہ نا سوب جوڑ مریک دا براہوئی
 ادب ٹی اولیکو کتاب ئ ہرا بوگ شوگی سر حال آتیا نوشتہ کنگانے بشخندہ نا نوشت آتیٹی جبار یار نا
 کمال و فن اونا ہنر مندی در شان مریک بشخندہ ٹی بوگ شوگی شاعری آن بیدس گڑاس بوگی ورنہ ہم دو
 بریک دا کتاب نا ہر نوشت اسہ ایلوآن جتا و زیبا ئ گوکہ بشخندہ نا اسلوب یا لوز آتا ردوبند بوگ شوگی
 ئ ولے دانا ہر نوشت ٹی بھلو سنجیدگی ئس ڈھوکے جبار یار و ایلو شاعر آتیٹی دا فرق ئ کہ او تینا
 مقصد ئ ابلاغ و ترسیل کنگ نا گراتے چائک ہندا سوب ئ اونا شاعری زوت اثر تخک بشخندہ نا غزل
 ئسے نا گڑاس بند ہرافتیٹی سنجیدہ و مقصد ئسے باز سادہ او صاف انگا لوز آتیٹی مزاحیہ وڑو ڈول اٹ
 داوڑ در شان کنگانے۔

نی شورتر وکنگا اے منگی تا کتام اس
 ایمان اگر کیس تو نی ششے تمام اس
 محتاجے کس اس بیت کے نا مون ٹی وختس
 بیتاکہ ملنگاس تو ہیتاتا گودام اس
 نے آن تینے ڈھکنہ ہر موڑا کسر نا
 ڈاکی اسے اس تپہرہ یا باد لغام اس
 تینے خرین کپہ نی داخس کہ ہتر نے
 مردار ارے سونا بس ہندن نی حرام اس

نی سیر و سوا سیر نا بیتاتے کریسہ

(18) ای تول کرینٹ نے فقط چار گرام اس

5.5.4 (2003) گچین

جبار یار نا فکر و خیال آتا گڈیکو نشانی گچین ہراٹی ہر سرحال آ قلم ہر فنگانے گچین نا گیشتری نوشت
آک سنجیدہ و بامقصد شاعری نا گچین ئی مثال آتیاں پُر اریر دانا نوشت آتیاں جبار یار نا ذہنی پراخی اونا
احساس آتا بارواٹ چاہنداری مریک ہندن لگیک دا اسہ آرات منش ئی دماغ سے نا تخلیق ئی ایہن عمر نا
گڈیکو دے تیٹی جبار یار اسل آہری و مجبوری نا دے تے گدریفنگٹی اسک ولے گچین ٹی ہچو جاگہ اونا
تہہ نا دنیا نا بارواٹ چنکو راز نس ہم ملیپک کہ او وختس نا امیت مسنے دا بیت نا درشانی ئی تینٹ ہم
کیک۔

کتاب پرے چڑہ عاشقی نا بیتاکو

وفا و مہر فقط شاعری نا بیتاکو

ننا نوشتہ کروکا امرکے آزادے

قلم نا پھڈٹی حوروپری نا بیتاکو

ہشانے استے کس نس سینہ کس نا ٹپے

(19) کنے سما ئی دا مچ ظاہری نا بیتاکو

گچین ٹی غزل نا اسلوب ہم جتا ئی داٹی فکر آتے لوز آتا تراش خراش اٹ نازرکی اٹ گفنگانے ہراژان
جبار یار نا انداز بیان نویکل مریک جبار یار تینا شاعری ئی تینا فنکاری یا دا گچین انگا ہنر مندی ئی تینا
محبوب آن بائک ہراژتون او است نا بب اٹ موب تخک۔

اونا غزل نس ہراٹی اونا سادہ پنی تون او ار خیال آتون گوازی کننگ و لوز آتا ہنر مندی عیان مریک۔

او دوستی ئی شرط نا پابند کرینے

ہر مہرے بہانہ ٹی امر بند کرینے

ہو غنگ اسل کپرہ درد آن کسس تون

ہر رازے کنا است ٹی سر بند کرینے

دیوال نس ارے نیام ٹی ہرتوما اراتا

دا مری ئی او سال سے نا پند کرینے

تہمت تو کنے تس ولے ہرفتو کنے آن

دیر اونا پنے شہر ٹی چرغند کرینے

فن پارہ ئی فنکار نا تس رنگ غزل نا

(20) دا سادہ غا جبارے ہنر مند کرینے

5.6 قیوم بیدار (15 مئی 1956ء)

قیوم بیدار نا شاعری ٹی روایت آتیان برخلاف جک مننگ نا کلہو ملیک او پوسکنو دور سے نا خواستگار ئی ہندن متکنا عادت و علت ئی الننگ دا فتا ہندا گرج آتا رداٹ پوسکنا دور نا خواست آتے پورو کنگ بیدار نا شاعری نا سرحال آکو۔ او مختلف خیال و فکر آتا درشانی ئی کیک او نا است ٹی ڈیہے کن دژد خوری، بہاتی نا گھڑتی ارے او نا شاعری آن اسہ گڑاسے نا اندازہ مریک کہ او تینا دودو راج آتے یلہ کنگ علم و ہنر نا پلو ئی ہلنگ نا پائک انتئے کہ او نا خیال نا بابت پوسکنا دور ٹی ہمو قوم آک مدام زندہ سلیرہ ہرافتون علم و ہنر نا طاقت مرے دنکہ

ختے پتہ دا جہان آشا نظر

اینو مستی ئی جہان ہر اخدر

کر شوانی و گدانی ئی یلہ

کر ودی تینے ٹی علم و ہنر

دوردا توفک و بمباتا ارے

(21) مسونو بیکار نا زغم و تفر

پوسکنا وخت نا گرج آتیان بلد مننگ ہرکس، ہر قوم ئس خوائک ولے تینا متکنا دود و ربیدہ غاتیان مون ہڑسنگ ہم دانائی ئس اف دا وخت اسکان بیدار نا ارا شعری مجموعہ شینک مسونو۔

5.6.1 (1989) شمبلاخ

شمبلاخ نا شاعری ٹی گلہ شونی، شکوہ شکایت باز ارے یعنی شاعر تینا خلکت آن گلہ دار ئی کہ او فتا دو آن ایلمی و سنگتی نا ہند ئی کست ساڑ، نفر آک ہلکنو مہر ودی مفک خر مہری ہستین ول خلکنے یعنی شمبلاخ نا شاعری نا تیوئی وظیفہ، ایلمی و تین پتین تو یکوئی و اتحاد نا کلہو ایتک انتئے کہ دا خیال آتا درشانی نا رندٹ بیدار نا تجربہ غاک او ارو۔

ہندن بیدار خدانا قدرت آہم غور کیک کہ ڈغار اسٹ ئی ولے داڑے بندغاگ مختلف طبقہ غاتیٹی بشخوکو، ڈغار نا اسہ پارہ غا بندغاگ باخوئسے کن سکیرہ تو ایلو پارہ غا شراب و کباب آکو۔ یعنی او بریری و مساوات نا کمبوتی ئی محسوس کرسہ۔ دانا ایسری نا پارہ غا گام ہر فنگ نا خواست کیک داکان بیدس شمبلاخ ٹی علم دوستی، وطن دوستی، متکنا روایت آتا ہندا پوسکنو سوچ، خیال و ہنر ئی تینا کنگ نا رغامک داکان شاعر نا ذہنی گشاد نا بارواٹ چاہنداری مریک او زہنی وڑاٹ پنوکے یا منتشر ئی او اسہ خیال آتا ہندنو دنیا ئس جوڑ کرینے ہراڑے بیرہ امیت کنگ مریک عمل مشکل نظر بریک۔

قیوم بیدار نا گشاد تینٹ لڑونجے او نا سوچاک ہنیکو افس ہراڑان او نا شاعری ٹی مستقل مزاجی نا کمبوتی خنگ اک شمبلاخ آن غزل ئسے نا منہ شعر ہراٹی اُس نا ہمو کہول ئی خن پتنگ نا پانگانے ہرافک تینا مقصد و گشاد آن مر اریر دنکہ

بے غم نی مفہ قوم آن مُستی نی برک سنگت
 دنیا غا نظر شانی دنیائے ہر ک سنگت
 پاوال مفہ اینو کر علم ہنر حاصل
 تینکن نی پن نس کٹہ خوشی تے بشک سنگت
 قوم ی نی کرک قابل دنیا نا ہنر تے اٹ
 ہر بیت آتینا تینٹ محکم نی سلک سنگت
 دا باغ ی کرک زیبا دانا نی اریس مالی
 (22) پھلاتے دسیسہ بن شنزاتے بشک سنگت

5.6.2 کوکار (2004)

کوکار نا او شمبلاخ نا سرحال آتیٹی یکسانیت نس ارے داڑے ہم ہمو سرحال آتیا قلم ہرفنگانے دنکہ ایلمی
 سنت و سیوت یکوئی، مہر و محبت وطن دوستی پوسکنا دور نا خواست آتیکن تیار مننگ نا کلہو ہم
 تسونے ولے ہرا متکنا روایت آتا شمبلاخ ٹی مخالفت کنگانے کوکار ٹی داوڑ انگا سرحال آتیا اختلافی
 پہلوک مونا بریرہ کوکار ٹی تینا متکنا باوہ پیرہ نا دود ربیدہ غاتے برجا تخنگ و دافتا سوگوی نا
 پاننگانے ہراڑان شاعر نا شیئری و ذہنی کشاد نا بارواٹ رایہ نس جوڑ مریک کہ بیدار نا چند نا وژن یا
 کشاد پک افک اودے دا سماء افک کہ انت کروئی ی؟ انت مننگ ی۔
 کوکار آن گڑاس ہندنو شعر ہرافتیٹی خیال آتا اختلاف آک مونی بریرہ۔

بنا مال و مڈی او نئے بزرگلاکو

نہ کاریز نا دیکونے چکلاکو

(کوکار، پ 57)

کونٹ ی مچ کر پڑدے مونا گدان نا نی بٹک

بورہ او جمر گروکے سیٹل بسک کاٹما

(کوکار، پ 63)

برک کان دا فریبی آ جہان آن

کہ مر باز مر خلین تین کن گدانس

(پ 77)

کوکار نا شاعری ٹی شعری آہنگ یا چس نا کمبوتیک خننگرہ ہندن لگک کہ شاعر زور زبردستی اٹ
 شاعری کرینے ہراڑان لفاظی نا گمان مریک او شاعر نا فکر و فن ٹی سبکی نس خننگک کوکار نا غزل
 سے آن منہ شعر

عاشقاته جاگه دشتو جنگله
 پٹیوه دانگ اینگ تینا زیبله
 آه و زاری کیک دا لمبوکا است
 کیک دن فریاد باغٹ بلبله
 چانژده نا توبه ئی ماگیر بلکنه
 ولدا ہم نازیفوه ای لاٹله
 زیبلاتا محفل اٹ بیدار نا پن
 (23) پارہ قسمت بهاز ارے دا بمبله

عزیز مینگل (9 جنوری 1947) 5.7

عزیز مینگل براہوئی نا ہمو شاعر آتیان ئی ہرافک کثرت الصانیف پاننگرہ۔ ولے عزیز مینگل نا شاعری تینکن قاری ودی کتنے شاعری ٹی ہرا ہند اسحاق سوز، یاسین بسمل، جبار یار، یا ایلو شاعر آتے دوئی ئی عزیز مینگل داسکان ہمو ہند ئی تینائی کنگ ٹی بے سہب خنگ ایک۔ دانا باز آ سوب آک مننگ کیرہ ہرا اعتراض ہرا بیت گیشتری عزیز نا شاعری نا بارواٹ پاننگ ایک او داسہ پک ئی رایہ سے ٹی بدل مننگ ئی۔

گیشتری نقاد آک دا پارہ کہ ”عزیز مینگل بیرہ براہوئی نا متکنا لوز آتے استعمال ٹی ہتنگ کن شاعری کیک“

متکنا لوز آتا استعمال آ کس نس بندش تو خلنگ کپک دا اسہ گچینو عمل سے کہ ہمو لوز آک ہرافک گیرام مرسہ ہننگو دافتے نوشت آتیٹی سوگو کنگے۔

البتہ عزیز مینگل نا شاعری ئی ہرا کڑاک پد ہتنگ ٹی کمک کرینو اوفتیان کڑاس سے نا نشاندہی ئی کینہ اونا شاعری ہمو طلب یا ”اپیل“ آن ہورک ئی ہرا سوچ و خیال یا ذوق آتے تینا پارہ غا چکیرہ۔

ارٹمیکو بیت داکہ عزیز مینگل نوشت آن مست تینے شاعر خیال کیک ہندا سوب ئی کہ اونا شعر آتیٹی (ii) شاعرانہ پن یا چس خنگکپک انتھے کہ نوشت ئسے نوشتہ کنگ وخت آ اگہ داوڑ نا خیال بس کہ ای نوشتوک ئسے اٹ کڑا ہمو نوشت آن اونا نازرکی و زیبائی ختم مریک انتھے شخصیت ئی جوڑ کنگ ٹی نوشت نا دو بریک نہ کہ شخصیت آن گچین ئی نوشت ئس مونی بریک۔

عزیز مینگل جوانو خیال بندی نا کوشست کیک ولے اوڑتون ہمو ہنرافک ہراوڑ ہمو خیال نا حق آک (iii) پورو مریر ہنداڑان عزیز مینگل نا شاعری ئی مڑی شاعری پاننگ کینہ۔

دا وخت اسکان عزیز مینگل نا اخس شعری مجموعہ شینک مسونو اوفتیان کڑاسے نا بارواٹ چاچ ئس پیش کینہ۔

5.7.1 (1991) تلوسہ

تلوسہ نا خیال اک مبہم و غیر واضح ئُ دنتو شاعر گچین آن گچین خیال آتے لوز آئیٹی گفنگ نا ہرا
کوشست کرینے اوفک فن شاعری و ہنر نا نہ مننگ نا سوب آن کمبوتی نا شکارو۔ باز آ شعر آئیٹی اونا
اسہ اسہ ہندنو مصرعہ ملیک ہرافتیٹی شہ پارہ مننگ نا لائخی ارے یا ہرافتے سوچنگ و وار وار
خواننگ نا است خوانک دنکہ

ماروہ تے تو ٹومبرہ او پھیک

یاد نا کشکہ ئِ بنوسس تو جوان اس

(تلوسہ، پ 74)

دا شیئرٹی بیرہ اسہ مصرعہ سے ہراٹی فنکاری خننگ اک دنکہ ”یاد نا کشکہ ئِ بنوسس تو جوان اس“
ہراٹی یاد نا کشکہ پوسکنو ترکیب نُسے داکان بیدس ہندا شیئر نا برژزکو مصرعہ ماروہ تے تو ٹومبرہ او
پھیک“، غا ہچ گمان مفک کہ دا براہوئی نا مصرعہ سے داٹی بیرہ متکنا لوز آتا استعمال ئِ ہرا لس خلکت
نا سمجھ آن پیشن ئِ۔ ہرافتے بیرہ لفاظی پاننگ اک و ہنداوڑ نا سد آ شعر و مصرعہ غاک ملیرہ ہرافتا
خواننگ و تلفظ ہم سمجھ ٹی بک دنکہ

ساکوڑہ مسٹ اوڑوک نا ئُ

شیوار و ٹیوار مروکا دا دیر ئِ

شیولی کنا شین ٹی لکھان ئِ

کڑیسی ئِ انتس او تکھان ئِ

.....

آپروک ملول ئِ ساندہ ئِ کٹک

(24) ساگی نا دیدک ئِ سکان ئِ

کبین و متکنا لوز آتا استعمال تون اوار اوار، تلوسہ ٹی معنیات نا شابیتی باز زیبائی اٹ دوبریک لوز
آتیکن پوسکنو ترتیب، خلقی زند تون تفوک تشبیہ، استعمال کرینے ہراڑان شاعر نا اسلوب جتاء مریک
غزل نُسے نا منہ شعر ہراٹی پوسکنو تشبیہ و گڑاس پوسکن لوز آتے شاعرانہ لوز جوڑ کرینے دنکہ

مچم کنکے غم کتہ نے

درد ئِ دیخس کم کتہ نے

است ئی پر غنگ کن اونا
 دنیا انت انت چم کتہ نے
 محبت کپی کیک استاتے
 وختس داتے وسم کتہ نے
 کڑی کبڑ نا بوٹو ئی
 (25) محبت وختس برم کتہ نے

5.7.2 (1992) شیشپہ

شیشپہ نا خیال آک و لوز آتا ترکیب ہم شیشپہ ئی داٹی ہم شاعر نا ہمو اسلوب ئی ہرا تلوسہ ٹی ئی۔ شیشہ ٹی نوشتوک تینا شاعری نا بارواٹ ہم درشان خیال کیک کہ اونا شاعری آمد ئی آورد افک ولے عزیز مینگل نا باز کم شیئر آک آمد ئی دا کل آورد ئی انتنے تینا جوڑ کروکو ترکیب تینا وڑاٹ تشبیہ و استعارہ غاتا استعمال آن شیئر آتا روانی آ فرق تخانے ہندن متکن کبین و زبرانگا لوز آک آمد نا شیئر آتیٹی باز کم بننگ کیرہ دا گڑا ئی او تینا شیئر سیٹی داوڑ پارینے۔

جہد آن ہراڑے دا حاصل مریرہ

شعرکو دا بڑزان نازل مریرہ (پ 119)

عزیز مینگل اخس کہ براہوئی نا سچہ و کبین آ لوز آتے شیئر آتیٹی سوگو کرینے ہنداوڑ او، اردو و ایلو زبان تا لوز آتے ہم تینا شعر آتا زینت کرینے ہراڑان اونا گشاد و نظریہ ٹی اختلاف ودی مریک گڑاس ہندنو لوز ہرافک گیشتری عزیز نا شاعری ٹی خننگرہ۔

حاصل، مائل، شامل، کامل، گائل، نظام، صلیب، واعظ محتسب، شیشپہ ٹی ہم گڑاس ہندنو نوشت ملیرہ ہرافتیٹی شاعر خیال آتا حق آتے اوفتا وڑاٹ پورو کنگ نا کوشست کیک ہراڑے پوسکنو استعارہ، و تشبیہ غاتا استعمال ہم کنگانے دنکہ

اشکائی ئی چنگ خلیرہ

ہیت ہیت آہو چنگ خلیرہ

باکو انتنے دوشنی آ

استاتے آڈنگ خلیرہ

ظالم کو کہ است آتا

نیام تیٹی دنگ خلیرہ

مہر ٹی خوارہ جهرکی

(26) نہ تو استاک زنگ خلیرہ

5.7.3 (1996) جملائی

عزیز مینگل آ اونا اسلوب حاوی ئی ولے او جملائی ٹی دا اسلوب آن پیشن مننگ نا کوشست ئی کرینے داخس سرسہب متہ نے واہم گڑاس پوسکنی داڑے رسینگک یعنی نوشتوک دا کوشست ٹی ئی کہ شاعری نا زبان ئی سادہ کیو ولے او تینا روایتی آ اسلوب نا خول آن پیشن بننگ کتنے واہم جملائی نا نوشتہ آک مچہ باز، شیشپہ و تلوسہ غان، سادہ و آسان لوز آئیٹی ملیرہ جملائی نا نوشت آئیٹی خیال آتا پوسکنی ہم رسینگک دا گمان مریک کہ عزیز مینگل نا شاعری داکان شون نا پارہ غا گام ہرفینے دنکہ

چمن آن اینو گوکڑت نا گند ئی

پڑ ئی جنگ نا یا ننا ہند ئی

شون و ردوم و خون آجونی

اقرار آ ہندا کریسن پند ئی

سرخیل، کماش ئی سوج کبو اینو

ہنداڑ کہ ہلکن نن اوتا رند ئی

دم نا یقین اف داڑے عزیز

(27) زندگی چڑو، خلوک و ژند ئی

5.7.4 (2004) شیوال

شیوال ٹی، غزل آن بیدس نظم نا ہیئت اٹ نوشت ہم ملیک گڑاس علامہ اقبال نا شیئر تا براہوئی ٹی بدل ہم کننگانے شیوال ٹی عزیز نا روایتی اسلوب نا پابندی تو برجا ئی ولے داڑے سادہ او سبک لوز آتا استعمال ملیک۔ عزیز مینگل نا تیوئی شاعری آنبار، شیوال ٹی ہم فن شاعری نا خیالداری باز کم تخنگانے لوز آتا سہی جاگہ غا استعمال نا فن آن نوشتوک نابلد خننگ اک باز آ غیر شاعرانہ لوز آتے ہندن استعمال کرینے ہرانا معنی و جند ٹی بدری محسوس مریک ہندن لگیک عزیز مینگل تینا لوز آتے سوگو تخنگ کن شاعری کرینے گڑا اونا شیوال نا نوشت آک ہم ”مڑی شاعری“ نا زمرہ ٹی بریرمفن شاعری نا، نا بلدی تون اوار نوشتوک بحر و وزن آن مری نا احساس ہم ترفک ہندا سوب ئی کہ اونا شاعری ٹی روانی ٹی بندش خننگک شیوال آن نمونہ کن غزل ئسے نا منہ شعر

اُست کنا ہلکنے نیتون اُست

کیک داسہ بڈی مریک نیکہ مُست

دے چا دیرے پٹاکہ ساندہ ہربشی

نظر نے آ تماتو کرینے درست

منزل آ سرسبھ نی خواسہ سرمننگ
 بٹ بڑینگ مرغنو رفتار ئ کپہ سُسْت
 اُسْت نا خوشی مرے اف ضروری بھگی
 (28) مزہ کیک ڈوڈی و خاسن گریسْت

پروفیسر طاہرہ احساس جتک (6 اکتوبر 1955) 5.8

براہوئی پوسکنا شاعری ٹی پروفیسر طاہرہ احساس جتک نا جتا ئ ہند ئسے داسکان ئ اورژان بار پین کس نیازی نوشتوک ودی متنے اونا شاعری ٹی مچہ باز روایتی اسلوب آن ایلو کل اونا جند نا جتا غا اسلوب ئ اونا عشقیہ شیئر آک مریر یا پنت و نصاعی و اخلاقی ہر سرحال آ جوان وژاٹ قلم چست کرینے او ہمو سربال نا حق آتے پورو کرینے۔

طاہرہ احساس نا شاعری و بالخصوص غزل نا بارواٹ افضل مراد نا لوزآک داوڑ ئ۔

طاہرہ احساس غزل نا رنگ آتیٹی تینا سادگی او لوز آتا آسانی اٹ مونا بننگ نا خواستگار مریک ’ ’ او تینا لوزآتے بہاز زیات دروشم تننگ و ترکیب نا کیزی جوڑ کنگ آن زیات تینا خیال آ زور شاغنگ او زبان دانی نا بجائے اظہار ئ خیال ئ اہمیت ایتک (زمز، ر پ 18)

شاعری ٹی لوز آتا ترکیب او اظہار خیال بڑتوماک المی مریرہ البتہ بیت دا مریک ہرانا ہراڑے اہمیت ودک امر کہ جوانو خیال ئسے درشان کروئی مرے او پین زیبا مریک ہراتم لوز آتا ترکیب او دروشم ئ زبیدار کنگ ئ۔

طاہرہ احساس گیشتری نیازی نا دفاع، لاچار و بیوس آتا دفاع کرینے اونا غزل ٹی زبیری نا درد، فراق نا گھڑتی، وصال نا بچ ملیک۔

دا وخت اسکان طاہرہ احساس جتک نا اخس کہ شعری مجموعہ شینک مسونو او فتا گونڈو جاچ ئس۔

صدف 1995 5.8.1

صدف نا شاعری ٹی غزل نا صنف آ باز سنجیدگی اٹ طبع آزمائی کنگانے صدف نا غزل آتیٹی ہجر و فراق، جورو جفاء، نا تران آک ملیرہ داکان بیدس زند نا ہمو پہلوتیا ہم قلم ہر فنگانے، ہرافتا سیالی انسان تون گنڈوک مریک یعنی انسان نا نزوری و لاچاری تے ہم غزل نا زیبائی آن بیرفنگانے صدف نا نوشت آتا بارواٹ دا پاننگ کینہ کہ دانا غزل نا کھٹ ہم شابیتی نا پارہ غا روان خنگنگ یعنی عشقیہ مضمون تتون اوار، راج و راجد اری نا سرحال آتیا ہم نوشتہ کنگانے صدف نا غزل ئس نمونہ کن ہراٹی نوشتوک نا است نا ڈھکوکا احساس آتا درشانی ملیک ہراتم او دڑد، ڈکھ آتا دوآن نوشتہ کنگ نا بناء کیک تو اونا نوشتہ و خیال آتا شہرت اورژا الزام نا سوب مریرہ۔

چراغ آتے لگف پدا شام مس

پدا است مونجا بے آرام مس

کنے اس خوابش نا دیدار نا

دا مرانگا منزل ارا گام مس
 اونا است ٿي رازے جاگه متو
 محبت نا چرچا سرعام مس
 دا مکر و فریبی آ دنیا ٿي بن
 وفادار سے نا دا انجام مس
 شغام آتے احساس دنا بنو
 (29) کنا شاعری کنکه الزام مس

بشام 2004ء 5.8.2

بشام ٿي صنف غزل آن بیدس، نظم نا زی آ نوشته کننگانے دانا گیشتری سرحال آک ”نیاڙی“ نا داپار
 ایپار چرخ کیره یعنی نیاڙی نا بے بادوی اونا لاچاری و بے وسی ڈکھیائی و گھڙتی نا احساس تننگ کن
 لکھ کوشست کننگانے داکان بیدس راج نا همو بے وڙ آ دود آک ہرافتیاں گیشتری نیاڙی گواچی مریک
 دنکه ادلی بدلی، ہرا نیاڙی کن تباہی نا سوب مریک دا دور آن ودی مروکا زلم و زوراکی تا درشانی،
 شعری دروشم اٿ ملیک۔

دنکه

کنے بیت بیت آ سدا لٿ ایتک
 اونا لمہ ہڙدے کنے پٿ ایتک
 اونا اینک اودے سدا بھج تیرہ
 کنا او شکایت ی پد پشت کیره
 کنا خرچ ی پورا کنے او تفک
 کنا بچ ضرورت نس پورا مفک
 شغام تیرہ کہ چنانے مفک
 (30) ننا نی ارانے بس الہ ہنک

غزل آن بیدس، ورنہ تا بیداری، شخصیت سازی، او انسان نا حیثیت و مقام نا درشانی کن ہم نوشتہ
 کننگانے کہ اے انسان دنیا ٿي نا انت مقام ی دانا نے سماء افک کل گڙاتیاں نی قیمتی نس اگر تینے پہ
 مسنس ہندن بشام نا نوشتوک براہوئی نا ایلو شاعر آتیاںبار تینا سفت ی ہم کرینے دنکه

نی احساس قلم نا خڙینک آتے بہاز
 وبفیس پورا پدا مس کتاب

نا بیت آتے جوانو بنو دیریار
 ارے بین شاعر ادیب بے شمار
 نی الہ تے پانے مریر یادگار
 (31) منہ بیت کس ئِ نا است ٹی کار

(زمزر) 2006 (iii)

زمزرنا شاعری و نوشت اک طاہرہ احساس نا ذہنی گشاد و اونا احساس آتا پراخی نا ڈس ئِ ایترہ اونا سوچاک مدام شابیٹی نا پارہ غا جلو کیرہ گوکہ غزل نا اسلوب متکنی نا خول ٹی ئِ ولے باز زو و بروکا وخت ٹی احساس تینا متکنا اسلوب نا خول آن پیشن مرسہ کیک او جتا ئِ اسلوب ئس تینائی کرو۔

زمزرنا نوشت آئیٹی، داخلی شاعری یا لمحاتی شاعری ٹی ڈب نوشتوک نا خیال آتا درشانی مریک زمزر ٹی خوداعتمادی، شخصیت سازی نا، تبلیغ نا جاگہ جاگہ ملیک کہ داڑے سنگتی، خرک مننگ ٹی ہم مفاد اک اوارو ہندا سوب ئِ کہ یکئی اٹ تینا ہر کاریم و بوجھ ئِ ہرفوہ تانکہ کس ئس بچ وڑ نا شغان تف دنکہ

تینا غم تے تینٹ ہرفوک یکہ ای

دا باریم ئِ بوجھ ئِ ہرفوک یکہ ای

کہ اف کس لانخ کنا سنگتی نا

تینا تیر زندے کروک یکہ ای

تینا دوست تینٹ اریٹ ای مدام

(32) تینا خیال ئِ تینٹ کروک یکہ ای

احساس نا خود اعتمادی بین کس آ یقین نہ کنگ نا پس منظر ئِ پٹنگ ئِ تو راج نا ہمو زلم و جور ئِ ہراڑان اونا است آزار ئِ یا دک مسونے احساس ہم ہمو نوشتوک آتیاں ئِ برا تینا تدوکا وخت و اینو ئِ بیٹ ایتک کہ درو انت اسک اینو انت ارے داوڑ نا خیال ئس اونا غزل سیٹی ہراٹی تینا است نا نادانی و خواہش و خواست آتا درشانی ئِ کیک زمزر ٹی خیال و فکر آتے جوان وڑاٹ لوز آتا کشیدہ ٹی سوگو کنگ نا کوشست ٹی وختس ”احساس“ تینا مطلب ئِ دوئی کنگ کتے انتے کہ وختس اونا لوز آتا ترکیب ٹی گھٹی و سبکی خنگ اک دانا سوب دا مننگ کیک کہ احساس تجربہ غاتیاں باز کم فائدہ ہلکنے بلکہ او ہر گڑا ئِ فرضی ئِ نقطہ نگاہ اٹ ہرانے۔

زمزر آن غزل سے نا وڑک

کنا اُست نا ٹھپ تازہ ارے

وہیرہ دترک اوڑان خازہ ارے

اے ناکام انگا حسرت آتا تخوک

کنا مون ٹی وا جنازہ ارے

نے تو مال و مڈیک ماڑیک بہاز
کنتون خواہش آتا پلازہ ارے
وختس شیخ چلی مریک جوڑ است
وختس برتہ ملا دو پیازہ ارے
بلیوہ حوال ئِ نا احساس ای
(33) پدا پھیش نا کنتون مازہ ارے

حوالہ غاک 5.9

- 1
مینگل، امیر الملک ”جورنا پھل“، 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ 23
- 2
مینگل، امیر الملک ”جورنا پھل“، 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ 23
- 3
مینگل، امیر الملک ”جورنا پھل“، 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ 97-98
- 4

- صابر، عبدالرزاق، ”چراغ صابر“، 1981ء، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ 31
-5
- صابر، عبدالرزاق، ”چراغ صابر“، ایضاً، پ، 79
-6
- صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، ”شیپول“، 2002ء، براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان پ 80
-7
- صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، ”شیپول“، ایضاً، پ، 26
-8
- زبیر، وحید ”کونٹ“، 1988ء سعد پیلی کیشنز زونکی رام روڈ کوئٹہ پ 25
-9
- زبیر، وحید، ”کونٹ“، ایضاً، پ، 24
-10
- زبیر، ”وحید، کونٹ، ایضاً، پ، 67
-11
- مراد، افضل، ”گندار“، 1985ء، قریشی پبلشرز اینڈ بک سیلرز کوئٹہ پ، 8
-12
- مراد، افضل، ”گندار“، ایضاً، پ، 96
-13
- مراد، افضل، ”کاویل“، پروگریسو رائیٹرز ایسوسی ایشن بلوچستان 1996ء پ 87
-14
- مراد، افضل ”سمند“، 2001ء براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان پ 30
-15
- یار، جبار، ”خیرات خور“، 1981ء براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ پ 15
-16
- یار، جبار ”خیرات خور“، 1981ء براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ پ 29

-17

یار، جبار ”دروشم نا سیخا“ 1991ء براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ پ14-15

-18

یار، جبار، ”بشخندہ“ 2001ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ، پ، 70

-19

یار، جبار، گچین 2003ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ111

-20

یار، جبار ”گچین“ 2003ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ63

-21

بیدار، قیوم ”شمبلاخ“ 1989ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ27

-22

بیدار، قیوم ”شمبلاخ“ 1989ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ91

-23

بیدار، قیوم ”شمبلاخ“ 1989ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ پ91

-24

مینگل، عزیز ”تلوسہ“ 1991ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ، 74-75

-25

مینگل عزیز، تلوسہ، ایضاً پ120

-26

مینگل عزیز ”شیشپہ“ 1992ء کمرشل انسٹی ٹیوٹ، خدائیداروڈ کوئٹہ، پ141

-27

مینگل عزیز، ”جمجلائ“ 1996ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، پ، 67

-28

مینگل، عزیز ”شیوال“ 2004ء براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ پ47

29. جتک، طاہرہ احساس، ”صدف“ 1995ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ، 30

30-

جتک، پروفیسر، طاہرہ احساس ”بشام“ 2004ء براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ 42

31. جتک، پروفیسر، طاہرہ احساس ”بشام“ ایضاً پ 96

32. جتک، پروفیسر طاہرہ احساس ”زمزر“ 2006ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ 84

33. جتک، پروفیسر طاہرہ احساس ”زمزر“ 2006ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پ 44

ششمیکو بشخ

لوز آتا معنہ

آا

آہری۔ مجبوری

المی۔ ضروری

امنا تسلیم

اول ٹھہر۔ مطلع

ب

بودبیرشت۔ تہذیب

بے تہملی۔ بے چینی

باگل۔ موسیقی

بے سدی۔ لاشعوری

بانگل۔ نقل اتارنا

بے سہب۔ ناکام

بنچخ۔ منبع

بیرشت۔ زیبائی

بیٹ۔ مماثلت

بوگی ورنڈ۔ پیروٹی

برنگ۔ علیحدہ کرنا

بینٹ۔ علاقہ

بیر۔ بدلہ

بہاتی۔ باشندہ

پ

پوڑی۔ سیڑھی

پٹوہنڑ۔ واسوخت

پویسٹ۔ فوراً

پک۔ ٹھوس

پوسکینٹ۔ جدیدیت

پدشتگ۔ پس منظر

پنافی۔ انتساب

ت

تد۔ سمیت/ساتھ

متاہ۔ کوشش

تب۔ مزاج

تاڑواڑ۔ منتشر

ٹیوئی۔ بڑا

تاڑ۔ موقع

ٹ

ٹھپو۔ شعر

ٹہفنگانو۔ بنائے گئے ہوں

ٹنڑ۔ مزاج/موڈ

جاچ۔ جائزہ

چ

چس۔ دلچسپی

چیرگنی۔ پیچیدہ

چن- تخیل
چست- بلند، اٹھانا، بالکل
چرجو- بانی
چرجوئی سلسلہ
چاہنداری- معلومات
چہانگنگ- کائنا
چُن چورک- قطعہ بند
چوآئو- کرن

د

دروشم- شکل و صورت
دروشینک- اصطلاح
تاریخ دیہاڑ-
درشان- واضح
دوبا- الزام

ر

ردوبند- ترتیب
راہند- اصول

ز

زودزہیری- محنت
زانتکار- دانشور
زوبہ- اجرت

س

سیبو- سکون
سوگو- محفوظ
سُد- شعوری

سر سہب۔ کامیاب
سجیفنگ۔ تخلیق کرنا

ش

شک بر۔ مشکوک
شادکامی۔ خوشی
شابیت۔ وسعت

غ

غیبی۔ الہامی

ک

کٹھیا۔ محاصل
کزاں کزاں۔ شاز و نادر
کوالخواہ۔ نمائندہ
کیفنگ۔ استعمال
کئے۔ سمجھ
کُھٹ۔ دامن
کھوجا۔ نکما
کدکاٹ۔ حیثیت
کہول۔ طبقہ

گ

گرج۔ ضرورت
گڑغ۔ منبع
گہگیری۔ تاخیر
گہمروک۔ مرجھا ہوا
گواڑخان۔ چمن
گل۔ تنظیم

گیر۔ بہت پہلے

گوآک۔ توجہ

ہ

ہبس۔ لطف

ہوکا۔ مشہور

ہکل۔ للکار

ہتیکو۔ مستحکم

ہنکینی۔ رہائشی

ہاٹی۔ ہیئت

ہبوبا۔ اچانک

ہب۔ جذبہ

ہٹ و پیر۔ شکل و صورت

ہُج۔ امید

ہڈکا۔ آسراہ

ہڑڈ۔ ہنگامہ آرائی

ن

نیم گڈلو۔ ادھورا

نہہ پہہ۔ پوچھ گچھ

نمن۔ ظاہر

نیشہ۔ اشارہ

نویکل۔ منفرد

نویکلی۔ انفرادی

ل

للك۔ نکل

م

مہارو۔ سرخیل

و

ورٹہیت۔ علامت

وادانی۔ سہولیت

ودشت۔ تاریخ پیدائش

کتابیات

(BIBLIOGRAPHY)

- حنیف، ابن، ”دنیا کا قدیم ترین ادب، جلد اول، بارہ سوئم، 1998ء بیکن بکس، گل گشت، ملتان 1
- جالبی، ڈاکٹر جمیل، ”ارسطو سے ایلٹ تک“، 1975، نیشنل بک فائونڈیشن، پریس ٹرسٹ ہائوس 2-
- آئی، آئی چندریگر روڈ، کراچی،
- حسین، محمد ہادی، ”مغربی شعریات“، 1968، مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور 3-
- سنی، لیاقت، ”براہوئی جدید شاعری“، نومبر، 2005، شون ادبی دیوان کوئٹہ، 4-
- مینگل، افضل، ”چوٹولی“، 1994ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ، 5-
- صدیقی، ابوالعجاز، حفیظ، ”کشاف تنقیدی اصطلاحات“، 1985، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد 6-
- حمید اللہ، صاحبزادہ ”فن اور تکنیک“، 1991ء، نیو کوئٹہ بکسٹال، جناح روڈ، کوئٹہ، 7-
- مینگل، افضل، ”شوشنگ“، 1992، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ 8-
- حالی، الطاف حسین، ”مقدمہ شعرو شاعری“، 2001ء، خزینہ علم و ادب، الکریم مارکیٹ، 9-
- اردوبازار، لاہور
- پندرہ روزہ ایلم مستونگ، جلد اول، شماره نمبر 12، 16 اگست 1960 10-
- صادق، آغا، ”جوہر عروض“، 1968، آغا صادق، نمبر 691 سی گلگشت، ملتان 11-
- سوز اسحاق، ”غزلیات سوز“، 1962، ”عبدالنبی نسوار فروش، اسٹیشن سلسرا، شہدادکوٹ 12-
- براہوئی، ڈاکٹر عبدالرحمن، ”براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“، 1982ء مرکزی اردو 13-
- بورڈ، 299۔ اپرمال لاہور
- شاہوانی، ڈاکٹر عبدالحمید، پی ایچ ڈی مقالہ، ”براہوئی غزل کا آغاز و ارتقاء“، 2002، جامعہ 14-
- بلوچستان کوئٹہ
- بلسم رنگ، 1983ء، مقالہ ”براہوئی ادب“، قلات پبلشرز، رستم جی لائن جناح روڈ کوئٹہ 15-

- ہفت روزہ تار، کوئٹہ، مقالہ ”ریڈیو سے براہوئی پروگراموں کا آغاز و ارتقاء“ جلد نمبر 1 شماره 16- نمبر 33، 2004
- براہوئی، پروفیسر سوسن، براہوئی قدیم نثری ادب“ 1998ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ-17-
- بلوچ، منظور ایم براہوئی اولیکو بشخ“ 2007 شون ادبی دیوان، 18-
- شاہوانی، پروفیسر ڈاکٹر حمید ”جدید براہوئی نثری ادب“ 1999ء ساراوان، اکیڈمی، مستونگ-19-
- توئی ”معلم“ کوئٹہ، جلد نمبر 2 شماره 5 مارچ 1952ء افسانہ نسیمہ از عبدالباقی درخانی-20-
- ماہنامہ اُس کوئٹہ، مارچ، اپریل 1965ء-21-
- نوشکوی، گل محمد، ”تحفتہ رئیسانی، گفتار رخسانی“، 1973ء بلوچی، دکان بھڑیا روڈ، ضلع 22- نوابشاہ سندھ، 34-
- نوشکوی، گل محمد، ”گلدستہ نوشکوی“ 1954ء بلوچی دکان بریا روڈ، ضلع نوابشاہ، سندھ-23-
- نوشکوی گل محمد، تحفتہ الفقراء 1958، محلہ کیریہ بریا روڈ روڈ ضلع نوشہرو فیروز، سندھ، 24-
- نوشکوی، گل محمد، ”پوسکنا دور، براہوئی حکومت نا زوال“، 1984، محلہ کیریا بھریا روڈ ضلع 25- نوشہرو فیروز سندھ
- نیمر غی، پیر محمد، ”بازار سخن نیمر غی“ 1948-26-
- لاکھوریانی، بابا عبدالحق، ”سخن حق“ اولیکوار، 1951، ارٹمیکو 2006، براہوئی اکیڈمی پاکستان 27- کوئٹہ، -28 اثیر، عبدالقادر شاہوانی ”کسر نا چاری کلام بابا عبدالحق“ 1992، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ، درخانی، مولوی عبدالباقی، ”سوغات“ 1972ء، براہوئی ادبی سنگت، بلوچستان، 29-
- گل، پروفیسر خداداد، ”براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان“ ایک جائزہ، 2004ء، براہوئی ادبی 30- ’سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ
- سوز، اسحاق، ”گلشن سوز“، 1969، براہوئی ادبی دنیا، شیخ واصل بلوچستان-31-
- نارنگ گوبی چند ”ساختیات پس ساختیات اور مشرقی ساختیات“، 1994، سنگ میل پریس لاہور-32-
- براہوئی، عبدالرحمان، ”قصہ ماہ گل“، 1967، ادارہ ادب بلوچستان، شعبہ براہوئی ادب، قلات 33
- ’ سٹریٹ، ہدہ کوئٹہ
- ’ قلاتی، مولانا ملک داد، ”تحفت العجائب“، چارمیکو ایڈیشن، 2002، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ-34
- ’ ’ دینیپوری، محمد عمر، ”معجزاتِ مصطفیٰ 35
- چوتوئی، عبدالمجید، ”تحفت الخلیل“، 1948-36
- ’ درخانی، مولوی عبداللہ، ”شمائل شریف“، 1355 ہجری 37-

جان، حاجی نبو، ”عمدة البيان“، 381907

- ‘ کھنیتوی، حاجی محمد عمر، ”منہبات العوام“، 1957، حاجی عمر، شیرناپ، بلوچستان 39
- ‘۔ لانگو، مولوی عبدالباقی، ”تحفہ منگچر“، مکتبہ رشیدیہ سرکی روڈ، کوئٹہ 40
- ‘ نصیر، گل خان، ”مشہدنا جنگ نامہ“، 1981، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ 41
- ‘ کرد، عبدالرحمان، ”شف گروک“، 1996، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کوئٹہ 42
- قمبرانی، پروفیسر نادر، ”سنزہ گروگ“، 1992، براہوئی اکیڈمی 43۔
- کندن، لال کندن، ”ارمغان عروض“، 2005، دار النوادر لاہور۔ 44۔
- آغا صادق نمبر 691 سی، گلگشت، ملتان 45۔
- مراد، افضل، ”گندار“، 1985، قریشی پبلشرز اینڈ بک سیلرز کوئٹہ 46۔
- مزاج، محمدحنیف، ”لمبہ“، 1996، براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ (47)
- ناظر، محمد اقبال، ”پن ریچ“، 1999، تنظیم کاروان ادب کوئٹہ۔ (48)
- مینگل، عزیز، ”شمشاک“، 1994، رستم پرنٹرز پٹیالہ باغ کوئٹہ (49)
- مراد، افضل، ”بادام نا پھل“، 1994، براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان (50)
- مراد، افضل، ”کاویل“، 1996، پروگریسو رائٹرز ایسوسی ایشن بلوچستان (51)
- لہڑی، اعظم مشتاق، ”سیبو“، 1996، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ۔ (52)۔
- حسنى، حمیرا صدف، ”چکل“، 2000، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ (53)۔
- نیئر، مختار علی، ”تاریخ زبان و ادب ہندکو“، 1995، مکتبہ ہندکو زبان، محلہ اسلام آباد نشتر آباد (54)۔
- پشاور شہر
- مینگل، افضل، ”چمکلی“، 2004، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ 55۔
- مینگل، عزیز، ”بیلی“، 2001، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ (56)
- عجیب، عالم، ”زراغ“، 2003، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ (57)
- یار، جبار، ”گچین“، 2003، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ (58)
- مینگل، عزیز، ”شیوال“، 2004، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ (59)
- نذیر، شہزاد، ”سہیل ناپرک“، 2003، براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ (60)
- ابابکی، مولانا عبدالخالق، ”درد آتا توار“، 2004، براہوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ (61)

- براہوئی، انور ”دتر ھور“، 1985 (62)
- ڈاکٹر عبدالرزاق ”شیپول“، 2002 براہوئی اکیڈمی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ (63)
- پروانہ، محمد اسلم ”جذبات اسلم“، 1995 براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ (64)
- یار، جبار ”دروشم ناسیخا“، 1991 براہوئی آرٹس اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ (65)
- شیدا، شاہ بیگ ”خیدنا زباد“، 2004 براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ (66)-
- خواجہ خیل، ملک ظاہر شمیم ”مہر نامسافر“، 2001، تعمیر گروپ آف پبلیکیشن مستونگ (67)-
- فاروقی، شمس الرحمن ”ماہنامہ شب خون“، شماره نمبر 236 اپریل 2000 ڈائریکٹر قومی کونسل (68)-
برائے فروغ اردو زبان ویسٹ بلاک 1 آر کے پورم نئی دہلی
- آغا، ڈاکٹر وزیر ”اردو شاعری کامزاج“، 1999، گیادھواں ایڈیشن ”مکتبہ عالیہ ایبک روڈ لاہور (69)
- زبیر، وحید، ”کونٹ“، 1988 سعد پبلی کیشنز زونکی رام روڈ کوئٹہ (70)
- مراد، افضل ”توش“، 2006، براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان، کوئٹہ (71)
- مینگل، امیر الملک ”چلہ نا توبے“، 1997 زمرد پبلی کیشنز، کوئٹہ (72)
- مراد، افضل ”ڈغار ناڈکھ“، 1987، براہوئی ادبی سوسائٹی رجسٹرڈ پاکستان، کوئٹہ (73)
- ابابکی، مولوی عبدالخالق ”اشرف الانیاء“، 2000 مکتبہ ابابکی مستونگ، بلوچستان (74)
- شاہ، فرحت عباس ”غزل کا مقدمہ (عصری ادب کی متوازی تاریخ“، 1997ء گور اپبلشرز (پرائیویٹ) (75)
لمیٹڈ 25 لوٹر مال لاہور
- بولان نامہ“، 1967 ورنہ واندوگل، شالکوٹ (76)-
- خارانی، مولانا عبدالغفور احسن ”دیوان احسن“، 1977، احسن خارانی دوکاندار سلرا، شہداد کوٹ، (77)-
سندھ
- زبیرانی، پیر محمد ”است نا ہکل“، 1994، رستم پرنٹرز پٹیل باغ کوئٹہ (78)-
- مینگل، عبید اللہ ”مولانا عبدالمجید مینگل حالات زندگی اور شاعری“، 1988، اللہ والا پرنٹرز لاہور (79)-
- رفیع الدین ہاشمی ”اضاف ادب“، 1998، سنگ میل پبلی کیشنز، لاہور (80)
- براہوئی، عبدالرحمن ”قدیم براہوئی شعرا“، 1968، براہوئی اکیڈمی، زرغون روڈ کوئٹہ (81)
- نوشکوی، گل محمد بلوچ ”قصیدہ البلوشی (فی مدخ جلالتہ الملک الحسین)“، 1987، دکان توکل خان (82)
نوشکی، ضلع چاغی، بلوچستان
- حیات، غمخوار ”آجونی دتر خوانک“، 2007، راسکو ادبی دیوان نوشکی (83)
- براہوئی، جوہر ”شیمپوش“، 1991، براہوئی پبلیکیشن فرید آباد میٹر ضلع دادو، سندھ (84)

- ابابکی، مولوی عبدالخالق ”کنا است نا بند“ 1998، مدرسہ اشرفیہ مستونگ، بلوچستان (85)
- سوز، اسحاق ”گروشک“ 1995ء براہوئی اکیڈمی پاکستان، کوئٹہ-86-
- سوز، اسحاق، ”سونج رونج“ 2001، براہوئی اکیڈمی پاکستان-87-
- لہڑی، میر بشیر احمد ”دستونک“ 1966، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ-88-
- سائل، کریم بخش، ”غزلیات سائل“، 1970، براہوئی ادبی دنیا شیخ واصل، بلوچستان-89-
- خارانی، مولوی عبدالغفور احسن، ”جذبات احسن“، 1973-90-
- زبیرانی، پیر محمد ”بچخڑو“ 1994ء رستم پرنٹرز، پٹیل باغ، کوئٹہ-91-
- زبیرانی، پیر محمد، ”تجلی“ 1996ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ-92-
- بسمل، یاسین، ”گیاوان نا پھل“ 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان-93-
- بسمل یاسین، ”نازبو“ 1994ء براہوئی اکیڈمی پاکستان کوئٹہ،-94-
- بسمل، یاسین، سنبل، 1997ء، رستم پرنٹرز کوئٹہ-95-
- بسمل، یاسین، ”دیوان بسمل“ 2002ء براہوئی اکیڈمی پاکستان-96-
- یاسین، بسمل، ”دو خوار“ 2005ء، براہوئی اکیڈمی پاکستان-97-
- مینگل، امیر الملک ”جورنا پھل“ 1992ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ-98-
- صابر، عبدالرزاق، ”چراغ صابر“، 1981ء، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ-99-
- مراد، افضل ”سمند“ 2001ء براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان-100-
- یار، جبار، ”خیرات خور“ 1981ء براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ-101-
- یار، جبار ”دروشم نا سیخا“ 1991ء براہوئی آرٹس اکیڈمی کوئٹہ-102-
- یار، جبار، ”بشخندہ“ 2001ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ-103-
- بیدار، قیوم ”شمبلاخ“ 1989ء براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ-104-
- مینگل، عزیز ”تلوسہ“ 1991ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ-105-
- مینگل عزیز ”شیشپہ“ 1992ء کمرشل انسٹی ٹیوٹ، خدائیداروڈ کوئٹہ-106-
- مینگل عزیز، ”جمجلائ“ 1996ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ-107-
- جتک، طاہرہ احساس، ”صدف“ 1995ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ-108-
- جتک، پروفیسر، طاہرہ احساس ”بشام“ 2004ء براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ-109-

جتک، پروفیسر طاہرہ احساس ”زمزر“ 2006ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ 110-